OCTAVE MIRBEAU

UN OM CIUDAT

Declic această carte lui Paul Hervieu, mărturie a sentimentelor mele profunde.

PA R T E A I N T I I

I

Afară de zilele în care tata făcuse vreo operaţie grea sau participase la vreo naştere mai de seamă, ale cărei faze emoţionante le explica la masă, în termeni tehnici, adeseori latini, părinţii mei nu-şi vorbeau aproape deloc. Nu fiindcă erau supăraţi. Dimpotrivă, se iubeau foarte mult, se înţelegeau admirabil în toate chestiunile, încât nu puteai afla o căsnicie mai unită. Dar, obişnuiţi să gândească la fel, să simtă la fel şi nefiind romantici din fire, n-aveau ce-şi spune. Nici mie nu aveau ce să-mi comunice, soco- tindu-mă prea mare să mă distreze cu cântece, sau prea mic să mă plictisească cu lucruri serioase. Erau foarte pătrunşi de ideea că un copil bine crescut nu trebuie să deschidă gura decât să mănânce, să spună lecţiile şi să-şi facă rugăciunile. Dacă mi se întâmpla câteo dată să mă revolt împotriva acestui sistem de pedago-. Gie familială, tata, aspru, îmi impunea tăcerea, prin acest argument hotărâtor:

— Ei bine, ce! Călugării trapişti vorbesc? în afară de asta, dacă nu erau totdeauna veseli şi plini de bunăvoinţă cum aş fi dorit, în schimb mă iubeau mult.

Spre a se crede îndreptăţiţi să deschidă gura trebuia să aibă loc, în afară de întâmplările profesionale şi de mersul obişnuit al vieţii, prilejuri rare ca: mutarea unui funcţionar, vânarea la pândă a unei căprioare în pădurea domnului Blânde, moartea unui vecin, vestea neaşteptată a unei căsătorii. Sarcinile probabile ale clientelor bogate formau de asemenea teme scurte de convorbiri, cam în forma următoare:

— Numai de nu m-aş înşela! spunea tata. Numai dacă ar fi în adevăr însărcinată!

— A! Va fi o naştere foarte reuşită!... răspundea mama.

Patru de-astea pe lună... şi nu ne-ar mai trebui nimic!... atunci ne-am putea cumpăra un pian!

Tata plescăia din limbă.

— Patru pe lună!... La naiba!... Eşti prea lacomă, mititico! Da! eu sunt totdeauna neliniştit cu femeia asta îndrăcită. Bazinul ci este aşa de strimt!

Fără să ştiu precis ce parte misterioasă a corpului specifica vorba *bazin,* începui să cunosc, de la vârsta de nouă ani, capacităţile şi facultăţile pucrperale ale bazinelor tuturor femeilor din Viantais. Ceea ce nu-l împiedeca deloc pe tata, după aceste constatări ştiinţifice, după enumerări de utere, placente, cordoane ombilicale, să mă asigure că berzele aduc copiii.

Ştiam ceea ce este un cancer, o tumoare, un fleg- mon. Mintea mea lăsată în voia sorţii se mobilase puţin câte puţin cu groaznica imagine a rănilor ascunse ca ceva ruşinos; un geamăt de spital trecuse peste ea, îngheţând surâsul încrezător al primei copilării. Şi, văzându-l pe tata scoţând, în fiecare seară, ti'usa de buzunar şi întinzând pe masă micile şi înfricoşătoarele instrumente de oţel, suflind în sonde, ştergând bisturiurile, oglindind la lampă lamele cuţilaşelor, visurile mele atâfe de frumoase, cu păsări albastre şi zâne minunate, se transformau într-un coşmar chirurgical, în care curgea puroiul, se grămădeau mădularele tăiate, se desfăceau bandajele şi scama îngrozitor de însângerată.

Câteodată tata îşi petrecea toată seara ştergându-şi forcepsul, pe care-l uita foarte adeseori în coşul cabrioletei. Ştergea instrumentele ruginite cu un praf galben, lustruind lingurile, ungând pivoturile. Iar când instrumentul lucea, simţea plăcerea să-l mânuiască, de parcă l-ar fi introdus cu gri jă în cavităţi himerice! Acoperindu-l apoi cu îmbrăcămintea lui de stofă verde spunea:

— Mi-e totuna!... Nu-mi place să mă servesc de el... Totdeauna îmi este frică de un accident... Sunt atât de delicate afurisitele astea de organe!

— Fără îndoială! spunea mama. Dar tu uiţi că, în cazurile

astea. Încasezi onorarii îndoite!

Dacă aceste lucruri mă instruiau despre ceea ce i copiii nu ştiu în mod obişnuit. În schimb de nu mă amuzau deloc. În viaţa mea banală nimic nu mi se părea mai de nesuferit decât aceste ore de masă, care treceau aşa de greu! Aş fi vrut să fug, să sar undeva, pe seară, în coridor, în bucătărie, pe lângă baba Victoria care, cu riscul de a fi mustrată de mama. Mă lăsa să mă bălăcesc în căldări, să mă joc cu robinetele maşinii de bucătărie, să învârtesc frigarea şi. Câteodată, îmi istorisea poveşti extraordinare despre bandiţi, care mă înfricoşau, dar îmi plăceau. Respectul faţă de părinţi însă mă obliga să-mi pierd timpul aşteptând, fără să spun nimic, stând pe un scaun, al cărui fund prea jos era înălţat cu două volume desperecheate şi foarte vechi din *Vieţile Sfinţilor.* Nu aveam voie să părăsesc masa decât atunci când mama, seulându-se, dădea semnalul de plecare. Vara, mă aranjam astfel ca să nu prea sufăr de plictiseală. Zborul scurt al muştelor, zumzetul viespilor pe deasupra farfuriilor cu fructe, fluturii şi insectele care, împreună cu mirosul înviorător al florilor stropite, pătrundeau de afară erau de ajuns ca să mă distreze. Apoi, prin fereastra deschisă, îmi plăcea să privesc grădina, valea din apropiere şi îndepărtatele dealuri St. Jacques, viorii şi acoperite de brumă, în spatele cărora apunea soarele. Vai! Iarna însă nu erau nici muşte, nici viespi, nici fluturi, nici ceruri senine, nimic… nimic în afară de camera tristă, şi de părinţii mei, adânciţi fiecare în preocupări necunoscute, din care simţeam totdeauna că nu fac parte.

îmi aduc aminte că plouase toată ziua. În seara aceea, o seară de iarnă din cale-afară de tristă, părinţii mei nu rostiseră un singur cuvânt. Păreau mai morocănoşi ca niciodată. Tata îşi îndoi şervetul cu băgare de seamă, în formă de inimă, cum obişnuia să facă după sfârşitul mesei şi, deodată, se întrebă:

— Ce-o fi învârtit la Paris!… Nu pot să-mi dau seama!

Prin mici bobârnace, scutură fărâmiturile de pâine căzute

în cutele vestei şi pantalonilor săi, apropie scaunul de soba în care tăciunii începeau să se prefacă în cenuşă şi, cu corpul uşor îndoit spre foc, cu coatele pe genunchi, îşi încălzi mâinile pe care le frcca, din timp în timp, una de alta, trosnindu-şi degetele.

Victoria, cu mânecile sumese până la coate, veni de strânse masa. După ce plecă, tata repetă, accentuând întrebarea:

— Ce-o fi învârtit la Paris?... timp de şase ani... fără să scrie niciodată? Un preot!... E foarte curios!... Mult aş da să ştiu!

Am înţeles că era vorba de unchiul meu, abatele Jules! De dimineaţă tata primise o scrisoare de la el, prin care îi vestea foarte apropiata sa întoax-cere. Scrisoarea era scurtă. Nu cuprindea nicio lămurire. Zadarnic ai fi căutat în ea o emoţie, un cuvânt duios, o scuză pentru timpul cât nu scrisese niciun cuvânt. Se reîntorcea la Viantais şi se mărginea să-şi înştiinţeze fratele despre aceasta, printr-o scrisoare asemănătoare acelora pe care comercianţii le trimit clienţilor. Tata băgase de seamă că scrisul era mai nervos ca niciodată.

Pentru a treia oară exclamă:

— Ce-o fi învârtit la Paris?

Ţinându-şi bustul drept în faţa mesei, mama, ţeapănă, cu braţele încrucişate şi privirea rătăcită, înălţă capul. Înfăţişarea ei aspră, monahală era accentuată de rochia neagră, simplă, lipsită de orice podoabă, la care nu se găsea nici măcar urmă de lenjerie albă la gât sau la mâneci.

— E un original! zise ea. Scrisoarea nu e prea lămuritoare!

Şi, după o clipă de tăcere, adăugă cu o voce seacă:

— Mai bine ar fi rămas la Paris... Eu, una. Nu mă aştept la nimic bun dacă se întoarce.

Tata aprobă.

— Fără îndoială!... Fără îndoială!... spuse el. Cu o fire ca a lui, nu vom avea o zi bună! O! nu... totuşi...

Se gândi câteva clipe şi continuă:

— Totuşi, este un câştig, dragă, dacă abatele va sta pe lângă noi… un câştig mare, Toarte mare.

Inălţând din umeri, mama ripostă cu vioiciune:

— Un câştig!… Crezi tu asta!… Mai întâi, el se sinchiseşte tot atât de mult de familie ca şi de liturghie. A trimis el cândva vreun dar băieţaşului nostru care îi este şi fin? Când l-ai îngrijit, atunci când a fost greu bolnav, veghind nopţi întregi la căpătâiul lui, lăsându-ţi în părăsire treburile, ţi-a mulţumit? Spuneai: „Are să ne facă un dar frumos”. Unde-i darul lui? L-am îndopat cu de toate: cu iepuri, cu sitari, cu păstrăvi! De câte lucruri bune nu ne-am lipsit pentru el! Ca şi cum, într-adevăr, i-am fi datorat toate astea…

— Doamne! o întrerupse tata. Am făcut tot ce am putut! …

— Nu, vezi tu, ne-am purtat ca nişte proşti cu el!… Este o rudă rea, un preot rău, un om rău… Dacă se reîntoarce iarăşi la Viantais, înseamnă că nu mai are nimic, că a mâncat tot, că este *a quia* *… şi că ne va cădea pe cap! Intr-adevăr, numai asta ne mai lipsea!

— Dragă, iar exagerezi! Doamne, se reîntoarce fiindcă n-a putut sta niciodată locului… Este un diavol!… Părăseşte Parisul, aşa cum a părăsit episcopia, unde ar fi putut ajunge departe, aşa cum şi-a părăsit parohia din Randonnai, unde era atât de liniştit, unde avea un venit neînchipuit de mare. Are nevoie de schimbare, de noutate… nu se simte bine nicăieri!… Cât despre averea lui! he! he! nu sunt de părerea ta!… Era straşnic de avar, abatele! straşnic de calic! Ţi-aduci aminte?

1 Lipsit de toate.

— Chiar dacă eşti zgârcit, prietene, asta nu te împiedică să-ţi risipeşti prosteşte banii în afaceri. Poate cineva să-şi închipuie ce năzbâtii trec prin asemenea capete?… În sfârşit, uiţi că, înainte de a pleca la Paris, abatele şi-a vândut ferma, a vândut cele două livezi, a vândut pădurea de la Faudiere?… De ce le-a vindut? Şi banii, unde sunt?

— Adevărat, zise tata, devenind dintr-o dată visător.

— Fără să mai socotim că nu-i iubit în ţinut… că are să-ţi dăuneze în alegeri şi poate chiar în ceea ce priveşte clientela… Aşa că nu m-ar mira dacă Bernardzii, pe care-i ţii cu atâta greutate, te vor părăsi… Doamne î asta se poate! … Şi apoi, du-te de caută nişte oameni care să fie aşa de bolnăvicioşi şi care să plătească tot atât de bine!

Tata se lăsă pe rezemătoarea scaunului, făcu o strâmbătură şi se scărpină la ceafă:

— Da. Da! murmură el de mai multe ori.’Ai dreptate! Se poate întâmpla!

Glasul mamei luă un ton tainic.

— Ascultă, n-am vrut niciodată să-ţi spun. C-a să nu te îngrijorezi… dar tremuram mereu de frica unei nenorociri… Iată! Verger, care l-a om ori t pe arhiepiscop, Verger era tot preot, un exaltat, un ieşit din minţi, ca şi abatele Jules…

Tata se întoarse cu o mişcare bruscă. Spaima se citea în ochii lui. Părea că privirea lui se afundase intre-un neant plin de groază. Tremurând uşor, bâigui:

— Verger?… Ce tot spui tu?… Verger! La naiba!

— Ei bine! da! adeseori m-am gândit la întâmplarea aceea… Niciodată nu deschideam ziarul ce-l

citeşti fără să-mi bată inima!… ’Află acum!… În familia ta, toţi sunt nişte originali, toţi!

Convorbirea încetă şi urmă iarăşi o tăcere adâncă.

Afară, vântul şuiera, clătinând arborii şi ploaia reîncepuse să bată în ferestre. Tata, cu chipul tulburat, privea focul care se stingea; mama, gânditoare, mai palidă, căci vorbise prea mult, avea ochii pierduţi în gol, ca de obicei. Şi eu, în sufrageria pe jumătate scăldată în umbră, în sala lipsită de mobile, cu pereţii goi, cu ferestrele în noapte, mă simţeam foarte singur, foarte părăsit, foarte trist! Din tavan, din pereţi, chiar şi din ochii părinţilor se lăsase asupra mea un frig, care mă învăluia ca o mantie de gheaţă, mă pătrundea, îmi strângea inima! îmi venea să plâng. Comparam interiorul casei noastre cu atmosfera ei aspră de mănăstire, care te făcea să te încrâncenezi de mânie, cu acela al familiei Serviere, prietenii la care ne duceam să

cinăm în fiecare săptămână, joia.

Ce mult invidiam primitoarea şi dulcea căldură a casei lor, cu covoare ce-ţi dezmierdau privirile, iar pereţii erau împodobiţi cu tapete mângâietoare. Portretele de familie erau aşezate în cadre ovale, şi amintirile de altădată păstrate cu pietate! Toate aceste nimicuri erau, fiecare în parte, un surâs, o bucurie necurmată pentru ochi, revelaţia unui obicei scump!

De ce oare mama nu era ca doamna Serviere, veselă, plină de viaţă, prietenoasă şi îmbrăcată în stofe frumoase, cu dantele? De ce nu purta flori la corsaj, părul parfumat şi răsucit în coade blonde? Doamna Serviere era atât de încântătoare; totul la ea mă înduioşa într-atâta încât îmi plăcea să şed pe scaunele de pe care se ridica şi doream să aspir şi să sărut locul unde se odihnise. De ce n-aveam aceleaşi porniri faţă de mama?... De ce nu eram şi eu ca Maxim şi ca Jeanne, copii de vârsta mea, care puteau să discute, să alerge, să se joace prin unghere, să fie fericiţi, şi aveau cărţi mari, aurite, ale căror imagini le *explica* tatăl lor, în timp ce ei se minunau şi rideau!

Reţinându-mi căscăturile, mă suceam şi mă răsuceam pe afurisitele volume care cuprindeau *Vieţile sfinţilor,* care-mi serveau de scaun, fără să reuşesc să găsesc o poziţie mulţumitoare. Ca să aud ceva care să mă intereseze sau să văd ceva care să mă distreze, trăgeam cu urechea la Victoria care, în spatele uşii, îşi târşâia saboţii pe lespezile ce pardoseau bucătăria, schimba locul veselei, sau priveam fix cercul de lumină galbenă care tremura pe tavan, deasupra lămpii.

În seara aceea, tata uită să înscrie pe agendă vizitele şi drumurile pe care le făcuse în timpul zilei la bolnavi. Băgai de seamă că nu-şi citi nici ziarul, două lucruri care, în chip obişnuit, le îndeplinea cu o regularitate nemiloasă.

Ca să mă distrez puţin, vrui să mă gândesc la unchiul abate, a cărui reîntoarcere prilej uise între părinţii mei o convorbire lungă şi de o vioiciune neobişnuită. Când plecase, eram foarte mic, abia împlinisem trei ani şi totuşi

mă miram că nu-l revedeam în amintirile mele decât ca pe ceva foarte îndoielnic. Căci, după această epocă, nu era zi în care să nu fiu ameninţat cu unchiul, ca şi cum ar fi fost un diavol negru sau un căpcăun fioros care fură copii răi. Nu-mi povestiseră părinţii că odată, jucându-mă în grădina lui din Randonnai, am căzut într-un coş cu lalele şi că unchiul, furios, mă bătuse grozav, cu băţul care-i slujea să-şi scuture sutanele? Când era vorba să se înfăţişeze în culori negre urâţenia fizică sau morală a cuiva, părinţii mei nu se dădeau în lături să întrebuinţeze această comparaţie: „E urât ca abatele Jules... murdar ca abatele Jules... mâncăcios ca abatele Jules... violent ca abatele Jules... mincinos ca abatele Jules”. Dacă plângeam, mama, ca să mă ruşineze, striga: „O! ce răutăcios!... Semeni cu abatele Jules!... Dacă făceam vreun act de nesupunere, îmi spunea: „Fă tot aşa, dragul meu, fă tot aşa! Intr-o zi ai s-o sfârşeşti ca abatele Jules. * Abatele Jules însemna toate cusururile, toate viciile, toate crimele, toate hidoşeniile, tot misterul! Foarte adeseori preotul Sortais venea să ne vadă şi de fiecare dată întreba:

— Ei! Tot n-aţi primit ştiri de la abatele Jules?

— Vai! nu, domnule preot.

Preotul, după ce îşi încrucişa mâiniie scurte şi grăsulii pe pântece, dădea din cap cu un aer amărât.

— Cum este cu putinţă să se poarte cineva în felul acesta!... Totuşi, ieri am mai rostit o rugăciune pentru sufletul lui.

— Poate e-o fi murit, domnule preot!

— O! dacă ar fi murit, buna mea doamnă, s-ar fi aflat!

— Poate că aifi mai bine, domnule preot.

— Poate, doamnă. Mila lui Dumnezeu este atât de mare! Nu se ştie! Este însă trist pentru cler, foarte trist... foarte, foarte trist...

— Şi pentru familia sa de asemenea, domnule preot.

— Şi pentru ţară... şi pentru toţi... pentru toată lumea, foarte trist pentru toţi!

Şi preotul trăgea tutun pe nas, sforărind zgomotos.

îmi mai aminteam de întâmplări din tinereţea abatelui, pe care tata, în zilele când era bine dispus, mi le spusese pe jumătate scandalizat, pe jumătate vesel. Începea pe un ton sever, făgăduindu-şi să scoată din de învăţături morale, *bine simţite,* apoi se lăsa cuprins puţin câte puţin de hazul sinistru al farselor şi îşi termina povestirea într-un hohot de râs, bătându-se peste coapse. Dintre toate, una produsese asupra mea o impresie puternică. Uneori, când vedeam faţa tatei descreţindu-se puţin, îi ziceam:

— Tăticule, povesteşte-mi ceva despre unchiul Jules şi tuşa Athalie.

— Ai fost cuminte? Ţi-ai învăţat bine lecţiile?

— Da, da, tăticule. O! te rog, povesteşte!

Şi tata începea:

— Încă de mică, biata ta tuşă Athalie’ pe care am pierdut-o, vai! era foarte mâneăcioasă. Atât de mâncăeioasă, îneât nu puteai să laşi nimic la îndemâna ei, nici măcar o prăjitură, fără să n-o mănânce. Chiar şi din cămară fura resturi de mâncare! Scotocea prin dulapuri, descoperea borcanele cu dulceaţă şi îşi vâra degetele în de. În grădină, muşca din merele de pe alei. Grădinarul era disperat şi credea că hârciogii sau alte animale răufăcătoare făceau aceste stricăciuni. Punea şi mai multe capcane şi îşi petrecea nopţile pândind, iar tuşa îşi bătea joc de el. „Ei! moş Francois, cum stai cu hârciogii?

— A! nu-mi mai vorbiţi de ei, domnişoară… cu siguranţă că sunt nişte vrăjitori… Dar tot am să-i prind.44 A prins-o pe tuşa ta. A fost pedepsită aspru, pentru că lăcomia şi neascultarea sunt păcate urâte. Cu toate că era zglobie – un adevărat drăcuşor – Athalie nu prea era sănătoasă. Tuşea cam mult şi ne temeam că suferă de piept… În sfârşit, ca să-şi recapete sănătatea, bunică-ta îi dădea să bea, în fiecare dimineaţă, o lingură de untură de peşte. Nu-i prea plăcută la gust untura de peşte, şi ţi-am spus că mătuşa ta era mâncăcioasă. Ca s-o hotărăşti să o ia, trebuia să-i promiţi marea cu sarea. După ce urmă câteva luni acest regim se simţi mai bine! Culorile îi reveniseră şi

tuşea mai puţin, ceea ce n-a împiedicat-o, mai târziu, să moară de ftizie. Avea caverne... Când cineva are caverne, vezi tu, nu mai este nimic de făcut. Mai devreme sau mai târziu trebuie să moară. Copiii care nu sunt cuminţi au totdeauna caverne...

Ca să dea, fără îndoială, minţii mele timpul să cântărească aceste cuvinte profetice, tata obişnuia să se oprească în clipa aceasta a povestirii. Mă privea cu un aer hotărât, se ştergea încet la nas şi, în timp ce un mic fior îmi zguduia trupul, gândindu-mă că şi eu, ca şi tuşa Athalie, aş putea avea caverne, urma cu voce glumeaţă:

— Într-o dimineaţă, unchiul tău Jules – avea pe atunci zece ani – intră în cămaşă la sora lui. Intr-o mână ţinea sticla cu untură de peşte, în cealaltă o pungă plină cu pastile de ciocolată, pe care le descoperise, nu ştiu unde, în fundul unui sertar. Micuţa Athalie dormea. O deşteptă brusc. „Haide, bea lingura de untură" îi spuse. La început, tuşa ta refuză: „Bea lingura, repetă Jules, şi am să-ţi dau o pastilă de ciocolată". Deschise punga, agită pastilele şi luând cu pumnul din de i le arătă, plescăind limba: „Sunt bune, grozav de bune... au ş'i cremă de vanilie... Haide, bea!" Athalie bău făcând nişte strâmbături îngrozitoare... „Mai bea una acum, îi zise Jules, şi am să-ţi dau două pastile, înţelegi, două pastile frumoase." Ea bău a doua lingură. „Ia-o şi pe asta şi ai să ai trei pastile." Ea bău a treia lingură... Bău apoi a patra, a şasea, a zecea, a cincisprezecea... Bău toată sticla. Atunci unchiul tău nu mai putu să stea locului de bucurie. Dansa prin cameră, cu sticla goală în mână, strigând: „Minunată farsă! Ha! Ha! Ha! ... Ce minunată farsă!... Ai să te îmbolnăveşti şi ai să vomiţi două zile... Ah! ce bine mă distrez!" Tuşa Athalie plângea şi simţea cumplite dureri de burtă. Se îmbolnăvi, într-adevăr. A fost foarte grav bolnavă şi era să moară. Opt zile avu febră, vărsături şi stătu două săptămâni în pat. Unchiul tău a fost bătut şi ţinut în camera întunecoasă, însă a fost cu neputinţă să scoată cineva de la el un cuvânt de părere de rău. Dimpotrivă, nu înceta să repete: „A vomitat! A vomitat!

… Ce bine mă distrez.”

Şi tata, izbucnind în râs, sfârşi:

— Afurisitul Jules!

Ciudăţeniile acestea, repovestite neîncetat, trebuiau să întipărească pentru totdeauna trăsăturile unui asemenea unchi, în mintea şi în sufletul meu de copil fricos. Dar nu. Nu-mi rămânea decât o viziune amestecată şi nestatornică, căreia închipuirea mea, aţâţată de povestirile familiei, îi dădea mii de forme deosebite şi penibile. Unchiul meu, abatele! Repetându-mi cuvintele acestea, vedeam apărându-mi în faţă o figură fantomatică, zbârcită, brăzdată de încreţituri, caraghioasă şi îngrozitoare, încât nu ştiam dacă trebuia să mă înspăimânt sau să râd. Unchiul meu abatele! Mă sileam să evoc adevărata lui fizionomie, chemam în ajutor toate întâmplările serioase ale vieţii mele, din care putea să apară luminoasă şi adevărată. Dar degeaba! Din toată persoana nelămurită a unchiului, asemeni unui vechi pastel şters, nu regăseam decât un corp lung, osos, gârbovit intr-un jilţ, cu picioarele încrucişate sub sutană, cu nişte pulpe lungi şi uscate, cu gleznele ascuţite ieşite în afară, care se sfârşeau cu nişte tălpi enorme, pătrate la vârf şi încălţate cu nişte pantofi de casă neşterşi niciodată. În jurul lui, cărţi. Pe un perete cenuşiu, într-o cameră luminoasă, era aşezat un tablou c-e reprezenta nişte personaje cu bărbi roşii, aplecate asupra unui cap de mort. Apoi, o voce, al cărui timbru neplăcut îl aveam în ureche, o voce şuierătoare de ftizie, totdeauna dojenitoare şi pusă pe imputări. Îmi zicea: „Haimana” şi iar „Haimana4*. Asta era tot ce-mi aminteam.

Nu simţeam nicio dorinţă să-l revăd, deoarece înţelegeam instinctiv că nu putea să-mi aducă un element nou de afecţiune sau de plăcere, convins că nu aveam nimic de aşteptat de la un naş rău. Care. La botezul meu, refuzase, conform obiceiului, să plătească bomboanele, să ofere un dar mamei şi* care nu-mi dăruia niciodată nimic de Anul nou, nici măcar portocale! Auzisem spunându-se chiar că nu mă iubea, că nu iubea pe nimeni, că nu-l

respecta pe Dumnezeu, că era mereu mâniat şi mi se strângea inima la ideea că poate avea să mă bată iarăşi ca altă dată, cu bastonul. Totuşi nu-mi puteam înfrâna o anumită curiozitate, pe care o stârneau exclamaţiile tatei: „Ce-o fi învârtit la Paris timp de şase ani? te întrebarea aceasta mi se părea că închide un mister de nepătruns, mă făcea să-l văd pe abatele Jules într-o depărtare întunecoasă, în care mişunau apariţii nelămurite, şi făcând lucruri nepermise. Al căror scop necunoscut mă făcea să sufăr... De ce plecase oare?...

De ce nu se ştia nimic despre viaţa pe care o duce acolo? De ce se reîntorcea?... Ce impresii îmi va provoca? Trupul lui osos, pulpele uscate, pantofii necurăţaţi, sticla cu untură de peşte, lalelele, bastonul, toate acestea se învârteau în capul meu într-un dans nebun. În ajunul zilei în care trebuia să-l revăd pe acest unchi ciudat, simţii aceeaşi frică ce mă cuprindea în zilele de bâlci pe pragul menajeriilor şi a bărăcilor de saltimbanci. N-am să mă pomenesc oare, deodată, în faţa unui personaj uimitor, de neînţeles, înzestrat cu daruri diabolice, de o mie de ori mai halucinant decât un scamator cu perucă roşie, care înghite săbii şi câlţi aprinşi, mai primejdios decât negrul mâncător de copii, care-şi arată dintâi albi într-un râs de balaur înfometat?... Tot supranaturalul pe care creierul meu exaltat era în stare să-l imagineze îl asociam cu persoana abatelui Jules, care aci minusculă, aci uriaşă, se ascundea ca o insectă între firele de iarbă şi deodată umplea cerul, mai masivă şi mai înaltă ca un munte... Nu vrui să mă gândesc mai departe la urmările posibile ale stabilirii abatelui la Viantais, căci mă cuprindea groaza încetul cu încetul, şi unchiul îmi apărea cu un nas coroiat, doi ochi aprinşi ca jăratecul şi două coarne subţiri în frunte, pe care le îndrepta spre mine, crud.

Lampa fila. Un miros acru de ulei se răspândea în cameră. Dar, lucru extraordinar, nimeni nu băgă de seamă. Părinţii mei tăceau. Mama, nemişcată, cu ochii rătăciţi şi fruntea severă, continua să viseze. Tata, furios, răscolea îndărătnic tăciunii din vatră cu vârful cleştelui, scormonea

cenuşa care zbura prin cămin, în fulgi alburii. Vântul se mai potolise. Copacii şuierau uşor, ploaia cădea pe pământ cu un zgomot monoton. Deodată, în mijlocul tăcerii acesteia, soneria de la poartă zbârnâi.

— Au venit soţii Robin, zise mama... Să ne ducem sus în camera.

Se ridică, luă lampa, al cărei fitil îl lăsă în jos şi noi o urmarăm, eu fericit că îmi dezmorţesc picioarele, tata repetând încet:

— Ce o fi învârtit Jules la Paris?

Casele din Viantais sunt clădite pe coasta dealului, de ambele părţi ale drumului ce duce spre Mortagne şi care iese din pădure, la vreun kilometru, într-un luminiş vesel. De sunt curate şi surâzătoare, cele mai multe făcute din cărămidă, cu acoperişuri înalte şi cu ferestre drăguţ împodobite, vara, cu ghivece de flori şi plante agăţătoare. Unele au în jurul lor grădini cu straturi de flori, iar între zidurile care le împrejmuiesc se întind şiruri de porni sau viţă sălbatică. Ulicioarele, care deschid orizonturi neaşteptate spre câmpii, sfârşesc în strada principală, care spre mijlocul orăşelului se lărgeşte formând o piaţă mare, în centrul căreia se ridică o fântână, apoi strada continuă să coboare până în vale, şi drumul cel mare, trecând peste un pod de granit trandafiriu, şerpuieşte printre livezi, ogoare şi păduri. În partea de sus a orăşelului şi legată de el printr-o alee mare de ulmi – locul de întâlnire al copiilor care se joacă de-a şotronul – se vede biserica, bătrână, îndesată, care are o clopotniţă ca o scufă de bumbac. La dreapta sunt şcolile şi casa noastră; la stânga locuinţa preotului, despărţită de cimitir printr-un zid dărâmat, cu găuri ici şi colo. Prin care se văd cruci năruite de vreme şi morminte înverzite. În mijlocul aleii de ulmi se ridică o troiţă, al cărui Crist de lemn. Pictat, putrezit de umezeală, nu mai are decât un picior şi un braţ, luc ru ce nu-i împiedică pe credincioşi să vină şi să îngenunche la picioarele lui, repetând rugăciuni, în timp ce-şi învârtese în mâini mătăniile.

Pe vremea aceea Viantais număra două mii cinci sute de locuitori. Şi nu avea mai mult de vreo douăzeci de familii de burghezi şi perechi de funcţionari. Se întâlneau toarte rar unii cu alţii, chiar între rude, căci aproape toţi erau certaţi din pricina crudelor şi meschinelor vanităţi, sau din cauza chestiunilor de moştenire. Legăturile noastre se mărgineau la familia Serviere.', al cărei lux îi supăra pe ai mei, îi neliniştea şi îi făcea bănuitori: la preotul Sortais. Un bătrânel admirabil, milos şi compromiţător, din cauza prea bunului său suflet care-l îndemna să săvârşească fără încetare cele mai mari neghiobii: în sfârşit. La familia Robin. Ajunşi curând prietenii casei. Din când în când, primeam vizita vărului Debray, fosi căpitan de infanterie, un original îndrăcit, care îşi petrecea timpul şi îşi cheltuia pensia cu împăiatul nevăstuieilor şi dihorilor în atitudini comice şi pretenţioase. Era însă rău primit, fiindcă nu putea să spună două cuvinte fără să înjure şi fiindcă mirosea a stârv, spunea mama. De cum sosise, familia Robin, care nu locuia în ţinut decât de patru ani, se împrietenise strâns cu noi. De la prima întâlnire, ne-am recunoscut ca făcând parte din aceeaşi rasă. Şi cum între Robini şi familia mea nu era nicio rivalitate de interese sau ambiţii, şi cum avea aceleaşi instincte, aceleaşi gusturi, înţelegând viaţa la fel, o prietenie strânsă se născu, prietenie restrânsă de altfel la un egoism cordial, care nu ar fi putut rezista nici la cele mai mici zdruncinături ale sacrificiului şi devotamentului.

Domnul Robin, el. Upă ce şi-a vândut sarcina de slujbaş public din Bayeux, a fost numit judecător de pace la Viantais, datorită protecţiei unui senator, despre care vorbea fără încetare şi în orice ocazie, cu entuziasm. Era un om de vreo cincizeci de ani, vanitos, solemn şi prost, fără posibilităţi de îndreptare. La înfăţişare semăna cu o maimuţă, din cauza buzei superioare, o mare bucată de piele, umflată şi prost bărbierită, care punea o distanţă anormală între nasul turtit şi gura largă până la urechi. Încolo, era mărunt, gras, cu faţa galbenă, înconjurată de o barbă căruntă, cu pântecele rotund şi mâinile păroase.

Având obiceiul orăşanului care a cărat multe dosare sub braţ, prin grefe şi tribunale, el nu se înfăţişa decât purtând mereu joben, redingotă de caşmir, cravată albă şi galoşi – singura concesiune pe care o făcuse moravurilor locale. Fără să se ştie motivele istorice, se spunea că este de o cinste aproape sălbatică – un adevărat cetăţean al Romei antice – şi, cu toate acestea, în ajunul şedinţelor, se vedeau intrând la el ţărani cu coşuri pline de păsări şi vânat, ieşind apoi cu de goale, ca urmare, fără îndoială, a vreunei discuţiuni juridice. Chiar şi adversarii lui politici" recunoşteau independenţa şi demnitatea lui, deşi îi condamna hotărât mai dinainte la maximum de pedeapsă, când aveau nenorocirea să apară la bară. În sfârşit, niciun profesor de drept nu era mai tare ca el în codul civil, pe care putea „să-l recite din memorie, întreg, în ordinea precisă a articolelor. Cel puţin aşa îi plăcea să se laude. Deşi foarte prudent, propunea cui dorea pariuri extra vagante, pe care nimeni până atunci nu îndrăznise să le primească, fapt care îi adusese. În tot ţinutul şi chiar mai departe, o reputaţie de jurisconsult fenomenal. De asemenea ştia pe de rost sentinţele Curţii de Casaţie. Ştia totul. Avea însă un defect ciudat când articula cuvintele. Pronunţa pe B ca pe D şi P ca pe T, încât ieşeau adesea din gura lui nişte combinaţii de cuvinte foarte comice ce stârneau hazul auditorilor. Intr-o zi, lui moş Provost, care se încurcase într-o explicaţie, îi zise:

— Moş Trovost, te-ai zătăcit, te-ai zătăcit!

La care, omul, roşindu-se, îi răspunse:

— Ce tot trăncăniţi, domnule judecător… Lucruri murdare?

Dar acestea nu-i micşorau cu nimic prestigiul de magistrat de seamă şi desăvârşit om de lume. Avea chiar, printre avocaţii nemulţumiţi, cinstea unei porecle: îl numeau judecătorul Zătăcilă!

Câteodată domnul Robin venea să mă ia ca să-l întovărăşesc la plimbare. Şi mergeam pe străzi. Deodată se oprea, respira o clipă şi, cu bustul aplecat înapoi, cu figura

în profil şi făcând gesturi imperative, încerca să facă exerciţii de elocinţă, pentru discursuri viitoare.

— Şi, domnilor, striga, ce putem să spunem despre tânărul acesta, crescut creştineşte, într-o familie tioasă, şi pe care tasiunile josnice ale plăcerii şi amdiţia l-au condus până la această dancă a infamiei?… Da, domnilor.

Se aprindea, invoca dreptatea, ruga fierbinte legea, îl lua martor pe Dumnezeu. Braţele i se îndreptau spre cer, tremurânde şi repezi, ca aripile unei mori de vânt.

— Da, domnilor, societatea modernă, ale cărei daze fundamentale…

Şi, în timp ce vorbea, umflându-şi glasul, păsările fugeau scoţând ţipete, coţofenele înspăimântate zburau, zburau şi se aşezau pe crăcile cele mai înalte ale copacilor. În depărtare, câinii lătrau.

— Tlângi ştrengarule, tlângi, îmi striga domnul Robin, gâfâind pe când încerca să se liniştească pe povârnişul drumului, unde rămânea timp de zece minute ca să-şi şteargă fruntea, într-un extaz de ti'ibun, în care îl vedea pe maestrul Berryer că-i surâde.

La întoarcere îmi dădea sfaturi.

— Ai să faci dreptul sau medicina, mai târziu vei merge la Taria… Ei dine!… adu-ţi aminte, dăiete, că trebuie să fii econom… În economie stă totul… când eşti econom, posezi toate celelalte virtuţi…

Pentru a suta oară îmi cita exemplul unui tânăr din Bayeux, căruia tatăl său, un foarte bogat industriaş, îi dădea două mii de franci pe lună ca să trăiască la Paris.

— Tânărul ducea o viaţă modestă. Se îmbrăca şi mânca asemeni unui om sărac. Nu se ducea nicăieri. Abia cheltuia o sută de franci pe lună şi, cu economiile ce le făcea, cumpăra acţiuni ale căilor ferate şi rente de stat.

— Este sudlim! adăuga, bătându-mă joe obraz!

O astfel de turtare este sudlimă… Fii econom, dăieţaş. Făcând economii, un dan… nu este un dan… ci doi dani, cum spune nevasta mea care le ştie te toate, şi atoi… v

Punându-şi pălăria pe o ureche, ştrengăreşte, şi

învârtindu-şi în aer bastonul, sfârşea glumind:

— Şi atoi, asta nu înseamnă să nu te distrezi, dăiatule. Trebuie să-ţi tetreci tinereţea!

Credea că astfel mă învaţă ce-i viaţa şi mă pregăteşte pentru luptele ei.

Un trup uscat, osos, foarte lung, cu un obraz roşu, a cărui epidermă, în unele locuri, se jupuia, un nas în vânt, scurt, cu nările depărtate, părul de un blond verzui, aşezat în şuviţe mici pe tâmplele uscate, aceasta era doamna Eustoquie Robin, care cunoştea „toate lucrurile vrute şi nevrute”. Era cu neputinţă să în (Uneşti o femeie mai pocită. Urâţenia ei fizică era mărită de maniile ei caraghioase, cu care ai fi zis că îi făcea plăcere să le sublinieze. Când vorbea, avea un fel piţigăiat de a desprinde fiecare silabă între două aspiraţiuni, care iritau nervii ca şi frecatul unui deget pe un geam umed. Fiecare cuvânt îl însoţea de zâmbete cu înţeles, de fâţâieli, de reverenţe, o întreagă serie de gesticulaţii stângace şi poze pretenţioase, care dădeau trupului său înfăţişarea unui manechin dezarticulat. Urmărită de dorinţa de-a fi centrul preocupării tuturor, se plângea ba de dureri de cap, ba de pântece, ba de piept, suspina, sufla, până când cerea voie să-şi desfacă şireturile corsetului.

— Uf! spunea ea... Nu că m-ar strânge prea tare... Dimpotrivă... Dar în toate serile la ora asta mă umflu, mă umflu foarte tare... Sunt foarte neliniştită... Ce credeţi, domnule Dervelle, despre aceasta?

— Puţină dispepsie, fără îndoială, spunea tata... Funcţiunile sunt bune... regulate?

Şi doamna Robin, coborând ochii, se alinta sclifosindu-se:

Dumnezeule, da... aproape da... Adică... În sfârşit... Ah! medicii pun unele întrebări ce depoetizează, nu-i aşa, draga mea doamnă? În adevăr nu mi-ar plăcea să fiu medic... Trebuie să vezi toate mizeriile vieţii... Şi apoi, mi-e groază de bolnavi... Am oroare!

Eu n-o puteam suferi fiindcă pătimisem din cauza răutăţii ei. Doamna Robin avea doi fii: unul, Robert, de douăzeci şi

trei de ani, soldat în Africa, despre care ocoleau vorba şi care nu venea la Viantais niciodată; celălalt, Georges, cu doi ani mai mic decât mine, o biată fiinţă bolnăvicioasă şi diformă pe care mamă-sa îl arăta rar, fiindu-i ruşine de chipul lui şters, de picioarele lui mici şi strâmbe, de corpul slab de copil întârziat şi nelatimp venit... Chipul meu, care părea drăguţ, şi sănătatea îmi dădeau faţă de nenorocitul avorton o superioritate care mă făcea să-l iubesc cu duioşie. Era de altfel bun, blând şi atât de resemnat! Aş fi dorit să-mi fie tovarăşul obişnuit de jocuri, aş fi fost fericit să-l pot proteja şi să mă slujesc de puterea mea în folosul slăbiciunii lui. Şi el o dorea. Citeam aceasta în privirile lui rugătoare, care se îndreptau spre mine cu elanul sufletului său apăsat şi plângăreţ, privirea lui de prizonier, doritor de soare şi de libertate, privirea lui visătoare, care, prin ferestrele închise, se agăţa cu deznădejde de zborid păsărilor, ca să se suie, purtată pe aripile lor, în lumină, în infinit... Insă doamna Robin punea mereu între noi umbra ei geloasă, umbra ei înaltă şi aspră ca un zid de piatră. Ne despărţea veşnic şi nu ne lăsa să fim văzuţi împreună, căci în felul acesta făceam să reiasă mai tare urâţenia fiului ei.

Lovită atât în mândria ei de mamă, cât şi în amorul propriu de femeie, ura tot ce era tânăr, frumos şi plin de viaţă. Mă ura pe mine, obrajii mei rumeni, braţele solide, sângele curat şi cald care curgea sub pielea mea. I se părea că le furasem fiului ei şi-mi cerea socoteală de decepţiile şi suferinţele pe care le simţea. Adesea mă călca pe picioare, atât de tare, încât din cauza durerii îmi dădeau lacrimile. Apoi se scuza de neîndemânare, cu mii de gesturi ipocrite. Când mă găsea singur, mă pălmuia, dădea cu piciorul şi cu pumnii în mine. Câteodată, în vreun colţ, mă ciupea de braţ până la sânge, spunând cu o voce mieroasă: „Dragul de el! O! Cât e de drăguţ!” Pe când buzele ei subţiate şi uscate de ură se schimonoseau într-un surâs oribil.

într-o duminică, pe când ne plimbam de-a lungul unui dâmb foarte înalt, dându-mi uşor cu cotul, mă făcu să cad de pe povârniş. Când m-am ridicat de acolo, aveam

încheietura mâinii scrântită, obrazul zgâriat de mărăcini şi trupul plin de vânătăi. Nu mă plângeam părinţilor, de frica unor persecuţii mai crude şi apoi, cum doamna Robin nu vorbea despre mine decât în termeni drăgăstoşi şi plini de admiraţie, mama o iubea cu atât mai mult cu cât îi eram de drag.

— Hai! Albert... micuţule... fii drăguţ cu doamna Robin... Este aşa de bună cu tine.

Această recomandare, pe care o auzeam mereu, mă întăritǎ, îmi revolta sentimentul de dreptate. Dar ce puteam să fac? Nu m-ar fi crezut. Dacă aş fi spus ceva, poate că m-ar fi pedepsit.

în toate zilele, afară de joi, familia Robin venea şi petrecea serile la noi. Mama şi doamna Robin coseau, vorbeau despre gospodărie, se plângeau de scumpirea preţului cărnii.

— Nici pâinea nu mai are un preţ fix!... E scandalos!... Aşa că nu-i de mirare să vezi pe umerii doamnei Chaumier, brutăriţa, şaluri pe care noi celelalte nu ne putem permite să le purtăm... Zău! cu banii pe care-i avem!

Cuvântul acesta: *bani,* răsuna pe buzele lor cu o îndărătnicie care mă scotea din minţi, care mă supăra ca şi un cuvânt obscen.

Domnul Robin şi tata jucau pichet, gravi, gânditori, pregătind într-o tăcere duşmănoasă câte un *marţi* formidabil şi câte un minunat *nouăzeci.* Câteodată, vorbind politică, tremurau gândindu-se la amintirile sângeroase din 1848, şi rămâneau uimiţi în faţa meritelor domnului de Gueronniere, comparându-l pe Jules Favre cu Marat.

— A venit odată să tledeze la Dayeux, spunea domnul Robin. L-am văzut... Ah! trietene! ce înfricoşătoare figură are! Te înstăimântă, însă, cu toate astea, să fim drepţi, vorbeşte dine... Tot ce stune, ştiţi, e minunat!...

Dumineca, se organiza o partidă de bog \ cu preotul Sortais. Deşi câştigurile se ridicau la nişte sărmane boabe de fasole, doamna Robin era foarte doritoare de câştig şi cerea oricui, la cea mai mică bănuială, să se conformeze

regulii scrise.

în calitate de om obişnuit cu întortocheatele interpretări judecătoreşti, domnul Robin era însărcinat să explice, să comenteze, să discute, să judece.

— Dog-ul, afirma el, luându-şi înfăţişarea unui prezident de la Curtea cu juraţi, dog-ul nu este ca şi Codul… Cu toate acestea, evident că ratorturile, atrotierile şi voi zice chiar analogiile…

în cele din urmă, aranja totdeauna neînţelegerile în favoarea nevestei lui.

Sub pretext că nu găsiseră nicio casă potrivită, ca să se instaleze cu mobilele lor, lăsate la Bayeux sub paza unei mătuşi, familia Robin ocupa provizoriu

1 Bog joc de cârti, un fel de „piticul galben”. (N.T.)

etajul întâi al unei case pe care le-o închinase domnişoarele Lejars, două fete bătrâne, bogate şi bigote, voluminoase şi plimbăreţe, care umblau îmbrăcate la fel, care aveau nişte guşi monstruoase – adevărate curiozităţi din Viantais. Apartamentul era trist, mic şi avea numai mobilierul strict necesar. Robin îi n-aveau servitori şi nici nu primeau pe nimeni.

— Cum vreţi, se scuza doamna Robin, să-i silim pe prietenii noştri să vină intr-o cocioabă ca asta, în care locuim? Când o să avem însă la dispoziţie o casă, când o să ne aducem mobilele!… Apoi atunci!…

Reticenţele, privirea şi clătinarea corpului care le întovărăşea ascundeau promisiunea unor serbări negrăit de frumoase, dineuri extraordinare, nebănuite în tot ţinutul. În fraza aceasta „Când avem să ne aducem mobilele”, rostită pe un ton misterios şi plin de făgăduinţe, era o izbucnire de lumini multicolore, o înmărmuriră în faţa argintăriei, cristalurilor, porţelanurilor. Vedeai cum se aprinde flacăra roşie a unor vinuri rare, cum defilează obiecte împodobite, cum se înalţă arhitecturi parfumate de biscuiţi şi nugale, cum se leagănă ciorchini de fructe aurite, ceea ce îi făcea pe locuitorii din Viantais să spună:

— O! Robinii… Se pare că nimeni nu ştie să primească

lume ca ei!... Aveţi să vedeţi, când au să-şi aducă mobilele...

Erau consultaţi despre chestiunile de etichetă, despre „ceea ce se face" şi despre „ceea ce nu se face", despre felul simbolic cum se serveşte desertul, problemă gravă şi pasionantă. De câte ori primeau să cineze la noi, domnul Robin spunea:

— O! vă datorăm atâtea cine!... peste o sută. Este ruşinos!... Când ânsă avem să ne aducem mobilele!...

Se vorbea apoi de acele mobile faimoase, pentru care casele din Viantais erau sau prea mari, sau prea mici, sau prea întunecoase, sau prea luminoase, sau prea bătute de soare, sau prea umede. Doamna Robin povestea despre splendorile din dormitorul ei, tapisat eu rips bleu; despre cele din salonul tapisat cu damasc galben. Vorbea despre lenjeria ei brodată cu roşu; despre paharele aurite; despre serviciul de cafea chinezesc, de care nu se servea niciodată, fiind prea fragil, şi care împodobea vitrina bufetului şi biblioteca de acaju. Domnul Robin se lăuda eu bogăţia colecţiei lui de lichioruri, care avea „un contartiment" turn, pentru ţigări, şi biroul său, un „dirou de stejar sculptat şi secret".

— În sfârşit, zicea, veţi vedea toate acestea când vom aduce modilele!

Adevărul era că Robinii, încrezători în promisiunile senatorului care-i proteja, aşteptau o viitoare avansare şi nu voiau să plătească spezele a două mutări. Aşteptară timp de doisprezece ani, în casa domnişoarelor Lejars şi, timp de doisprezece ani, nu încetară să se scuze la fiecare nouă invitaţie.

— O! vă datorăm atâtea cine!... Este în adevăr ruşinos!... Când însă o să ne aducem mobilele!...

Mama nu se înşelase. Robinii sunaseră la poartă. Sosiseră, el respirând puternic, cu chipul învăluit intr-un fular cu carouri albe şi negre, învârtit de trei ori în jurul gâtului, ea. Schimonosindu-se sub gluga unei pelerine roşii, scurte, care avea pe margini, ca ornament, o panglică de

catifea neagră!

— Ce vreme, prieteni! exclamă domnul Robin, sforăind ca un cal bătrân. Ce vreme!... Şi darometrul oboară mereu.

Doamna Robin îşi rotunji gura, luând un aer afectuos şi mâhnit.

— Tocmai spuneam adineauri pe când mâncam, bărbatul meu şi cu mine: „Numai de nu l-ar chema pe bietul domnul Darvelle niciun bolnav pe un asemenea timp! Sărmanul doctor... Ce meserie grea... noaptea... E-aşa de întuneric! ...”

— Adevărul este, răspunse tata, că pe-un asemenea timp nimeni nu prinde curaj... Dar. Ce vreţi?... Când trebuie, trebuie... Şi nici măcar nu eşti sigur că ţi se plăteşte. Iată ce este mai trist! în afară de asta, oamenii săraci... sunt cei mai pretenţioşi!

— Zău, spuse domnul Robin, lor nu le pasă de alţii, ha! ha! ha!

Mama o ajută pe doamna Robin să-şi scoată pelerina cu glugă şi mantoul.

— Şi pe micuţul Georges. Întrebă ea, nu l-aţi adus?

— Pe un asemenea timp, dragă doamnă... Şi apoi este puţin cam suferind... tuşeşte mult... Inchipuieşte-ţi că nu mi-am adus nici lucrul... vremea urâtă... mă face tare leneşă, tare leneşă... îmi simt toate mădularele frânte, iar capul îmi este greu.

Zărindu-mă, veni spre mine, cu mâinile întinse:

— Dragul de el, nu-l văzusem... Mereu drăguţ, şi mereu cuminte!... Sărută-mă, drăguţule.

Şi îmi întinse buzele să i le sărut, oribilele ei buze palide, care mi se păreau mai scârboase decât gura unei fiare sălbatice.

Toată lumea se aşează în jurul unei măsuţe, lângă sobă, şi tata spuse grav:

— Prieteni, am să vă anunţ o mare noutate.

Robinii ridicară capetele curioşi şi gânditori.

— Ei bine! Iată... Aliatele Jules se reîntoarce în Viantais!...

Judecătorul de pace tresări pe scaun, gura i se deschise nemărginit de mare şi rămase câteva secunde căscată de mirare. El strigă:

— Adadele Jules? „ce spui!

— Am primit o scrisoare de la el azi de dimineaţă, urmă tata. O! numai două cuvinte. Îl aşteptăm de pe o zi, pe alta. Asupra intenţiilor lui, nu spune nimic.

— Vine ca să rămână aci? Sau nu face decât o călătorie, să vă vadă?

— Să rămână!... Sau, cel puţin, aşa am înţeles din scrisoarea lui... Bineînţeles, nici nu pomeneşte ce a făcut la Paris... O mai fi preot?

Tata părea că vrea să vadă în ochii judecătorului de pace o idee, un sfat. Toate îndoielile îl năpădeau din nou. Sunt sigur că, în această clipă, în minte, îi apărea abatele Jules, cu o barbă laică, lungă, deasupra unei i-edingote de răspopit.

— Na, na, na! zise domnul Robin. O să-l cunoaştem pe acest vestit adade!

— O să avem încă o liturghie, dumineca, spuse doamna Robin, mulţumită... Asta nu-i rău!... De când domnul Desroches, vicarul, a fost numit capelan la Blânde, serviciul religios suferă.

Adresându-se apoi mamei, o întrebă:

— Domnul preot a aflat?... Ce spune?... Ce crede?

— Ah! suspină mama, domnul preot e încântat... De altfel el e încântat de toate, doar ştiţi bine... Nu vede răul nicăieri... totuşi ar trebui să-l cunoască bine pe abate!... Fără să socotesc toate neajunsurile pe care le vor avea împreună... Are să fie nostim!...

— Dar cu ce titlu se va stabili aici domnul abate?

— Nu ştim... Ca un preot oarecare, fără îndoială!

Şi adăugă, cu o voce în care se simţea toată nemulţumirea:

— Un preot oarecare... Un om care ar fi putut ajunge episcop, dacă ar fi vrut, şi care ar fi putut face atâta bine familiei... l-am fi putut îndruma pe Albert spre cariera

eclesiastică... În loc de asta. Nu ştim ce are să ni se mai întâmple.

Doamna Robin se răsuci pe scaun, legănându-. Şi pieptul slab, iar pe buze îi apăru un zâmbet acru.

— Ce vrei, dragă doamnă? o îmbună ea. Ce a fost, a trecut!... Interesant pentru dumneavoastră e că revine... Desigur că vă bucuraţi de reîntoarcerea lui.

Mama ridică uşor din umeri.

— Într-un fel, da! într-un fel, nu... Dumneavoastră nu-l cunoaşteţi.

— Nu ştiu decât un lucru, răspunse doamna Robin, cu gravitate... Că e preot!... În sfârşit, totdeauna e mai bine să ai o rudă în apropiere... îl îngrijeşti, îl supraveghezi, ştii ce face... şi poli să iei o hotărâre dacă lucrurile nu merg cum trebuie...

— Ştiu bine, zise mama... e un avantaj...

— În timp ce de departe, Doamne, poţi să te aştepţi la orice, adică la nimic... Nu intriganţii lipsesc astăzi... Şi apoi, ascultă-mă, nu trebuie să judeci nimic fără o cercetare prealabilă. Poate că domnul abate s-o fi schimbat!... Dar dacă se întoarce bogat?

Un fulger trecu prin ochii mamei, dar se stinse repede. Dând din cap cu tristeţe, mama suspină;

— Ar fi de dorit pentru el! Dar abatele Jules nu-i un om dintr-aceştia!... Dacă s-a schimbat, s-a schimbat în rău, iată ce cred... Şi poate că vom fi nevoiţi să-i dăm de mâncare, peste toate celelalte!... Parisul e-aşa de mare, şi aşa de ademenitor! Se petrec acolo atâtea lucruri ciudate. Şi oamenii de acolo sunt aşa de ticăloşi!

— Luxul!... luxul! spuse domnul Robin. La Taris luxul tierde lumea! Nu ştiu ce să mai scornească să-şi cheltuiască banii. Astfel, la senator în vestibul sunt doi negri turnaţi în bronz de trei ori mai mari decât mine şi care ţin în mâini făclii aurite! De necrezut! Seara se aprind singure! Am văzut chiar eu asta!

— Mie – îndrăzni tata să spună – într-o seară, la teatru, mi-a arătat-o cineva pe George Sand... Ei bine! era

îmbrăcată bărbăteşte!... Eu cred că şi Jules, de asemenea, a trebuit să se îmbrace ca ceilalţi oameni!... Nu cred să fi folosit prea mult sutanele la Paris!... La George Sand se vedea bine că e o femeie... Se vedea chiar foarte bine.

— Îngrozitor! spuse cu dezgust doamna Robin, care întoarse capul şi dădu din mână, ca şi cum ar fi vrut să gonească o muscă plictisitoare.

Tata era gata să povestească unele amănunte explicative şi vesele. Mama îl opri, arătându-mă cu ochiul, căci atunci când nu se discutau chestiuni medicale erau foarte severi de faţă cu mine în alegerea cuvintelor.

Conversaţia continuă în jurul abatelui Jules, şi tata trebui să-i povestească viaţa, de când era mic şi până la plecarea la Paris. Cu toată curiozitatea ce mi-o stârneau întâmplările acestea atât de însemnate, din pricina somnului şi a nesuferitei prezenţe a doamnei Robin, n-am putut reţine multe lucruri din povestire. N-am reţinut decât exclamaţiile scandalizate ale prietenilor noştri, care întovărăşeau fiecare episod ceva rtiai viu.

— Este oare cu putinţă, Dumnezeule?... Un preot?

îmi amintesc de asemenea că a urmat o discuţie aprinsă despre o doamnă Boulmere, ’ care, cu câteva zile înainte, murise pe când năştea, şi îl revăd încă pe tata explicând boala.

— Înţelegeţi... Uite... uterul, sau mitra, dacă vreţi, este ca un balon. Partea umflată se află sus, nu-i aşa? Atunci, aceasta apasă...

Apoi continuară discuţia despre abatele Jules. Era ora zece şi jumătate când Robinii plecară.

— Gândiţi-vă bine, spuse înspăimântătoarea doamnă Robin punându-şi capişonul. Nu zoriţi nimic. Nu se ştie niciodată ce poate ieşi... Şi apoi, dacă aveţi nevoie de noi, de ajutorul nostru, îndrăzniţi... Vă iubesc atât... Îl iubesc aşa de mult pe micuţul Albert al vostru!

Tata şi domnul Robin vorbeau împreună.

— Toate femeile? spuse el.

— Nu... nu!... răspunse tata... trebuie să fi fost altceva!...

Ce-o fi învârtit la Paris?

UI

înainte de a merge mai departe, îmi veţi îngădui să povestesc trecutul abatelui Jules şi să evoc această ciudată figură după amintirile personale pe care le am şi cercetările pline de zel pe care le-am întreprins pe lângă persoanele care l-au cunoscut, în feluritele locuri unde a trăit.

Bunica era fără îndoială femeia cea mai iubită şi cea mai respectată din Viantais. Pot spune, fără exagerare, că era venerată ca o sfântă. Se purta cum nu se poate mai blând cu toată lumea. Mila ei faţă de săraci era fără margini. Fiică de ţărani, păstrase cu credinţă portul ţărănesc, deşi căsătoria îi dădea un rang în burghezia ţinutului. Era o fire modestă, cu sentimente foarte delicate şi mult bun-simţ – poate puţin prea bigotă. O văd ca acum, stând într-un fotoliu cu perne de mătase naturală, mică de tot, ghemuită şi zbârcită sub o scufă nouă, albă, care-i dădea chipului său de bătrână nuanţe de ceară delicată. Împletea, împletea fără încetare ciorapi, veste şi rochii pentru sviraci. Cât era de harnică şi de iute, în ciuda vârstei carv o gârbovise şi în ciuda bolii care îi înţepenise degetele! În toate dimineţile mergeam să o văd, sau, mai de grabă, slujnica mă ducea la ea şi, înainte de a o săruta, priveam, pe cămin, un căţel de lemn, sub coada căruia găseam în fiecare zi o monedă de cincizeci de centime. Ea făcea pe mirata, râdea şi striga amenințând cu andreaua:

— Cum! iar şi-a făcvit băncuţa căţeluşul acesta!... ce şiret căţeluş.

Cu toate că era tristă în fundul sufletului său, fiindcă sufei'ise mult. Avea pe buze un zâmbet încântător care te făcea să ai încredere în ea şi s-o iubeşti.

Dar acest surâs ascundea multe lacrimi. Lacrimi de copil, lacrimi de femeie, lacrimi de mamă. Blândă din fire şi cu o sensibilitate mai aleasă decât ale celorlalte fete de ţară, petrecuse o copilărie aproape dureroasă, neîncetat rănită de asprimea fiinţelor şi duritatea obiceiurilor. Nu fiindcă dispreţuia mediul în care se născuse şi visa să trăiască într-

o lume mai aleasă; ea ar fi vrut să vadă în jurul ei mai multă bunătate, mai multă delicateţe, mai multă blândeţe. Apoi se măritase. Bunicul, pe care nu l-am cunoscut, era, după cât se pare, un om foarte violent, un despot, un afemeiat şi un mare beţivan. O maltrata, cum maltrata pe toată lumea, fără motiv şi milă. Fiind crescător de cai. Era silit de meserie să se ducă prin iarmaroace îndepărtate şi să trăiască cea mai mare parte din timp prin hanuri, cu geambaşii. Fără îndoială că acolo învăţase aceste obiceiuri urâte.

A murit în urma loviturii ce i-o dăduse un cal în pântece, la bâlciul din Chassans, şi bunica a rămas văduvă fiind încă tânără, cu trei copii, tata, tuşa Athalie, moartă la optsprezece ani, bolnavă de piept, şi unchiul Jules.

Nu se mai pomenise un copil ca Jules: ascuns, ei-'-' călitor, crud. Nu simţea plăcere decât făcând isprăvi rele. Fratele şi sora suferiseră mult din cauza lui. Mama ajunsese la disperare. Rugile şi pedepsele ei se dovediră zadarnice! Mustrările şi cuvintele ei îi îndârjeau mai tare firea lui de neîmblânzit.

— Îi seamănă leit lui tată-săvi, îşi zicea piângând luata femeie.

Şi. În adevăr, observa îngrozită la fiul său aceleaşi gesturi, aceleaşi priviri care le avea bărbatul ei. Când după o îndelungată lipsă se întorcea acasă, zbierând, înjurând, duhnind a vin de han şi a bălegar de grajd.

La colegiu, unde fu dus foarte curând, Jules îşi batea camarazii, îi pâra şi se revolta împotriva profesorilor. Era însă foarte inteligent, muncitor şi ieşea veşnic întâiul în clasă. Graţie silinţei fusese dat afară numai de vreo douăzeci de ori. Întors acasă, instinctele nenorocite, favorizate de o viaţă liberă şi leneşă, se dezvoltară. Prin conduita sa dezmăţată scandaliza ţinutul. Umbla prin cârciumi şi fura din casă. Nu i se putea face nici cea mai mică observaţie că-i sărea ţandăra şi ameninţa că sparge tot. Când se supăra, toată lumea tremura în faţa lui. După ce îi trecea criza, rămânea ore întregi bolnav, cu capul

ameţit, palid de tot. Întocmai ca un epileptic doborât de boală.

Când mama îl întreba pentru ce carieră voia să se pregătească, nu-i răspundea nimic, fluiera şi-i întorcea spatele. Ea încercă să-l bage la un avocat din Mortagne; dar, la trei Juni, fugi. După ce mâzgăli o cantitate mare de coli timbrate cu desene obscene. În acelaşi timp fu cuprins de o mare patimă pentru citit; citea orice: romane, versuri, cărţi de ştiinţă, filosofie, ziare revoluţionare pe care i le împrumuta farmacistul, un vechi republican exaltat şi dement, care nu visa decât ghilotine şi fericire universală. Amândoi plănuiau vagi cataclisme şi răsturnări extraordinare a ordinei sociale. Jules se distra exprimând, în faţa maică-sii, opinii înspăimântătoare care o făceau pe nefericita văduvă să exclame cu durere:

— Dumnezeule! Este oare cu putinţă ca acesta să fie fiul meu?

Într-o zi, când tocmai se gândise serios să-l îmbarce pe un vapor, sau să-l trimită într-o casă de corecţie, Jules îi spuse că vrea să se facă preot. Când auzi una ca asta, scoase un ţipăt, ridică ochii spre cer şi îşi acoperi faţa cu mâinile ca şi cum ar fi auzit un blestem groaznic.

— Sfântă Fecioară!... Tu, preot!... Un netrebnic ea tine! înseamnă să-l jigneşti pe Dumnezeu spunând asemenea lucruri.

— Vreau să mă fac preot! repeta Jules cu hotărâre. Asta-i tot!

El se încăpăţână, ţipă, se înfurie, ameninţă:

— Vreau să mă fac preot! La dracu!... preot vreau să mă fac.

Bunica leşină, spunând:

— Am dat naştere anticristului!... Iartă-mă, Doamne!

Se sfătui cu preotul, care nu văzu în această voinţă extraordinară şi atât de extraordinar exprimată decât o graţie neaşteptată a cerului, un miracol. Preotul simţi chiar o mare bucurie. Doamna Dervelle suspină.

— E un miracol!... un mare miracol. Duminică de pe

amvon am să înştiinţez întreaga parohie!… Vai, ce miracol!

Doamna Dervelle suspină:

— Înjură însă, domnule preot, înjură ca un păgân…

— La, la, la, la! înjură, înjură!… Evident, înjură. Este spiritul răului, care fuge din el, scumpă doamnă. Jules vrea să se facă preot!… A! mulţumiţi din suflet bunului Dumnezeu. Pentru mine aceasta este una dintre cele mai strălucite victorii ale credinţei. Asta îmi aminteşte de sfântul Augustin. Da, fiul domnieivoastre va fi un al doilea sfânt Augustin. Ce onoare pentru domnia-voastră, pentru parohie, pentru biserică! A! este un mare miracol!

— Părinte, părinte, gemea nenorocită, oare nu vă înşelaţi?

— Nu… Nu! liniştiţi-vă, bună doamnă… nu! nu mă înşel! … este un extraordinar miracol… Voi face mâine o liturghie, în care îi voi mulţumi lui Dumnezeu pentru faptele lui miraculoase… Nu! nu mai plângeţi, liniştiţi-vă…

După două luni, Jules intră la seminarul din S.

Cărui sentiment îi dăduse oare ascultare, când luase această hotărâre neprevăzută? îşi închipuise că meseria de preot îi va oferi o viaţă independentă şi uşoară, în comparaţie cu celelalte meserii? Nu se lăsase condus decât de gustul ce-l avea pentru excesive mistificări şi sfidări nelegiuite? Poate că nu era chiar atât de pervertit pe cât îi plăcea să arate? Ideile condamnabile, afişate cu lăudăroşenie, poate că nu erau decât la suprafaţa firii lui, ca o mască şi poate, în fundul inimii, păstra nepieritoarea sămânţă a educaţiei creştine?

Nu s-a ştiut niciodată, căci Jules rămase toată viaţa o enigmă de nepătruns.

Totuşi, anii pe care-i petrecu la seminar însemnară, în viaţa lui, o nouă epocă de energice sforţări spre bine şi de aprinsă luptă împotriva firii lui. Fie din pricina ambiţiei de-a ajunge la vreo înaltă demnitaie ecleziastică, fie din pricina căinţei sau a raţiunii, el se încrâncenă în lupta de a-şi înfrânge firea revoltată, încercă să se mlădieze în faţa disciplinei pe care o nesuferea, să se eclipseze în faţa

umilinţei, nu prin rugăciuni şi prin ascultătorul respect al practicilor evlavioase, cum fac cei slabi, ci printr-o întărire oarecum musculară a voinţei sale, printr-o tensiune să spunem aşa fizică, a tuturor facultăţilor sale intelectuale. Vai! în ciuda curajului său, avea puternice recăderi în ale răului, o sporire a instinctelor-rele, atât de neaşteptate şi atât de violente, încât dădeau peste cap, într-o clipă, toate străduaniile de apărare, încet şi greu construite de el, ridicându-le împotriva lui. Şi trebuia s-o ia de la capăt. Această luptă îndărătnică între spirit şi trup, această contradicţie nervoasă şi morală a spiritului şi a trupului, pe care şi le impunea, îl împiedicară pe Jules de a se modela potrivit manierelor celor din jur, de a căpăta ceea ce se numeşte aerul casei. Dimpotrivă, trupul său mare, deşirat, îşi scoase în evidenţă colţurile aspre, reliefurile strâmbe şi nu cunoscu niciodată duioşia gesturilor blânde, bunătatea şireată, mângâierile prefăcute, zbuciumata frământare şi tăcerea plină de şoapte a sacristiilor şi confesionalelor.

Slujit de o memorie uimitoare şi având o foarte vie înţelegere a lucrurilor, nu întârzie să fie remarcat de profesori şi chiar să-i neliniştească. Îndrăzneala. Ideilor, înclinarea spre discutarea cu patimă a dogmelor, tendinţele lui de a amesteca vagi aduceriaminte ştiinţifice cu ideile filosofice condamnate de inflexibilitatea barbară a doctrinelor teologice, flacăra unei elocinţe pătimaşe cu care îşi incendia compoziţiile cele mai abstracte şi mai ales sila lui de neînvins faţă de îndeplinirea riturilor sacre, pe care elevii erau obligaţi să le *repete,* cum fac actorii cu o comedie, toate acestea şi, mai ales. Abaterile involuntare ale conduitei lui de a sta la o parte îl emoţionară pe superior, care crezu de datoria lui să semnaleze episcopului pericolul. Episcopul, un bătrân bun şi iertător, după o adâncă chibzuinţă, spuse că motivele se datoresc fără îndoială focului apr-ins al tinereţii şi austerităţilor rânduielilor clericale. Potolirea adusă de rutina îl va linişti. Lucru straniu la un om şovăielnic: începu să-l simpatizeze pe Jules, să se intereseze de viitorul lui, pentru că nu

semăna cu ceilalţi seminarişti. De mai multe ori îl făcu să iasă din seminar şi îl pofti la masă. Departe de a se înfricoşa de purtarea îndrăzneaţă a protejatului său, se simţi atras de această inteligenţă curioasă, de această voinţă ursuză, „care aducea un aer nou4' în ceea ce era obişnuit să vadă şi să audă în jurul lui. Cum, într-o zi, marele vicar arătă unele îndoieli asupra seriozităţii vocaţiei lui Jules şi spuse înclinându-şi capul peste mâinile sale împreunate: „Sufletul său clocoteşte, Monseniore... clocoteşte îngrozitor... Mi-e tare frică să nu rămână cucerit de necredinţă, şi de păcat", episcopul răspunse:

— Avem să-l liniştim, domnule abate, avem să-l liniştim... Veţi vedea că ştrengarul acesta va ajunge departe, foarte departe... Va face cinste Bisericii...

Apoi, după ce tăcu o clipă, cu glas plin de păreri de rău, adăugă:

— Ce păcat că este atât de urât şi are trupul rău construit.

Jules nu-şi iubea colegii şi fugea cât putea de discuţiile şi de jocurile lor. În timpul cursurilor şi plimbărilor sta departe de grupuri, ca un sălbatic; mergea călcând cu sete, da cu piciorul în pietre;

scutura copacii. Părea mereu pornit să distrugă câte ceva. Mirosi murdăria prieteniilor suspecte între cei mai credincioşi şi cei mai bigoţi dintre colegii săi, surprinse ciudate schimburi de scrisori şi, adesea, îi făcea plăcere să-i tortureze cu glume cinice şi cuvinte murdare, şi să-i ţină sub frica permanentă de un denunţ, de o ruşine publică, în faţa profesorilor. Îi dispreţuia pe tinerii aceştia dolofani şi cu obrajii trandafirii, cu spirite de robi, cu suflete ignorante, care învăţau credinţa cum se învaţă cizmăria şi ascundeau sub aere supuse şi bigote pofte grosolane de pedanţi caraghioşi, dorinţe josnice de ţărani refractari. Sporind neîncrederile originare ale firilor lor şi ale urii noi împotriva jumătăţii de burghez, care nu era nici din rasa lor psihică, nici din clasa lor socială, aceştia îl detestau. Se temeau mult de el şi, din cauza protecţiei „scandaloase" cu care-l

susţinea episcopul, din cauza mâniilor lui teribile şi a crudelor bătăi de joc, vedeau în el, înspăimântaţi, un apostol al ereziei viitoare, un iconoclast, un trădător al credinţei, „un Lamennais”. Căci, în rarele clipe când îşi permiteau să gândească liber, Lamennais reprezenta pentru ei ultima incarnaţie a diavolului. Jules termină fără prea mari încurcături studiile religioase şi când ieşi din seminar fu numit secretar al Monseniorului, la episcopie.

În ziua aceea, doamna Dervelle uită de neliniştile petrecute şi se bucură din plin de fericirea de a fi mamă. Ea se duse la preot, cu sufletul răscolit de o satisfacţie atât de duioasă, încât i se păru că e întovărăşită de îngeri, cântând imnuri, spre paradisyri de lumină.

— Ei bine! doamnă, spuse bunul preot, care strânse cu simpatie mâinile scumpei enoriaşe. Ei bine! ce v-am spus? Este un miracol, da sau nu?.. Este un miracol, nu-i aşa?

Ea nu găsi cuvinte destul de mari şi destul de nobile ca să-şi exprime recunoştinţa. Cu gâtul sugrumat de emoţie, sfârşită de puteri şi încântată, nu putu decâtsă bâlbâie:

— O! domnule preot... domnule preot...

— Ei! Ei! ai să mă crezi altădată, doamnă, sfintul Toma necredinciosul! Şi încă nu s-a sfârşit... Fiul d-voastră va ajunge episcop, dragul de el!... Episcop, ascultaţi ce spun, după cum doi şi cu doi fac patru...

Episcop! Despre aceasta era vorba acum. Ea îl vedea sub cupole uriaşe, strălucind de aur, purtând tiara cu trei coroane, poruncind sufletelor regilor pământului prosternaţi la picioarele lui.

Conform unei vechi tradiţii, înduioşătoare, abalele Jules. Îşi celebră prima liturghie din biserica Viantais, în mijlocul unui fast neobişnuit, înconjurat de toată populaţia care-l cunoscuse de copil.

Se întâmplă, cu această ocazie, un fapt demn de ţinut minte, despre care se mai vorbeşte în ţinut şi se va mai vorbi mult timp. Tânărul preot se urcă în amvon şi de acolo, în fala tuturor, mărturisi toate rătăcirile şi greşelile ce le săvârşise. De la cele dintâi cuvinte, mulţimea de credincioşi

încremeni de uimire.

— Scumpii mei fraţi, spuse cu o voce surdă şi tremurătoare, sunt un mare păcătos. Viaţa abia începe pentru mine şi totuşi sufletul meu este mai greu încărcat de crime, mai încărcat de nedreptăţi decât acelea ale bătrânilor desfrânaţi şi ale cuceritorilor. Am trăit în mijlocul vostru această viaţă, rea. Am crescut în îndoială, în revoltă şi desfrâu. În mijlocul vostru, care aţi fost martorii mâhniţi ai anilor mei de plâns, vreau să-mi lovesc pieptul. Scandalului public, tre buie să-i urmeze umilinţa publică. Aceasta este bine, drept, creştineşte. Nu este de ajuns ca pocăinţa să sălăşluiască în singurătatea mută a conştiinţei. Ascultaţi: am renegat pe Dumnezeu şi am blestemat sfintul său nume; am jignit durerile lui Christos şi am pângărit pintecul radios, de nouă ori imaculat, al Fecioarei Maria. Mi-am dispreţuit mama, fiinţa sfântă care m-a născut, şi am urât pe oameni, fraţii mei de durere. Am minţit, am furat, am dat cu piciorul în infirmi şi săraci, aceşti melancolici aleşi ai cerului. Visând atentate criminale şi având carnea aprinsă de pofte monstruoase, fără remuşcări, fără şovăiri, m-am apropiat de Altar şi am oferit trupului scump al Salvatorului, patul plin de noroi al unui suflet nelegiuit. În sfârşit, am dorit femeia aproapelui meu; am aprins desfrânarea în inimile fetelor tinere şi pe eâmpii, sub infinita privire a lui Dumnezeu, ca un ţap murdar, am săvârşit păcatul dragostei…

Pronunţă aceste ultime cuvinte cu o voce tare şi tremurătoare. Atunci se auzi în biserică lungi şoapte care fură acoperite curând de zgomot de scaune, mişcate eu sfială, de hm, hm-uri de tuse înspăimântată, prin care de la uşă până la altar îşi arătau unul altuia uimirea. Preotul se cutremură în jilţul lui, de parcă ar fi fost zguduit de o descărcare electrică; şi, fapt inexplicabil, miraculos, orga scoase un sunet de suferinţă, care străbătu toată bolta şi se pierdu în cor, deasupra diaconilor şi a cântăreţilor înmărmuriţi.

— Am săvârşit păcatul dragostei! repetă abatele Jules, cu

toată puterea.

Glasul său zgudui lăcaşul. Îşi lovea pieptul cu furie, mânecile stiharului zburau în jurul lui ca nişte mari aripi înnebunite.

Atunci, reaminti una câte una greşelile trecute şi e expuse cu o nemiloasă duritate, golindu-şi fundul inimii de toate gândurile perverse, de toate ruşinile ascunse, cu care se murdărise. În faţa spectacolului dat de acest om, care, asemenea celor ce căutau martirajul, se flagela, îşi rupea şi sfâşia rănile sângerânde cu propriile degete, sub teroarea loviturilor voluntare, risipind bucăţi din carnea sa şi picături de sânge; credincioşii, la început miraţi, apoi, chinuiţi de violenţa cuvintelor şi cruzimea biblică a mărturisirilor, suferiră o ciudată indispoziţie care-i tulbură. O mare nelinişte le sugrumă respiraţia, o suferinţă necunoscută le frământă pântecele; aveau o senzaţie groaznică şi nouă, senzaţia care te cuprinde privind un gimnast, evoluând în gol, pe un trapez, deasupra unui abis. Două femei, foarte palide, sprijinindu-se cu greu de braţele scaunelor, ieşiră aproape leşinate; alta strigă astupându-şi urechile:

— Destul!… Destul!…

Şi, din toate piepturile care gifâiau, un acelaşi strigăt formidabil şi dureros se ridică spre amvon.

— Da!… Da!… Destul! Destul…

Se opri. Nu mai avea suflu. Şi, în timp ce-şi ştergea fruntea de pe care sudoarea cădea din belşug, în timp ce readucea pe braţele sale mânecile prea lai’gi ale stiharului, o minune!… O rază de soare pătrunzând prin ornamentul vitraliului, în faţa amvonului, traversă biserica şi lumină figura predicatorului cu o stranie lumină de curcubeu. Toţi deodată ridicară capetele spre lumina vestitoare şi crezură că văd strălucind un sfânt. Dar un nor care trecu acoperi soarele şi aureola dispăru.

Abatele se potolise acum. El îşi urmă predica, scandând cuvintele încet. Din aspră şi răzbunătoare, vocea sa deveni blindă şi mângâietoare. Lacrimile lăuntrice o făceau să tremure uşor, şi îi dădea accente de o dragoste rară. Cu

mâinile împreunate, cu privirea fixând bolta, unde plutea încă fumul care murea al tămâiei, el cerea iertare oamenilor, sfinţilor, Fecioarei, lui Dumnezeu, cu pasiune, cu delir. Cerea milă chiar şi lucrurilor.

— Şi tu, la fel, Natură virginală şi fecundă, ale cărei împreunări sunt iubite de Dumnezeu, ce acoperi cu viaţă minunată trupurile eliberate ale celor drepţi, tu, pe care de atâtea ori am murdărit-o, tu, pe care te-am profanat, iartă-mă. Iartă-mă şi dă-mi suferinţa, căci suferinţa este bună pentru acela care a păcătuit. Când îmi va fi foame, fii zgârcită cu mine, cu piinea şi fructele tale; când îmi va fi sete, refuză buzelor mele apa limpede a izvoarelor tale; când îmi va fi frig, îndepărtează de mădularele mele îngheţate soarele tău, adăposturile tale, refugiile tale. Fă ca picioarele mele să se zgârie în spinii drumurilor, ca genunchii să-mi sângereze pe povârnişurile pietrelor tale. O, natură, fii nemiloasă şi matern chinuitoare, cu acest firav, neruşinat, revoltat, şi taie în lemnul cel mai dur şi mai greu al pădurilor tale crucea mântuirii, sub greutatea căreia, încovoiat, voi merge spre lumina eternă…

În ochii credincioşilor, se citea o nespusă emoţie, care le contracta feţele, le apăsa piepturile. Pentru a nu izbucni în plâns, preotul făcea sforţări violente şi strâmbături îngrozitoare. Cu obrajii umflaţi, cu creştetul capului congestionat, se sucea şi răsucea în jilţul lui, tulburat. Pe banca lor, epitropii gravi abia îşi stăpâneau bărbiile, cu miinile. Sughiţuri înăbuşite se răspândeau pe nesimţite, repetate de la un capăt al bisericii la altul… Abatele Jules sfârşi astfel, pe un ton de fierbinte rugăciune:

— Iubiţii mei fraţi, şi voi de asemenea, iubitele mele surori, dacă aveţi milă de cel care se acuză şi se căieşte, când clopotele sună şi îngenuncheaţi seara, pe pământul binecuvântat sau la picioarele erucifixurilor familiare, o! vă rog, adăugaţi numele meu la al morţilor iubiţi pe care-i plângeţi, la numele acelora sărmani rătăciţi pe care voiţi să-i readuceţi la Dumnezeu; şi ca melodia tristă şi mângâietoare a rugăciunilor voastre unite să ajungă la cel

care judecă şi iartă, iubirea recucerită a unui fiu nedemn, care jură să adore sfântul său nume şi să glorifice până la moarte Biserica lui indestructibilă…

Când coborî, suspinele până atunci reţinute izbucniră umplând biserica de o extraordinară învălmăşeală de zgomote omeneşti, unele surde, altele ascuţite, altele asemenea unor cotcodăciri, altele unor zbierete, altele a unor nechezături, a unor animale scăpate din frâuri.

La trecerea abatelui, capetele se înclinară cu ochii umezi de lacrimi ca şi cum ar fi trecut un sfânt. Entuziasmul era de nedescris şi tulbura minţile. O mamă ieşi în faţa tânărului preot şi îl rugă să-i binecuvânteze copilul, care se strâmba în braţele ei. O îndepărtă uşor.

— Sunt nedemn, soră.

Câţiva se îngrămădiră să-i atingă marginile sfinte ale stiharului. Paracliserul şi dascălul, care mergeau înaintea lui, înspăimântaţi, se împleticeau pe picioare ca nişte beţivi, strigând fără niciun respect pentru locaşul sfânt:

— La o parte!… La o parte, voi ceilalţi, femeile naibii…

Deodată, orga începu să cânte şi acoperi zgomotul mulţimii printr-o melodie triumfală vioaie… Liturghia continuă…

La casa parohială avu loco masă mare. La care fură invitaţi toţi preoţii şi personajele însemnate din plasă. Înainte de a se trece în sala de mâncare, bunul preot Sortais, cuprins de emoţie, se apropie de abate.

— Copilul meu. Dragul meu copil, exclamă el… Ce frumos a fost! Ce mare. *Ce* măreţ, ce sublim exemplu ai dat!… Ce frumos a fost!… Vezi. Am plâns… plâng încă. Iată… Ce frumos a fost!

Vru să-i ia mâinile şi să-l strângă la pieptul lui.

— Sunt foarte mulţumit, foarte mulţumit, repetă el.

Jules se dădu în lături. Îşi recăpătase aerul răutăcios. Ironia lui dură. Care îngheţă deodată călduroasa manifestare a bătrânului.

— Bine! Bine!… spuse… N-ai pentru ce… Ha î ha! ha ’… Hi. Hi. Hi…

Şi îi întoarse spatele, cootinuând să rânjească!

Mai târziu bunica povesti că în timpul ceremoniei, care ar fi trebuit totuşi să o bucure mai mult ca pe oricine, i-a fost cu neputinţă să împărtăşească emoţia generală. Pe măsură ce Jules îşi continua cuvântarea şi se pocăia, prin una din acele afinităţi misterioase pe care le suferă sufletele fără să le înţeleagă, se simţea cuprinsă de un frig care-i contracta inima dureros. Şi dacă plânse, o făcuse de frică şi sub apăsarea unei tristeţi care nu se poate defini. Lucru straniu. În ciuda sforţărilor ce făcea de a alunga hărvuitoarele imagini de altădată, ea revedea pe fiul ei nu astfel cum era în acest moment, cu figura încinsă de credinţă, ci aşa cum arătase, cu râsul înfricoşător de demon, în ziua când i-a vestit dorinţa să intre în seminar. Şi, dincolo de cuvintele umilite şi mâhnite care provocau atâtea lacrimi fericite în jurul ei, auzea mereu pe fiul ei râgâind, ca şi cum ar fi vomitat, aceste cuvinte nelegiuite: „Vreau să mă fac preot... Să mă ia dracu dacă mint... Preot vreau să mă fac!”

Aşa cum prevestise preotul, lucrurile nu se sfârşiră aici.

La episcopie, abatele Jules cuceri repede un fel de atotputernicie ciudată. Cum trebuia să treci pe la el ca să poţi ajunge la episcop, şi cum episcopul nu putea lua contact cu subordonaţii săi decât prin intermediul secretarului său intim, Jules profită de această situaţie pentru a teroriza pe micii vicari şi preoţi de parohii, care erau mai ales foştii lui colegi de seminar. El se distra să le tulbure toate planurile, să nimicească sărmanele lor ambiţiuni, să-i persecute cu atâta ingeniozitate şi dibăcie, încât mulţi din ei, pierzându-şi răbdarea, părăsiră dioceza, sau lepădară haina bisericească.

— Cu atât mai bine, cu atât mai bine, spunea abatele... rămân mai puţini păduchi.

Reuşi să exercite în jurul lui o tiranie neînduplecată, care nu era lipsită de o veselie sinistră şi care, adesea, nu cruţa deloc pe bătrânul prelat, protectorul său. Fără să desfăşoare cea mai mică şiretenie diplomatică ecleziastică, prin simplul fapt al obrăzniciei, îl făcu pe marele vicar să se

supere cu episcopul, dacă nu complet, cel puţin îi distruse cu totul influenţaşi îi înfrână autoritatea. Nu numai că marele vicarnu mai avea nicio trecere şi nu mai era consultat în nicio chestiune, dar Monseniorul îi retrase, în beneficiul lui Jules, câteva din cele mai preţioase atribuţiuni. Urmară evenimente grave, neaşteptate, care durând mai multe luni, cum se va vedea mai departe, au cutremurat lumea catolică şi au pus în mişcare toate cancelariile Europei.

Episcopul era un om foarte înţelegător, foarte îngăduitor în toate lucrurile, de un liberalism prudent şi discret, care-l făcea să trăiască în pace cu puterea civilă şi cu Roma. Iubea florile şi poeţii latini şi când nu se afla în grădină să altoiască trandafirii sau să schimbe apa la muşcate, îl găseai în bibliotecă traducând'Ve Vergiliu în versuri demodate. Temându-se de zgomot, având oroare de tot ce avea asemănare cu o luptă, cu un conflict, ştia cu rară înţelepciune să menajeze partidele şi coteriile, se păzea de orice fel de iniţiativă, cât şi de vreo acţiune rea. În cuvântările sale, în scrisorile pastorale şi în dispoziţiile administrative, evita cu grijă chestiunile iritante şi se mărginea la banalităţi echivoce, la recomandările obişnuite ale catehismului. Ai fi putut să cauţi zadarnic în de ceva care ar fi putut fi considerat ca o opinie; toată inteligenţa o folosea să nu exprime niciuna. Astfel, redactarea pastoralelor, la care de obicei colabora marele vicar, care poseda un nesfârşit dicţionar de cuvinte înflorite şi fără semnificaţie, era o chestiune foarte importantă. Întocmirea lor se începea cu trei luni înainte de termen. În toate zilele episcopul le copia, le recopia fără încetare, suprima paragrafe, ştergea fraze, se oprea asupra fiecărui cuvânt pe care-l discuta, îl îndulcea crezând întotdeauna că descoperea un sens ascuns, susceptibil de o interpretare răutăciosă. Din minut în minut, spunea:

— Să recitim, să recitim, domnule abate... Şi vă rog să încercăm să nu ne compromitem... noi suntem misionarii păcii sufletelor... Datoria noastră este de a împăca, de a

potoli… să nu uităm, domnule abate.

— Perfect, Monseniore… Dar anul acesta ar trebui totuşi…

— Nu! Nu! domnule abate… nici anul acesta, niciodată… nu trebuie nimic… Domnul nostru Isus Hristos a spus: „Nu judecaţi deloc”… Să recitim…

Noaptea în visurile lui vedea frazele din pastorale împodobite cu căşti de fier, şi arme „ascuţite®, aşezate în formă de luptă, năvălind împotriva lui cu urlete sălbatice. Atunci se deştepta brusc, cu fruntea asudată şi sta ore întregi, foarte nenorocit, tulburat de teama că o virgulă rău aşezată să nu provoace critici, certuri şi dezastre incalculabile. Puţin câte puţin capul său se înfierbânta, iar noaptea provoca în sufletul frământat, frica de umbră, groaza de linişte. Tremurând îşi reaprindea lampa, cobora numai în cămaşă în bibliotecă şi revenea cu corecturile pastoralei, pe care le recitea până în zori. El nu-şi întrerupea citirea ei decât pentru a închina lui Dumnezeu rugăciuni fierbinţi.

Aceleaşi nehotărâri şi aceleaşi exagerate slăbiciuni punea şi în administrarea episcopiei, pe care sfârşise prin a o părăsi, lăsând-o în voia tuturora.

— Merge rău, gemea el… Ştiu… Dar ce să fac? Sunt un nimic… nu pot nimic… sunt dezarmat…

Dacă ar fi îndrăznit, iată sincera şi dureroasa scuză a purtării sale.

El moştenise o mică avere de la o doamnă credincioasă, prietenă cu mama sa. Aceasta se petrecuse la începutul carierei sale ecleziastice. Moştenitorii fireşti, furioşi de a fi deposedaţi, susţinură că voinţa bătrânei fusese captată prin manevre ruşinoase, răspândind lucruri scandaloase în ziarele locale. În sfârşit, atacară testamentul. La proces, avocatul familiei păgubite lovi în onorabilitatea tânărului preot şi spuse despre el cele mai false acuzaţii şi cele mai dramatice calomnii. Făcu să se cutremure auditorii, prezentând adversarul ca pe.. Unul din aceşti oameni în sutane negre care se strecoară în culcuşurile femeilor

bătrâne ca să le fure averile, în timp ce le spun vorbe de iubire”. În ciuda acestor metafore frumoase, familia pierdu procesul şi printr-o decizie, care-l răzbuna de insulte, legatarul fu pus în posesia averii contestate.

De pe urma acestei aventuri îi rămase un fel de spaimă pe care anii, succesele şi ridicarea lui rapidă la episcopat o agravaseră. De unde la început era timid, cu timpul ajunse să aibă un caracter de *o* condamnabilă slăbiciune. Ca să fie iertat de greşelile pe care nu le avea, crezu că trebuie să fie bun până a ne lăsa înşelat, indulgent până la complicitate, modest ţs’ină la uitarea totală a *eului.* El îşi imagina că surprinde în toate privirile un reproş, în toate gesturile un dispreţ, în toate cuvintele o aluzie penibilă la amărăciunile sale vechi. În sfârşit, ca să liniştească nişte acuzaţii himerice, se străduia ca viaţa lui să pară o lungă umilinţă, (o veşnică rugă fierbinte. Cu cât îmbătrânea, cu atât mai rău îi părea că nu clase cu piciorul dispreţuitor ia blestemaţii aceia de bani. De care de altfel nu profita şi nu-i servea decât să facă opere de o utilitate adesea îndoielnică.

Remuşcările îl urmăreau ca şi când, în adevăr, ar fi făcut o faptă dezonorantă şi josnică. De aceea, când îi zicea, suspinând descurajat: „Nu sunt nimie”... „Nu pot nimic”... „sunt dezarmat44, răspundea mai curând revoltelor tainice ale conştiinţei sale, decât se plângea de o lipsă de autoritate reală.

Această ciudată manie ajunse atât de puternică încât nu mai vru să pronunţe, nici să scrie anumite cuvinte ca: „avere... moştenire... avocat... femeie bătrână”, de teamă să nu trezească amintirile nemiloase şi să dea naştere la comentarii neplăcute.

Camera abatelui Jules dădea spre o terasă strimtă care domina strada de la înălţimea a două etaje. De pe terasă, se putea vedea o parte din oraş ce cobora spre vale şi, dincolo de oraş, o mare întindere de câmpie, unde culturile şi livezile alternau cu grupuri de copaci. Câteodată, seara, abatele sta cu coatele sprijinite de grilajul de fier care

înconjura terasa şi privea orizontul pierzându-se în brume, sau urmărea metamorfozele palide ale firmamentului. Trupul său slab şi colţuros, negru în lumina crepusculului, îi făcea pe locuitori să se gândească la fantome şi apariţii infernale. Aplecat sus, deasupra lor, pe grilaj, ei aşteptau să-l vadă deodată desfăşurând aripi membranoase şi plutind deasupra oraşului, ca un gigantic liliac

Această cameră, a cărei unică fereastră era luminată până târziu noaptea, această terasă, mai înaltă decât zidurile unei cetăţi, devenise, pentru cei care se plimbau neliniştiţi, locuri de mister şi de groază. De cinci această umbră rătăcea acolo, episcopia, de obicei liniştită şi atât de împietrită în tăcerea ei, era în completă revoluţie; o agitaţie neobişnuită se auzea în dosul pereţilor groşi de piatră cenuşie, ce dădeau locuinţei episcopale aspectul sumbru şi înţepenit al unui castel părăsit; bătea de acolo un vânt ce sufla plin de mânii întârâtate. Asupra întregii dioceze şi cutremura furios bietele presbitere de sate pe care liniştea le părăsise. Peste tot domnea, ca o stăpână, ameninţarea; fiecare se simţea primejduit, spionat,

11 ădat; şi dacă, prin uşile ce scârţâiau ale episcopiei, ’ încrucişau toată ziua fâlfâiri înfricoşate de sutane, pe drumuri şi de-a lungul gardurilor de mărăcini de asemenea se întâlneau spinări tremurânde de eeleziaşti, mergând pe furiş, siluete negre, temătoare, care aveau aerul unor animale încolţite de aproape. Culmea uimirii! Chiar portarul, cunoscut prin felul lui prefăcut de a fi şi prin mieroasa sa slugărnicie, portarul care până atunci îndruma vizitatorii, atât de pios ca şi cum ar fi servit liturghia, până şi portarul căpătase un fel de a fi arţăgos, de câine ce-şi arăta colţii...

— Ce! Ce!... spunea el bombănind posac... întrebaţi de domnul abate?... Este ocupat... întrebaţi valetul... Sunt eu portar sau nu?... Ce?... Ei bine... atunci?... Ce!...

Se băgase de seamă că până şi boneta de catifea neagră, ce o purta acum pe-o ureche, căpătase o formă ciudată, de spirală, părând ameninţătoare, iar redingota

soioasă i se umfla duşmănos în mers.

Intre oamenii bisericii, de la paracliserul cel mai umil, până la cel mai de seamă capelan, de la cel mai neînsemnat vicar, până la cel mai inamovibil decan, nu puteau să stea de vorbă unul cu altul decât cu o foarte mare rezervă. Tulburarea era aşa de mare ca şi cum s-ar fi trăit pe timpul Teroarei.

Copiii din cor nu mai îndrăzneau să bea vinul din vasul care servea pentru împărtăşanie şi la reîntoarcerea de la înmormântări, groparii beţi nu mai cădeau în gropile drumului cu crucea între picioare. Preoţi foarte bătrâni fură mutaţi la alte eparhii, ceea ce produse o adevărată emoţie publică; se dădură şi pedepse sumare nejustificate, se luară măsuri împotriva obiceiurilor antice care fură socotite drept sacrilegii. Preotul din Viantais, pe care vârsta, virtuţile, legăturile de prietenie care-l uneau cu familia Dervelle păreau să-l protejeze mai mult ca pe oricine, nu fu nici el cruţat. Intr-o scrisoare plină de necu\ iinţe şi de cuvinte aspre, primi ordinul să îndepărteze pe nepoata sa, o orfană de optsprezece ani, cocoşată şi pe jumătate idioată, pe care o adăpostea din milă şi a cărei „prezenţă, sub acoperişul său, la masa lui era socotită ca o permanentă injurie la bunele moravuri, un subiect de demoralizare pentru tinerii vicari44. El trebui, de asemenea, conform unui ordin formal, să înceteze vizitele făcute surorilor de la Educaţia creştină şi să-şi mărginească relaţiile cu mănăstirea la scurtele cerinţe ale slujbei. Fu o lovitură cumplită pentru acest om minunat. Să fie bănuit astfel, la vârsta lui! Cine şi-ar fi putut imagina aceasta! Timp de mai multe săptămâni fu zăpăcit, sau spre a spune lucrurilor pe nume, prostit. Nu putea să creadă că scrisoarea ei’a adevărată şi căuta să se convingă că a citit greşit, că visase; recitea scrisoarea, studia fiecare cuvânt, şi la fiecare cuvânt faţa sa venerabilă şi nevinovată se îmbujora de ruşine şi striga, ridicând spre cer braţele lui mici şi scurte:

— La vârsta mea! La vârsta mea! Oh! Oh! Oh!

Apoi îşi făcea semnul crucii şi cu o voce plină de rivnă, adăuga:

— Doamne Dumnezeule! îţi ofer acest potir de amărăciune, ţie, care ştii cât de neprihănit este sufletul meu.

El nu se gândi nicio clipă să învinuiască pe abatele Jules. Dimpotrivă. În nevinovăţia fără margini a inimii sale, nu găsi nimic mai bun de făcut decât să-i scrie o scrisoare lungă, absurdă şi înduioşătoare, unde il ruga să intervină pe lângă înălţimea-Sa. Fireşte, scrisoarea rămase fără răspuns.

Puterea abatelui se afirma din zi în zi mai de temut. Dar trebui să treacă şi prin câteva încercări; se organizară contra lui câteva consfătuiri secrete, inspirate de marele preot[1] din Mortagne, un om gras, voluptos şi răzbunător, care vedea cu furie cum îi scapă din mână influenţa asupra episcopului. El răspândi zvonuri supărătoare asupra moralităţii secretarului intim; se discută ortodoxia lui; se aminti de predica ţinută la Viantais, de cuvintele necuviincioase pe care le întrebuinţase, de invocarea către Natură, care era opera ticăloasă a unui panteist, a unui păgân, a unui sălbatic, adorator al legumelor şi al iepurilor albi. La rândul său fu spionat şi înconjurat de capcane. Dar îndrăzneala lui, care nu se da înapoi în faţa nici unei ciudăţenii, înfrânse toate intrigile şi pe toţi intriganţii. Vicleniile spiritului ecleziastic, urile subtile şi întortocheate preoţeşti se prăbuşiră în chip ruşinos în faţa fanteziilor uriaşe şi grosolane ale mistificatorului.

Într-o seară pe când se ţinea la episcopie o mare adunare, Jules se apropie de marele preot, care făcând pe grozavul nu-i adresase cuvântul, îl luă şi-l duse în firida unei ferestre.

— Dş ce mă priviţi aşa? îl întrebă. Cum se poate să mă priviţi aşa?

— Dar nu vă privesc aşa, dragă abate, răspunse grăsanul preot, care luă un aer glumeţ... Eu... Eu... Eu nu vă privesc

1 Mare preot este un grad echivalent cu protopop.

deloc.

— Ei bine! greşiţi, afirmă. Jules... greşiţi, vă asigur, pentru că, pentru că... aş putea... ar trebui... vă invit să fiţi de aceeaşi părere cu mine... ar trebui, pentru onoarea bisericii, pentru conştiinţa mea, pentru plăcerea mea... Ha! Ha! Ha! Aceasta vă surprinde, nu-i aşa? Nu mă mai priviţi *aşa...* voi mă priviţi, dacă pot spune, mă priviţi chiar?...

Marele preot dădu din umeri şi spuse cu o voce tărăgănată:

— Vă privesc, nu vă privesc... Ei şi?... Ce sunt: aceste fraze încâlcite?

— Fraze încâlcite?... o să vedeţi, adăugă Jules... Am dovezi, iubite domnule preot, dovezi... De sunt ascunse într-un sertar, în siguranţă. Zilnic le studiez... Comportarea d-voastră este odioasă, amuzantă şi chiar de necrezut, deşi nu este neobişnuită... Ha! Ha!...

— Haide! încetează cu glumele! spuse preotul demn. Jules îşi înfipse privirea drept în ochii lui.

— Glumă! repetă el... mă uimiţi, dragă domnule preot... Nu, în adevăr, mă uluiţi... După ce aţi furat o fabrică, după ce aţi îndemnat băieţii la desfrâu, îndrăzniţi să susţineţi logic că ceea ce aţi săvârşit sunt lume? Ei! Ce credeţi, părinte!

Acesta fu atât de tulburat încât se păru o clipi că e gata să leşine. Tremurând, palid, cu o sudoare rece pe frunte, ca să nu cadă se sprijini de închizătoarea ferestrei. Respira greu, se înăbuşea... Printr-o puternică şi foarte vizibilă sforţare a voinţei, încercă să-şi recâştige puterile aranjându-şi cu mici gesturi sacadate cravata, pe care o desfăcuse printr-un gest inconştient, şi bâlbâi:

— Eu... dumneavoastră... Monseniorul va afla. Îi voi spune... Va trebui, chiar dacă... Am să fac să fiţi alungat ca, ca, ca... Este. O josnicie... o josnicie... o jos...

El nu putu să termine; cuvintele i se opriră în gât... Şi în ochii lui măriţi şi tulburaţi avea un amestec de mânie, de rătăcire, de ură, de o spaimă atât de comică încât Jules izbucni în râs. Atunci îl bătu familiar pe umăr.

— Liniştiţi-vă, îi zise, râzând în continuare; potoliţi-vă, părinte… murdăriile d-voastră nu mă privesc, deşi, pe bună dreptate, am dovezile… Hei!… înţelegeţi?… De nu mă privesc; de doar mă interesează. Atât. Vă rog… Dar liniştiţi-vă, părinte, liniştiţi-vă…

Cu o lovitură de deget, sprinten şi sec, asemenea unui bobârnac, puse la loc un colţ al cravatei care depăşise gulerul sutanei.

— Dar sper, urmă el, că o să-mi daţi pace, că o să mă lăsaţi în pace d-voastră şi clica pe care o aveţi. Aţi priceput?

îi întoarse apoi spatele, continuând să râdă, în timp ce marele preot, zăpăcit şi mut, îşi ştergea fruntea şi se silea să-şi ascundă urmele tulburării.

Abatele îşi sărbători triumful printr-o veselie nesocotită şi o sporire a persecuţiilor. Când lua câte o măsură supărătoare, făcea totul ca să se arate în lume mergând pe străzi cu paşi mari şi grăbiţi, cu gura obraznică şi cu privirea provocătoare. În turneul de confirmare, când întovărăşi pe episcop, atitudinea lui provocătoare şi umila supunere a prelatului stârni în toate parohiile o emoţie foarte mare.

— Aţi văzut cum îl ţinea de scurt pe episcop? îşi ziceau între ei preoţii nedumeriţi… Este mare şi tare canalia neruşinată.

— Şi episcopul! Credeţi că valorează mai mult decât el, dacă se lasă dus de nas de un păgân, de un eretic?

— Totuşi… poate că-i mai bine să fii de partea lui trup şi suflet… marele vicar sau marele preot din Mortagne, cu ce pot să ne ajute? Şi apoi se pare că i-a *curăţat* mocofanul ăsta.

— Este adevărat!… având în vedere poveştile care circulă nu mai ştii cum să te porţi.

Ca toţi fricoşii orbiţi de aparenţa forţei şi care, datorită atracţiei eterne a contrastelor, se îndreaptă fatal spre caracterele violente şi firile îndrăzneţe, bietul episcop se lăsase ademenit de temperamentul voluntar şi cuceritor al lui Jules, fără să distingă ceea ce ascundea cinica lui

neruşinare. Jules îl dominase imediat datorită fricii. Când înţelese la ce luple inevitabile şi la ef periculoase responsabilităţi va fi silit prin această supunere faţă de acest individ îndrăzneţ, era prea târziu ca să mai reacţioneze împotriva întiiului gest necugetat de simpatie. Jules îi stăpânea autoritatea, conştiinţa, spiritul, liniştea şi nu mai putea visa să scape de mâinile lui grosolane, care-l făceau să simtă, în fiece clipă, cât de greu cântăresc. Supunându-se acestei noi tiranii, nu-i rămase decât să se mire de uşurinţa cu care el şi-o impusese, în pofida superiorului seminarului, a marelui vicar şi poate – dacă te gândeşti bine – în pofida lui însuşi, ceeq ce îi păru inexplicabil, dar mai ales regretabil.

— O dată, îşi repeta adesea, am făcut şi eu un act de liberă voinţă, nu ştiu încă nici pentru ce nici cum, şi trebuie să mărturisesc că am fost foarte rău inspirat... Hotărât lucru, nu-s născut să conduc nimic, pe nimeni, nici măcar pe mine... Vai! cred că nu există om mai nenorocit ca mine l

Din prima zi când intră în funcţiune, abatele Jules se purtă ca un stăpân. Răsturnă şi îmbrânci totui: lucruri, animale, oameni. Episcopul abia de îndrăzni să-i facă, timid, o observaţie: şi îi păru repede rău. Privirea ce i-o aruncă Jules îl îngheţă; gura lui, gata la toate blestemele, îl îngrozi! Atunci luă hotărârea să se lase condus de acum înainte de unul singur, tot atât de ascultător ca şi altădată când se lăsase dirijat de toată lumea. Cu timpul socoti că situaţia sa era mai bună aşa, căci nu se mai temea de nimeni decât de abate şi spera că acesta avea să consimtă să-l apere, apărându-se în acelaşi timp pe sine însuşi. Apoi, se gândi să beneficieze de teama pe care noul secretar o inspira anturajului său. În sfârşit, ar fi preferat să înfrunte dioceza, Biserica, pe Dumnezeu, decât să nemulţumească pe Jules. Îi vorbea ca şi cum ar fi fost un copil, respectuos şi căzut în greşeală. Părea că-i spune, privindu-l în ochi ca să-l îmbuneze:. J „Nu te pot opri de a face lucruri.. Care mă mâhnesc. L Fă-le! Dar cel puţin cruţă-mă; apără-mă; fii

puternic pentru noi amândoi.” În toate dimineţile îi j dădea secretarului corespondenţa nedesfăcută – aşa dorea Jules – şi seara semna răspunsurile, hârtiile administrative, fără a săvârşi indiscreţia de a le citi.

— Trebuie să am încredere în dumneata, copilul? meu, suspina el, restituindu-le.

— Ei bine! ce? răspundea Jules aspru. Credeţi: că vă pun să sejrmaţi scrisori de dragoste?... sau; cambii?...

— Vai! Vai! Căuta să-l potolească prelatul.

Apoi sehimbând vorba şi luând un aer de compătimire murmura:

— Ce multe hârtii! Dumnezeule! Ce multe hârtii Il Cât trebuie să fii de copleşit... În sfârşit... Nu-i nimic» grav?... Nimic nou??

5 Un om ciudat’? 03

— Nimic, răspundea Jules... Cele obişnuite.

— Bine! Bine!... Dar chestiunea aceea... cum îi spune... chestiunea cu preotul Legay... în ce stadiu se află?

— Cine v-a vorbit de ea?... Marele vicar, fără îndoială... A venit din nou să se plângă la D-voastră, să vă spună minciunile lui obişnuite? Conspiraţi cu duşmanii mei şi ai dumneavoastră, contra mea! Dioceza D-voastră este curată!... Este faimoasă! A * Vă puteţi lăuda! Aveţi o episcopie pe cinste!

— Dragă abate!... Vă rog să nu vă supăra îi!... V-am întrebat, Dumnezeule... fără să dau problemei cea mai mică importanţă... n-am făcut-o ca o dojană... o simplă informaţie... Vă asigur... Numai dintr-o curiozitate... foarte firească.

Ieşind, Jules zise bombănind:

— Foarte firească!... numiţi această ieşire „foarte firească14!... Hat! Hai! Chestiunea se află unde trebuie să fie.

Atunci episcopul, privind cu nişte ochi de martir spre Christosul de fildeş, al cărui trup îndurerat atârna pe o cruce de catifea roşie, zise gemând:

— Un câine un câine... Unui câine i se arată mai multă

bunăvoinţă!... Cum îmi vorbeşte, Dumnezeule!

Ciudată şi sucită fire mai avea Jules!... Cine era? Ce urmărea?... Ce voia? Primele lui manifestări îl înfăţişau ca pe un om de acţiune, un politician ambiţios şi îndemânatic, cu toate fanfaronadele lui, cicălelile excesive şi inutilele persecuţii. Nu i-a trebuit decât o aruncătură de privire ca să-şi dea sema de starea morală a diocezei, de slaba disciplină ce domnea, de vanităţile, calculele, poftele fără frâu care existau datorită slăbiciunii unui şef care, în chip voluntar, renunţase la autoritatea lui! Brusc, fără să-i dea acestei mici lumi timpul să-şi dea seama de ce se întâmplă, el se repezi asupra ei, silind pe unii sa se supună, pe alţii îi puse la locul lor şi luă asupra lui puterea anarhic împrăştiată în mâinile unei mulţimi de intriganţi. Este adevărat că prin procedee bizare, el reuşi să reamintească unor preoţi nepăsători şi leneşi o demnitate mai conştientă a caracterului lor. Dar ceea ce îl împingea să procedeze astfel nu era pasiunea unei credinţe neîngăduitoare, măreţia unui ţel întrevăzut, calculul unui interes particular, ci nevoia grosolană şi perversă de a se distra, terorizând pe alţii. Chiar atunci când săvârşea unele lucruri pe care le ştia utile şi bune, el găsea mijlocul de a-şi satisface instinctele reale, cu o picantă tocană de ticăloşii. Intre concepţiile sale, adesea tari şi drepte, şi realizarea lor, era un gol pe care-l străbătea cu o tumbă de clown. Proiectele cele mai serioase se transformau în farse amare; ideile lui cele mai înălţătoare aveau ca sfârşit o crudă mistificare. Înseşi emoţiile lui, entuziasmele – flori generoase şi spontane ale sufletului – nu întârziau să se transforme în insulta unei strâmbături sau să se veştejească sul) balele urii. Cu toate că avea strălucite calităţi intelectuale, asta nu însemna nimic. Deşi avea o activitate neîntreruptă, el nu căuta nimic. Energia lui, care mergea până la ferocitate, nu voia nimic. Elocvenţa lui, pasiunile lui, facultăţile lui creatoare, sensibilităţile lui, tot ce clocotea în el ca visuri măreţe şi aspiraţiuni înalte erau de asemenea forţe pierdute. Totul se consuma în febra sterilă a capriciului, în delirul fanteziilor

de individ declasat. A fi altul decât el însuşi, şi parodiindu-şi propria personalitate, trăia într-un, permanent dezechilibru al spiritului şi al inimii.

Câteodată, în faţa bietului episcop, atât de trist şi de bun, care-l privea cu ochii blânzi de copil – de copil căruia îi era frică să nu fie bătut – simţea o nesfârşită milă. Avea remuşcări că nu se poartă mai blând cu el, că nu-l iubeşte şi că profită în mod laş de această simpatie înduioşătoare a bătrânului. În fulgerul unei secunde, trecea de la un cuvânt rău la un act de pocăinţă exaltată; de la ură, la iubire; întrevedea o mie de posibilităţi de sacrificiu şi de devotament; ar fi vrut – atât îl iubea în aceste scurte clipe – ca scumpul său episcop să devină orb, paralitic, lepros, să n-aibă niciun adăpost, să n-aibă nimic, ca el să-l poată conduce, susţine, să-i oblojească rănile şi să-l mângâie. Apoi, deodată, se arunca la picioarele prelatului şi-i săruta mâinile.

— Sunt un vierme! repeta el.

— Nu! Nu! nu spune asta, scumpul meu copil!

— Da! Da... sunt un vierme... un putregai... Mai puţin chiar! Sunt... O! sunt tot ce este mai dezgustător în întreaga creaţie... Nu merit nici chiar locul ce-l ocupă un cerşetor... De ce nu mă alungaţi?... De ce nu mă striviţi?... Vă rog, alungaţi-mă ruşinos ca pe un şoarece... căci mâine, preasfinte, astă-seară poate, voi reîncepe să vă urăsc, să vă fac să suferiţi!... Exislă în mine spiritul răului: el mă îndeamnă la lucruri rele... Alungaţi-mă... sunt un vierme!

Acele momente în care Jules se căia erau de mare farmec pentru episcop. Se înduioşa, uita tot şi îşi închipuia de fiecare dată că, în sfârşit, va renaşte o viaţă nouă, liniştită, plină de înţelegere şi de iubire.

— Să te alung, copilul meu? O! Dumnezeule! pentru câteva cuvinte tari, pentru câteva izbucniri care pot fi iertate la vârsta ce o ai!... Eşti iute, ceea ce înseamnă că eşti tânăr... Haide, haide! nu-i o crimă!... Eu sunt bătrân, am manii, capricii şi nu-i întotdeauna comod să trăieşti cu oameni bătrâni, îmi dau seama... Dar am avut altădată

mari mâhniri, mari supărări... Dumnezeu singur cunoaşte aceste mâhniri şi tristeţi... Aş fi aşa de fericit să mă iubească şi pe mine cineva puţin.

Se lăsa apoi cuprins de gânduri şi glasul îi devenea mai încrezător.

— Mă vezi adesea neliniştit, distrat, ciudat, nu-i aşa?... Da. Asta fiindcă mi-e teamă că nu mă iubeşte nimeni şi mai ales tu, scumpul meu copil... Asta mă face să sufăr... De altfel, de ce nu m-ar iubi cineva? Sunt bătrân, trist... Nu ştiu să spun un cuvânt bun celor ce sunt în jurul meu... Simt că supăr, că-i îngheţ pe cei din preajma mea, eu care.aş vrea ca toată lumea să fie veselă în jurul meu.

— Sunteţi un sfânt! striga Jules, al cărui entuziasm se manifesta printr-o serie de gesturi incoerente şi strâmbături îngrozitoare.

— Nu! Nu! se apăra episcopul, puţin înspăimintat... Nu! Nu sunt un sfânt!... Nu mai spune că sunt un sfânt!... Nu sunt nimic... Să ne rugăm Domnului pentru tine, pentru mine, pentru toţi păcătoşii... să spunem un *Pater...*

Făcând amândoi semnul crucii, împreunându-şi apoi mâinile, murmurară cu glasul scăzut:

— Pater noster, qni es în coelis...

Revenit în camera sa, abatele nu întârzie să-şi impute aceste clipe de emoţie; se mânia că s-a lăsat impresionat de o clipă de duioşie, inexplicabilă şi foarte caraghioasă... Lovind scaunele, împrăştiind cu necaz hârtiile pe birou, bombănea:

— Sunt nebun!... Ce m-a apucat să-i povestesc ’toate prostiile bătrân ului? Ce mă interesează dacă-l iubeşte cineva, sau nu-l iubeşte nimeni, dacă plânge sau cântă?... Supărările lui, îi cunosc eu supărările lui?... Le are fiindcă a şterpelit testamentul!

Nu se potolea decât atunci când izbutea să sa convingă că totul n-a fost „decât o glumă! şt începea să se gândească la inventarea de noi farse.

Într-o seară, după ce fusese toată ziua mai iritat şH mai nervos ca de obicei, ieşi. Se întâmplă uneori să facă lungi

plimbări după ce lua singur cina. Se ducea pe coline unde aerul era mai rece şi orizontul îndepărtat, hăt departe pe câmpie, şi se întorcea târziu având sutana plină de noroi şi mădularele frânte de o oboseală plăcută... Îmbălsămat încă de aerul nopţii, se lungea pe pat, pe jumătate dezbrăcat, bucurându-se peste măsură că se simte potolit, liniştit şi mai bun. Plimbările acestea nocturne au fost judecate la început imprudente, apoi nelalocul lor pentru un preot care trebuie să se închidă în casă la ultimele sunete din *Angelus.* Se vorbea despre de cu subînţelesuri însoţite de expresii răuvoitoare ale feţii. Era de neîngăduit că făcea plimbări pentru plăcerea de a privi câmpiile sub lumina lunii şi că hoinărea astfel, în orele liniştite, când toată lumea se odihnea. Aceasta părea mai curând o aventură criminală; o întâlnire interzisă; cu siguranţă, se găsea undeva o femeie care-l aştepta apărată de umbra neruşinată; şi dacă această femeie ar fi fost nevasta unui necredincios, a unui republican, ce bucurie ar fi însemnat să fie surprins cu ea şi să se adauge la păcatul necurăţeniei, dovedit şi flagrant, trădarea, pactul încheiat cu duşmanii bisericii. În speranţa unui scandal, care ar fi descotorosit dioccza de tiranul său, el fu urmărit, pândit, spionat. Dar nu se descoperi nimic. Nicio urmă de femeie, nici cel mai mic indiciu de vreo intrigă. Abatele mergea grăbindu-se ca şi când ar fi avut un ţel; el mergea ca prins de friguri, furios. Atâta tot. Dacă iarba era strivită pe unde trecuse, era din cauza tălpilor lui bătute cu cuie, care răsunau pe pământ şi scoteau scântei din pietre. Duşmanii lui fură mâniaţi de acest nou insucces şi trebuiră să se obişnuiască să considere plimbările abatelui ca pe una din miile de fantezii inexplicabile ale felului său de a fi.

în seara asia o luă ca de obicei pe partea de sus a oraşului şi, la o depărtare de doi kilometri, părăsi şoseaua, apucă pe o cărare ce urca printre ogoare şi pârloage şi se duse spre pădurea Blanche-Lande, ai cărei masivi întunecaţi se zăreau în faţă, în apusul de soare. Noaptea se lăsă îmbălsămată şi minunată, luminată încă de trandafiriul

zilei pe coline, pe drumuri, pe pământul ros, în timp ce umbra înveşmântată încă în ceaţa roz se desfăşura şi se întindea peste adâncul văilor. Orbit de fericire, încântat, mergea iute respirând cu plăcere răcoarea ce se răspândea în aer şi privea cerul ferecat în aur, stropit cu foc la orizont; deasupra capului său era cerul, încă neted şi liniştit, având o culoare de albastru de oţel, un albastru adânc, pe care stelele trebuiau să apară în curind. Deodată se lovi de un obstacol care-i bara cărarea pe toată lăţimea ei; cu ochii şi spiritul pierduţi în spaţiu, nu-l zărise. Era o roabă încărcată cu trifoi de curând cosit o ţărancă şedea pe un mâner al roabei şi îşi ştergea fruntea de sudoare; în vârful unei grămezi de iarbă, o secure strălucea ca un crai nou căzut din cer.

Ţăranca, mai întâi, păru că se înspăimântă la vederea neaşteptată a acestei fantome, atât de neagră şi de mare, pe care crepusculul o întuneca şi o mărea şi mai mult. Dar văzând apoi că este un preot se linişti. De altfel, abatele îi zise blând:

— Nu te teme, micuţo… Nu sunt diavolul.

Şi, sprijinindu-se de grămada de iarbă, privi cu ochi cercetători ţăranca.

Era o fală tânără şi sănătoasă, cu mâini puternice, cu şolduri viguroase. Lumina slabă care O învăluia dădea un mister ochilor ei voalaţi, feţei sale brune în mijlocul căreia străluceau nişte dinţi foarte albi. Capul îi era acoperit de o scufă mică de indian albastru de sul) care apăreau şuviţe de păr negru, lipite pe frunte. O parte din pulpe se iveau goale dintr-o rochie de dimie, ale cărei cute grele subliniau arcuirea puternică a şoldurilor. Pieptul îi era acoperit numai de o cămaşă de pânză groasă, fâl-fâitoare, croită cu neîndemânare, ce lăsa să se vadă prin deschizătură pielea trandafirie a unui piept mlădios şi puternic şi doi sâni mari, mai minunaţi decât ai zeiţelor de marmoră. Fata aceasta împrăştia în jurul ei un miros acru şi îmbătător, un miros de fiară, un miros de mosc şi de staul, de floare sălbatică şi de carne bătătorită de muncă şi soare.

Abatele fu puţin buimăcit.

Respirând parfumul acesta brutal, simţi că dorinţa îl muşcă inima violent. Focul se aprinse în vinele lui. Simţi un fior şi nările dilatate, ca armăsarii care simt în vânt mirosul femelelor, scoase un suspin care semăna cu un nechezat. Se gândi s-o ia, s-o răstoarne pe potecă, pe iarba proaspătă ce o cosise. Ar fi vrut să frământe cu nesaţ carnea asta goală şi, tăvălit asupra ei, s-o silească să se zbată sub strânsoarea braţelor lui, să strige sub muşcătura gurii lui. Deşi dorinţa îi fu atât de aţâţată, atât de puternică, nu îndrăzni. O nelinişte vagă, amestecată cu o ruşine inconştientă îl opri. Şi apoi, nu ştia ce să spuie acestei fete, nu ştia cum să intre în vorbă cu ea. Căuta un cuvânt, un gest, un mijloc şi nu le găsea. Degetele lui neliniştite se încleştară în iarbă; smulgea pumni de iarbă, pe care maşinal îi ducea la gură, din care muşca apoi ca o bestie. În sfârşit, ca să rupă o tăcere lungă ce il supăra, ca să-şi dea puţin curaj, o întrebă cu o voce tremurătoare, chinuită:

— Cum te cheamă?

— Mă cheamă Mathurine, răspunse ţăranca, după o clipă de şovăire.

Cu o privire sălbatică, abatele cercetă câmpia în jurul lui; înserarea creştea; ogoarele erau pustii, sub cer nu se zărea nicio urmă de om sau animal. Aceasta îi dădu curaj.

— Şi unde locuieşti? reluă el pe un ton mai hotărât. Ţăranca arătă la trei sute de metri de acolo spre stânga, o masă de umbră, în mijlocul căreia, printre arbori, se zăreau, nu tocmai bine, nişte case.

— Acolo! zise ea.

Abatele ascultă; niciun zgomot nu venea până la ei, niciun sunet, doar înfiorarea uşoară şi continuă a nopţii ce se lăsa.

În gând, o dezbrăcă pe Mathurine. Şi-o imagină neruşinată, goală şi chiar văzu, ridicând rochia grosolană, aprinsa floare a frumuseţii ei sexuale, dăruindu-se lascivă, desfrânată, pornirilor lui trupeşti. Simţi că îşi pierde mintea.

— Şi iubiţii tăi?... Ai iubiţi, spune?... Ce-ţi fac Te culci cu

tatăl tău, cu fraţii tăi, spune?... Ce îţi fac?... Te-ai gândit vreodată la mângâierile unui ţap, sau ale unui taur?... Voi fi eu ţapul acela, voi fi eu taurul acela... Vrei să stau lângă tine, să te spovedesc?... Ne vom bate joc de Dumnezeu... Vrei Răspunde.

Fata nu răspunse. Nu înţelegea nimic din vorbele acestea de nebun, din cuvintele acestea care îndurerau liniştea. Dar înspăimântată de mimica răvăşită a preotului vru să se ridice.

— Nu! porunci el... nu!... nu te ridica... nu pleca,. Rămâi... Eşti frumoasă... mirosul cărnii tale mă îmbată... Şi este noapte... Nimeni nu ne poate auzi... De ce ţi-e frică?... Răspunde!

Fata nu răspunse.

El se gândi:

„Are de gând să se opună, poate să strige... Am să-i dau un franc şi va tăcea... Dar va tăcea?”

îşi pipăi buzunarul sutanei şi simţi că nu-şi uitase portofelul.

„Şi dacă va trebui, se gândi el, îi voi da mai mult... îi voi da tot... Sau dacă nu, am să-i astup gura cu fân.”

— Vino aici! zise el.

Fata nu spuse niciun cuvânt.

— Haide, vino aici! repetă abatele.

Vecea îi tremura; era răguşită; o furie ciudată a patimei îi împingea braţele înainte, îi răsucea mâinile, îi grăbea întreg trupul spre nu ştia ce crimă absurdă şi fatală. Secerea lucea pe iarbă aproape de el; îi veni în minte s-o ia şi s-o lovească. Ceea ce îi mai rămăsese din judecată fu cuprinsă de ameţeală. N-ar fi putut spune cărei nebunii dă ascultare; asasinatul sau iubirea.

Câţiva nori cu forme bizare şi schimbătoare ce pluteau pe cer, înroşiţi de ultimele lumini ale apusului,
i se păru că sunt nişte sexe monstruoase care se cău tau, se împerecheau, se sfâşâau în sânge. Cu buzele şuierătoare de ameninţări, repeta pentru a treia oară:

— Vino aici!

Fata nu se mişcă. Încremenită, cu ochii tâmpiţi, privea pe omul acesta înalt, preotul acesta hidos, pe diavolul acesta negru din faţa ei. Şi deodată, ca o bestie care se aruncă asupra prăzii, se năpusti asupra ei. Cu riscul de a o strangula, cu o aruncătură de braţ îi strânse gitul şi cu mâna rămasă liberă îi apucă sinii, frământându-i, strângându-i, zdrobindu-i, apucat de o furie groaznică şi sălbatică. Deodată simţi sub degetele lui un scapular şi nişte cruciuliţe şi medalioane sfinţite, pe care nenorocita le purta pe piele, atârnate de un lanţ de oţel, şi simţi o bucurie grozavă, o bucurie nelegiuită să le îndoaie, să le rupă, să le înfigă în carnea de femeie, să le amestece cu mângâierile păgâne, care o făceau să sufere. În timpul acesta, râgâia cuvinte murdare, îngrozitoare, cuvinte fără şir şi blesteme întretăiate de sughiţuri şi gâfâieli.

— Nu-mi spune nimic... Vino aici, mai aproape, mai goală... Te voi plăti... Da, te... Ascultă... Taci... Pe iarbă, colea... am să te omor pe iarbă... am să te înăbuş... Taci...

Dar fata putu să se ridice. Dintr-o smuci tufă a şalelor scăpă; cu un pumn îndepărtă pe abate care se dădu câţiva paşi îndărăt, clătinându-se, gata să cadă pe spate.

— Bestie! zise ea, aranjându-şi cămaşa ieşită, şi fusta mototolită... Ce te-a apucat... A! Ce preot murdar!

H

Se reînhămă la roabă şi, încet, îşi reluă drumul întorcând capul din timp în timp să vadă dacă preotul o urmăreşte. Acesta rămase nemişcat şi împietrit. Cu sutana descheiată, cu capul gol, cu braţele atârnând în jos, nu se gândi nici măcar să-şi ridice pălăria care, în timpul scurtei lupte, căzuse. Privea, fără să vadă, silueta ţărăneii care se micşora, se ştergea, se topea cu întunericul pământului şi asculta, fără să audă, roaba care înainta pe potecă şi făcea, depărtându-se, un zgomot de tobă auzită ca de departe. Apoi se făcu tăcere în jurul lui, noapte. O noapte neliniştită, adâncă şi fără lună, care îi intră în suflet, proiectând în lumina palidă a cerului occidental, o dată cu misterul întunericului, imagini schimonosite şi răzbunătoare din

cauza remuşcărilor şi groazei. Pradă unei nesfârşite scârbe de sine, abatele încrucişă mâinile ca pentru rugăciune. Zdrobit, căzu jos şi plânse timp îndelungat.

Mai mult de un ceas rămase acolo, fără să scoată un cuvânt, fără să se gândească, cu capul greu, cu mădularele zdrobite, cu ideile risipite, atât de nimicit încât nu-şi mai amintea limpede ce se întâmplase. Clipa aceea de nebunie, clipa aceea de crimă, nu-i lăsase decât senzaţia vagă şi penibilă a dezgustului, a strivirii întregii sale fiinţe fizice şi morale. Se simţea ca şi când ar fi avut un vis de om bolnav de friguri, în care faptele se succed fără şir, ironice şi dureroase.. Fără voia lui, obsesia neruşinată a femeii revenea, se asocia ruşinii lui şi, cu o involuntară tresărire a muşchilor, cu o vibraţie supremă a fiinţei, o regăsea în el, în jurul lui, chiar în umbra opacă, în simbolismul rătăcitor al cerului, unde norii evocau nudităţi imposibile, înlănţuiri imposibile, o infinitate de figuri onanice şi sucite, asemenea gravurilor la infinit mărite a unei cărţi obscene, pe care o avusese odinioară la liceu. Şi, sub cerul acesta murdărit, pădurea părea uriaşă şi nesfârşită, avind o infinitate de terase, colonade, scări, temple, o construcţie formidabilă, o Sodomă neagră, clădită în cinstea Desfrânării veşnice şi triumfătoare. O amorţeală îl cotropea. Simţea o nevoie imperioasă de somn; încercă un fel de plăcere narcotică să se lase să alunece în vag, în uitare, în neant. Nu-l ispiti să se smulgă acestei amorţeli pe care o preferă deşteptării brutale a judecăţii. A! dacă ar fi putut să coboare pentru totdeauna în acest întuneric şi să nu se mai întoarcă niciodată. Şi, întinzându-se pe pământul umed de rouă, ca un vagabond „adormi adine.

Când se reîntoarse în oraş, trebuie să fi fost târziu. Totul dormea, nicio lumină nu lucea printre perdelele trase ale caselor; felinarele triste erau şi de de mult timp stinse. Aproape de un han, de sub căruţa unui negustor nomad, mârâi un câine. Cu toate că avea membrele înţepenite de umezeală, iuţi pasul şi intră pe portiţa din dosul grădinii, a cărei cheie o avea întotdeauna la el, şi urcă repede în

cameră. Se grăbi să se afle între pereţii protectori ai casei, înconjurat de lucruri familiare, departe de cerul înfricoşător şi de orizonturile acelea blestemate. Îi tremurau picioarele; puterile îi părăseau corpuL Se aşeză pe pat suspinând uşurat. Dar în curând întunericul i se păru îngrozitor, populat de aceleaşi imagini şi de aceleaşi fantome ca acolo pe câmp. După ce aprinse lampa, se gândi să se privească într-o oglindă. Fu înspăimântat de ceea ce îi arăta: o faţă neliniştită, fire de iarbă prin păr, o sutană plină de noroi şi unsă cu murdării mirositoare. În zadar îşi căuta gulerul răsîrânt; fără îndoială îl pierduse pe potecă, în timpul luptei cu ţăranca.

— Scârnăvie de carne! rosti el. Neînfrântă putreziciune! Porc! Porc! Porc!

Ar fi vrut să se bată, să se chinuiască; visa cămăşi aspre, chinuri, curele care au făcut să zboare la şuieratul sfârcurilor de oţel sângele sfinţilor şi carnea martirilor. Spuse apoi tare:

— Ce murdărie e în mine? Mama m-a alăptat cu excremente?

Luându-se de gât, urlă:

— Nu te voi putea înfrânge niciodată, hoit murdar!

Apoi îşi lovi puternic pieptul cu pumnii.

— Când am să te fac să plesneşti, inimă plină de noroi, burduf de murdării! zise el.

îşi reaminti de gulerul pierdut.

— Şi gulerul, unde îţi este „mizerabile? Cineva are să-l găsească mâine şi are să spună: „în locui acela s-a tăvălit44. He! cu atât mai bine; s-o spună, să alerge pe străzi şi să strige: „în locul acela s-a tăvălit! 44 Cel puţin ruşinea mea va fi completă! Au să mă urmărească dând cu ciomagul în mine, ca în câinii înnodaţi.

Îi era atât de scârbă de viaţa lui din trecut, de viaţa sa prezentă, atât de frică de viaţa lui viitoare îneât deschise fereastra, se aplecă pe rampa terasei şi măsură golul de sub el.

— Nu, zise şi se dădu înapoi... Poate există un

Dumnezeu!

Şi cu toată exaltarea, nu-şi putu stăpâni un surâs la gândul acesta: sinuciderea unui preot! Ideea i se păru bizară şi comică. Aceasta îi potoli puţin nervii; mai liniştit, se lăsă dus de alte gânduri. În fulgerătoarea lor desfăşurare, îşi făgăduia ispăşiri aspre, extravagante şi noi pelerinaje făcute desculţ şi cu funia la gât, devotându-se unor apostol a te absurde.

Da, va merge în toată lumea, predicând evanghelizarea adulterelor şi prostituatelor, propovăduind abstinenţa desfrânaţilor. Dar mai înainte dorea să ceară iertare mamei lui, bunului preot Sortais, marelui vicar, marelui preot, tuturor celor pe care îi persecutase. Apoi, la capătul unui drum plin de calvare, presărat cu coroane de spini şi mărăcini, zărea ca un refugiu de lumină, la mânăstirea La Trappe[2], cu liniştea coridoarelor ei lungi şi tăcute, cu muncile câmpului, cu scurtele momente de somn adânc, pe scânduri goale, cu nesfârşitele nopţi de rugă şi cimitirul mic, fără arbori, cu crucile lui albe, atât de frăţeşte apropiate unele de altele, precum şi lacul acela mare, unde trestiile cântă şi unde altădată, ştrengar ticălos, pescuise peştişori. Planurile, visurile, amintirile acestea îi strecurară în suflet bunătate. Abatele se înduioşa! Şi, înduioşându-se, se socoti cel mai nenorocit dintre oameni. Ceea ce îl întristă mai ales, fu că era singur în clipa în ehre sufletul său simţea atâta deznădejde. Ar fi dorit ca cineva să fie acolo, aproape de el, cineva ca Francisc de Assisi şi acest cineva să-i vorbească blând, iubitor, cu o voce de sfânt, cu vorbe sublime şi alintătoare, care îţi deschid paradisul. Se gândi la episcop. El, episcopul, îi apăru un fol de providenţă, o fiinţă minunată, ale cărui mâini sunt pline de binecuvântări. Evocând faţa sa tristă şi spatele său de martir, fu mişcat. Pentru ce nu s-ar duce să i se arunce la picioare? I-ar mărturisi totul: i-ar povesti toată viaţa lui cu accente sfâşietoare de căinţă care l-ar face să plângă. Episcopul i-ar

2 Trappe = abaţie fondată în anul 1140, ai cărei călugări sc supuneau unor reguli foarte severe.

vorbi şi el, l-ar legăna, l-ar adormi. În clipele acestea, abatele Jules îşi regăsea naivitatea, încrederea şi uşurinţa cu care hotărăşte un copil; credea în bunătate, în mila universală. Luă lampa şi, mai liniştit, coborî seara. Fericit, bătu la uşa episcopului, plin de entuziasm. Acesta dormea fără îndoială. Neauzind nimic, nu răspunse. Atunci abatele deschise uşa brutal, făcând să scârţâie broasca şi pătrunse înăuntru.

— Cine-i acolo? strigă episcopul.

Trezit deodată, orbit de năvălirea bruscă a luminii, se ridică pe jumătate afară din aşternuturi, cu gura căscată, cu capul ciufulit; în ochii care clipeau umflaţi de somn se citea groaza. Braţele lui îndreptate înapoi, spre tăblia patului, îi propteau trupul care tremura.

— Cine-i acolo? repetă episcopul.

Abatele străbătu camera, puse lampa pe o masă şi se aruncă la picioarele patului.

— Nu vă fie teamă, Monseniore, zise cu o voce umilită. Sunt eii, eu, fiul vostru nedemn... Dacă am îndrăznit să trec pragul şi să vă tulbur somnul, e că sufăr mult... E fiindcă trebuie să vă vorbesc... ca să vă spun totul!... Mă înăbuş... Nu mai pot aştepta... Nu mai pot...

Bătrânul îşi frecă ochii. Privi cu coada ochiului buimac, arătarea aceasta neagră, îngenuncheată lângă el, care scotea sunete şi gesticula.

— În noaptea asta, spuse abatele – repede, mâncând cuvintele – nu-i decât o clipă de atunci, am întâlnit pe câmp o ţărancă... şezând pe o roabă; se odihnea... Şi atunci, ce s-a întâmplat cu. Mine, nu ştiu... Am fost un nebun... Am tăbărât asupra ei... Ceva mă ameţea, mă împingea... Am violat-o?... Am omorât-o?... Nu-mi aduc aminte de nimic... Ce vroiam de la ea, nu, nu ştiu... Plăcerea, poate... poate sângelel... Dacă aş fi avut un cuţit, aş fi lovit-o... Era tânără, voinică, se zbătea... Şi mi-am mânjit mâinile cu carnea ei murdară... Sunt un mare păcătos, un criminal... sunt... Priviţi-mi faţa, hainele... Nu vă îngrozesc?... Priviţi-mă...

— Cum?... întrerupse prelatul, care nu ascultase o vorbă

din povestirea aceasta stranie, cum?... eşti tu, scumpul meu abate?... Oh î ra-ai speriat când ai intrat... Visam... Am crezut... şi atunci... Cum, tu eşti?... Da!... Ce oră e?

— Nu ştiu... De ce întrebaţi?... Ce interesează ora?.. Pe înfometatul care cere pâine, pe deznădăjduitul care caută, mângâiere, pe muribundul care cere o rugăciune, îl întrebi: „Ce oră este?" Are oră fixă suferinţa omenească? Eu sunt înfometatul, deznădăjduitul, muribundul acela... Vin la dumneavoastră... Vorbiţi-mi.

Fizionomia episcopului se tulbura din ce în ce mai mult. Bietul om făcea sforţări uriaşe să înţeleagă şi nu putea. Surprins dezbrăcat, în starea aceasta caraghioasă, îi lipsea prestigiul, era chiar cu desăvârşire comic. Dar Jules nu se gândea să râdă. Îşi împreună mâinile.

— O! vorbiţi-mi, Monseniore!

Episcopul îşi frecă ochii din nou, dădu din cap, şi bolborosi încet:

— Să-ţi vorbesc, scumpul meu abate?... Da! da!... Să-ţi vorbesc, da?... Sunt lucruri cuminţi cele ce-mt spui?... Eşti sigur?... Să-ţi vorbesc?... Cu plăcere, dar ce?... Şi pentru ce?...

Jules se nelinişti.

— Vorbiţi-mi! spuneţi-mi ua cuvânt care să mă mingi ie... care să mă potolească... să-mi dea curaj...

o mustrare... Ştiu eu ce?... Un cuvânt, ca acela pe care Isus le găsea în nesfârşita lui milă pentru nenorociţii şi păcătoşii pocăiţi, înţelegeţi?... Înţelegeţi

— Ca Isus?... repetă episcopul, căscând lung... Ca (vas!... Da! da! Şi adăugă: Dar mi se pare că nu-i tocmai momentul... Mai curând mâine... niâine dimineaţă să-i aduci aminte... O să mă gindesc...

Abatele Jules se ridică în picioare... Privi pe bătrân cu răutate, ridică din umeri şi, fără să scoată un cuvânt, luă lampa îndreptându-se spre uşă. Ţeapăn, au răspunse nimic prelatului care îi zicea, vârându-se în aşternut:

— Da... mâine î Ne-am înţeles, nu-i aşa?... Mâine dimineaţă să-mi aduci aminte... şi... somn uşor...

Jules închise uşa mânios.

„Ce brută se gândi ureând seara… Ei! Asta o cel care păstoreşte sufletele, care doarme şi pe care un strigăt de deznădejde nu-l deşteaptă! Cine ştie dacă sfinţii părinţi n-au fost la fel ea el… A! aş vrea să-i văd şi să-i cunosc pe toţi acei Francisc de Assisi, pe toţi acei Vincent de Paul şi pe ceilalţi. Întreg neamul ceresc!… Poate că-i vor alege printre sfinţi şi pe ăsta?… îşi va avea şi el statuia aşezată într-o firidă de zid, în mijlocul vaselor cu flori de hârtie!… Va fecunda femeile sterile care vor veni cu o lumânare în mână să-i sărute degetul gros al piciorului de piatră… Şi vor fixa zile comemorative în cinstea lui! Şi îi vor clădi catedrale care să-i poarte numele! Iar numele lui se va lăfăi în calendar… Nu, zău, e comic! La fel şi în viaţă, nimeni nu iubeşte pe celălalt, nimeni nu ajută pe nimeni, nimeni nu înţelege pe altul!… Fiecare e singur, singur de tot, printre miile de fiinţe care îl înconjoară!… Când ceri cuiva ceva din mila lui, din bunătatea lui, din curajul lui, doarme… Poţi să pâângi, să te dai cu capul de toţi pereţii, să mori… Ei dorm! dorm cu toţii!… şi bunul Dumnezeu ce face oare în mijlocul tuturor acestor adormiţi?.. Oare sforăie şi el în norul lui? Şi răspunde nenorociţilor care întind spre el mâinile rugătoare: «Lăsaţi-mă să dorm, canaliilor… Mâine!» ”

Până să se culce, toate proiectele, toate căinţele, toate remuşcările au dispărut. Se miră că-şi simte conştiinţa liniştită, inima uşoară, chiar veselă. Râse de figura înfricoşată a episcopului şi se simţea mândru fiindcă îl speriase… La urma ui’mei ce rău săvârşise? Nu era om?… Nu ascultase de un impuls natural al simţurilor lui?… Despre modul cum renunţau ceilalţi preoţi la această distracţie, martor era scârnăvia de mare preot, care într-o zi avea să sfârşească la curtea cu juraţi, şi marele vicar care, cu toată înfăţişarea lui puritană, primea la el o droaie de babe bigote, isterice… şi nu mai vorbea de ceilalţi preoţi, care îşi instalau ibovnicile chiar în presbiteriile lor, sub nume de nepoate, de verişoare, de servitoare… A dorit o femeie? a vrut s-o aibă? Se adresase el oare umbrei plină

de complicitate a confesionarelor unde suflarea preoţilor se amesteca cu suflarea păcătoaselor, unde buzele apropiate spun vorbe ce stârnesc şi mărturisiri ce aprind?... Într-adevăr era un prost, care exagera lucrurile, le denatura, suferea şi-şi pierdea capul pentru un simplu da sau nu!... Şi Mathurine îi apăru ca în apusul sublim al soarelui, cu membrele ei voinice şi cu mirosul puternic de fiară tânără; nu numai că nu încercă, de data asta, să gonească imaginea ce-i apăru, dar se sili s-o reţină, s-o fixeze, s-o completeze, s-o facă într-un fel tangibilă şi să caute tulburarea plăcută şi năvalnică de care fusese atât de straniu zguduit... Schiţă un gest neruşinat şi, făcând să trosnească patul, sub o violentă îndesare a trupului, zise râzând batjocoritor;

— Afurisit-o! Pun eu mâna pe tine!

A doua zi, la ora obişnuită, abatele Jules, puţin cam palid, intră în cabinetul Monseniorului. Acesta îi dădu scrisorile şi îi zise cu o voce dulce, şovăitoare şi tremurătoare:

— Ei bine!... Sunt al tău, copilul meu... Ce voiai să-mi spui?

— Eu? zise abatele surprins... Nimic, Monseniore...

— Da!... Voiai să-mi spui ceva... când ai venit astă-noapte... în camera mea.

Abatele îl privi pe episcop fix şi obraznic.

— Eu?... Am venit eu, ieri noapte, în camera D-voastră... Eu?

— Da... cum? nu-ţi aminteşti?... Astă-noapte?

Abatele dădu din cap şi răspuse scurt: *

— N-am venit noaptea trecută în camera D-voastră. Aţi visat.

Iarna următoare nu se întâmplă nimic de seamă la episcopie. Lunile trecură monotone, triste, fără nicio tulburare. Neliniştea abatelui părea că dispăruse. Cel puţin nu se manifesta. Îşi neglija serviciul, se dezinteresa chiar şi de afacerile diocezei pe care le rezolva în grabă, ca pe un lucru plictisitor. În afară de orele de liturghie şi masă, sta închis în odaia lui aproape tot timpul, refuzând cu

îndărătnicie să se ocupe de lucrurile care nu intrau în atribuţiunile lui. Episcopul, care se temea de activitatea plină de surprize a secretarului său, se temea acum şi mai mult de trândăveala lui, căci greutatea administraţiei cădea asupra lui şi era copleşit cu totul. De teamă să nu-l supere pe Jules şi să nu dea prilej la scene, nu voia să recurgă la marele vicar nici chiar în ceasurile dificile; pe de altă parte, singur, n-avea curajul să ia nicio hotărâre. Atunci se văita, îşi pierdea capul în faţa grămezii de dosare care se înmulţeau, a scrisorilor care aşteptau răspuns, nu primea pe nimeni şi nu făcea nimic: „Sunt dezarmat! absolut dezarmat14 – repeta adesea încercând să-şi Innăbuşe vocea lăuntrică ce se ridica din conştiinţa tulburată de remuşeări. Se închidea mai mult în bibliotecă, crezând că astfel poate scăpa de încurcăturile prezente şi de răspunderile viitoare. Cu înverşunare reîncepu să traducă din Vergiliu, în versuri de opt picioare. O clipă palatul episcopal îşi regăsi înfăţişarea lui tristă, liniştea de casă părăsită, linişte întreruptă doar pe înserat de o mulţime de sunete foarte ascuţite, de ciudate şi cacofonice armonii cu timbrul de aramă, care se rostogoleau asupra oraşului, într-o ploaie de note falşe şi greşeli ce se precipitau în refrene amestecate de şansonete, arii militare, arii religioase, polci săltăreţe şi Te-deum-uri grave. Era abatele care se distra cântând dintr-un corn de metal cu pistoane, ca să uite de ciudatele ocupaţii cărora li se dăruia în fiecare zi.

Abatele fusese cuprins de o patimă neaşteptată: cărţile – patimă exclusivă şi tiranică, având în ea obsesia unei mânii şi tulburarea nebuniei. Visa să-şi facă îndată o bibliotecă rară, o minune cum nu se mai văzuse. Ar fi vrut să aibă imediat, de la cele dintâi cărţi apărute până la elegantele ediţiuni moderne, toate lucrările rare, curioase şi inutile, aşezate pe categorii, în săli înalte, în rafturi suprapuse şi legate între de prin galerii, cu scări rulante. De dimineaţă, îndată ce termina liturghia, cerceta nervos cataloagele, căuta ziarele bibliofile la care se abonase, coresponda cu librarii din Paris, făcea liste nesfârşite de volume şi

întocmea bugete fanteziste şi mereu neîndestulătoare. Biblioteca sta însă pe loc. Până atunci, se reducea la trei eufăraşe, pe care le deschidea mereu şi le închidea bolborosind nervos, după ce-şi privea sărăcia achiziţiilor. Dar ce era să facă? Leafa sa era mică; mic de asemenea venitul lunar pe care i-l dădea mama sa. Transformase în bani o mulţime de obiecte pe care le avea; se lipsea de strictul necesar, refuza să-şi reînnoiască sutanele găurite, pline de grăsime, pălăriile roase, pantofii căscaţi ca nişte guri de peşte. Dar vai! veniturile şi economiile nu-i ajungeau să adune
0 sumă mai mare. Atunci începu să facă datorii: cumpără cărţi în rate, subscria la numeroase publicaţii ce îi consumau leafa înainte de sfârşitul lunii. Ceea ce îl supăra însă mai tare era că ceilalţi preoţi primeau daruri bogate şi erau îndopaţi cu bani de credincioasele din oraş. Nu putea să nu se gândească fără o sălbatică gelozie la marele vicar, căruia doamnele pioase îi brodau patrafire, odăjdii, perne, servicii 5e masă, care, în ziua unor anumite aniversări,
1 le strecurau delicat împreună cu daruri bogate pentru săraci himerici şi presupuse opere de binefacere. Numai ei nu primise niciodată nimic, nici măcar o cutie de chibrituri ori vreun obiect măcar de doi bani.

Uscat ca un schelet. Şi murdar ca un cerşetor, vedea cu inima plină de ură. Înflorirea obrajilor celor care năduşeau de lene şi lăcomie, bucuria acestor pântece fericite, înveşmântate plăcut cu sutane calde şi fine. Când răbdarea mamei sale începu să obosească, copleşită cu cereri repetate motivând că la episcopie viaţa este foarte luxoasă şi trebuia să ţină un rang înalt, şi după ce luă şi de la episcop câteva sume mai mici de bani, sub pretextul unor daruri discrete, ajunse* să facă uz de unele expediente necinstite, ţesând planuri în care romantismul se îafrăţea cu hoţia şi cu simonia. Spera în moşteniri lăsate de femei bătrâne foarte bogate, în iubiri mistice şi productive, cu castelane foarte frumoase. Cu aerul cel mai firesc din lume, visa să-şi vândă influenţa şi protecţia... dar cui?... să

precupeţească sfintele taine, să ţină prăvălie de lucruri sfinte... Dar cum?... Se gândea să născocească pelerinaje minunate, să dezgroape sfinţi miraculoşi, să descopere Fecioarei virtuţi noi şi cu siguranţă uşor de exploatat... Dar toate acestea se făcuseră de alţii!... „Fecioara a fost exploatată, arhiexploatată”, îşi zicea în timp ce mâinile îi cădeau pe birou, descurajate. Ideile acestea, care îi păreau simple la început, atunci când se năşteau, observa, după ce se mai gândea, că erau pline de dificultăţi şi cu neputinţă de realizat. Renunţă atunci la de, ocupându-se de altele şi mai complicate şi mai extravagante şi care-l conduceau la acelaşi rezultat negativ. Atunci, în serile acelea, dezgustat, iritat, cânta cu patimă din cornul cu piston, ca şi cum ar fi vrut să-l spargă, ca şi când ar fi căutat ceartă cuiva de pe stradă; toate astea ca să-şi potolească nervii şi să uite pentru o clipă de tristeţea sufletului său.

Într-o zi, pe când era singur în cabinetul episcopului, zări-pe cămin, printre câteva monede de argint şi câteva monede de aur. Instinctiv, fără să aibă vreo intenţie precisă, se încredinţă cu privirea dacă uşile erau bine închise, că era singur şi că nu-l putea vedea nimeni. Apoi, mergând în vârful picioarelor, se apropie de cămin. Galbene şi albe, luceau acolo, aproape, la îndemâna lui, monedele acelea aruncate amestecat, scoase dintr-un buzunar, la întâmplare. Cu nările dilatate, eu ochii strălucitori de poftă, le numără de mai multe ori: unsprezece poli de aur. Cu grijă, să nu mişte pe celelalte, luă un pol, şi, în timp ce îl băgă în buzunarul sutanei, sub batistă, simţi în vârful degetelor un mic fior şi o gâdilătură uşoară la rădăcina părului. În acelaşi timp, inima îi bătu mai repede, dar cu un ritm regulat, plăcut, care îi dădu impresia unei plăceri fizice, foarte blânde. Nu se întrebă dacă săvârşise o murdărie sau un act ruşinos. Nu se întrebă nimic. „O să aibă o sumă rotundă”, îşi zise simplu, gândindu-se la episcop. Şi, privind din nou cu atenţie grămada de aur, care nu părea să fi scăzut prin acest furt, adăugă vesel: „Chiar prea rotundă”. Mai luă unul. Un al treilea alunecă pe

marmură, sunând limpede, metalic. Abatele şovăi, nehotărât: să-l ia oare şi pe acesta?... Se gândi că poate o să se observe şi îl puse la loc, cu părere de rău. De altminteri, îşi făgădui să vină mai des în acest cabinet, în orele în care ştia că nu întâlneşte pe Monsenior, ca să inspecteze mobilele cu mai multă grijă decât altădată. Desigur, nu spera să pună vreodată mâna pe milioane, dar un pol de ici, doi poli de colo, cu timpul va putea strânge o sumă însemnată. Foarte liniştit, se lungi în fotoliu şi se adinei în meditaţii vagi şi nevinovate. Când episcopul se reîntoarse, Jules nu păru deloc tulburat, îi vorbi pe un ton foarte liber, cu cea maj sinceră dragoste. Fu îneântător. Dragostea ce i-o arătă n-avea nimic fals în ea, era sinceră şi profundă. În clipa aceea avea într-adevăr pentru bătrânul prelat un respect filial, o recunoştinţă liniştită, lipsită de orice remuşeări şi pe care nu o cunoscuse până acum în trecerile lui brusce de la ură la iubire. Sufletul său se înduioşă, se topi în sentimente calde şi gânduri generoase, care se îmbinau în el, plăcut. Furtul îl făcea mai bun. Rămase acolo multă vreme, fericit să stea lângă episcop şi să-i arate simpatie; întrebuinţa cuvinte mângâietoare şi înduioşătoare, pe care numai femeile le găsesc pentru omul pe care l-au înşelat, cuvinte arzătoare, ce ţintuiesc încredere în inimi. Episcopul gustă câteva clipe de adevărată plăcere şi când abatele plecă îşi zise cu faţa înseninată: „Puţin cam iute, câteodată... puţin cam îndrăcit... Doamne... dar are un fond bun!”

Jules puse într-un sertar al biroului său cei doi poli furaţi şi, aruncând o privire melancolică asupra celor două cufere ce conţineau, transformate în volume, toate economiile, toate lipsurile, toate mârşăviile, toate minciunile câtorva luni, suspină:

— Doi poli!... Ce nenorocire!... Cu banii ăştia nu pot cumpăra nici măcar pe bollandişti! [3]

A doua zi, când se deşteptă, îi veni o idee care i se păru

3 Jean Bolland (1596—1665), iezuit din Anvers, născut la Tinlemont (Belgia). A scris *Viețile sfinților.* Continuatorii operei lui se numesc bollandişti.

admirabilă. După ce se sculă şi se îmbrăcă, coborî în capelă, oficie repede liturghia şi apoi ieşi. Aerul era rece, ploaia cădea subţire şi deasă, un vânt tăios gonea pe cer nori mari, murdari şi parcă spălaţi cu cerneală. Dar nu simţea nici frigul, nici ploaia, nici vântul. „De data asta” – zise mergând cu pasul mare şi grăbit: „de data asta îmi cumpăr biblioteca. O cumpăr, sau mă ia dracul... Cum se face că nu m-am gândit la asta mai demult?” După un ceas, respirând profund, plin de sudoare şi ploaie, sosi în faţa mănăstirii din Reno.

Doi stâlpi enormi, fără nicio podoabă, fără niciun gard, nicio uşă, dădeau spre un gol, către o alee veche desfundată, plină de mărăcini, fără arbori, căci toţi fuseseră de mult tăiaţi. La capătul aleii, ale cărei urme nu se mai zăreau, în mijlocul terenurilor necultivate care mărgineau numai dubla aşezare paralelă de trunchiuri tăiate la suprafaţa solului, se zăreau nişte clădiri ciudate şi întunecoase, profiluri de ziduri surpate, de acoperişuri sparte, înălţând spre cerul trist scheletul negru al lemnăriei lor. În jurul acestor ruine se întindea un spaţiu gol şi amărât, fără un copac, fără o plantă, fără nicio altă verdeaţă decât tristeţea câtorva mărăcini, ce creşteau liberi, stufoşi, distrugând cu fiece zi colţul acela de pământ părăsit. În clipa când intra pe alee, abatele întâlni o femeie bătrână, care ducea în mână o strachină murdară de lemn.

— Cuviosul părinte Pamphile e la mănăstire?

în trebă el.

— Desigur, domnule abate, răspunse bătrâna... este aici... Şi arătând strachina murdară de grăsime sleită, îi explică: Chiar acum i-am adus supa...

Îl găsiţi lângă biserica lui, urnind pietrele. Oh! el le cară de colo până colo! duceţi-vă... Dumnezeule, cât mai lucrează!

În faţa acestei tristeţi generale-, a cerului posomorit, a mizeriei dureroase, a stării de lucruri pe care în frigurile drumului ce-l făcuse abatele nu le observase încă, se simţi cuprins deodată de părerea de rău că venise. Entuziasmul îi

scăzuse; nu mai credea în reuşita ideii lui. Pentru ce dorea o bibliotecă? Era oare sigur că o doreşte în orice condiţii? nu mai ştia nici el. Nu era oare o mistificare cea pe care şi-o juca, una din acele farse lugubre pe care avea obiceiul să le inventeze ca să-şi înşele plictiseala imensă a existenţei? I se făcu scârbă de fapta ticăloasă pe care o făcuse cu o zi înainte şi teamă de aceea pe care tocmai voia s-o săvârşească.

„Ei şi! îşi zise, să încercăm!”

începu să plouă mai tare. Vru să grăbească pasul, dar fu nevoit să-l potolească din cauza mărăcinilor care-i intrau pe sub sutană şi i se agăţau de picioare, îi împiedecau mersul, din pricina încolăcirilor lor dureroase şi continue de reptile. Obligat să-şi ridice sutana ca o femeie, furios împotriva sa şi a vrejurilor care se îndărătniceau şi erau gata să-l ti’ântească în fiecare clipă, înainte cu greutate. În sfârşit, bombănind, ocărând, dând din picioare, reuşi să străbată etapa grea şi găsi o cărare ce se întindea dreaptă, printre desişurile de mărăcini. În curând nu se mai văzu în depărtare decât o pată întunecată, nu mai mare decât un corb trecând pe deasupra ierburilor înalte.

Mânăstirea din Reno fusese clădită prin secolul XIII; fusese construită de sfântul Jean de Matha şi sfântul Felix de Valois, fondatorii ordinului Trinitarilor, altădată numit al Mântuirii, ordin renumit şi puternic, care îşi trimitea călugării să dezrobească pe creştinii captivi la necredincioşi. La început, întinsă numai pe un colţ de pământ îngust, compus din câteva grădini cu legume, dintr-o pădurice mică şi câteva livezi, cu vremea mânăstirea îşi întinse puţin câte puţin hotarele, euprinzând ogoare şi păduri, lacuri şi sate, întreg ţinutul cât vedeai cu ochii în jurul ei. Secolul al XVII-lea, după cum se putea vedea din ruinele rămase, i-a lăsat amprenta arhitecturii lui severe şi măreţe. Ea ajunse să posede – se zice – zece mii hectare de pădure, unsprezece mii hectare de tereft arabil, fără să mai punem la socoteală lacurile întinse din Andennes, Vaujours şi Culoiseau, vestite prin crapii lor minunaţi şi morile care

măcinau grâul recoltat pe mai mult de zece leghe împrejur. De asemenea, din urmele construcţiilor primitive, mărite şi monumentalizate din secol în secol, nu mai rămăsese în această epocă alte vestigii decât o fântână cu sculpturi naive, astăzi pe jumătate şterse de vreme şi pe jumătate roase de muşchi, lângă care, spune legenda, îi apăruse lui Jean de Mathe cerbul sfânt, purtând între coarnele lui de aur crucea roşie şi albastră, semnul distinctiv al ordinului. Revoluţia goni pe călugări din Reno, le luă bunurile, le dărâmă mănăstirea şi săvârşi crima groaznică de a distruge capela, una din cele mai reprezentative şi mai pure capodopere ale Renaşterii, nemailăsând din ea decât eâţiva stâlpi şi ici-colo câte un zid dărâmat, ax-ătând în chip funebru, din distanţă în distanţă, locul unde fusese ridicată. Călugării lăsară să sufle asupra Franţei furtuna revoluţionară şi imperială şi nu se reîntoarseră la Reno decât în 1817, când în loc de mănăstire, găsiră o extraordinară movilă de ruine şi redusele aşezări ce le avea la crearea ei. Începură să netezească terenul şi să repare pe cât se putea clădirile mai puţin stricate. După ce făcură acestea, nu mai ştiură ce să facă. Mintuirea sufletelor, cel puţin în spiritul operei, îşi pierduse raţiunea de a fi. Nu mai era vorba acum să fie salvaţi creştinii din mâinile corsarilor barbari; trebuia găsit altceva. Deposedaţi de terenurile arabile, nu se putură gândi, ca trapişti, să devină agricultori şi, neavând un personal de profesori specialişti, nu puteau să sfătuiască pe călugări ea iezuiţii să deschidă şcoli. Două încercări pe care le făcură, prima un orfelinat de băieţi, a doua o şcoală profesională, nu reuşiră. Atunci, în 1823, descurajaţi, se hotărâră să plece, unii emigrând spre mănăstirile spaniole, alţii refugiindu-se la Roma, lângă conducătorul lor. Mănăstirea părăsită fu încredinţată la cerere în paza unuia dintre ei, cuviosul părinte Pamphile, care se încăpăţâna să creadă în reîntoarcerea Ordinului la vechile tradiţii şi era socotit – fiind foarte vorbăreţ, ca orice meridional – drept un organizator de primul rang.

îndată ce rămase singur, primul lucru pe care îl făcu

cuviosul părinte Pamphile, concedie grădinarul, căruţaşul, rândaşul şi vându cei doi cai, cele patru v aci şi găinile rămase. Apoi, se înţelese cu o vecină, al cărui bărbat lucra pe vremuri cu ziua la mânăstire, ca aceasta să-i aducă dimineaţa, în schimbul a 30 de bani pe zi, o strachină cu supă, iar seara o bucată de pâine neagră; pe lângă toate astea, bărbatul ei urma să-l ajute şi la slujba liturghiei. Apoi, scăpat de grijile: menajului, ale mâncării şi ale administraţiei, începu să se plimbe prin mijlocul ruinelor mute, foarte grav şi gândi tor. Din zori până seara, timp de şase luni, se plimbă astfel, din ce în ce mai cufundat în gânduri, retrăgându-şi în fiecare zi aria plimbărilor şi limitându-se până la sfârşit numai la împrejmuirea capelei distruse. Lucru curios, – el care de obicei era atât de vorbăreţ – nu suferea de mutismul aproape absolut, căruia i se condamnase singur. Ba mai mult, pe fizionomia lui de călugăr vesel, puteai citi în unele clipe, expresia aceea de îndobitocire măreaţă, străbătută de nebunie, care se observă uneori pe figurile rătăcite»! e bătrinilor singuratici. Trăind cu el însuşi şi prin el însuşi, departe de orice contact intelectual şi muncit de un singur gând în această singurătate moartă, în această tăcere pe care o tulburau doar surpările neaşteptate ale zidurilor şi prăbuşirile mute ale grinzilor zdruncinate, în capul părintelui Pamphile se petrecu o stranie cristalizare. După şovăieli, după îndoieli foarte uşor combătute, după obiecţiuni cu atât mai repede respinse cu cât le discuta singur, părintele Pamphile se convinse în chip absolut că tot mai existau creştini captivi în mâinile păgânilor. Imaginaţia lui nutrită de legendele trecutului şi neavind asupra funcţiunii vieţii omeneşti decât noţiuni culese de prin cărţile vechi latineşti, care slăveau istoria miraculoasă a Ordinului din care făcea parte, părintele Pamphile credea că aceşti captivi erau nişte produse permanente ale naturii, tot aşa cum sunt arborii, griul şi păsările. „Nu numai că există captivi”, îşi spunea cu voce tare, ca să se convingă singur, „dar acum, de când am încetat să-i răscumpărăm, sunt de zece ori mai mulţi, lucrul

acesta este evident... şi superiorii noştri nu văd asta!... Ce orbire!" Atunci îşi făcu loc în capul lui ciudata idee că are de îndeplinit o misiune mare: să refacă Ordinul Trinitarilor, aşa cum fusese fundat de sfinţii săi întemeietori Jean de Matha şi Felix de Valois.

— Îl voi reconstrui! spunea el cu o credinţă aprinsă de profet, schiţind cu braţul întins urr gest ce parcă vroia să cuprindă lumea.

Dar printr-o complicaţie a firii lui superstiţioase, care nu vedea în lucruri decât voinţa lui Dumnezeu, era convins că Cel-de-sus nu va consimţi să-i dea forţa de a îndeplini această operă decât dacă va ridica mai înainte, la vechea ei splendoare, capela dărâmată de necredincioşi. Rezumă deci situaţia la aceste simple cuvinte.

— Mai întâi capela! Ordinul călugăresc după aceea... Aşa este bine!

Când examină mijloacele materiale ce trebuiau folosite, părintele Pamphile rămase pe gânduri; el avu o clipă de încremenire, de disperare. În gindurile lui însufleţite niciodată nu avusese în vedere greutăţile materiale ale unei asemenea întreprinderi. Işa închipuise oare că bisericile se clădesc singure şi căi e de-ajuns să ai puţină credinţă ca din adâncurile pă-, mântului de să se înalţe spre soare, răsunând de cânte1 cele orgilor? Vai! bietul om, nu-şi închipuise nimic. I El revedea capela aceea iubită, unde fiecare piatră îi vorbea de strămoşi, de eroi, de sfinţi, de martiri;' el o revedea cum era descrisă, reprodusă într-o carte; veche pe care o ştia pe de rost şi pe care o citea în fiecare zi; o revedea cu puritatea de odinioară a linij ilor, cu turnurile mândre străvechi, cu frumuseţea portalului ce conţinea, sculptată în granit, istoria nemuritoare a Mântuirii; mergea pe sub bolţile ei sonore, susţinute de stâlpi înalţi ce profilau minunata * poemă a frizelor şi cornişelor; îngenunchea extaziat ' pe treptele de marmură policromă, extaziat de îngereasca paloare a frescelor şi de aurul înflăcărat al altai rului, de bogata şi variata lumină pe care o reflectau vitraliile şi nu se întreba dacă nu

reprezenta azi o! artă pierdută „o luptă fără sorţi de izbândă şi milioane I de franci greu de găsit... După ce trecu prima clipă I de surpriză, părintele Pamphile se puse pe lucru, cu I acea încredere oarbă pe care o dă tuturora melan1 colica goană după un Ideal. Fi

Mai întâi vându tot ce se putea vinde, de la pietrele j dărimate care stăteau alandala prin curţi, până la" ornamentele micuţei capele pe care preoţii, la reîntoarcere, o improvizaseră într-o fostă sală de mâncare. J Ce nevoie avea de o capelă pentru sine? Se va duce foarte bine să celebreze liturghia la parohia vecină. Vându mobilierul, neoprind decât un pat de lemn de dormit, o masă, un scaun, câteva cărţi de rugăciune, un crucifix şi o figură în culori, portretul sfântului jj

Jean de Matha. Împins de patima vânzării, vându balamalele vechi ale porţilor mari, pe care le desprinse singur; fierăria veche, plăcile vechi ale căminumi, instrumentele de grădinărit, burlanele sparte ale streşinelor, vându tot. De câte ori descoperea o bucată de fier, sau o bucată de aramă striga tresărind de bucurie:

— Am s-o reclădesc!

Aşa cum vându totul, distruse totul. Tăie arborii aleii principale, nişte stejari uriaşi care adăpostiseră, cu umbra lor vrednică de cinste, douăzeci de generaţii de călugări, înaintaşii lui; tăie păduricea de brazi şi castani care părea o fortăreaţă de verdeaţă, ale cărei alei, arbori şi chiar plante evocau o amintire credincioasă; tăie plantaţia de carpeni, la capătul căreia se afla un drum al Crucii, ale cărui trepte uzate arătau urma ghenunchilor celor care veniseră să se roage; tăie arborii fructiferi ai grădinii; tăie chiparoşii, paznici ai mormintelor din cimitir! Şi, cu capul gol, printre tăietorii de lemne, cu rasa lui albă ridicată până la brâu, îi îndemna la lucru şi da cu securea în inima roşie a arborilor bătrâni, rostind cu o voce sălbatică:

— Îi voi reclădi!

Din vârful unui turn care domina mănăstirea avu marea

şi dureroasa bucurie de a privi spectacolul acestei nimiciri. De jur împrejur, arborii zăceau la pământ, aruncaţi unul peste altul, mutilaţi îngrozitor, unii culcaţi, alţii strâmbaţi, cu răni mari, sângerânde; alţii cu trunchiurile în aer, sprijiniţi pe crengile lor zdrobite ca pe nişte cioturi, parcă horcăind. Unul singur mai rămăsese în picioare la intrarea grădinii, un cireş pipernicit, tăiat scurt, mâncat de cleî, speriat că e singur pe pământul acesta despuiat şi văduvit de puieţii săi îndrăzneţi. Alungata din adăposturile for, păsările zburau pe cer speriate, scoţând ţipete plângătoare.

Dar părintele Pamphile nu privea acest câmp de bălaie, unde uriaşii căzuţi mureau; el nu vedea în faţa lui decât biserica, înălţându-se puţin câte puţin din toate ruinele acestea, din toţi morţii aceştia, luând fiinţă, ridicându-se mereu, legănată pe spatele unei armate întregi de lucrători; se şi vedea căţărindu-se pe zidurile noii biserici, urcându-se din piatră în piatră şi înfigând în vârful clopotniţei crucea de aur, recucerită şi triumfătoare. Din arborii tăiaţi făcu două grămezi: o parte o, vându, iar pe cealaltă o opri în vederea construcţiilor viitoare, şi când nu mai avu nimic de vândut şi de tăiat, se duse la arhitectul eparhiei. Solemn, desfăşură planul capelei, explică una câte una gravurile cărţii, vorbi îndelung şi se încurcă în nişte povestiri fără, nicio noimă.

•Iată ce vreau să fac! zise el. Tot ce se vede'

aici!... Tot... înţelegeţi?... Şi, cât credeţi că are să coste totul?

— Nu ştiu! răspunse arhitectul mirat... cum vrei să ştiu?

— Cam cât?... aproximativ!

— Nu ştiu!... Trei... patru... cinci milioane de franci! Depinde.

— Cinci milioane de franci! zise călugărul sculându-se... Bine, le voi găsi!

Şi părintele Pamphile porni să cerşească.

*7*JUti om ciudat

Merse din sat în sat, din fermă în fermă, din castel în castel, din uşă în uşă, întinzând mâna, plecându-şi spatele, mâneând pe drumuri numai piine de zece centirae4 iar

seara, când era prea departe de Reno, cerca

U7.il presbiterelor, care îl primeau, adeseori, cu neîncredere. Bătu drumurile pe călduri îngrozitoare, pe friguri ucigătoare, fără să se oprească, fără să se odihnească, condus de imaginea luminată care părea că-l însoţeşte şi-l protejează. Când primit rău, când insultat şi urmărit pe străzi de copiii care îşi băteau joc de barba lui murdară, de rasa lui albă peticită cu bucăţi de ştofă neagră, de paltonul negru peticit cu alb. Eunoscu toate amărăciunile, suferi toate ruşinile tristei situaţii de cerşetor; a suferit fără să se descurajeze. La început cu stângaci şi timid; nu trecu mult şi deveni îndrăzneţ, iar în curând, cu o uşurinţă care va mira, sufletul lui atât de cinstit şi de naiv, necunoscător al murdăriilor vieţii, îşi însuşi cu uşurinţă vicleniile meseriei, în aşa fel că niciunul din miile de şiretlicuri, care nu sunt decât abuzuri de încredere deghizate, nu îi rămaseră străine. Ştiu să speculeze vanitatea şi patimile rele ale oamenilor şi nu se dădu înapoi de la nicio glumă de măscărici. Speculă minciunile, bunăvoinţele suspecte, spionajele poliţieneşti şi înscenările savante. La început se căise greu de aceste abateri de la conştiinţă, în care îşi pierdea demnitatea de om şi de preot; sfârşi însă prin a se ierta din pricina ţintei măreţe şi chiar deveni mai zelos în urmărirea ei. Câteodată, după zile rele, când suma adunată era prea mică, murmurau în el revolte obscure; amestccând în gândurile lui nelămurite poveşti cu piraţi, de care mintea lui de călugăr trinitar era plină, se surprindea visând la lovituri îndrăzneţe, la furturi măreţe, la cete înarmate în fruntea cărora jefuia popoarele. După câţiva ani, părintele Pamphile ajunse un cerşetor desăvârşit. Ameţit de beţia sacrificiului şi sub iresponsabilitatea nebuniei lui, corectitudinea lui scăzu, iar simţul moral i se dis truse. Fie din obişnuinţă, fie din spirit de renunţare, el se oţeli contra insultelor şi accepta mojiciile ca pe nişte necesităţi ale vieţii. Începu să aibă spatele slugarnic, şira spinării temătoare; ochiul veşnic la pământ, mâna moale, sfioasă, încovoiată, ca orice cerşetor

ajuns la virtuozitate.

Se povesteau despre el aventuri murdare de care mulţimea îşi bătea joc. Dar sufletele luminate ar fi putut uşor ghici în toate acestea un înalt eroism, în care degradarea era sublimă faţă de convenţionalismul falselor virtuţi, faţă de curajul îndoielnic şi onoarea artificială, din care se fabrică de obicei car tonul mândriilor omeneşti…

într-o dimineaţă părintele Pamphile trecea prin faţa proprietăţii unui măcelar îmbogăţit, un terorist crud ce-şi dobândise averea prin acaparare de bunuri naţionale. Beţiv, mitocan, aspru cu oamenii săraci, domnul Lebreton – aşa se numea individul – se reremarca mai ales prin cinica lui nelegiuire şi ura turbată împotriva preoţilor. În ţinut, era detesât şi temut. Părintele Pamphile ştia toate acestea. Dar văzuse pe alţii şi mai grozavi decât pe acest Lebreton, pe care cuvintele lui ştiuseră să-i îmblânzească. Observase chiar că cei mai sălbatici în aparenţă se arătau adesea, fie din pricina mândriei, fie din glumă, cei mai generoşi. Cu riscul unui refuz umilitor, cu care era obişnuit, trecu poarta cu grilaj şi intră.

— Cine te-a trimis, popo? strigă Lebreton. Îndrăzneşti să-ţi târăşti cotonoagele murdare pe aici?… Ce vrei?:.

Sărmanul călugăr se umili şi bolborosi aproape rugător:

— Bunule domn Lebreton… eu…

în

Fu imediat întrerupt de o înjurătură

— Fără maimuţăreli… ce vrei?… Bani vrei, bani, da! cerşetor murdar… Aşteaptă, am să-ti dau eu bani acuş!

Mizerabilul era să-l dea pe poartă afară, când, răzgândindu-se, socoti că ar putea să petreacă pe socoteala călugărului şi îi spuse pe un ton de zeflemea:

— Ascultă, bătrâne călugăr earmeâit *… îţi dau bani, dar cu o condiţie: să-i iei din locul unde ana să-i pun… Fac prinsoare că n-ai să-i ieî!

— Fac prinsoare că am să-i iau! spuse părinte! ® Pamphile, cu o voce hotărâta şi gravă.

— Ei bine, mocofane!… să vedem!… Mai întâi fă-mi

plăcerea şi du-te în fundul sălii; aşează-te în patru labe, ca un câine, cu botul murdar îndreptat spre fereastra aceasta… şi aşteaptă.

în timp ce călugărul mâhnit îndeplinea porunca, Lebreton se îndreptă spre fereastră, lăsând între et şi victimă toată lungimea sălii. Scoase din buzunar un pumn de aur pe care-l puse pe podea, îşi lăsă pantalonii în jos, îngenunche şi suflecându-şi cămaşa cu un gest mârşav zise:

— Pariez că n-ai să vii să-i iei, laşule!

Păi’intele Pamphile îngălbenise. Cu gî tul întins, cu spatele încovoiat, cu privirea prostită, oprita asupra cărnii descoperite fără ruşine, şovăi. Totuşi, cu o voce tremurătoare, cu o voce în care se simţea, geamătul suspinului, răspunse:. .4

— Fac prinsoare că da. —f

Atunci, Lebreton râse batjocoritor, luă o monedă de aur de douăzeci de franci şi o puse în crăpătura feselor strânse. J

— Ei bine! Vino de o ia acum, ! zise el. Şi ştii. Nul cu mâinile… cu dintâi trebuie s-o iei, popo!

I Călugăr făcând parte din ordinul carmeliţilor.

Pârimele Pamphile se clătină. Se simţi cuprins de friguri; slăbiciunea îi îndoia încheieturile picioarelor şi îi înmuia braţele. Inaintă încet, bălăbănindu-se ca un urs.

— Haide, vii? mormăi Lebreton, care era nerăbdător… Răcesc stând aşa!

Părintele Pamphile căzu de două ori şi de două ori se ridică. În sfârşit, într-o ultimă sforţare se încordă, îşi lipi faţa de fesele omului şi scormonind cu nasul fesele ce se contractau, înhăţă iute moneda cu dintâi.

— Al naibii parşiv! strigă Lebreton care se întorsese şi văzu aurul strălucind între buzele călugărului… Ei bine! drace… toate trebuie să treacă po acolo! Să vedem cine o să piardă, tu sau eu?… Haide! treci la locul tău.

De zece ori părintele Pamphile suferi această hidoasă pedeapsă. Fostul măcelar fu cel dintâi care vru să încheie socoteala. Se sculă cu faţa roşie, bombănind:

— Ajunge!... E în stare să-mi şterpelească toţi banii, ticălosul ăsta de călugăr!

Cu toate că era furios fiindcă-i luase zece poli de \ aur, nu-şi putu stăpâni admiraţia şi bătu pe călugăr pe pântec.

— Eşti dat dracului! spuse el... Eşti un mare parşiv... Hai să ciocnim un păhărel!

Părintele Pamphile refuză cu un gest blând, salută şi plecă.

La un kilometru depărtare, pe drum, era o troiţă, îngenunghe şi se rugă fierbinte. Apoi îşi continuă drumul cu ochii ridicaţi spre cer, îmbătaţi de fericire, părând că urmăresc printre nori un chip luminos şi şurâzător şi zise cu vocea întărită de credinţă:

— O voi clădi I

De câte ori se întorcea de la drum. Constata noi stricăciuni. În timpul lipsei lui căzuse încă un acoperiş; pe zidurile mari apăreau crăpături proaspete, desenând figuri de arbori bizari; grinzile duşumelelor se indoiau. Mărăcinii, urzicile şi iarba ciinească ieşeau prin crăpături şi astupau uşile cu tulpinele lor ţepoase. Vântul, care ducea cu el seminţele rătăcite, fecunda pietrele: o întreagă vegetaţie arborescentă ieşea din ziduri, în tufişuri bogate, lărgind crăpăturile care plesneau sub presiunea impetuoasă a sevei. Gonit din cameră în cameră, din clădire în clădire, din pricina vreunui tavan crăpat sau a vreunui perete gata să ’se dărune pe el, părintele Pamphile se refugiase la primul etaj al unui pavilion mic, unde nu se putea urca decât cu ajutorul unei scări, căci parterul, care servea de şopron, nu avea seară. Aici îşi transportase patul de seânduri, masa. Scaunul, crucifixul, şi portretul lui Jean de Matha: aici continua să-şi măninee castronul de supă, o fiertură scârboasă şi mirositoare la care nici câinii nu s-ar fi uitat. Crivăţul intra însă şi acolo prin ferestrele fără geamuri şi ploaia pătrundea prin acoperişul găurit ca o sită. Pereţii erau însă solizi’şi asta era de ajuns. De altfel, preotul nu dădea nicio atenţie lucrurilor acestora, preocup.lt din ce în ee mai mult, de ideea fixă: biserica lui.

Biserica lui! în timpul cât şedea la mănăstire, între două popasuri, desfăşura o activitate extraordinară şi distrugătoare în jurul capelei care nu se ma* vedea fiind cotropită de ierburi înalte. Înainte de a începe săparea temeliilor, cumpără piatră de cioplit, var şi ciment; curţile erau pline şi luaseră înfăţişarea albă de şantier. Când soseau transporturile se repezea înaintea cailor:

— Pe aici!... Pe aici!... Să descărcăm aici!... Hi! Dii! A! ce piatră frumoasă!... A! ce var frumos! A! ce ciment minunat! Hi! Dii!

Apăsa pe pârghii, suia cricurile, punea carul în gropile pe care le săpase, schimba locul sacilor, strîgând cu o bucurie exuberantă de copil: „Merge!... Merge!” Şi le spunea căruţaşilor:

— Ah! prieteni!... E bine!... Aţi contribuit la ridicarea capelei!... Sânte’ţi oameni buni! Dumnezeu să vă binecuvinteze!...

Se-nţelege, după cum putrezise lemnul, pietrele îngheţară, varul se înmuie şi curse din cauza ploilor, iar cimentul se întărise în saci. Materialele bune dispăreau noaptea, furate de borfaşi. Dar pierderile acestea nu-i potoleau entuziasmul, nenorocirile acestea nu-i micşorau încrederea. Se mulţumea să spună vesel: „Le vom înlocui”. Avea de asemenea convorbiri lungi cu arhitecţii şi cu antrepenorii eaiţ-, dându-şi de la început seama de nebunia părintelui Pamphile şi doritori să-l exploateze, îi propuseră planurile cele mai baroce, îndemnându-l la cheltuieli zadarnice, propunându-şi să-l fure cât mai mult. Măsurând, cubând, desfăşurând hârtii mari galbene, pe care erau trase linii geometrice, mergeau printre blocurile de piatră sau printre mărăcini, plini de praf, preocupaţi şi geniali. Cu gesturi mari, schiţau în aer proiecte de arhitecturi babiloniene, făceau să apară ca din pământ catedrale, iar părintele Pamphile, cu cartea în mână, dădea explicaţii istorice.

— Domnilor, noi nu creăm... noi reconstituim... E o deosebire... uite, colo era primul altar... sculptat îtj piatră...

treizeci şi două de figuri! Şi ce figuri!… Capodopere! Colo, era catapeteasma… nu prea veche, dar foarte bogată… din porfir… un dar a lui Ludovic al XIV-lea.

— Din porfir! spunea antreprenorul. Tocmai am un tot care v-ar trebui… Frumos şi ieftin.

— Bine!… Trimiteţi-l… îl iau… Colo, stranele pentru călugări… nişte minunăţii… din stejar.

Accepta totul, regăsindu-şi în clipa când nu mai cerşea naivitatea şi credulitatea de om sărac cu duhul.

Pe urmă pleca iarăşi.

Parcurse una după alta Franţa, Spania, Italia, Austria şi Asia Mică. În toate părţile căuta să-şi facă legături puternice politice, să-şi creeze influenţe puternice şi protecţii în lumea bună, ştiind să le exploateze cu cea mai surprinzătoare îndemânare. Intr-o zi era primit în palatul unui cardinal roman, care îl însărcina cu o misiune secretă; într-o altă zi, călătorind pe un pachebot în tovărăşia unei bande de comedianţi nomazi, organiză pe bord reprezentaţii ale căror reţete le puse în buzunar; altă dată, prins de bandiţi şi silit să-i întovărăşească la jefuirea unei mănăstiri de călugăriţe, îşi luă şi el partea lui de pradă. Era când cavaler mercenar, când bufon, când spion, când misionar, dar mereu cerşetor. Părintele Pamphile întrupa timp de treizeci şi cinci de ani tiptil aventurierului romantic, gata la toate prefacerile, maestru în orice faptă, cu condiţia să fie bine plătit. Datorită supleţei, umilinţei, curajului şi nebuniei lui, stoarse de pe toate drumurile Europei, pe unde îşi târâse sutana, suma de necrezut de cinci sute de mii de franci.

Din frecventările acestea murdare, din aceste decăderi succesive, din aceste alunecări din ce în ce mai repezi în noroiul meseriilor ruşinoase, călugărul nu rămăsese cu nicio remuşcare, cu niciun dezgust şi nici eu impresia vreunei pete oarecare. N-avea decât ***6*** amintire plină de ură sălbatică – amintirea unui călugăr caputin întâlnit în Spania, care cerea ca şi el, în aceleaşi locuri ca şi el. Afară de amintirea aceasta, care îl făcea să se revolte contra

capuţinilor şi chiar împotriva tuturor ordinelor călugăreşti cerşetoare, vorbea despre întâmplările lui cele mai dezgustătoare ca de nişte lucruri fireşti, cu o inconştienţă penibilă. Ascultându-l, simţeai că omul acesta blând ar *” îi* mers până la crimă, aşa cum prostituatele ajung la dragoste, fără să ştie. În viaţa asta neruşinată de vagabond, atât de potrivită ca să-şi distrugă visul, nu văzuse nimic, nu înţelesese nimic, nu simţise nimic din ce nu era în legătură cu acest vis. Toate astea erau dominate de un singur lucru, un lucru superior convenţiunilor omeneşti: capela. Pentru el nu mai existau nici popoare, nici indivizi, nici dreptate, nici datorii, nimic; nu exista decât capela. La punctul de plecare al nebuniei lui, reconstituirea Ordinului Mântuirii, nu se mai gândea. Corsarii, trinitarii, captivii, sfântul Jean de Matha, tot atâtea umbre depărtate, erau pe cale de dispariţie. Capela stăpânea pământul, stăpânea cerul. Cerul îi era bolta şi munţii altarele, pădurile coloanele, oceanul capela botezurilor, soarele potirul comunicăturii, iar vântul orga. Pe când visa astfel, pe drumurile străinătăţii, Reno părăsit servea de adăpost vagabonzilor fără culcuş şi îndrăgostiţilor, iar pisicile sălbatice se urmăreau printre pietre şi se împerecheau pe ruinele din ce în ce mai ţepene sub paloarea tragică a lunii.

— Acum părintele Pamphile avea şaptezeci şi cinci de ani. Cu toată vârsta înaintată şi cu tot trupul slăbit şi nodurss, adus spre pământ, era încă voinic şi plin de viaţă; aceeaşi credinţă îi ilumina ochii cu pleoapele obosite; acelaşi entuziasm îi împingea membrele ţepene spre cuceriri himerice. Surâdea ca un copil. Un an sta la Reno,. Unde lucra de dimineaţă până seara mai mult ca zidar; după un an pleca în ţări străine unde cerşea. De odihnit nu se odihnea niciodată. Terasamentul pentru fundaţiile capelei fusese în sfârşit începu, apoi lăsat în părăsire din lipsă de bani. Cei cinci sute de mii de franci fură înghiţiţi de planurile arhitecţilor, de memoriile pregătitoare ale antreprenorilor, de materiale cumpărate precum şi de unelte, mereu distruse, furate, mereu reînnoite, ©ar

bătrânul nu deznădăjduia. Când revenea din lungile sale călătorii, cu buzunarul plin, cumpăra totul din nou; din nou se consfătuia cu arhitecţii şi cu antreprenorii. Făceau aceleaşi planuri şi jucau aceeaşi comedie. Măsurau, cubau, desfăşurau aceleaşi hârtii îngălbenite şi se înflăcărau în faţa aceloraşi proiecte; părintele Pamphile, cu cartea în mână, reîncepea aceleaşi explicaţii.

— Să nu uităm, domnilor... noi nu creăm... noi reconstituim... Acolo era primul altar...

Nimic nu se schimbase din felul său de trai; i se aducea dimineaţa supa şi seara bucata de pâine; apoi, când sosea noaptea, se suia în camera din pavilion, care ajunsese o adevărată cocioabă, tapetată cu murdării, pardosită cu bălegar. După ce se ruga în faţa crucifixului, se întindea pe patul de scânduri, îar vântul îi încurca barba cu suflarea lui îngheţată. Huhurezii, fără să se teamă de el, stăteau cocoţaţi pe grinzi, se uitau ţintă la el cum doarme şi-l acopereau cu excrementele lor.

Abatele Jules cunoştea pe părintele Pamphile, care avea dese raporturi cu episcopia, şi, ca toată lumea, îl socotea „o canalie bătrână”, conştient de josniciile pe care le făcea. Cu uşurinţa pe care o au optimiştii de a improviza planuri îndrăzneţe şi nelegiuite, fără să-şi dea osteneala să le judece, abatele, gândindu-se în dimineaţa aceea la părintele Pamphile, schiţă imediat nişte proiecte vagi, îndrăzneţe, de şantaj, care datorită autorităţii lui recunoscute şi groazei pe care o inspira, nu puteau să-l ducă decât la bun sfârşit. De aceea, cu gândurile încă nelămurite şi încurcate, plecă în grabă spre Reno, lăsând însă întâmplării grija să le descurce la timpul lor.

După ce trecu de-a lungul construcţiilor joase, atât de ruinate încât n-ai fi putut să precizezi la ce serveau, după ce străbătu două curţi mici, în care se vedeau încă arcadele sfărâmate ale unei galerii, unde terenul plin de apă de ploaie şi stricat de căruţe nu era decât o baltă de noroi, pe suprafaţa căreia pluteau moloz şi dărâmături de tot felul, după ce trecu pe sub o tindă, pe care o propteau nişte

scânduri groase putrede, abatele ajunse într-o curte mare, împrejmuită de clădiri în formă de patrulater, inegale ca înălţime, dantelate bizar pe cer, unele spintecate de năruirea pietrelor, altele tapetate cu muşchi, atât de acoperite cu vegetaţii încurcate şi verzi că ai fi putut zice că-i un colţ de pădure sălbatică. La început nu văzu decât un haos de pietre de cioplit, lemne necojite, grinzi abia cioplite, unelte împrăştiate, şi deasupra acestui haos, armătura începută a unei schele, două macarale care îşi profilau pe fondul albicios al curţii lungile lor
*1*gături de bestii fără coarne, toată deznădejdea statică şi tristă a unui şantier părăsit în plin lucru. I se păru. Apoi că aude un zgomot înfundat, ca zgomotul unui târnăcop care scormoneşte pământul. Atras de zgomot, văzu la câţiva metri de schelă, intr-un spaţiu liber, de formă hexagonală şi proaspăt săpat, un târnăcop care. Urca şi cobora cu regularitate, la scurte intervale, fără să poată observa mâinâle care âl mişcau.

Se întreptă într-acolo, pierzându-se ân amestecul de grămeză de piatră de zidit şi blocuri de piatră, sărind peste bălţile de var şi peste trunchiuri de arbori, până descoperi. În fundul unei gropi pe părintele Pamphile, care cu pjcioarele în apă, cu faţa congestionată şi plină de năduşeală, se străduia să sape.

— Bună ziua, părinte! zise abatele.

Părintele Pamphile înălţă capul şi recunoscu pe abate. *M*

— Ah! D-voastră, domnule abate! zise vesel şi surprins... vreţi să-mi vedeţi opera! Sunteţi foarte amabil... cum vedeţi, merge!

— Şi ce faci acolo, părinte, cu târnăcopul?

— Sap, domnule abate, fac gropi pentru temelie... Dar timpul e cam păcătos.

Părintele Pamphile lăsă târnăcopul, îşi şterse! arba lungă, înstelată cu noroi şi dădu drumul sutanei pe care o sumesese până la brâu.

— Foarte rău! repetă el... Apa asta creşte... Dă-mi mâna ca să ies de aici... Ah! e foarte amabil din partea d-voastră

că aţi venit!... Numai că n-am să vă pot primi în camera mea... ânchipuiţi-vă că ieri mi-au furat seara... Şi ce face Sfinţia-Sa?

Ajutat de abate, dar vorbind într-una, părăsi groapa şi sări sprinten în curte. După ce schimbară cuvintele de politeţe, abatele întrebă:

— Asta-i biserica dumneavoastră?

Bătrânul fu cuprins de mândrie şi arătând spre spaţiul hexagonal, altădată acoperit de mărăcini, iar as.

ti-izi acoperit de bulgări de pământ răscolit, înconjurat de o sfoară de aliniere întinsă pe ţăruşi, răspunse:

— Tot ce vedeţi este biserica mea!... Da, iubite domnule abate, tot ce vedeţi... Cine ar fi crezut că am să o reclădesc?

— Reclădită!... reclădită!... rosti. Luies, care îşi închipui că trinitarul vrea să-şi bată joc de el... Spune mai bine că de patruzeci de ani o tot reclădeşti... şi n-ai făcut nimic!

— Nimic?... strigă părintele Pamphile arătând cu un gest mare şi furios toată curtea îngrămădită de materiale... dar asta ce-i?... Dar tot ce este aici, *ce-i?...* Ce este?... Ceea ce era mai greu de făcut, am făeot... Acum trebuie să construiesc!... Să nu ne retragem sub un adăpost?

Jules refuză şi se aşeză pe un bloc de granit * fără să stăruiască mai mult, călugărit se aşeză în faţa lui pe vine. Pe un morman de pietricele. Şi amândoi se priviră. Vântul sufla mai puternic, grăbind ploaia care sfişia cerul cu linii oblice şi biciuitoare. Din timp în timp, pietre dezlipite de pe ziduri cădeau la pământ cu un zgomot moale, iar aşchii de ardezie zburau prin aer.

— Ai bani? îl întrebă deodată abatele.

— Întotdeauna am! răspunse părintele Pamphile... de-abia de opt zile m-am întors din Ungaria. Călătoria a fost bună... La Gran. J e nostim de tot... înebipuiţi-vă, am poposit la Primat... un om foarte vesel, foarte poznaş şi foarte mărinimos!... Mi-a zis: „Părinte, cântă-mi Marsilieza şi îţi voi da o sută de florini! u Am cintat Marsilieza ca un nebun şi de fiecare dată, Primarul îmi dădea câte o sută de

florini... De douăsprezece ori am cântat-o.

Şi fredona:

— *Nous entrerons dans la carriere...*

— Ştii deci Marsilieza? îl întrebă abatele, care nu-şi putu reţine un surâs.

— Ce vreţi? răspunse imediat omul acesta simplu, ridicând capul cu un aer resemnat... în meseria noastră,trebuie să ştii din toate câte ceva!... Adeseori ai de-a face cu oameni atât de originali!... Astfel, iată, la anul mă duc din nou în Orient... Acolo e o altă poveste... Acolo nu le pasă de Marsilieza... Ceea ce vor e să le spui cum se îmbracă lumea... ultima modă a Parisului... Ei bine, le spun ce îmi vine în minte... Şi oamenii sunt mulţumiţi.

Abatele nu-l mai asculta şi se gândea.

De când se afla în faţa obstacolului ce trebuia învins, toată patima sa, toate figurile nerăbdării îi reveniseră. Nu se mai gândea la xeuşita propusă, la ideea iniţială a bibliotecii, nu se mai gândea la niciun proiect, nu mai avea în vedere satisfacţia unei noi pasiuni; acţiona acum numai pentru plăcerea de a reuşi. Chiar în mijlocul impresiilor care se succedau, repezi şi contradictorii, în creierul lui de sensibil, care îi întărită nervii, nu era departe să creadă că era un instrument al dreptăţii dmeneşti şi al mâniei divine, contra unui om care sfidase legile sociale şi batjocorise demnitatea Bisericii. Ceea ce în principiu nu fusese decât un calcul ruşinos, un şantaj nedemn, se transforma în diletantism şi chiar diletantismul el însuşi se dezvoltă până la credinţă, înnobilându-se în a fi o misiune. Jules se gândi că trebuie să taie repede şi brutal trăncăneala călugărului şi să ajungă la fapte, în loc să-şi piardă timpul cu şiretlicuri, care nu ar fi reuşit cu acest vagabond, cum era părintele Pamphile. Era mai bine să-l uimească, să-l ameţească cu o lo-

 tură de ghioagă puternică, acolo unde trebuia. Luă un aer sever şi zise:

— N-am venit aici ca să-ţi ascult palavrele dumitale, cucernice părinte, şi te rog să mă asculţi două minute cu

atenţie... Am o operă, o mare operă, pentru care îmi trebuie bani mulţi... Ţin să-ţi asigur conştiinţa... Nu-i vorba să plec şi să-mi fac de cap în străinătate sub pretext că vreau să clădesc o biserică... nu!... E vorba de altceva, de ceva foarte frumos, foarte mare, foarte creştinesc... Dacă ţi-aş spune despre ce este vorba, probabil că m-ai înţelege! ... îţi repet, îmi trebuie bani... dumneata ai... Dă-mi-i!...

— Nu pot! răspunse simplu părintele Pamphile, a cărui fizionomie trecuse de la nepăsarea veselă a hoinarului, la seriozitatea visătoare a apostolului.

Abatele se ridică în picioare cuprins de o mânie neaşteptată. Se aşteptase la o înmărmurire a părintelui! o zguduire! o intimidare formidabilă! Şi iată că omuleţul rămase liniştit şi îi spusese calm: „Nu pot”, pe un ton liniştit, fără şovăială, în care se simţea o hotărâre definitivă! Se înfrină şi-l privi pe călugăr. Câteva pietre alunecaseră de sub el. Se sui cu picioarele puţin mai sus. Citeva picături de apă tremurau în părul bărbii I ui.

— Nu poţi? bâlbâi abatele.

— Nu!

— Gândeşte-te bine... Nu poţi?

— Nu!... Dacă vrei să faci o operă iubită de Dumnezeu, fă ca mine... Drumurile sunt libere.

Jules se aprinse:

— Ce, crezi că eu sunt vagabond? hoţ de buzunare? nene de bordeluri?

— D-voastră sunteţi ceea ce sunteţi, eu sunt ceea ce sunt... De ce vă supăraţi?

— Încă o dată te întreb: nu poţi?

— Nu pot!

Abatele întinse pumnul în gol.

— Ei bine!... Am să-ţi interzic să cerşeşti în eparhie... jandarmii au să te ia de gât şi au să te azvârle la închisoare...

— Oh! făcu părintele Pamphile, dând din cap melancolic... în eparhie sunt curăţat... nu-mi dă nimeni nimic... La închisoare oamenii răi m-au băgat de multe ori;

am şi dormit acolo. E mai bine să dormi în închisoare decât pe marginile umede ale drumurilor.

— Ei bine, voi scrie la Roma!... Am să fac să te gonească de aici... Am să te denunţ papei, generalului vostru, am să spun cine eşti... toate năzbâtiile, toate murdăriile, toate crimele... Am să te denunţ, înţelegi, bătrâne coate-goale?

— Generalul mă cunoaşte... papa mă cunoaşte... Şi apoi, e cineva mai mare care mă cunoaşte şi mai bine încă...

Şi cu degetul ridicat arătă cerul şi adăugă:

— Dumnezeu!... Nu mi-e frică deloc...

— Va trebui să dai socoteală de toţi banii pe care i-ai risipit, pe care i-ai furat... Va trebui, va trebui... va trebui...

Abatele spumega. Ochii lui măriţi şi întorşi şi vărgaţi de dungi purpurii, ca la un atac de epilepsie, lăsau să se vadă albul globurilor. De pe buzele lui năvăleau, se rostogoleau înjurături repezi, cuvinte nearticulate care se pierdeau într-o şuierătură, într-o gâlgâială de salivă. În sfârşit, fu cuprins de o tuse puternică care îi zdruncină pieptul. Încovoiat, cu faţa vânătă, cu vinele umflate gata să se rupă, părea că prin gâtul lungit îşi scuipă viaţa. Într-un îngrozitor sughiţ.

’După ce îi trecu criza, călugărul îi zise fără să se mişte din locul pe care sta, cu o voce blândă:.

— Pentru ce. Vă supăraţi?... Ce vină îmi aduceţi?.. Că nu vă dau din banii adunaţi de mine cu preţul rugăciunilor şi al suferinţelor mele?... dar nu pot!... Iată, adeseori oameni săraci, goi şi flămânzi, jalnice făpturi ale lui Dumnezeu, m-au rugat în genunchi să le dau... I-am refuzat cu ochii înlăcrimaţi... Nu pot!... Banii ăştia nu sunt ai mei; sunt ai Ei, ai Ei, luminoasa şi sublima Soţie a inimii mele!... Nu pot să iau nimic din ii... Nici chiar dacă aş putea să salvez pe cineva de la moarte, din infern, nu, n-aş face-o.

Ploaia cinta peste bălţoacele de apă; vântul urla împrejur pe ruinele zdruncinate şi în aerul trist şi umed schela îşi clătina fragila siluetă cenuşie. Trinitarul urmă:

— M-aţi insultat adineauri... Ei, Dumnezeule! Ci ţi oameni n-au făcut lucrul acesta fără să ştie... Vă iert... Dacă am zece bani pentru mâncare pe zi, o bucată de zid ca să mă

adăpostesc, o scândură unde să dorm, puţin sânge cald în vinele astea bătrâne, câţiva muşchi puternici pe oasele astea bătrâne, sunt mulţumit... Credeţi că ţin la bani?... Ascultaţi, iubitul meu abate, în ziua când biserica va fi construită, veniţi din nou şi ceea ce îmi veţi cere, vă voi da... vă jur pe liniştea sufletului meu... dar până atunci nu, nu!... Nu pot!

Jules rămase uluit în faţa călugărului. Într-adevăr nu mai înţelegea nimic. Era un nebun care vorbea cinstit? îşi bă tea joc de el?... Nu ştia ce să creadă, în orice caz. Nu prevăzuse această neînchipuită nebu. Nie, sau o asemenea ironie îndrăzneaţă; era cu totul nedumerit. Ce era oare în dosul măştii acesteia muncite, pe care o văzuse de două ori transfigurându-se, aproape imaterial izându-se sub strălucirea unei frumuseţi necunoscute şi misterioase? Cu toată miri ia care fierbea în el, călugărul îl intimidase; şi nu ştia ce simte faţă de el: milă, admiraţie sau dispreţ? Din fundul sufletului său, o voce îi spunea: „îngenunche: ăsta-i un sfânt! O altă voce îi spunea:.. Nu, insultă-l... e un bandit!”. Un instinct ascuns îl înştiinţa că vocea dintâi avea dreptate. Totuşi ascultă pe cealaltă şi. Izbind cu piciorul în pământ, strigă:

— Toate astea sunt vorbe, vorbe... mă iei drept un prost? ... Ştii foarte bine că biserica dumitale e o glumă şi că n-ai s-o clădeşti niciodată!

Părintele Pamphile se ridică drept. În ochii lui strălucea o flacără atât de puternică, de frumoasă, de îngrozitoare, încât abatele se dădu înapoi biruit de privirea a cărui lumină extraordinară şi supraomenească nu o putea înfrunta. Crezu că venea spre el un arhanghel, Dumnezeul sălbatic al singurătăţilor înţepenite; şi era să cadă în genunchi, să-i ceară iertare, când călugărul, apropiindu-se de el, îl smuci puternic de umeri:

— Om necredincios, zise el, preot nesocotit. Nu blestema... priveşte şi ascultă-mă... Dacă va trebui, am să tai singur blocurile acestea şi am să le port pe spinarea mea bătrână; dacă va trebui, am să ridic singur grinzile

acestea, am să lucrez fierul şi am să ridic cu braţele bolţile... dacă va trebui, singur... da, singur de tot, am s-o strâng la pieptul meu, am s-o înalţ de la pământ şi am s-o înfig măreaţă, dreaptă, acolo... înţelegi tu, sărmane nebun... acolo, acolo!... Am s-o clădesc! Adio!

Părintele Pamphile făcu câţiva paşi, se opri la marginea gropii pe care o săpa când sosi Jules, îşi sumese sutana şi coborî în fundul ei.

Timp de câteva clipe, abatele rămase cu picioarele în noroi, nemişcat şi zise visător; „Nu-i un bandit... E ceva mai rău... Un poet!! — în timp ce târnăcopul îşi reluă mişcarea ritmică, apărând şi dispărând, spre a săpa pământul.

Pradă unor nelinişti vagi, ar fi vrut să se reîntoarcă lângă părintele Pamphile, să-i vorbească, să se umilească; timiditatea şi un fel de mândrie josnică pe care o au toate firile violente îl împiedicară; foarte impresionat, plecă. O luă din nou prin încurcătura de materiale, străbătu iarăşi cele două curţi pline de noroi, trecu pe lângă ruine. Toate i se părură pline de majestate. Lucrurile în armonie cu starea lui sufletească îmbrăcau, sub tristeţea lor nesfârşită, aspecte de mister fizic şi de măreţie morală, care îl tulburau ciudat. O viaţă pe care n-o cunoştea şi în faţa căreia se simţea aşa de mic şi urât, atât de laş şi de nedemn, o viaţă la care nu se va putea înălţa niciodată, îi deschidea prin crăpăturile zidurilor orizonturi largi ce nu puteau fi bănuite „spaţii înflorite cu flori de vis, flori frumoase deasupra cărora zburau suflete, suflete de copii, suflete de bătrâni, suflete de săraci, flori frumoase, care în adâncul caliciilor lor parfumate legănau tot felul de suflete moarte... În timpul drumului, o mulţime de idei confuze, fără legături directe cu ceea ce văzuse şi auzise la Reno, se contraziceau în capul lui. Toate îl readuceau stăruitor la părintele Pamphile şi de la părintele Pamphile la miracolul religiilor ce se sprijină pe iubire, punând atâta bucurie în suferinţă, atâta înţelepciune în nebunie, atâta măreţie în înjosire; de îl făceau să constate propria lui decădere... În zadar căuta ceva în viaţa lui, din ziua în care licărise conştiinţa în el: nu găsea decât

mârşă-
vii şi ruşini, cu mici întreruperi, cu scurte aspiraţii spre bine, ale căror singur rezultat era să-i facă prăbuşirile mai grele şi mai greu de îndreptat. Nicio credinţă, nicio iubire, nicio patimă, numai instincte furioase de bestie, manii din pricina deformaţiei intelectuale şi, pe lângă toate acestea, simţământul unui gol de nestrăbătut, un, nesfârşit dezgust de viaţă, o nesfârşită frică de moarte... Oh! da, a muri!... Căci educaţia creştină din copilărie, deprinderile sacerdoţiului, mai puternice decât îndoielile şi nelegiuirile, îl făceau să socotească groaznicul de dincolo ca pe o veşnicie de torturi şi spaime...

Abatele mergea încet, cu spatele încovoiat sub apăsarea unei greutăţi nevăzute, cu privirea îndreptată spre pământ, unde băltoacele afundau oglindind schimbătoarea imagine a norilor ce se mişcau încet. Vântul se liniştise, ploaia nu mai era decât o burniţă uşoară care se împrăştia încet; şi po cerul luminat mai mult la orizont, norii sfâşiaţi lăsau să se vadă Icicolo, prin crăpături, câteva bucăţi de azur întunecat, încetul cu încetul, câmpia verde ieşea din cereasca brumă care acoperea marginile şi ondulaţiiie terenului, sub o pătură de aburi albăstrii; din fundurile îndepărtate ale dealurilor, de un violet înăbuşit, casele care erau împrăştiate ca nişte petale, arinii livezilor şi plopii înalţi dezrămuraţi se ridicau asemenea unor subţiri şi tremurătoare coloane de fum trandafiriu. Pe culmea coastei, de unde se vedea oraşul şi cele trei clopotniţe, abatele grăbi pasul. Era într-o sâmbătă şi clopotele sunau, răspunzându-şi unul altuia, anunţând venirea zilei sfinte. De aveau sunetele de sărbătoare, sunetele lor vesele, care cântau odihna binecuvântată a muncitorului. Clopotul cel mare al catedralei domina cu sunetul lui puternic toate celelalte sunete mai slabe, ducând până departe în vale vestea cea bună. Ascultându-le cum vin din depărtare, blânde şi asurzitoare prin spaţiu, Jules fu cuprins de o emoţie plăcută, a cărei natură şi cauză n-ar fi putut-o explica. Nervii lui se destinşeră, inima

i se topi de înduioşare şi, fără nicio zguduire, fără suferinţă, îi dădură lacrimile. Clopotele sunau, sunau şi Jules plângea, plângea. Şi în timp ce plângea, trecu pe lângă el o biată femeie, trasă la faţă, slabă, cu figura pământie! îmbrăcată în zdrenţe murdare, cu picioarele goale, trăgea un cărucior în care dormeau pe paie doi copii, firavi şi veştejiţi.

— Fie-vă milă, domnule abate, zise ea.

Abatele scose din portofel doi poli de aur, pe care Îi puse în mâna sărmanei.

— Ţine! făcu el... însă nu-s de la mine... Sunt de la preasfintul episcop... Roagă-te pentru el... Roagă-te pentru mine... Şi fii fericită câteva zile...

Când ajunse la poarta episcopiei clopotele încetaseră, dar el mai păstra încă în urechi şi inimă sunetul lor plăcut. Când ajunse în camera lui, îngenunche în faţa icoanei lui Christ şi, lovxndu-şi pieptul, începu să se roage:

— Dumnezeul meu, ai milă de mine... Iartă-mă... Ajută-mă!

Cu mâinile împreunate, cu ochii ridicaţi spre icoană, se rugă până seara.

Se apropia postul cel mare. Jules nu se mai gândea nici la bibliotecă, nici la părintele Pamphile, nici la moarte, nici la virtute. Emoţiile pe care le avusese pe când se reîntorcea de la Reno îşi luaseră repede zborul şi, mai fantezist şi mai samavolnic decât oricând, reluă conducerea afacerilor eparhiei. Din nou apăruse umbra lui neagră şi frământată hoinărind pe terasă când apunea soarele; preoţii care încetul cu încetul, în lipsa câinelui de pază, reîncepuseră să-şi facă de cap, bucurându-se de o libertate pe care o credeau veşnică, reîncepură să tremure şi să se înfrâneze, să se ascundă; groaza apăruse din nou în jurul micilor clopotniţe de ţară. Cât despre episcop, el era „în spaime” nu din cauza activităţii zgomotoase a secretarului său, care de altfel mai degrabă fi scutea de o mare greutate, cât datorită faptului că se apropia scadenţa fatală a scrisorii pastorale. Or, el nu avea nimic de spus, nu voia să spună

nimic, nu putea să spună nimic. Ea trebuia totuşi trimisă, orice s-ar fi intâmplat. Dar de unde să găsească fjaze atât de neînsemnate, cuvinte atât de lipsite de importanţă pentru paginile pe care va trebui să le scrie, îneât să echivaleze cu nişte pagini albe, ca toată lumea să fie mulţumită? Acum era mai greu ca niciodată, pentru că ziarele aveau obiceiul să cerceteze amănunţit totul şi să dea cuvintelor celor mai simple, frazelor celor mai banale înţelesuri grozave şi interpretări îndrăzneţe pe care de nu le aveau.

„Iată... îşi spunea după lungi şi apăsătoare gânduri, iată ce pot să fac... Am să sfătuiesc pe credincioşi să se poarte bine... să... să... să vină la liturghie, să se spovedească, să respecte cu stricteţe postul, într-un cuvânt, să fie buni catolici, ca Dumnezeu să îndepărteze* de ei păcatul, grindina, focul, boala... În sfârşit, voi arăta că, prin credinţă... nu, nu voi arăta nimic... nu e bine să arăţi... Şi voi sfârşi prin parafrazarea vreunui text din evanghelie... sau printr-o invocaţie către Acela de la care vin toate lucrurile, care ne dă pâinea, vinul etcaetera... etcaetera... şi puterea de a îndura durerile vieţii... Cred că nu exagerez mult... N-am să vorbesc nici de Sfinţia-Sa, ca să nu-mi aducă vina că sunt supus Romei, nici de împărat, căci m-ar învinovăţi că sunt liberal!..."

Piecând de la. Această idee „şterse şi îndreptă mereu, înnegrind mai mult de cirfâszeci de foi de hârtie. Pe măsură ce recitea, fiecare cuvânt îl neliniştea mai tare şi rupea una după una foile începute. Sărmanul părinte asuda şi suspina cu deznădejdle.

Într-o dimineaţă, abatele Jules, bin*d* dispus şi vesel, îl întrebă pe episcop:

— Monseniore, v-aţi gândit la scrisoarea pastorală pe care trebuie s-o trimiteţi? Vine postul Paştelui.

— Da! Intr-adevăr mă gândesc la ea, răspunse bătrânul cu o înfăţişare înfricoşătoare... A! ce lucru grozav!

— Grozav? întrebă Jules.

— Da, dragul meu, din cauza răspunderilor şi a

prevederii. În situaţia pe care o am... o situaţie care cere pacea, armonia, împăciuirea... trebuie multă băgare de seamă... să nu superi pe nimeni... Toate acestea implică o mare fineţe!...

Pe abate păru că îl preocupă foarte mult nelinişte episcopului.

— Fără îndoială, zise el, e o chestiune delicată. Vreţi să discutăm niţel?

— Cu mare plăcere, bolborosi episcopul, care nu-şi putu ascunde neliniştea... Insă dumneata eşti... dumneata eşti foarte iute, dragă abate... Oamenii tineri nu văd lucrurile la fel ca cei bătrâni... Ei merg, merg... şi apoi... în timp ce... iată...

îşi legănă capul cu un aer serios şi-şi încruntă fruntea, apoi, strângând buzele, scoase nişte sunete uşoare şi limpezi. Abatele răspunse cu o voce blinda, înclinându-se respectuos:

— Monseniore, nu mi-aş îngădui să vă dau un sfat... Aş vrea să vă spun însă ce se vorbeşte pe socoteala d-voastră, în lumea catolică...

Episcopul tresări. Ochii i se rotunjiră, cuprinşi de frică:

— Se spune ceva despre mine în lumea catolică?... Şi ce se spune?

— Toţi, într-un glas, aprobă felul cum administraţi eparhia... E lăudată mila d-voastră, caritatea d-voastră. Dreptatea d-voastră, dar lumea se plânge că în anumite împrejurări grave nu vă afirmaţi îndestul... Se spune, de exemplu, că scrisorile pastorale sunt cam posomorite... că se feresc s arate... în sfârşit, că în de nu este ceea ce lumea aşteaptă de la înălţimea-voastră...

Episcopul se mişcă nervos în fotoliu:

— Ce se aşteaptă de la înălţimea-mea?... Ce se aşteaptă?... Eu nu pot să răstorn lumea! Nu-i rolul meu... Nu sunt un spadasin!

— Dar, Monseniore, nu vă cere nimeni asta, reluă abatele, protestând cu blândeţe. Lumea ar dori mai multă hotărâre, mai multa autoritate în actele d-voastră publice,

mai mult caracter, mai multă căldură... E cu totul altceva.

Încălzindu-se încetul cu încetul şi căzând ca un măscărici în propria cursă a înşelătoriei, continuă pe un ton entuziasmat, căruia emoţia unui* lucru în adevăr resimţit îi dădea accente de sinceritate:

— Se doreşte ca în faţa filosofiei ateiste care creşte din ce în ce şi se instalează în tribunele oficiale, protejate făţiş, plătite de guvern, în faţa atacurilor furioase ce cresc împotriva sfintei Biserici, se doreşte să se ridice o voce răzbunătoare şi mângâietoare în acelaşi timp... un strigăt de revoltă şi de speranţă al unui adevărat creştin... Timpurile sunt grele, Monseniore... Din toate părţile societatea trosneşte, religia se prăbuşeşte, totul se dizolvă şi putrezeşte... Sus pe tron orgia expusă se lăfăieşte neruşinat, orgia legală... Jos, bestia înfometată urlă, dornică de sânge... În toate părţile este o zăpăceală, o nebunie, ameţeala celor care vor să se salveze... Se plămădesc generaţii groaznice şi dacă nu'se va pune o ordine solidă în mersul evenimentelor, vor merge să scoată din cuie trupul lui Christ de pe calvare şi vor transforma bisericile noastre, lipsite de simbolul mântuirii, în bănci sau localuri de petrecere. D-voastră aveţi în grijă suflete... Şi sufletele au nevoie să fie susţinute în credinţă, încurajate în luptă, îmbărbătate în primejdie... Nu-i bine să vă dezinteresaţi de destinul lor moral... Este o dezertare de care Dumnezeu are să vă ceară socoteală într-o zi, dacă o să vorbiţi de pace şi de înţelegere, când lupta se dă contra noastră şi duşmanul ne hărţuieşte!... Iată ce se spune în lumea catolică!... Şi se mai spune...

— Dar zău! Mie nu mi se pare deloc aşa! întrerupse episcopul, care ascultase cu gura căscată de mirare violenta ieşire a abatelui... Oamenii ăştia sunt nebuni! Totdeauna au existat oameni buni şi oameni răi... Totdeauna va fi aşa... Ce pot face?... N-am făcut eu lumea... Spune, eu am creat lumea?

Jules urmă cu o voce mai aspră şi mai tăioasă:

/

— Eu nu judec, Monseniore, repet... Se mai spune că poate să fie foarte plăcut să trăieşti într-un palat, să te hrăneşti bine, să te îmbraci bine, să stai la căldură, să cultivi flori, să faci versuri glumeţe, să primeşti omagii şi să binecuvintezi trecătorii; se spune că e uşor să înlături cu grijă toate răspunderile care ameninţă liniştea, care tulbură digestiile şi somnul, să închizi ochii ca să nu vezi nimic din ceea ce e supărător şi să-ţi înfunzi urechile ca să nu auzi pe cei ce se roagă... Dar se mai spune că nu e frumos, nici cinstit, nici creştineşte şi că seamănă mai mult cu trădarea unui şef care în ziua luptei şi-ar părăsi soldaţii şi i-ar lăsa să moară, fără să-i ajute... Se mai spune apoi că dacă lucrezi astfel, trebuie să ai motive ascunse... Şi se mai spune că...

— Se spune!... se spune... se spun prostii!... zise episcopul foarte palid, cu figura rătăcită, ridicându-se de pe jscaun şi, întorcând spatele abatelui, el începu a se plimba prin cabinet agitat.

Dar în curând îi fu teamă că s-a arătat prea dur. Nu vru ca această convorbire să se termine prin asemenea Cuvinte şi cu un asemenea gest îndrăzneţ, care putea să dezlănţuiască din partea abatelui una din urile acelea grozave de care fusese cuprins de atâtea ori... Şi, liniştit, se apropie deodată de el.

— Iubitul meu copil, îmi vorbeşti de împărat... Ce legătură are împăratul cu pastorala?

— Tot răul pe care îl suferim vine de la el; toată nelegiuirea, tot putregaiul care ne distruge vin de la el... Sub înfăţişările lui ipocrite de prieten al Bisericii, sub insultătoarea aparenţă că ne protejează, el e marele agent al distrugerii, al...

— Ei, ei, ei!... Ce ştii dumneata?

— Ştiu eu ce ştiu! spuse abatele, cu un ton hotărât, scurt, care nu admitea răspuns.

Atunci, descurajat, prelatul se aşeză pe un fotoliu, întrebuinţase toată puterea de care era în stare. Re zistenţa îi slăbise. Simţea că nu se mai poate împotrivi. Cuvintele lui Jules îi tulburau conştiinţa; înţelegea dreptatea acestor

învinuiri din care nu era în stare să discearnă exagerarea, din pricina sonorităţii frazelor banale şi declamatoare. Totuşi nu se dădu bătut, încercă să lupte din nou.

— Dragul meu copil! gemu el. În ce situaţie grea m-ar pune cele ce spui!... împăratul!... dar el m-a numit!... Şi apoi... Şi apoi, noi biserica, sărbătorim ziua de 15 august.

— Oh! Monseniore, răspunse Jules trist. Adevăraţii sfinţi, adevăraţii martiri, aceia pe care îi stimaţi, aceia cărora le recitiţi în fiecare zi strălucitele fapte nu vorbeau ca dumneavoastră... Se duceau pe treptele murdare ale tronurilor să strige adevărul.. Îşi mărturiseau credinţa în mijlocul mulţimilor duşmănoase!... Strigau anatema în faţa tiranilor!

Episcopul se gândi: „Sfinţii de care îmi vorbeşti erau nişte răsculaţi44 – dar nu îndrăzni să exprime această părere lipsită de respect şi privi cu coada ochiului spre abate, care tăcea.

Acesta, în picioare, cu capul sus, cu privirea extaziată, cu gura încă fremătând de blesteme, părea un profet. Şi într-adevăr în acea clipă, uitând comedia pe care i-o jucase episcopului, era un profet. O lume întreagă, mistică şi vizionară, dădea o bătălie în el. S-ar fi lăsat, ca Isaia, să fie tăiat cu fierăstrăul în două şi s-ar fi dus cu surâsul pe buze spre sacrificiu, beat de fericire. El se retrase încet, lăsând în sufletul prelatului o mare tulburare.

Fără să obosească. Jules îşi continua opera de chinuire a victimei. Îşi păstră figura de inspirat, care în fond nu mai era decât o mască ce acoperea râsul lui batjocoritor de mincinos. În fiecare zi aducea noi argumente, venea cu noi ameninţări şi episcopul, chinuit, tiranizat, torturat de acest călău nemilos, ceda puţin câte puţin în toate punctele, în afară de chestiunea împăratului. Nu voia să se vorbească în pastorală de împărat. Ultimele lui forţe se concentrau spre această singură ţintă; repetă fără încetare:

— Asta nu! Niciodată... El m-a numit... Şi apoi sunt lucruri de care nu te poţi apropia... Vreau să rămân în cadrul legilor.

Bietul om nu mai mânca, nu mai dormea, trăia într-o teribilă şi continuă nelinişte. La cel mai mic zgomot îşi ieşea din fire şi tresărea dureros; în stare de veghe chiar, era pradă coşmarurilor. Chiar şi cânepâşi spunea liturghia, sau recitea cartea de rugăciuni, în imaginaţia lui vedea scene înfiorătoare de martiri, circuri roşii pline de sânge, ruguri... Nu putea goni deloc aceste imagini tulburătoare şi nu se mai putea linişti. Ar fi dorit să fie bolnav, să moară. Dar, după cum îngăduise toate cererile lui Jules, consimţi să-l părăsească şi pe împărat.

— Ei bine, fie!... Dar te rog să nu pronunţăm numele lui, să nu scriem cuvântul *„bnpărat”,* nici *„Imperiu”,* nici altceva asemănător... Să spunem potentatul... nu!... tiranul!... nu, nu!... Să spunem *acela... Acela... Acela* e cuvântul propriu... *Acela* se poate spune de oricine!... Totuşi, nimeni nu se va înşela!... Dumnezeul meu!... Dumnezeul meu!... Ce o să ni se mai întâmple?... Şi ce are să zică prefectul!... Şi ministru!... Şi consiliul de stat!... Ce scandal!... ni se va interzice oficierea slujbelor religioase, domnule abate... şi vom fi condamnaţi la pedepse ruşinoase.

Jules răspunse grav:

Isus a fost crucificat, Monseniore... S-a plins?

În sfârşit, într-o bună dimineaţă, scrisoarea pastorală explodă în parohii ca o bombă. Ciţiva preoţi, mai prevăzători, refuzară să o citească.

Inmănnurirea. Consternarea şi indignarea a fost generală. Toţi crezură că episcopul a înnebunit... Era în această pastorală o ciudată literatură bisericească, scrisă în întregime de Jules, cu fraze scurte, repezi, şuierătoare, cu un accent de pamfletar foarte aspru, atât atacuri directe împotriva puterilor publice, cât şi o revendicare pătimaşe a drepturilor Bisericii; un apel atât de aprins la lupta religioasă, *încât cei mai intoleranţi dintre enoriaşii eparhiei, simţind cauza nepopulară, se arătară foarte puţin dispuşi s-o apere şi se aliară cu ceilalţi, cerând pedepsirea celor*care o făcuse. Fierberea fu atât de mare incit în seara aceea chiar grupuri de lucrători, de tineri şi de mici

burghezi, purtând steaguri tricolore şi cântând melodia reginei Hortensa, veniră să vocifereze în jurul episcopiei. Ale cărei geamuri le sparseră cu pietre. Din provincie, afacerea ajunse repede la Paris; din Paris se răspândi în toată Franţa. În câteva zile, pastorala abatelui Jules luă proporţiile unui mare eveniment european. Ea puse în mişcare toate cancelariile şi îndreptă toate privirile spre Roma, misterioasă şi mută. Se făcu multă zarvă în presă. Bietul episcop, duşmanul cel mai aprig al zgomotului, era în atenţia universală.

îndată ce află despre extraordinara noutate – căci formalităţile legale ale depunerii ei oficiale nu fuseseră încă îndeplinite – prefectul plecă la Paris. Ministrul Cultelor chemă la el pe episcop. Între Franţa şi Sfântul Scaun începu un schimb viu de corespondenţă, de explicaţii, de rapoarte, un neshrşit du-te-vino de curieri. Consiliul de stat, solemn, deliberă şi el. În cafenele, în cluburi, în saloane, fiecare discuta chestiunea serioasă a zilei. Seara auzeai lanţuri de convorbiri între cei care se plimbau pe bulevarde:

— Poate că o să avem război!

— Episcopul acesta pare un turbat!…

— Şi Roma?… Roma ce zice?

Unele ziare serioase şi bine informate stabiliră relaţiile episcopului cu nişte societăţi oculte, explicară funcţionarea carbonarismului catolic, în care episcopul ei’a unul din cei mai periculoşi şefi, ameninţând libertatea conştiinţei şi pacea lumii. În jurul numelui lui, a actelor lui, se clădiră cele mai absurde legende; i se scotoci viaţa particulară cu înverşunare, se vorbi de procesul pe care îl avusese, cu un mare adaos de comentarii pline de insulte; jurnalele satirice ilustrate îi răspândiră şi de caricatura, îmbrăcat cu rasa neagră călugărească a lui Torquemada. Nimeni nu-i luă apărarea. Fu dezaprobat aspru şi pe, faţă de presa clericală. În vreme ce bietul bătrân zăpăcit, înnebunit, singur într-o cameră de hotel, simţea că i se frânge inima, zdrobit de o groaznică suferinţă şi de o ruşine de nereparat, Jules triumfa satisfăcut. Vesel, gusta din plin rezultatul

nebănuit şi minunat al înşelătoriei lui şi, mândru de zgomotul pe care îl dezlănţuise, fâlfâia în aer foile pastoralei, aşa cum altădată, pe cânej era copil, clătina sticla cu untură de peşte a surorii sale Athalie, dansând şi strigând:

— A!... Ce farsă frumoasă!... Ha! Ha! Ha!... Ce farsă frumoasă... Tra-la-la!... Tra-la-la! Dumnezeul meu I Ce fericit sunt!

În sfârşit, după o absenţă de o lună, într-o seară, pe furiş, episcopul se întoarse la episcopie. Mustrat de ministru, mustrat de Roma, nu-şi păstrase scaunul decât prin nevinovata sa apărare şi prin înduioşătoarea sa căinţă. Trebui chiar să trimită o scrisoare care fu publicată, în care îi părea rău de greşelile făcute, în care se umilea şi cerea iertare... După ce plecă marele vicar şi personalul episcopiei, venit ca să-l salute la sosire, îi spuse lui Jules cu o voce simplă şi blândă:

— Va trebui, domnule abate, să fim mai cuminţi în viitor... mult mai cuminţi!... Am promis.

Când văzu pe bătrân, atât de încovoiat, atât de slăbit, aproape de nerecunoscut, că nu-i făcea nicio imputare şi că în priviri avea blândeţea unei rugăciuni, abatelui i se strânse inima cu putere.

Deodată se aruncă la picioarele lui, suspinând:

— Iertaţi-mă!... Eu am făcut asta I... Numai eu... Monseniore... eu!...

— Haide, haide! Copilul meu, îl mângâie episcopul, pe a cărui figură palidă se rostogoleau două lacrimi mari. Haide, s-a sfârşit acum... Nu mai plânge!... A trecut!...

Trecuseră şase luni... Scrisoarea pastorală se uitase cu totul. Episcopia îşi regăsise calmul obişnuit şi Jules părea că s-a liniştit. Din zi în zi, se vorbea mai bine spre el. Obţinuse un adevărat succes predicând „În luna Sf. Marii”. Farmecul vorbirii, poezia mistică şi duioşia omenească pe care o puse în cuvântări îl făcură simpatic femeilor. Se săvârşise în el o transformare fizică. Se îngrijea mai mult, îşi pierdea obiceiurile de preot boem, purta sutane aproape elegante şi

catarame de argint la pantofii din ce în ce mai cocheţi. Începu să fie primit cu plăcere în câteva castele din împrejurimi. Sub înfăţişarea lui încă aspră şi c-u gesturile veşnic brusce, uimea pe toţi prin varietate, prin interesul delicat şi nou al convorbirilor întretăiate adesea de un cuvânt, sau de o gândire îndrăzneaţă, care nu displăceau nici chiar celor mai habotnici. Din lecturile numeroase şi fără alegere, învăţase lucruri multe şi diverse; şi dacă cunoştinţele căpătate iute nu erau clasate cu metodă în spiritul lui, ştia să se folosească de de cu îndemânare şi fără pedantism, împletindu-le în convorbirile obişnuite. Îi dispăruse parcă chiar şi urâţenia, iar stângăcia trupului său lung, colţuros şi daşirat, nu mai supăra ochiul. Ceea ce îl făcea altădată ridicol, îi dădea acum un fel de originalitate plăcută şi înadins făcută ca să-l deosebească de masiva şi greoaia banalitate ţărănească a confraţilor lui... Mai târziu, în timpul unei epidemii de vărsat, care nimicise una din mahalalele oraşului, se arătase curajos şi devotat. Necruţându-şi timpul, prin mângâieri şi rugăciuni, alina suferinţele fără frică, îngropând morţii. Dăduse populaţiei încremenite şi cuprinse de panică un frumos exemplu de curaj. Relaţiile sale cu episcopul ajunseră de asemenea excelente, cu toate că din când în când erau tulburate de vreo măruntă neînţelegere trecătoare.

După împrejurarea aceea tristă, episcopul îmbătrânise mult, sănătatea îi fusese zdruncinată, iar mintea începuse să-i slăbească. Cu toate că n-aducea niciodată vorba de acea îngrozitoare întâmplare, se simţea că suferă şi că rana, încă nevindecată, sângera. Jules născocea fel de fel de lucruri numai să-l facă să uite amintirile dureroase, măgulindu-i delicatele manii. Studiase cultivarea muşcatei şi a pelargoniei numai ca să poată avea subiect de discuţie cu bătrânul. Discutau asupra poeţilor latini. Episcopul susţinea pe Virgiliu, iar Jules apărape Lucreţiu.

— Lucreţiu al dumitale e un ateu! spunea episcopul,

— Dar Virgiliu al d-voastră. Care credea în divinităţile de carnaval din Olimp*?...* Dar imbecilul acela de Jupiter? Dar

Junona?

— În sfârşit. Credea în ceva!... Ce vrei? pe timpul lui nu erau alţi zei... Şi apoi, nu credeau aşa tare... au presimţit creştinismul...

— Dar Lucreţiu a văzut tot. A simţit tot, a spus ce este natura, ce este sufletul omenesc. Şi în ce mod măreţ!...

— Şi astăzi ne stăpâneşte... Totul se trage de la el; sistemele şi poezia. Şi cu cât înaintăm, cu atât opera sa luminoasă se măreşte şi tulbură!... Fără el noi am admira încă pe Minerva şi casca ei şi pe bruta de Vulcan!... Şi apoi, Virgiliu, versurile lui rare, ritmurile frumoase le-a furat din Lucreţiu.

— Nu spune asta. Scumpul meu copil, protesta prelatul... Virgiliu e izvorul, crede-mă, e singurul izvor. Trebuie să revenim mereu, mereu la el.

— El a avut acel minunat strigăt de suferinţă': *Pacata posse omnia mente tueri*![4]... Oh! să poli contempla lucrurile cu sufletul liniştit!... Fără Lucreţiu, Monseniore, n-am fi avut nici pe Pascal, nici pe Victor Hugo!

— Victor Hugo! Scumpul meu copil!... E un monstru.

După asemenea convorbiri, episcopul se simţea foarte fericit... şi îi spunea lui Jules:

9 – Un om ciudat K*

— Dragul meu abate, nu te am decât pe dumneata... Aşa să mă iubeşti mereu.

— Da, da! Monseniore... V-am pricinuit atâtea necazuri!

— Dar nu, nu!... Eu sunt păcătos... Aşa-i firea mea!... în sfârşit, nu te am decât pe dumneata.

Ar fi fost bine ca abatele să fie atât de potolit pe cât voia să pară şi pofta răului să n-aibă atunci o ţintă anumită, dar instinctele lui rele îl hărţuiau fără încetare, împingându-l la recăderi împotriva cărora lupta aprig. Totuşi îl susţinea ceva, ceva ce îi lipsise până acum: un interes, o ambiţie. Cât timp risipit în fantezii criminale şi inutile, câte puteri pierdute în capricii sterile, mirându-se că nu-i năruiseră

4 Mintea le poate cuprinde armonios pe toate.

viitorul. Acum întrezărea o viaţă nouă care putea să fie strălucită şi fecundă. În loc să-şi târască vechile sutane unsuroase prin micile fricţiuni cu clerul de jos, putea să-şi înalţe visurile din ce în ce mai sus. Se ştia'bun vorbitor, cu o elocvenţă care plăcea, căci ea se adresa mai mult sensibilităţii decât judecăţii; ştia de asemenea că urâţenia lui fizică era uitată în faţa farmecului real şi puternic al calităţilor lui intelectuale şi-şi putea îngădui să spere succese în saloane şi să placă femeilor aşa cum dorea. Despre acestea î*i dădu seama limpede în ziua când predicile îi aduseră simpatii puternice şi îl transformară dintr-un paria într-un preot la modă. Insă firea lui îl înspăimânta; o simţea cum se zbuciumă şi fierlâe ca o lavă fierbinte şi se gândea cu groază la ziua fatală şi apropiată a exploziei. Rău avea asupra lui atât de mare atracţie, îneât adesea în clipa când se gândea cu mai mare claritate la nebuniile şi inconsecvenţele din trecutul său simţea dorinţa de a le relua. Îi împingea o forţă de neînvins, o forţă care-l ameţea ca-n faţa prăpastiei. Înţelegea că într-o zi se va lăsa să alunece, aşa dintr-o dală, pentru nimic...

De când avea legături mai strânse cu femeile, spiritul său redeveni sclavul cărnii. Mai întâi, scăpă de ispite prin muncă îndârjită şi printr-un surmenaj şpru al capului. Dar munca nu-l îndepărtă de-ajuns. Imobilitatea apăsătoare îl conduse la înfrângere. Iubirea nu i se arăta decât sub forma unui desfrâu complicat şi dureros. Imagini spurcate, cu neputinţă de alungat, îi jucau în faţa ochilor şi-l smulgeau de lângă cărţi, lăsându-l pradă gândurilor. Care-l frământau într-o serie de vise obscene, găsind în de potoliri fără voie, din * care ieşea prostit, cu inima plină de seârbă. Rugăciunea nu-l mai liniştea deloc; îngenuncheat la picioarele crucifixului, îi apărea, ca într-un tablou celebru, corpul lui Christos, bălăbănindu-se în cuiele însângerate, părăsind crucea, aplecându-se şi căzând în vid, iar în locul Dumnezeului dispărut apărând Femeia, triumfătoare şi goală, veşnica prostituată care îi oferea gura, sexul, care îi întindea tot corpul sărutărilor murdare. Atunci, ca să

înăbuşe monstrul din el, reîncepu să facă plimbări lungi, mergând peste câmp; încerca să biruie cu oboseala fizică revolta cărnii şi a simţurilor dezlănţuite.

Aceste lupte lăuntrice, toate aceste drame, ale unui suflet în deznădejde, Jules, cu o voinţă care nu era lipsită de eroism, le comprimă pe tăcute în fiinţa sa morală şi nimeni din jurul lui nu-şi dădu seama de zdruncinarea pe care o trăia. Şi chiar atunci când trecu prin cea mai puternică nelinişte şi cunoscu cea mai mare ispită, cu o irrnie de plâns, care dă Virtuţii nostalgia viciului şi viciului nostalgia virtuţii, încercă o mare şi aproape ameţitoare bucurie cântând în predicile sale imnul voluptăţilor necunoscute, negrăita plăcere a iubirii mistice, a iubirii netulburate de un vis pământesc, pentru un vis al cerului.

în fiecare an, ziua episcopului era sărbătorită în micile şi marile seminarii, prin fapte pioase, prin şezători literare şi printr-un supliment de ciocolată dat dimineaţa. După liturghia cântată solemn de orgă, elevii veneau să salute pe Monsenior, unii în versuri latine, alţii în versuri franţuzeşti, iar cei mai buni în versuri greceşti. Urma apoi o luptă academică în care se lămurea un colţ obscur al istoriei religioase sau precizau o dogmă atacată de filosofi. În timpul intervalelor discursurilor, se cântau marşuri. Cu acest prilej, prelatul dădea o cină la care erau invitate principalele autorităţi ecleziastice, cei mai buni elevi ai fiecărei clase şi câţiva prieteni laici. Ca de obicei, Jules fu însărcinat să organizeze serbarea, care de altfel era aceeaşi în toţi anii.

în ziua aceea era nervos şi mai neliniştit ca de obicei. Cu marele vicar avusese de dimineaţă o ceartă din pricina decorării primului altar, care îl supărase. Aceasta îl făcu să observe că, de când se purta mai omeneşte şi de când avusese succesele din luna sfintei Maria, marele vicar părea că îl lua încă mai de sus şi că nu-şi mai ascundea ura faţă de el.. Totuşi lucrurile se petrecură cum nu se poate mai bine. Episcopul primi conştiincios potopul de laude poliglote şi răspunse cum nu se putu mai bine. La cină,

abatele băgă de seamă că marele vicar îl privi de mai multe ori cu coada ochiului râzând apoi batjocoritor cu vecinul său, un preot gras al cărui nas prea scurt se pierdea în obrajii bucălaţi. „Fără îndoială că-şi bate joc de mine canalia”, îşi zise. Râsul lui îl scotea din minţi. De altfel, tot ce era în jurul lui îl scotea din minţi. Simţea un dezgust îngrozitor că se găsea în mediul acesta, care până acum nu-i apăruse niciodată atât de respingător. Feţele acelea de preoţi, greoaie şi vulgare, văzute prin şirul candelabrelor şi al coşurilor cu flori, satisfacerea hidoasă a stomacurilor, profilurile seminariştilor, de pe acum înverzite de venin, legănându-se pe gâturi lungi de pasăre, expresii inocente pe care le dezminţeau fălcile de carnivori şi ochii făţarnici de animale de pradă, toate acestea îi demonstrau lui Jules bucuria lor mitocănească, cinica lor nepăsare, egoismul lor feroce, poftele lor murdare, ignoranţa lor ticăloasă şi lipsa lor de intelectualitate. Cei doi preoţi de lângă el, reţinându-şi râsul. Îşi povesteau încet, cu urme de sos la gură. Aventuri scotologice. Tot ceea ce vedea, tot ceea ce auzea, îl scotea din fire; simţi o dorinţă nebună să se ridice în picioare şi să-şi arunce sutana în capul tuturor acestor oameni.

La desert, era obiceiul ca marele vicar, vorbind în numele enoriaşilor, să adreseze o scurtă cuvântare episcopului. Vicarul era sentimental şi pretenţios, nu economisea nici laudele şi ştia să plăugă unde era nevoie. Când sosi momentul, îşi părăsi scaunul, îşi şterse buzele cu batista, tuşi de trei ori, după cum era obiceiul, şi convivii îşi îndreptară atenţia şi privirile strălucitoare spre el. Intr-o linişte profundă începu: – Monseniore! în ziua aceasta binecuvântată între toate celelalte, în care copiii sfintei Biserici catolice, apostolice şi romane, copiii aceştia pe care îi conduceţi cu o iubire părintească, cu un devotament aşa de minunat prin căile sfinte ale religiei, despre care Bossuet a putut zice...

Fu însă deodată întrerupt. Abatele se sculă în picioare, cu trupul aplecat asupra mesei şi cu pumnul întins spre marele

vicar.

— Tăceţi din gură! strigă el... De ce vorbiţi?... Cu ce drept?... În numele cui?

Marele vicar rămase cu mâna întinsă ca împietrit. Episcopul, foarte palid, se ghemui în fotoliu. Unul din cei prezenţi se mişcă repede şi trânti o sticlă care se sparse pe parchet. Toţi îşi întoarseră figurile schimonosite spre abate, care repetă cu o voce tunătoare:

— Tăceţi din gură... Ce vorbiţi despre religie... despre Biserică?... Sunteţi un nimic... un nimic... un nimic!... Sânteţă minciuna, lăcomia, ura... Tăceţi din gură! Minţiţi!

În mijlocul unei tăceri adinei, pe care n-o tulbura nicio suflare, o tăcere care urmează cataclismelor, abatele continuă:

— Minţiţi cu toţii I... De un ceas vă privesc... Şi vuzând-o purtată de voi, roşesc de haina pe care o port şi eu... eu care sunt un preot infam, care am furat şi care valorez totuşi mai mult decât voi!... Vă cunosc, preoţi nedemni, refractari la datoria socială, dezertori ai patriei, care nu sunteţi aici decât fiindcă vă simţiţi proşti, prea mişei ca să fiţi oameni să primiţi sacrificiile vieţilor celor mici!... Vouă vă sunt încredinţate sufletele să le întăriţi, să le modelaţi, voi' care aveţi mâinile nespălate de gunoiul grajdurilor voastre... Vă sunt încredinţate sufletele, sufletele de femei, sufletele de copii, vouă, care n-aţi mâncat decât porci!... Voi sunteţi aceia care reprezentaţi creştinismul, cu boturile voastre de animale puse la îngrăşat, voi care nu puteţi înţelege nimic din opera lui sublimă de mântuire omenească, nici din marea ei misiune de iubire. Asta te face să râzi şi în acelaşi timp să plângi! Pentru voi un suflet care se naşte costă zece franci... un suflet care moare, alţi zece franci... Christos n-a murit decât ca să vă dea prilejul să strângeţi bani în puşculiţe, sau să schimbaţi artoforul în taler de cerşetor! Iar când vă aud vorbind de Fecioară, mi se pare că văd un ţap violând o fată.

Şoaptele crescânde se prefăcură în strigăte de mî~ nie, în proteste furioase, în vociferări de revoltă care îi acoperiră

vocea. Mulţi se ridicară în picioare cu faţa congestionată, ţinând în mâini şervetele şi cuţitele, alţii gesticulau zgomotos. Peste zarva ce creştea, se auzeau sunetele limpezi ale argintăriei şi ale farfuriilor ciocnite; parchetul trosnea, şi farfuriile de faianţă, atârnate de pereţi, se legănau de atârnătoarea lor. Jules se zbătea, spumega, urla în zgomotul acesta, lovind, când în dreapta, când în stânga, cu pumnii crispaţi:

— Plecaţi!... Intoarceţi-vă în băligar... în staule... vă gonesc... vă gonesc...

Atunci, episcopul mai palid ca un cadavru, făcu semn că vrea să vorbească şi liniştea se restabili într-o clipă. Buzele sale albe ca varul tremurau, îi clănţăneau dintâi... Şi cu vocea atât de slabă încât abia fu auzit, cu o voce întreruptă de sforţări dureroase ca acelea ale unui muribund, zise:

— Domnule abate... Eu... eu te gonesc!... ai...

— Dumneavoastră? strigă Jules, prin ochii căruia trecu o scânteie de nebunie sângeroasă. Dumneavoastră?

Făcu un gest ca şi cum ar fi mustrat un personaj imaginar.

— Dumneavoastră? Dumneavoastră n-aveţi dreptul!... aţi furat testamentul... dumneavoastră nu meritaţi să purtaţi mitră... Ştiţi ce v-ar trebui? Lanţuri la mâini şi ghiulele la picioare!

Episcopul scoase un strigăt, deschise gura şi lovind aerul cu mâinile îngheţate recăzu leşinat pe scaun, cu capul pe spate şi cu braţele ţepene.

A doua zi, pe când se lumina de ziuă, Jules plecă, îşi pregătise valizele şi socotise să plece chiar de cu seară. Dar unde? Nu ştia. Când este cineva nenorocit şi caută să fie mângâiat, îşi îndreaptă mai întâi privirile spre casa părintească. Jules nu-şh iubea ţinutul; nicio amintire plăcută nu-l lega de el şi nici vreo bucurie a tinereţii. Cândul de a se reîntoarce la Viantais i se părea de neîndurat; trebuia să dea explicaţii, să sufere mustrări, trebuia să vadă numai feţe triste şi mâniate, să audă suspine şi tânguiri. Asta nu-l atrăgea deloc. Ar fi vrut să se ascundă undeva departe,

într-un loc unde nimeni nu l-ar fi cunoscut. Parisul de asemenea îl atrăgea prin misterul său şi prin toate nădejdile vagi de crimă şi de reînălţare cu care aţâţă pe declasaţii mediocri. Nu avea bani deloc. Şi de altfel ce ar fi putut face acolo? În sfârşit, va vedea, se va gândi... Până să ia o hotărâre nu vru să rămână la episcopie, de teamă să nu întâlnească pe Monsenior sau un alt martor al întâmplării prosteşti. Mergea absorbit, neliniştit/ nehotărât, lovind pietrele cu vârful pantofilor.

Cum se găsea pe drumul dinspre Reno, se gândi să petreacă ziua cu părintele Pamphile. Vizita cealaltă îi lăsase o adâncă remuşcare, o impresie profundă şi îşi promisese de nenumărate ori să revadă pe acest aiurit sublim şi să se împace cu el. O nebunie îi fulgeră prin minte. De ce nu s-ar duce să trăiască la Reno şi să se înţeleagă cu bătrânul trinitar?... Ar săpa gropi, ar tăia arbori, ar cerşi bani... Dar era absurd!... Să părăsească preoţia?... Ce jalnic!... Urma sutanei rămâne veşnic pe umerii omului care a purtat-o. Dispreţ, bănuială, iată ce îl aştepta peste tot... Atunci se gândi la altceva. Un post de sacrificiu în vreo misiune îndepărtată?'... Au să-l primească oare? Mănăstirea?... Nu va fi primit!... Mai căută, dar nu găsi nimic. Se simţea pierdut, ti fu teamă. Neliniştit ca un animal hărţuit de eâini, mergea cu spatele încovoiat. Cu urechea la pândă, cu moartea în suflet.

Dimineaţa; înveşmântată în azurul limpede al cerului, surâdea în arborii deşteptaţi; din pământul înfiorat de sărutările soarelui, se ridicau aburi îmbălsămaţi.

La eâţiva paşi de şosea, Jules întâlni o femeie bătrână, aceea pe care o mai văzuse clucând călugărului oala cu supă. Ca şi odinioară, o întrebă:

— Părintele Pamphile e la mănăstire?

— Păi, o hi mai mult de vreo cincisprezece zile şi nopţi de când nu l-am mai văzut... pe domnu preot, răspunse bătrâna... L-am văzul într-o zi. Apoi a doua zi nu l-am mai văzut...

— A!

— O hi plecat în vreo ţară depărtată: E aşa de încăpăţânat!

Plecarea aceasta fu pentru Jules o adevărată dezamăgire. Şovăi pentru că nu ştia ce să facă: să urmeze drumul sau să se întoarcă…

— Ei şi! Ori aici, ori în altă parte, mi-e indiferent unde îmi petrec ziua!…

Şi porni printre mărăcinii drumului.

Rătăci mult timp printre ruine. Iarna care trecuse fusese aspră pentru sărmanul Reno; îngheţurile şi furtunile aduseră noi şi numeroase stricăciuni. Abatele văzu aceleaşi ruini ca şi odinioară. Totul părea însă mai stricat, mai dărâmat, mai părăsit. Vederea acestor clădiri neacoperite, a acestor ziduri încovoiate, gata să se prăbuşească, a acestor lucruri devastate, moarte, răspândite în haosul dărâmăturâlor nesfârşite şi a neîncetatelor prăbuşiri. Îi urţiplu sufletul de o tristeţe amară şi vie. În ruinile acestea, pentru totdeauna distruse, găsi imaginea propriului său suflet, simbolul vieţii lui. Revăzu groapa pe care o săpa părintele Pamphile şi pe care o surpătură de teren, astăzi aproape o acoperea; o alta, mai departe, se deschidea cât înălţimea unui om. Strimtă şi adâncă, aproape ca o groapă de cimitir. Se gândi că n-ar fi rău de s-ar întinde acolo, să se lase acoperit de vălul nopţii şi să doarmă. Târnăcopul era înfipt în pământ la marginea gropii, târnăcopul, unealta amăgitoare şi grosolană a visurilor bătrânului. Jules îl ridică în sus şi-l privi cu înduioşare. Fierul era ştirbit, coada sucită şi totuşi i se păru mai strălucitor decât sabia învingătorilor, acest târnăcop păcătos, care nu săpase niciodată altceva dect visuri… Merse mult timp prin mijlocul acestei tristeţi nesfârşite, pradă gândurilor funebre, care sfârşiră prin a-i îndurera sufletul. Totul îi vorbea despre moarte. Vedea moartea cum se ghemuieşte după fiecare bloc de piatră, cum pândeşte din fiecare crăpătură, cum se cufundă în umbra ferestrelor căscate ca nişte abisuri; pe zidurile bătrâne, încă în picioare, lichenii şi muşchii desenau silueta ei de schelet înfricoşător. Ca să scape de obsesie, îşi aminti

de barba călugărului trinitar şi de ochii lui frumoşi când îi spunea:., o voi construi44 şi atât de blânzi şi de ai naibii când povestea istoria Marsiliezei.

— Marsilieza! îşi spunea Jules, eu milă... Bietul bătrân!

Îi părea rău că nu-l găsea acolo, în ziua aceasta atât de plină de melancolie. Aşezat lângă el, ar fi mâncat din pâinea lui neagră şi ar fi ascultat visurile lui pline de entuziasm. Toate acestea i-ar fi făcut bine!... Bătrânul, însă „hoinărea pe cine ştie ce drum îndepărtat, fără îndoială, urmărindu-şi himera.

Simţindu-şi capul greu, stomacul gol, iar membrele obosite, socoti că era nevoie de puţină odihnă; se aşeză pe grinda dărâmată, nu departe de pavilionul pe care îl locuia părintele Pamphile şi continua să viseze. În faţa lui era o grămadă de moloz surpat, probabil de curând, căci bucăţile de cărămidă din el erau dărâmături de un roşu viu şi strălucitor. Grinzile de podele căzute, scândurile rupte erau împrăştiate împreună cu aşchiile printre cărămizi şi grămezi de pietre mici. La început Jules nu simiţi faţă de aceste rămăşiţe decât o înduioşare tristă pe care o avu faţă de toate rămăşiţele de care era plină curtea mănăstirii; şi cu toată dorinţa lui de a muri, judecând că locul unde se afla era periculos, căută un adăpost mai departe de clădiri. Dar în apropiere, la o depărtare de vreo douăzeci de centimetri de moloz, zări un sabot. Sabotul stătea nemişcat, ridicat în aer, în vârful unui obiect rotund, negru, umflat şi strălucitor, din cauza unor scurgeri verzi. În jurul sabotului zburau nişte muşte, miriade de muşte, al căror bîzâit umplu urechile abatelui cu un şunet de orgă, monoton şi prelung. În acelaşi timp simţi un miros, mirosul acru şi anost ce se împrăştie din cărnurile putrede şi din animalele moarte.

— Ah! dar ăsla-i părintele Pamphile î strigă el. Sări dintr-o dată şi începu să strige, ca şi cum cineva ar fi putut să-l audă în singurătatea aceasta tristă,

— Ajutor!... Ajutor!... Aici!... Ajutor!

Apoi, foarte descurajat, tăcu. De altfel nicio voce nu

răspunse la strigătele lui disperate. Din nou domină tăcerea.

După ce îi trecu groaza, abatele se gândi că ajutorul pe care îl căuta era cu totul zadarnic. Nenorocirea se întâmplase de cel puţin cincisprezece zile, din ziua din care bătrânul călugăr nu mai fusese văzut. Toţi îl credeau plecat, pri el era mort, ucis de ruinele dragi. ’

Tremurând, se apropia de grămada de pietre, cu ochii ţintă la sabotul deasupra căruia bâzâiau muştele şi a cărui rigiditate îi îngheţase inima de spaimă. Intr-adevăr era părintele Pamphile!... Printre crăpăturile molozului, Jules zări poalele sutanei alte, pline de sânge negru.

„Da, se gândi el, Dumnezeu m-a adus aici!... Ar fi putut să-l descopere altcineva... Oamenii justiţiei, ai bisericii ar fi venit să-l ia. Răpitorii de cadavre...’i

Şi vorbind tare, zise:

— Fii liniştit, sărman schelet bătrân, nimeni nu te va mai răpi din pacea locurilor acestora pe care le iubeai... Vei dormi în visul tău, visător blând; vei dormi în capela aceasta pe care o voiai atât de măreaţă şi din care ţi-ai făcut cel puţin mormântul... Şi nimeni nu va mai şti nimic despre tine, niciodată, niciodată, stârv sublim!

îşi suflecă mânecile fără şovăială, se aplecă deasupra dărâmăturilor şi începu să le dea la o parte. Muştele roiau în jurul lui; cu fiecare clipă, mirosul de

” putrefacţie devenea mai înăbuşitor. Dar abatele nu vedea muştele cu înţepături ucigaşe, nu simţea mirosul împuţit. Nicio clipă nu-şi întrerupse funebra datorie. Smulgea din când în când bucăţi de carne jupuită care se lipise de aşchiile de lemn, se ineleiaseră în dărâmăturile de cărămidă; dădea şi de bucăţi de stofă amestecată cu sânge, de smocuri de barbă şi de bucăţi de muşchi fibroşi în descompunere. În sfârşit apăru ceea ce fusese părintele Pamphile; rămăşiţe grozave unde nu se mai recunoştea nici locul membrelor, nici forma scheletului; o grămadă de cărnuri, de oase, de stofe amestecate, un noroi plin de o materie purulentă gălbuie împreunată cu sânge negru,

noroi mişcător pe care mişunau milioane de viermi dându-i o viaţă monstruoasă. Din faţa zdrobită, între un sfert de craniu şi umărul obrazului, nu mai rămăsese neatinsă decât cavitatea rotundă a ochiului, a cărui materie lichefiată curgea în lacrimi purulente.

Atunci, eu fruntea plină de sudoare,. Jules se opri şovăind.

îl despărţeau o sută de metri de groapa de lângă biserică, de groapa pe care o alesese ca să îngroape pe părintele Pamphile. Nu putea să ducă în braţe rămăşiţele acestea moi şi descompuse; n-avea destul curaj ca să strângă la piept rămăşiţele pline de sânge ale unui om. Căută o roabă, un coş care să-i servească să ducă mortul spre groapă; negăsind, îşi scoase cureaua, o puse în jurul corpului ca pe o panglică în jurul unei mumii. Astfel legat, începu să-l tragă încet, ocolind cu băgare de seamă ciocnirile prea puternice şi salturile pe inegalităţile terenului. Muştele îl urmăreau cu zumzetul lor asurzitor, iar sabotul tremura în vârful piciorului înţepenit.

Ceremonia nu fu lungă. Jules coborî cadavrul în groapa pe care o umplu cu pământ până la nivelul solului. Când fu gata zise:

— Îţi datoram asta. Blând cuceritor de stele, naiv ţesător de fumuri. Dormi şi visează... Acum visul e fără sfârşit... nimeni nu te va mai deştepta... Eşti fericit.

Luă apoi târnăcopul. Îl împodobi cu o cunună de spini şi-i vârî coada în mijlocul mormântului, ca pe o cruce.

în cele din urmă căzu la pământ. Aproape leşinat.

O revoltă neaşteptată îl făcu să se ridice repede, cu gura crispată, cu privirea mâmoasă. În timp ce privirea lui aluneca de la pătratul de pământ, în fundul căruia zăcea părintele Pamphile, la locul acoperit de mărăcini şi de praf. Unde fusese biserica, se gândi:

— Aşadar ăsta-i idealul?... Iubirea... sacrificiul... suferinţa... Dumnezeu... Accsta-i tot spre ce întindem mâinile, spre tot ce se avântă sufletele noastre, asta-i?... Puţin praf. Noroi... şi mărăcini! Cu fleacurile astea ne

prostesc din copilărie, cu de ne zmulg vieţii adevărate, care este ură şi luptă fără încetare, prin de ne dă pradă visului sălbatic şi iubirii nesăţioase!... Călugărul acesta nenorocit a visat, a iubit!... Şi iubirea şi visul, – după ce l-au ruinat, înjosit, murdărit cu toate ruşinile, îl ucid cu nemernicie... Iată-l acum un cadavru împuţit. Într-o grămadă de noroi!... Pe ce schimonosiri ale naturii se întemeiază religiile, societăţile, aceste minciuni?... Din ce ficţiune sunt născuţi judecătorul şi preotul, aceste două monstruozităţi morale, judecătorul care vrea să impună naturii o dreptate ireală, dezminţită de fatalitatea instinctelor, preotul, nu ştiu ce milă barocă în faţa legii eterne a Omorului... Natura nu înseamnă să visezi, ci să trăieşti... Şi viaţa nu înseamnă să iubeşti... Ci să iei... Idealul... Idealul... Aveau dreptate porcii pe care i-am batjocorit ieri... Eu greşeam, eu.

Abatele dădea din umeri.

— Idealul! reîncepu el tare... aşteaptă, aşteaptă!... Îţi dau eu ţie ideal!

Îşi încheie nasturii de la mâneci, îşi scutură sutana şi fluierând un cântec obscen, auzit în tinereţe, plecă fără să se mai uite la colţişorul de pământ în care îngropase, în chip pios, pe părintele Pamphile.

Jules nu voia să se întoarcă în oraş înainte de a a se întuneca. Îşi închipuia că toată lumea ştia de scandalul din ajun şi că-l discută; nu-i plăcea nici să se arate bârfitorilor, care desigur nu s-ar fi dat înapoi să-l întovărăşească şi să-l urmărească pe stradă. Aşteptând nerăbdător sosirea nopţii, hoinărind prin împrejurimi, se coborî până la râu şi, nehotărât, prostit, rămase mult timp sub salcie să privească cum se învârteşte roata unei mori pentru scoarţă de stejar. Foamea, şovăiala, neliniştea în faţa unui viitor foarte întunecat îl duse cu gândul spre speculaţii nu tocmai filosofice. Mai întâi, amână pentru a doua zi plecarea, pe care cu atâta grabă o fixase în seara aceea. Orice s-ar întâmplă cu el mai târziu, nu putea să părăsească episcopia fără să-l mai vadă pe episcop, fără să-i mărtui’isească o părere de rău, o căinţă... Unde se va duce? Admiţând că

greşeala lui s-ar putea uita într-o zi, prevedea o pedeapsă care să-l ţină departe de orice funcţiune, luni şi poate chiar ani întregi. De altfel, era hotărât să refuze un exil la vicariatul vreunui sătuleţ. Cuvântul vicar îi amintea de marele vicar. Îşi simţi inima muşcată de ură.

— Numai canaliei ăsteia îi datoresc tot ce mi s-a întâmplat! îşi zise... El m-a scos din sărite... Atunci mi-am pierdut capul... canalia!... canalia!

În clipa aceea nu mai ura societatea, religia, idealul, pe niciuna din astea; nu-l ura decât pe marele vicar, cauza nenorocirii sale. Şi se gândi la nişte răzbunări grozave, perfecţionate.

Se năşteau în mintea lui cele mai diferite impresii, se succedau, mergeau de la un pol al sensibilităţii lui la altul, se ciocneau. Se gândea la predicile sale din luna Mariei, la primirea măgulitoare ce i se făcuse în lumea bună; îşi amintea mulţimea fermecată stăpînită de cuvântul său... îi răsări apoi în minte o posibilitate care-l nedumeri:,. Nu... nu la Viantais!... Dar unde?... N-am niciun prieten!” Ştiindu-se atât de singur, inima i se strânse plină de tristeţă... Şi reveni cu gândul la ’marele vicar; îl înjură: „Canalia! ah! canalie murdară!...” Şi deodată scoase un suspin: „Şi papă-laptele ăsta de episcop!... ei bine! are să fie fericit cu o canalie îcăloasă ca asta.” Aproape mulţumit zise: „E curios, nu pot zice nimic, nici nu pot face nimic fără să urmeze o catastrofă... Totuşi e adevărat... Suflu într-un fluier şi răsună trompetele Jericonwlui! Scuip în râul acesta şi sunt sigur că se revarsă!”

Din locul unde sta, văzu printre plopi un colţ de oraş; casele se căţărau unele peste altele, o amestecătură de umbre albastre şi de pete luminoase, învăluite de aburi roşcaţi cuprinse de ceaţa serii ce mijea. Căută cu ochii palatul episcopal, şi în apusul soarelui văzu terasa pe care nu se va mai plimba de acum înainte. Un enorm buchet de anini le ascundea.

Turnul catedralei domina oraşul şi înfigea pe cerul de un violet palid forma sa pătrată şi întunecată. Vederea

ţinutului pe care trebuia să-l părăsească, gonit ca un servitor ticălos, îl înduioşa şi îl revoltă totodată. Pe jumătate plângând, pe jumătate mormăind, se depărtă de salcie.

— Viantais!... Viantais?... se gândi el... Am să plesnesc de urât acolo!... E cu neputinţă!... Dar unde?...

În timp ce urca, spre oraş, ziua scăzu şi se lăsă noaptea.

Ferindu-se de străzile prea largi, prea luminate, o luă pe străduţele întortocheate ale unei mahalale murdare; văzu ziduri negre şi şosele strimte ce coteau repede, tăiate în lungimea lor de un pârâu ce ducea cu el murdării. Din loc în loc, se vedea lumina câte unui felinar. Pe măsură ce înainta, Jules era mai neliniştit şi mai nehotărât dacă trebuia să-şi urmeze drumul, sau să fugă. Se gândea: „Să revăd pe episcop?... ce plictiseală! w Lucrătorii se întorceau acasă făcând zgomot cu saboţii lor grei; femeile îl atingeau cu rochiile; apăreau lumini pe ziduri. Şi, deodată, la stânga lui, deasupra unei uşi pe jumătate deschise, se aprinse o lanternă, purtând pe geamurile ei lipsite de luciu un enorm 8 şi în umbra uşii văzu o. Femeie mare, nepieptănată, într-o bluză albă. Îşi încetini mersul şi îşi zise: „Dacă aş intra?... dacă mi-aş petrece noaptea la ea?... dacă mâine, în mijlocul zilei în faţa tuturor, aş ieşi din acest bordel ticălos?... dacă aş săpa dintr-o dată abisul acesta între viaţa mea de ieri şi cea de mâine?... dacă... *4 Un „psst” pornit din uşă îi lovi şira spinării ca un vârf de bici. Tresări şi cu spatele adus, merse înainte.

— Monseniorul a întrebat de domnul abate toata ziua, zise portarul, cu un aer demn, când Jules intră în curtea episcopiei... Monseniorul aşteaptă pe domnul abate în cabinetul său... Am fost însărcinat să spun domnului abate... acestea...

— Bine, îl întrerupse Jules, scurt.

Se duse în camera sa, se spălă pe faţă, îşi schimbă sutana şi se înfăţişă episcopului. Acesta într-adevăr il aştepta.

— Mă temeam să nu fi plecat, zise el.

Şi arătându-i un scaun, spuse:

— I-a loc, domnule abate.

Bătrânul prelat nu era nici solemn, nici minios; părea mai curând stânjenit. După ce se suci de mai multe ori pe scaun, spuse cu o voce blândă:

— Domnule abate… nu vreau să am scandal în eparhia mea… nu vreau… mi-ai promis că nu are să se \nai întâmple… mi-ai promis formal… Cât despre d-voastră…

Puse bretele pe rezemătoarea fotoliului şi dădu din cap.

— Cât despre dumneavoastră, repetă el, înţelegeţi că nu trebuie, că nu mai puteţi rămâne aici, după întâmplarea…

— Monseniore, bâlbâi Jules adânc tulburat… a fost o clipă de nebunie… de… de… de…

Căuta cuvintele şi nu le găsea. În faţa acestui biet bătrân atât de slab, atât de neputincios să se apere, atât de laş şi de atâtea ori martirizat de el, Jules avu o senzaţie de nespusă uimire, de remuşcare, de milă copleşitoare. Episcopul îi făcea impresia unei păsărele, unui sfredeluş care venise încrezător să se aşeze pe umărul lui şi pe care l-a apucat cu mâinile şi, cu încetul, l-a sugrumat… Episcopul urmă cu greutate: – Avem o parofetie vacantă… parohia din Randonnais… E o parohie bună… M-am gândit să ţi-o dau dumitale, căci nu vreau scandal. Poate că voi întâmpina dificultăţi, însă voi căuta să aranjez. Du-te acasă la mama dumitale… i-am scris că ai nevoie de linişte… Te aşteaptă… Retrage-te cu evlavie… şi roagă-te, roagă-te mult, domnule abate… î’oagă-te foarte mult.

Jules simţi că-i vine să leşine de emoţie. Ar fi vrut să expună ceea ce simţea bun în gândul lui şi infinit de crud de asemenea. Nu putea. Ceva necunoscut îi paraliza capul, inima, limba şi, prostit, continuă să bolborosească:

— Monseniore!… A fost o clipă de nebunie… de de… de nebunie!

— Eu de asemenea mă voi ruga pentru dumneata, zise episcopul, a cărui voce se tulbură.

Şi ridicându-se, zise:

— Adio!… Suiţi-vă în camera d-voastră… Am poruncit să vă servească cina.

Seara în pat, Jules, care nu putea dormi, îşi zicea, gândindu-se la părintele Pamphile şi la episcop:

— Ăştia sunt sfinţii?.. Sunt imbecili?... Pot să existe astfel de suflete?... asta mă înspăimântă...

După două luni, Jules fu numit preot în Randonnais.

Sosi acolo într-o dimineaţă mohorâtă de sâmbătă, tocmai când trebuia să fie îngropat notarul. Inmormântarea fu măreaţă şi de clasa întâi. Aceasta înveseli puţin pe noul preot, care binecuvântând mulţimea din jurul catafalcului, îşi zise: „încep frumos... Numai de ar ţine!" Biserica i se păru demnă de milă, tristă şi întunecoasă, cu bolta ei măruntă şi turtită, cu stâlpii grosolani, care sprijineau nişte arcuri cu forma vulgară. „O adevărată văgăună"

— Gândi el. „Dumnezeu trebuie să se plictisească de-a binelea aici!" Apoi privi cu ochi cercetători pe preoţii veniţi din parohiile vecine ca să ia parte la înmormântare*;* aceştia, la rândul lor, âl examinau pe furiş având psaltirile în mâini. Acoperind mortul cu mirezme îşi zise făcând o strâmbătură: „Cu ăştia va trebui să trăiesc!... Are să fie vesel!... Unde am mai văzut eu oare figurile astea grosolane?" observă pe unul cu părul lucind de pomadă, cu faţa roşie şi grăsulie, a cărui figură îi părea foarte cunoscută, îşi aminti: „Zău... ăsta-i şiretul seminarului!"

La cimitir, pe când cânta verseturi latineşti, zări lângă groapă un snop de paie. Se opri brusc r

— Ce sunt astea? întrebă pe un cântăreţ pântecos, din spatele lui, cu faţa puhavă de beţiv şi care puţea a vin.

Cântăreţul cu o voce unsuroasă zise:

— Paie, domnule preot.

— Văd bine că sunt paie... Dar la ce servesc?

— Din consideraţie pentru rude... Se pun deasupra sicriului, ca să nu se audă zgomotul bulgărilor de pământ ce cad deasupra...

— Luaţi paiele! porunci preotul... Nu-i nevoie de paie aici...

— Toate familiile do'resc... aşa-i obiceiul.

— Se vor schimba lucrurile... Luaţi paiele astea... Şi pe

dumneata te rog să nu te mai îmbeţi de acum înainte decât după slujbă. *

Şi reîncepu să cânte verseturile latineşti, fără să ia aminte la şoaptele şi murmurul din mulţinle.

A doua zi, când ţinu prima lui liturghie, suindu-se pe amvon, se explică astfel în faţa enoriaşilor:

Fraţii mei,

Sosind ieri printre voi. Am constatat cu tristeţe că avc-ţi nişte obiceiuri de plâns, la c-are vă rog şi vă poruncesc la nevoie să renunţaţi, căci vă anunţ că nu le voi îngădui. Ce însemnează paiele pe care le intindeţi pe coşciuguri? Moartea e un mister divin, care vreau să fie respectat mai mult decât altele... înseamnă oare că-l respectaţi, când îi daţi un ruşinos aşternut de paie ca la animale? Mi s-a spus că practicaţi acest obicei din consideraţie pentru cei în viaţă, pentru a-i cruţa de zgomotul pe care îl fac bulgării de pământ aruncaţi pe scândurile goale ale coşciugului!... Inimi laşe, care nu ştiţi să plângeţi şi care respingeţi suferinţa dată de Dumnezeu... Ei bine! eu vreau să se respecte morţii. Vreau ca străinul care ar asista din întâmplare la o înmormântare în parohia mea să nu spună, văzând paiele ce se aduc la groapă: „Ce porc o fi pârlind acolo?”

Apoi, închinându-se cu un gest larg. Bolborosi: „în numele Tatălui, al Fiului şi al Sf. Duh, Amin”! şi începu să recite predica şi să parafrazeze evanghelia din ziua aceea.

Mult timp se vorbi în ţinutul Randonnais de debutul oratoric al noului preot, care produsese o adâncă impresie asupra sufletelor enoriaşilor.

Presbiterul era aşezat la marginea oraşului. Ferit de privirea indiscretă a vecinilor printr-o plantaţie deasă de carpeni şi de câţiva brazi, avea în faţa lui numai întinderea nesfârşită a câmpiilor în formă de vâscele. Lui. Jules îi plăcu din pricina singurătăţii şi liniştii. Casa era curată, veselă, spoită de curând cu var aii), cu obloane verzui şi un mic peron cu seară dublă, pe care îi decorau fantezia bogată a glicinelor încurcate. Peronul cobora într-o grădină marr» cu

alei dese şi pietruite, care se sfârşeau toate în jurul unui rond, în mijlocul căruia, umbrită de un dafin, se ridica o statuie a Fecioarei. O grădiniţă de meri era lângă o grădină mare. Nimic nu lipsea pentru ca locuinţa să fie plăcută, nici dependinţele bine aranjate, nici curtea de păsări minunat aşezată pentru creşterea păsărilor şi a iepurilor. Jules nu era silit să dea ochii prea des nici cu vicarul; acesta locuia într-un pavilion mic la intrare şi foarte discret nu se arăta decât la orele de masă.

După vizitele de prezentare, îl cuprinse plictiseala. Pe unde se ducea era primit cu răceală. El crezu că asta se-ntâmpla din cauza împrejurării supărătoare de la episcopie, fără să se gândească la prima predică ce îndreptăţea atitudinea rezervată a enoriaşilor săi. Asta de altfel nu-l supăra deloc: „Ei la ei, eu la mine! E mai bine aşa l’1 Şi aceasta fu totul.

1) eparte de a găsi o potolire în liniştea acestei case, unde nu se auzea nici zgomot, nervii lui se încordară şi mai mult, în aşa fel încât la suferinţa morală se adăugă o adevărată suferinţă fizică. Nu mai putea să doarmă; un neastâmpăr al tuturor membrelor îl făcea să se ridice din pat şi să-şi petreacă nopţile mergând prin cameră cu inima plină de o tristeţe amară. Toate acestea o neliniştiră mult pe mama sa.

Doamna Dervelle veni la Randonnais ca să-şi instaleze copilul. Ea se folosi ia aranjatul casei parohiale de toată înţelepciunea ei de gospodină econoamă şi delicată, luând seamă la toate nimicurile. Ea însuşi alesese bucătăreasa, nici prea bătrână, nici prea tânără, cât şi pe grădinar, care putea fi folosit şi la celelaltc treburi. Stabili cheltuielile zilnice şi dădu oamenilor şi lucrurilor o îndrumare bună. Într-o seară, după ce se servi cina, doamna Dervelle tricota; Jules, cu fruntea întunecată, visa. De când plecase vicarul, nu schimbaseră nicio vorbă.

— Ei bine! Copilul meu?

— Ce?

— La ce te gândeşti?

— La nimic.

— Ai să fii mai cuminte, mai liniştit acum?

— Da, mamă.

Şi Jules se ridică, plimbându-se prin cameră neliniştit, nervos, mutând scaunele.

— Tu spui da, suspină doamna Dervelle, pe un ton care nu mă linişteşte deloc, bietul meu Jules... Te văd mereu tulburat, preocupat... Nu poate să-ţi spună cineva un cuvânt fără ca să nu te superi îndată... Să' nu te înfurii!... Suferi?

— Nu!"

— Ce ai atunci?

— N-am nimic. /

Şi deodată, oprindu-se din mers, strigă:

— E adevărat! Ce vrei să fac în ţinutul acesta izolat, în mijlocul imbecililor acestora? E asta o situaţie pentru mine? Nu, zău, spune, e o situaţie?

Doamna Derville lăsă tricotajul pe genunchi, descurajată.

— Cum! Ai o parohie minunată... casa parohială e încântătoare... Poţi să trăieşti aici ca cel mai fericit dintre oameni... ce-ţi mai trebuie, Dumnezeule!

Jules îşi continuă mersul, bătând cu piciorul.

— Ce-mi trebuie mie?... Ştiu eu? Altceva, iată totul!... Clocotesc în mine lucruri... lucruri... lucruri ascunse, care mă înăbuşe şi care nu se pot manifesta din pricina absurdei existenţe de preot de sat, la care sunt veşnic condamnat... în sfârşit, am şi eu un cap, am inimă... am gânduri, aspiraţii care nu cer decât aripi ca să zboare departe, departe... Aş vrea să lupt, să cânt, să cuceresc popoare tinere credinţei creştine... nu ştiu!... Dar preot de sat!

Suspină apoi îndelung şi bombăni deodată mânios.

— Preot de sat sau paznic de gâşte de-a lungul drumurilor, e totuna!... îţi aduci aminte de burtosul abate Gibory?

— Care era aşa de hazliu? întrerupse mama, crezând că va stârni un pic de veselie în ochii fiului său... Ah! dacă îmi aduc aminte!... Ne-a făcut de atâtea ori să râdem!

— V-a făcut să râdeţi mult? reluă Jules încă mai iritat... Un porc gras, care nu istorisea niciodată decât poveşti în care era vorba de caca!... Asta-i idealul tău? Să vezi preoţii mânjindu-se cu murdăria lor?... Ei bine! Fii liniştită, peste câţiva ani voi fi şi ett-ea abatele Gibory... şi eu voi spune prefâcându-mă că am crampe: „Pârţ... pârţ... pârţ, peste zarzăre!”

— Iâaide! haide, îl rugă mama sa... li-nişteşte-te, copil rău... Ai puţină răbdare, puţin curaj şi ai să ajungi ceea ce ai să vrei... Episcopul a spus-o bine... capul tău te pierde.

— Episcopul?... Ala! Ce ştie episcopul... şi pentru ce m-a trimis aici episcopul?... Mai întâi e vina ta că sunt preot.

Biata femeie tresări pe scaun şi făcu un gest mirat de protest.

— Din vina mea?... gemu ea... Ah! Doamne Isuse!... ce zici? Dar adu-ţi aminte... adu-ţi aminte.

— Da, din greşeala ta... din greşeala ta...

Se aprinse:

— Şi, în sfârşit, mi-e scârbă de preoţie; m-am plictisit de haina asta ridicolă... să mă maimuţăresc în chip ridicol cu haina asta. Să trăiesc ca un sclav şi ca un castrat...

Vocqa îi devenise înăbuşită, voalată... vorbea cu mare greutate...

— Aş vrea... aş vrea să fiu Petre Pustnicul... Iuli-u Îl... Robespierre... Bossuet... Napoleon... Lamartine... Aş vrea să mă însor!

Biata mea bunică scoase un ţipăt şi, fără să-şi poată stăpâni lacrimile pe care şi le stăvilise la începutul acestei scene, suspină:

— Dumnezeul meu!... Dumnezeul meu!... atunci, tu eşti diavolul!

— Bine. Zise Jules aspru... plângi?... Mă duc.» Bună seara.

Şi ieşi trântind uşa.

După plecarea mamei sale, casa parohială i se păru goală. Se obişnuise să o vadă lângă el, pe cât de blândă pe atât de prevăzătoare şi de activă, umblând fără încetare

prin casa unde aducea ceva din viaţa ei senină, din lumina liniştitoare a sufletul-Ui său. Erau clipe când simţea că-i face bine să-şi odihnească behii pe boneta aceea albă, albă ca aripile unui înger păzitor şi pe şalul negru, înduioşător şi modest, sub care se ascundea atât curaj simplu şi atâta bunătate. Şi acum, de când nu mai era acolo, simţea mereu aceeaşi încremenire îngheţată a lucrurilor, mereu aceeaşi grădină, acelaşi orizont şi vedea pe acelaşi vicar cu părul blond, cu faţa pătată, surâzător şi mut. Când rămase singur, numai cu vicarul, al cărui mutism îl plictisea şi a cărui conversaţie simţea că l-ar fi iritat şi mai mult. Povara singurătăţii îi fu atât de îngrozitoare. Încât înţelese că nu o va mai putea îndura. Totuşi, se închise şi mai mult în el. Hotărât să nu vadă pe nimeni, să-şi mărginească relaţiile numai la confraţii săi, la strictele obligaţii ale „sacerdoţiului. Nu îi primi la masa lui. Refuză invitaţiile lor, fapt ce supără pe vicar, care era obişnuit cu agapele vesele la care nu spunea un cuvânt, dar care îi făceau o mare plăcere discretă. La conferinţele religioase obişnuite nu se ducea şi găsea scuze pline de dispreţ ca de: să n-aibă loc la parohia Randonnai. Într-o zi, pe când preotul decan îl mustra de aceste absenţe, Jules îi răspunse:

— Plătesc cotizaţia şi vă las păştea mea de cină. C’e vreţi mai mult?... Nu-mi plac şi n-am nici stomac pentru aceste mici *porcării canonice...* Când am chef să fac murdării, le fac singur, pe ascuns.

în fond, principalul era că plătea cotizaţia. Preoţii se înţeleseseră la una din aceste agape să-i lase în pace.

— E aşa de plicticos!

— Un grosolan.

— Un urs!... Mai degrabă *an îndrăcii.*

Gluma aceasta avu un succes aşa de” mare, că nu-i mai ziceau lui Jules în presbitere decât *preotul îndrăcit.*

Aşa se purtase la episcopie, aşa se purta şi în parohia pe care nu intime s-o dezorganizeze complet. Ca să scape de monotonie, se distra înlocuind pe cântăreţi, pe paracliser, pe portar şi pe îngrijitor. Până şi pe copiii din cor îi schimbă,

împrospătând întregul personal al bisericii. Tulbură comitetul fabricii, acaparând abuziv autoritatea şi începu o luptă pe faţă, îndrăcită contra primarului şi consiliului municipal. În curând, din ură contra preotului, peste colţul acesta de pământ altădată atât de liniştit şi supus se abătu un spirit anti-religios; şi a avut loc ceva ce nu s-a mai pomenit vreodată: o inmormântare civilă. Dumineca, în ore de slujbă, biserica era aproape fără credincioşi, afară de câţiva care

— Şi aceia, să le zicem aşa, făceau parte din mobilierul ecleziastic. Situaţia ajunse la o aşa de mare şi încordată tensiune încât primarul şi preotul, întâlnindu-se într-o dimineaţă în dosul cimitirului, pe drum, se luară la ceartă şi se bătură ca doi hamali. Intr-o anonimă, adresată episcopului-, se putea citi... „În sfârşit, Monseniore, de când a venit preotul Dervelle, numărul cârciumelor, care nu erau decât optsprezece la o populaţie de o mie cincizeci şi trei de suflete, s-a mărit la o proporţie scandaloasă. Acum sunt patruzeci şi şase. Aceasta-i ruina morală a parohiei.”

Distracţiile acestea nu-i ajungeau să-şi umple zilele. Continuând să-şi întărite enoriaşii prin necontenite certuri, îi treceau prin cap tot felul de fantezii şi capricii, la care se deda din tot sufletul. Niciuna însă nu dăinuia şi erau-inlocuite de altele, noi, care la rândul lor erau repede părăsite. Cultivă lalele, învăţă englezeşte, crescu fazani, colecţionă minerale, în-, cepu o lucrare de filosofie religioasă care trebuia să regenereze lumea: *Germenii vieţii,* operă foarte vagă şi simbolică, în care vorbeau Christoşi atei şi babilonieni în nişte peisaje de vis. Cu mintea înflăcărată făcea gesturi largi, care rezumau gânduri şi decoruri măreţe, rostind deodată:

— Ici şi colo, piloni!... Isus mergând prin mulţime... O femeie venind spre el, urâtă, oarbă, cu nişte picioare ca nişte gheare: „Cine eşti?” – „Sunt dreptatea omenească4*. Isus o respinge şi îi zice: „Nu vei mai judeca”...Apare o altă femeie, surâzătoare, cu priviri de copil: „Cine eşti?” – „Sunt Nebunia!” Isus o sărută: „Du-te, fiica mea, şi poartă-te ca o

mamă…”

Greutăţile compunerii îl siliră să se oprească chiar de la al doilea capitol şi se hotărî să scrido carte de polemică: *Recrutarea clerului sau Reforma învăţământului religios,* din care nu înseilă decât câteva pagini, din lipsă de documente. Lucrul acesta îi trezi din nou pasiunea pentru biblioteca sa. Se apucă apoi de spiritism. Seara. Între vicarul tăcut şi tulburat şi grădinarul uluit şi somnoros „se aşeza în jurul unei mescioare cu picior şi până la miezul nopţii invoca pe Solomon, pe Caligula, pe Isabela de Bavaria, pe regii măreţi din Ninive, pe Sulamita şi pe Maria-Antoaneta. Apoi, părăsind înălţimile speculaţiilor magice, se duse într-o zi la bucătărie şi se instală acolo. Supraveghea mâncărurile, gusta sosurile, inventa mâncări complicate, mânca cu o lăcomie care îi biciuia carnea cumplit, dureros, istovitor.

Timp de zece ani trăi într-o astfel de tulburare, chinuit, fără o clipă de răgaz, împotriva altora şi împotriva sa, purtat mereu de la cea mai josnică poftă, la visul cel mai sublim, prăvălit de pe culmile pe care numai vulturii le cunosc în albia murdară în care se tăvălesc porcii. Perioada aceasta din viaţa lui fu un chin. Încă şi azi mă mir cum de n-a încercat să se sinucidă. Îi spusese mamei sale şi îşi zicea adesea:

— Simt că sunt în mine lucruri care mă înăbuşă şi care nu pot să iasă.

Şi m-am întrebat adesea, ce fel de om ar fi fost unchiul dacă aceste clocotiri vulcanice ale gândurilor, ale patimilor de care era mistuită toată fiinţa lui sji-ar fi putut găsi o ieşire! Poate că ar fi fost im mare sfânt, poate un mare artist, sau poate un mare criminal.

Departe de a fi amorţită de narcoticul obişnuinţei, firea lui se întărită din zi în zi mai mult. Mânia luase liel o adevărată formă de nebunie furioasă. Era un spectacol trist să vezi pe acest alocvent” om ajuns într-o astfel de stare. Încât să nu mai poată sfârşi o frază şi să nu mai folosească decât cuvinte grosolane. Pe care le termina repede printr-un gest de epileptic. Părerea lui despre oameni o rezuma în

această şuierătură care semăna cu un strănut:

— Imm-bec-chii!

Când îi vorbea cineva despre preoţi, ochii săi înroşiţi de un aflux de sânge păreau că vor să iasă din orbite.

— Imm-bee-cilii!... Im-bee-cilii!...

'Nu-şi mai purta de grijă şi ajunse de o murdărie respingătoare. Lumea îl întâlnea cu sutana murdară şi ruptă, cu pantofii cu şireturile deznodate, neras de o săptămână. Când trecea, nimeni nu scotea pălăria, iar copiii, înfricoşaţi la apropierea lui, fugeau ţipând.

Adeseori îl vedeai plimbându-se pe câmpii; aveai impresia că zboară din cauza gesturilor largi pe care le făcea în aer. Se gândea iarăşi la lucrarea părăsită: *Germenii vieţii.*

— Ici, colo, oceane... sus, cerul... şi Isus în picioare, între undele nemişcate ale cerului şi undele agitate ale mărilor... El spunea Spaţiului: „Vei umfla orgile la care cântă sufletul poetului". El spunea Infinitului: „Vei trăi în privirea femeilor, a idioţilor, a săracilor şi a noilor născuţi...44

Această dezordine intelectuală, dezorientarea aceasta morală fură sporite de o febră tifoidă care era gata să-l răpună. Tata îşi părăsi clientela, se duse la căpătâiul lui Jules şi îl îngriji cu un devotament minunat. El îmi povesti mai/ târziu acest amănunt deosebi t: Delirul avu la abate un caracter erotic atât de scandalos, încât sora cave îl veghea trebui să plece. În accesele lui de febră pronunţa cuvinte îngrozitoare şi se dădea la acte de o necuviinţă înspăimântătoare. Aii trebuit să-i lege mâinile. Convalescenţa fu lungă din pricina temperamentului iritabil al bolnavului, care nu înceta să-l insulte pe tata.

— Im-bee-cilule!... clu-te, din cauza ta am febră!... Te pricepi tu la ceva?... Imbecilule!

Nu se ridică decât să îngroape pe sărmana mea bunică, care fu găsită moartă într-o dimineaţă în patul ei, datorită unui anevrism. Jules plinse din tot sufletul.

— Numai supărarea a omorât-o! strigă el... Sunt un mizerabil... Era atât de bună, atât de sfântă şi neprihănită...

Eu am ucis-o!

Veghe pe moartă împreună cu tata şi cu mama şi vru s-o îngoape singur.

— Eşti încă slab, îi spuse tata... Stai liniştit, ai să-ţi înrăutăţeşti starea.

Jules răspundea:

— Nu... nu!... Eu am onurât-o... Eu!... Pentru ce m-ai vindecat?... Ea de ce a murit?

La cimitir, când groapa fu astupată şi lumea trecea îmbulzindu-se. El îngenunche pe pământul umed, bătându-şi pieptul cu gesturi ciudate.

— Domnilor, gemu el... Doamnelor... eu am omorât-o... iertare!... Iertare!..

\

\

Fu transportat de acolo leşinat. În seara aceea nu îngădui să i se vorbească de testamentul pe care îl lăsase bunica şi prin care îşi împărţea averea între cei doi fii.

— Nu-mi vorbiţi nimic de testament!... Nu vreau bani... dau tot săracilor.

Dar a doua zi, luând cunoştinţă de testament, uită de durere şi se supără.

— Ah! nu!... Ah! nu!... nu primesc... M-aţi furat... voi intenta proces.

Mai târziu, se arătă de o asprime sălbatică la împărţirea mobilierului. Ameninţă că trimite portărelul la tata pentru câte o cârpă, pentru o tingire...

în sfârşit, după ce fură lămurite toate treburile în legătură cu moştenirea, vându to. T şi plecă la Paris.

Timp de şase ani nu dădu niciun semn de viaţă. Mai trăia sau murise? Ce făcea? Tata încercă zadarnic să ştie câte ceva despre el. Aflarăm că Jules îşi părăsise parohia fără nicio autorizaţie; altceva nimic. Când domnul Bizieux, un negustor de noutăţi din Viantais, se ducea la Paris să facă cumpărături, tata îl ruga să se informeze, să vadă, să privească pe stradă... Cine ştie?... O întâmplare!... Domnul

Bizieux se reîntorcea şi spunea:

— Ah! am văzut multă lume!... asta nu-i greu... însă nu. Pe domnul abate.

O dată, pe strada Greneta. A întâlnit pe unul care îi semăna grozav. Dar nu era aliatele... Altă dată, într-o cafenea...

Într-o cafenea! spunea mama... el trebuie să fi fost...

Atunci tata crezu că a găsit sistemul de a-i da de urmă; trimise scrisori cu adresa următoare:

Monseniorului Arhiepiscop al Parisului pentru domnul abate Jules Dervelle, preot din Randonnai

Paris

Scrisorile rămaseră fără răspuns. Trecură zilele, lunile, anii. Cu toate acestea, păstrând o rezervă de iubire pentru fratele acesta rău, pe care îj scăpase de la moarte, tala se întreba din timp în timp, intrigat şi trist:

— Ce-o fi învârtind la Paris?

s

iV

— Ei bine! soseşte... strigă tata gâfiind Şi. Filfâind o scrisoare; intră în camera unde mama tocmai mă îmbrăcase... Soseşte mâine... cu trenul de trei.

— Mâine! zise mama, cu un aer resemnat... Bine!... şi adăugă, fiindcă era o femeie ordonată şi prevăzătoare: Dă ordin să pregătească trăsura cea mare... Are să aibă fără îndoială multe bagaje.. Eu am să mă duc la măcelărie...

— Bine!... Ce-ai zice dacă?...

— Dacă ce?

Dacă am invita la cină, mâine, pe Robini şi pe preot? Ei! Este un prilej...

— Cum vrei!... Ce cameră să-i dăm?

— Doamne!... Camera albastră, bineînţeles!

Mama, nemulţumită, făcu o strâmbătură.

— De!... Tot ce este mai bun pentru el!... Şi mai ce?... Să-i încălzim patul?

— Lasă, lasă. O linişti tata... Totuşi, nu-i putem da odaia mică... ori cât o fi el de afurisit, îmi este frate!

\

— Ah! da, e fratele tău!... Se ş: pare că îţi este frate!... Dacă ţii, n-am nimic de zis... Numai să dea Dumnezeu să nu te căieşti!

Aceasta se întâmplă la opt zile după seara în care Robinii şi părinţii mei vorbiseră atât de mult despre unchiul Jules; îmi aduc aminte că era într-o marţi. Aşteptai ziua a doua plin de nerăbdare, neliniştit, ca pe ceva uriaş, anormal, care trebuia să tulbure monotonia traiului nostru. Tata fu toată ziua mai agitat ca de obicei, era aproape vesel. Mama, foarte gravă, era pe gânduri. la timpul cinei nu deschise gura decât să întrebe cu oarecare ironie în priviri:

— Ştii ce obişnuieşte să mănânce fratele tău dimineaţa după ce face liturghia?... Poate că va trebui să preparăm lucruri deosebite pentru el!

— Aş vrea s-o văd şi pe asta, răspunse tata zâmbind... Va mânca supă, ca şi noi. Mama dădu din cap cu un aer de neîncredere.

— La Pai’is trebuie să fi deprins nişte obiceiuri!... în sfârşit! noi nu suntem milionari.

Eu dorinii foarte rău în noaptea aceea, visând tot felul de năzbâtii, în care figura ciudată a unchiului apărea şi dispărea.

Pentru a veni la Viantais, care în epoca aceea n-avea staţie de cale ferată, trebuia să cobori în gara Coulange, situată la zece kilometri, de cealaltă parte a oraşului. Acolo trebuia să primim pe abate. Părintele Sortais avusese dorinţa să ne însoţească, dar timpul fiind rece pentru un reumatic, el preferă să sosească direct la cină. Robinii veniră la noi de mai multe ori, foarte ocupaţi, foarte agitaţi, oferindu-şi serviciile, ca şi cum am fi fost ameninţaţi de vreun pericol. Ar fi vrut din inimă să ne întovărăşească la gara din Coulanges, dar deoarece nu cunoşteau pe abate, gestul lor ar fi părut cam exagerat.

— Nu se poate, spuse doamna Robin, foarte expertă în chestiuni de etichetă... Nu se obişnuieşte... În sfârşit, veţi trece cam pe la patru... O să vă privim de la fereastră!

— Eu, spuse judecătorul de pace, cu tonul unui general care comandă soldaţii pe câmpul de bătălie, eu voi fi în piaţă.

— Bine, bine… Atunci pe diseară… veniţi devreme.

— Pe diseară.

Trăsura mare sosi în sfârşit în faţa porţii noastre, însoţită de zgomot de clopoţei. Era o trăsură veche, vrednică de consideraţie, dar hodorogită, pe care tata, în momente memorabile, o închiria de la hotelul „Trei i~egiu. Mie îmi plăcea mult fiindcă îmi amintea de plimbări vesele şi de zile de sărbătoare. Şi apoi. Mi se părea că aşezându-ma pe pernele ei de stofă de culoare verde, mica mea personalitate dobândea îndată mai multă importanţă şi atrăgeam admiraţia oamenilor, fiind trasă de doi cai, pe patru roţi, ca a domnului de Blânde. Cu o adevărată emoţie, sporită de niţel orgoliu, mă aşezai în vehiculul antic, pe banca dinainte, în faţa părinţilor, care stăteau în fund, foarte serioşi şi de asemenea măguliţi. Străbăturăm oraşul în chip triumfal. Oamenii din faţa porţilor îmi surîdeau, şi eram fericit, cu toate că mă sileam să păstrez o atitudine demnă.

— Zău. E foarte bine în caleaşca asta. Zise tata, care când ieşirăm afară din oraş ridică geamul uşii şi puse din nou pe genunchii mamei şi ai lui un pled vechi şi vătuit, care ne servea în călătorii drept învelitoare.

Caleaşca înainta hodorogindu-şi fierăria, zdruncinată de pietrele drumului; părinţii mei stăteau tăcuţi şi pe măsură ce ne apropiam de Coulanges erau tot mai îngrijoraţi şi mai meditativi. Mie îmi bătea inima puternic şi priveam prin geamul închis, aburit de răsuflarea noastră, în goană lucruri nelămurite, siluete de arbori, colţuri de cer întunecate.

Pe când treceam peste denivelare, mama, care până aici nu scosese o vorbă, se aplecă deodată spre fereastră şi şterse aburii cu manşonul. Privirile noastre se îndreptară simultan în direcţia drumului, trecură dincolo de gară şi se pierdură mai departe în spaţiul acela misterios, întunecat şi nelămurit, de unde trebuia să apară îndată abatele Jules

dintr-un nor de fum. Ea îşi trase voalul, îşi aşeză panglicile boţite ale pălăriei şi-mi îndreptă nodul cravatei:

— Ascultă, dragă Albert, îmi zise ea. Trebuie să fii foarte drăguţ cu unchiul tău, să nu te arăţi aşa de mohorât cum faci uneori cu străinii. Căci de! îţi este unchi! Vei merge să-l săruţi şi îi vei spune... ţine bine minte... îi vei zice: „Dragă nasule, sunt foarte, foarte mulţumit că te întorci.” Vezi, nu-i greu! Repetă salutul!

Cu voce tremurătoare, repetai:

— Dragă naşule... sunt... sunt...

Însă emoţia şi frica îmi încleştase gura. În clipa în care am pronunţat cuvintele-acestea, mi se păru.. Că-mi apare o imagine diabolică! Imaginea ameninţătoare a unchiului!... Şi am rămas cu gura căscată.

— Haide! zise tata... Fii mai vioi!... Ce-i mutra asta de înmormântare?... Drace!... Doar n-are să te mănânce... Mie îmi este frică?... Mamei tale îi este frică? Ei bine! atunci...

Cu toată tulburarea, băgai totuşi de seamă, după vocea tremurătoare a tatei, că nu era chiar atât de liniştit pe cât părea...

Sosisem cu o jumătate de oră înainte. Cu toate ca aerul era curat şi îngheţat, totuşi ne plimbarăm pe peronul gării, fără să părăsim din ochi ceasul, ale cărui ace mergeau încet, foarte încet! Un tren se opri şi plecă din nou. Nu coborî decât un biet soldat care se învârti câtva timp în jurul nostru, prosteşte, şi dispăru trăgându-şi piciorul.

— Încă şaptesprezece minute! suspină tata... Abatele este acum la Bueil.

Tăcerea acestei gări mici, pe care n-o tulbura decât soneria telegrafului şi sunetul clopoţelului pe care îl făcea de cealaltă parte a barierei caii trăsurii noastre mă impresiona, îmi mărea groaza, în tăcerea aceasta lucrurile căpătau înfăţişări de încremenire neliniştitoare, de înţepenire animală, aproape sinistră. Spaţiul. În depărtare, spre Paris, părea plin de ameninţări, asemenea cerurilor de aramă din care trăsneşte. Emoţionat, nu auzeam pe mama care îmi spunea:

— Nu uita ceea ce ţi-am spus… încearcă să surâzi… să nu stai ca o momâie.

Şi urmăream cu o privire neliniştită liniile de cale ferată care se întindeau peste pământul galben, ca nişte şerpi lungi.

Câţiva călători, nişte ţărani ieşiră din sala de aşteptare; şeful gării se ivi, foarte ocupat, trecură apoi nişte hamali, rostogolind pachete şi lăzi.

— Iată trenul, zise tata… daţi-vă înapoi…

Auzii atunci un fluierat depărtat, apoi mai apropiat, un fluierat care îmi intră în suflet ca un cuţit. Răspunse sunetul unei goarne şi mi se păru că aud mugetul unui animal furios, alunecarea unei avalanşe care se prăvălea peste noi. Crezui că tot zgomotul acesta, că toată zguduirea care cutremurase cerul şi pământul, crezui că tot ce gâfâie, fluieră, mugeşte, ce scuipă flăcări şi varsă fum, crezui că toate acestea erau unchiul şi închisei ochii. Atunci, timp de câteva clipe, mă simţii dus, tras în toate părţile, îmbrâncit peste oameni, peste pachete.

— Dar, stai pe loc! zise mama… Fii atent, Albert, bagă de seamă…

Deodată m-am oprit. Redesebizând ochii, am văzut în faţa mea ceva negru, lung, cojţuros, care cobora de-a-ndaratele dmtr-un vagon, ceva care se termina jos cu un picior enorm, care bâjbiia în gol şi căuta un punct de sprijin. Toţi trei ne aflam în spatele acelei siluete, de şoldurile căreia atârna un sac cu dungi roşii şi verzi. Toţi trei eram aşezaţi milităreşte, aliniaţi, neliniştiţi şi palizi. Împietriţi de emoţie, niciunul din roi nu se mişca. Arătarea se întoarse cu faţa şi, din nişte unghiuri şi negreli, de sub umbra unei pălării mari, îndreptă spre noi doi ochi stranii, mânioşi, două priviri din mijlocul cărora ieşea un nas lacom şi cercetător ca al unui câine, două priviri de neîndurat. Era unchiul.

— Bună ziua… bună ziua… bună ziua!… bâlbâi el, adresând fiecăruia dintre noi un mic salut, aspru şi scurt, ca un bobârnac.

Tata se repezi să-l sărute. Dar abatele, întinzând sacul cu un gest poruncitor, îi retează tot entuziasmul.

— Bine!... Mai târziu!... Ai o trăsură?... Ei bine! haide, ce aşteptţi?

— Dar bagajele? întrebă mama..

— Nu vă îngrijiţi de bagajele mele... să mergem.

Şi se îndreptă bombănind spre ieşire. Cum nu-şi găsea biletul se certă cu funcţionarul.

— A!... Iată biletul... încearcă să fii. Politicos... imm-bee-cilule!

Tata era înmărmurit, mama dădu din umeri, ceea ce însemna:,.La naiba!... N-avusesem dreptate? E mai rău ca niciodată!” Cât despre mine, în-zăpăceala acestei sosiri, uitasem de salutul meu.

Ne suirăm în trăsură. Mama şi unchiul luară loc în fund; tata şi cu mine ne aşezarăm pe bancheta din faţă. Nu îndrăzneam să-mi ridic ochii de teamă să nu-i întâlnesc pe cei ai unchiului. Acesta îşi potrivea pe genunchi poalele hainei lui îmblănite. Atunci mama îi întinse un capăt din pătura de acoperit picioarele. El o examină pe dos, apoi pe faţă, păru mirat şi se acoperi fără să scoată o vorbă de mulţumire. Trăsura porni. Mama redeveni nepăsătoare şi aspră; tata era foarte stingherit şi nu ştia ce să zică. Totuşi îndrăzni:

— Ai călătorit bine? întrebă timid.

— Da, bombăni abatele.

Urmă o tăcere apăsătoare, pe care nimeni nu îndrăzni s-o întrerupă. Abatele încercă să vadă câmpia prin geamul mic al uşii, dar aburea la deforma obiectele de afară. Coborî geamul cu o mişcare atât de bruscă încât se sparse în mii de bucăţi, care căzură peste noi.

— Nu face nimic, nu face nimic!... zise tata, care credea fără îndoială că prin mărinimia lui are să îmblânzească pe teribilul Jules. Şi adăugă râzând:

— Şi apoi când se sparge ceva, ştii foarte bine că-i semn bun! Unchiul nu răspunse. Aplecat înainte, privea câmpia.

Din Coulanges până la Viantais drumul e încântător.

Merge de-a lungul văii, pe o mare întindere de verdeaţă nuanţată, pe unde curge la Cloche, râu şerpuitor, care pune în mişcare nişte mori bătrâne. Revărsat în ziua aceea, acoperea câteva livezi ce păreau nişte lacuri bizare, în care se găseau sălcii desfrunzite, şiruri de plopi, o vegetaţie lacustră pe care o reflecta apa picotind nemişcată. Paralel cu valea şi strângând-o ca împrejmuirea unui circ imens, dealurile urcau cu sate pe muchiile lor şi adesea – între linia înclinată a contururilor – se zăreau orizonturi depărtate, ţinuturi nesfârşite, molatece ca nişte nori. Şi peste toate astea se întindea lumina feerică a iernii, care pudra arborii cu o strălucire pe cale de-a se stinge, având toate tonurile fine, toate cenuşiurile vaporoase, care dădeau maselor opace fluidităţi de undă şi transparenţe de cer.

Abatele păru absorbit în contemplarea peisajului, iar expresia feţei i se îmbună puţin datorită luminii liniştitoare pe care o vedea. Tata se foldsi de acest moment ca să-l bată prieteneşte pe genunchi.

— Ce spui!… zise, depăşindu-şi mâhnirea pe care Jules i-o pricinuise prin purtarea lui… E plăcut să te revezi… De atâta timp!… Iată I sunt mai mult de şase ani, zău! îmi ziceam adesea: „Eh! n-o să-l mai vedem!” Ah! ne gândeam la tine, sărmane Jules!… El nu-l auzi şi continua să privească înainte… Deodată zise:

— Dar e frumos ţinutul!…

Unchiul spuse aceasta cu o voce mai puţin aspră, aproape emoţionantă.

Foarte frumos!… Foarte frumos!…

Şi, îritr-’ădevăr, vedea pentru prima oară ţinutul acesta în care se născuse, unde îşi petrecuse toată tinereţea. Natura nu spune nimic copilului, nici tânărului. Ca să-i înţelegi nesfârşită frumuseţe, trebuie să o priveşti cu ochii îmbătrâniţi, cu o. Inimă care a iubit, care a suferit. Jules repetă:

— Foarte frumos… da… Casele acestea şi clopotniţa asta mică… nu-i Brolles?

— Da! răspunse tata, vesel că vedea pe fratele său

îmbunându-se... E Brolles... recunoşti toate astea, nu-i aşa? ... Dar casa de jos, de lângă pădurea aceea mică?

— Casa lui moş Flamand... tot mai trăieşte?

— Tot, înehipuieşte-ti... însă bietul om e orb... Doamne! a trecut de optzeci de ani... N-ai să mai poţi prinde păstrăvi cu ei... Şi cum abatele avu un acces de tuse. Îi spuse neliniştit:

— Ar trebui să schimbi locul... Mi-e teamă să nu-ţi fie frig cu geamul ăsta deschis...

— Nu, nu!... e bine aşa! Sunt mulţumit!

Examinai atunci liniştit pe unchiul meu. Adincit iarăşi în gândurile sale. Trăsăturile lui îşi reluau lorul în amintirea mea tare nu-l păstrase decât ca pe un pastel şters. Îmi aminteam că-l cunoscusem; regăseam toate particularităţile feţii acesteia ciudate şi urâte, ale trupului acesta strâmb, căreia flacăra acestor doi ochi vii şi visători, neliniştiţi şi sălbatici, entuziaşti şi trişti, îi dădeau o viaţă extraordinară şi neobişnuită. Cât îmbătrinise! Era gârbovit ca un octogenar; pieptul lui îngust şi intrat înăuntru respira cu greutate şi adesea şuiera ca un ftizie; masca sa verzuie şi slabă era brăzdată în toate direcţiile, iar pieile fleşcăite îi atârnau sub bărbie.

Din toată fizionomia aceasta brăzdată nu-i mai rămăseseră tineri decât ochii şi nasul, un nas de o mobilitate surprinzătoare şi ale cărui nări se înfiorau ca acelea ale armăsarilor tineri.

— Eşti suferind? Eşti bolnav?... întrebă tata.

— Nu! de ce mă întrebi ’Mă găseşti schimbat...

— Schimbat, schimbat! nu-i acesta cuvântul...

— Doamne, ca şi pe mine... anii nu întinereşte pe nimeni! ...

— Fără îndoială, aprobă mama care până atunci nu deschisese gura. Şi cu o voce seacă, adăugă:

— T— Şi apoi Parisul... e atât de’nesănătos!... Viantais e un loc foarte liniştit şi atât de trist cinci eşti obişnuit cu Parisul. Nu găseşti distracţii, ca la Paris.

Ea apăsă asupra cuvântului acesta: Paris, cu o pismă

ascunsă împotriva oraşului acesta care îi restituia, ruinat şi fără îndoială bolnav, o rudă ce trebuia hrănită şi îngrijită gratuit.

Unchiul îi aruncă o privire piezişă, o privire rea, plină de ură şi se ghemui în colţul trăsurii. Rămase apoi tăcut sub pălăria mare ce-i acoperea faţa cu umbra ei.

Trecusem de satul Quatre-Vents. Însera. O brumă deasă se ridica de pe fineţe ca un vis, scăldând dealurile şi arborii, ale căror vârfuri desfrunzite se destrămau în atmosfera lăptoasă. Când ajunseră în Viantais văzură câteva lumini roşietice la ferestrele caselor. În piaţă am zărit o umbră, umbra domnului Robin, care gesticula în ceaţă şi salută trăsura, scoţând jobenul cu un gest larg! Eram trist. Tot drumul, unchiul nu se uitase la mine niciodată. Totuşi nu-mi mai era frică de el, în ciuda purtării lui supărătoare şi a brutalităţilor lui necuviincioase.

O bănuială greu de înţeles, de copil, îmi spunea că era un biet suflet neliniştit şi îndurerat; şi sunt sigur că dacă în clipa aceea mi-ar fi spus un cuvânt blând, dacă m-ar fi sărutat, dacă mi-ar fi surâs doar. Cum surâsese naturii pe care o regăsise, l-aş fi iubit.

Condus de tata. Care-i ducea bagajul, ajunse cu greu în camera albastră pregătită pentru el. Suirea scării îi obosise plămânii şi îl făcuse să gâfâie. Mai mult, era foarte neliniştit. De când treguse pragul casei noastre – casa familiei pe care bunica ne-o lăsase nouă prin testament şi pe care o locuiam de când murise – se petrecu o schimbare în felul de a fi al abatelui. Recunoaşterea fiecărui obiect era pentru el o cauză vizibilă de nelinişte şi supărare. Îi părea rău că nu este casa lui? Sau amintirile trecutului îi făcea mai aspru golul de neîndreptat al vieţii sale? Scotocea cu ochii prin cameră, nerăbdător, plămădind în fundul sufletului răzbunări de altă dată şi nu da nicio atenţie recomandărilor fratelui care-i spunea:

— Ţi-am dat camera aceasta… pentru că este spre soare şi fiindcă ai o vedere foarte frumoasă spre Saint Jacques… uite… aci, ai un raft în perete… vezi, colo e odaia de

toaletă... Am înnoit aproape toată casa... Ce bine e să te revezi, nu-i aşa?... Ai nevoie de apă caldă?

— Nu. Răspunse abatele.

. Un „nu" care pocni ca o palmă. Totuşi tata conti-

— Nuă:

— Soneria e aci, în alcov... tu...

Fu repede întrerupt:

— Lasă-mă în pace... Mă plictiseşti cu explicaţiile tale... Şi nevastă-ta?... Mă plictiseşte şi ea, nevastă-ta! Am venit aici să fiu supus interogatoriilor? Să fiu spionat?... Fiţi liniştiţi, n-am să vă plictisesc mult timp...

— Să ne plictiseşti?... glumeşti, nu?... Ce, vrei să pleci din nou?

— Dacă plec, dacă rămân, asta nu te priveşte... nu-mi place să fiu plictisit!... Haide, taci...

— Dar, Jules, nu te supăra!... Speram să rămâi pentru totdeauna cu noi.

— Cu voi? rânji abatele... Nu, dar ştii, ai o idee caraghioasă!... cu voi?...

Ridică braţele spre tavan, indignat, mirat.

— Cu voi?... Ce să fac la voi, Dumnezeul meu? Ţi-ai pierdut capul, strigă abatele...

La rândul său se supără şi tata:

— Bine, zise el... Vei face ce pofteşti... Mâncăm la ora şase... în seara aceasta avem invitaţi la masă pe preot şi familia Robin.

preot care, deschizând dulăpiorul cu artoforul ar fi zărit un broscoi în fundul lui, n-ar fi rămas mai înmărmurit decât unchiul, când află această veste. Rămase la început ca uluit. Apoi, ochii i se măriră enorm, fulgerători; puţin câte puţin faţa i se acoperi cu pete roşii, făcea-mişcări de epileptic şi cu o voce răguşită, întretăiată de mânie, bâlbâi:

— Canalie!... Tâmpitule!... Imm-bee-cilule!... Aşadar de abia sosesc şi repede îţi pofteşti prietenii!... Mă iei drept un animal ciudat?... Sunt eu de râsul tău şi al prietenilor tăi... Le-ai spus: „Abatele Jules... un nebun, un original, un preot nelegiuit!... O să-l vedeţi!... O să-l puteţi pipăi... să vă

convingeţi că nu-i o păcăleală, ci o realitate44... Sperai să-ţi plăteşti plăcerea să mă arăţi ca pe un urs de menajerie, un monstru de bâlci, un berbec cu cinci picioare!... Şi crezi că am să mai stau o secundă în magherniţa ta, cu un ticălos ca tine, cu o ismenită ca nevastă-'ta?... Crezi?... Mă duc la hptel... la hotel... pricepi? La hotel!...

îşi luă haina pe care o dezbrăcase, îşi închise geamantanul pe care îl deschisese şi:

— Mă duc la hotel! se bâlbâi el... Bună seara!

'Abatele trecu prin fala tatii care rămase uluit, coborî seara şi se duse. Auzirăm poarta care se închise după el, trântită furios.

Cina fu mohorâcă şi tăcută. Părintele Sortais nu mâncă deloc, fiindcă această întâmplare de necrezut îi deranja stomacul. Din timp în timp, întreba:

Aşadar a plecat, aşa?... aşa?... Şi după răspunsul afirmativ al tatii.: Dar e cu neputinţă... suspina el... e cu neputinţă!

în timpul tăcerii, judecătorul de pace aruncările două ori aceste cuvinte, care rezumau importamele sale gânduri:

— Taris!... Taris fără îndoială!... Iată!...

Doamna Robin, foarte înţepată, păstră o mândrie de femeie jignită din cauza plecării necuviincioase a abatelui. Îi părea rău că îmbrăcase pentru el rochia de moar antic, rochie de mare gală şi că îşi pusese bijuterii şi îşi făcuse o coafux-ă care ascundea sub un mănunchi de flori chelia craniului ei plin de eczemă. Ea nu pronunţă niciun cuvânt şi cu faţa puţin întoarsă, îşi mişca lanţul lung de aur între degetul cel mare şi arătător, cu gesturi de chitaristă.

în vreme ce preotul, domnul Robin şi tata se încălzeau în faţa căminului din salon, tăcuţi şi serioşi, uumind şi uitând de cafeaua servită, doamna Robin trase pe mama în pervazul unei ferestre şi încet, cu glas reţinut şi cu complicitate în priviri, o întrebă:

— Şi, nu ştii nimic?... nimic?

Mama dădu din umeri şi zise: ,

— N-a avut nici bagaje!... Doar un geamantan!... A! nu

mă îndoiam de asta!

» * a k r i: a ***a*** o o *Îl* |

Trecuseră doi ani. Părintele Sortais murise de o embolie a inimii şi urmaşul său, abatele Blanchard, fost prim vicar în Viantais, care îmi da şi continua să-mi dea lecţii de latină, îi luase locul la noi în casă, la cinele familiale şi la bog-ul de duminecă. Bog-ul începu chiar să fie însqţit de muzică, fiindcă noul preot avea un foarte frumos talent să eânte din flaut şi îi plăcea, fiind vesel, să ne distreze cu câteva compoziţii proprii. În serile acelea, mama servea ceaiul cu câteva prăjituri uscate, pe care preotul le mânca cu lăcomie, râzând sănătos şi mângâindu-şi stomacul:

— Ceea ce iese din flaut, revine la tobă.

Cât despre Robini, ei continuau să aştepte mobilele din casele domnişoarelor Lejar, ale căror guşi creşteau şi se mişcau sub bărbiile lor ca nişte, burţi de copii. Liniştită şi mereu aceeaşi, viaţa se scurgea monotonă. Mese tăcute, întrerupte doar din timp în timp de explicaţiile chirurgicale ale tatei şi de comentariile lui asupra abatelui Jules; seri mohorâte, petrecute cu Robinii, în care nevasta judecătorului şi mama eârpeau aceiaşi ciorapi ca odinioară, vorbeau despre aceleaşi lucruri, se plângeau de aceleaşi ne-

—

plăceri, în timp ce d-nul Robin şi tata jucau aceeaşi partidă de pichet. Un singur eveniment de seamă se produsese: joia nu ne mai duceam să cinăm la familia Servieres. Mai întâi, supăraţi unii cu alţii ’ din. Pricina abatelui Jules, ajuns favoritul casei, relaţiile noastre s-au rupt cu ei dintr-o dată, în urma unui incendiu la care domnul Servieres, primarul, nu făcuse ceea ce zisese tata, care era ajutor de primar. Tata criticase cu strălşnicie măsurile luate de el şi se lepădă în faţa populaţiei de orice răspundere. Din această pricină, avu loc un schimb de explicaţii foarte aprinse, în urma cărora se supărară pentru totdeauna. Eu regretam casa lor, unde inima mi se înduioşa de căldura parfumată ce se ridica din covoare şi se

răspândea din tapete. Îmi părea rău, mai ales de doamna Servieres, atât de blondă, a cărei piele era aşa de rozã, aşa de plăcută la sărutat şi a cărei privire aducea în viaţa mea, lipsită de surâsuri şi de mângâieri, niţică lumină de vis. După ce trecură câteva luni, nu mai mă gândii la ei.

După plecarea sa de neuitat, nu mai revăzurăm pe abate decât pe stradă şi atunci nu ne salutase. Două încercări de împăcare, făcute de preotul bătrân, nu-şi ajunseră scopul. Acesta se lovise de o hotărâre nestrămutată şi definitivă. Nu putuse scoate de la Jules decât aceste cuvinte:

— Imbecilii! O viaţă întreagă am trăit cu o mulţime de imbecili... să-mi dea pace!

Când preotul văzu că argumentele şi rugăminţele nu folosesc la nimic, se hotărî să întrebuinţeze ameninţarea.

— Ascultă, domnule abate, îi zise, încercând să dea vocii sale o intonaţie gravă... Dumneata vrei să te stabileşti aici, ca preot. N-o poţi face fără aprobarea mea... Ori, eu pun o condiţie... să vă împăcaţi cu familia.

Jules murmura mereu:

— Im-bee-cilii! Să-mi dea pace!

— Gândeşte-te bine. Domnule abate... Situaţia dumitale nu o cunosc, dar bănuiesc că nu e în regulă...

Nu mă scoate din răbdări... Mă voi plânge episcopului.

— Plânge-te şi dracului!... Lasă-mă în pace... să mă slăbească! Im-bee-cilii!

Nu mult după aceasta, preotul muri. Cel nou, ţinând la liniştea lui, nu căuta să aprofundeze lucrurile. De altfel abatele îl vizită imediat după ce se instală... Totul se petrecuse cum nu se poate mai bine. Hotărâră orele slujbelor, discutară cele mai mici obligaţii la care sunt supuşi într-o parohie preoţii. Fără ca Jules să ridice cea mai mică obiecţiune. Supunerea aceasta îl uimi.

— A fost foarte de treabă, foarte politicos! încheie preotul Blanchard, care veni imediat să ne povestească întrevederea... Ştiţi că vorbeşte bine...

E chiar plăcut la vorbă... ei! ei! un orator.

Tata îl întreabă:

— L-ai întrebat, ce-a făcut la Paris, timp de şase ani?... în sfârşit, ar fi bine să se ştie.

— Da... adică am adus vorba despre lucrul acesta... dar, la cuvântul de Paris, abatele a rămas în defensivă... şi apoi a plecat...

— Atunci nu se ştie încă nimic?

— Nimic.

— Poate că n-o să ştim niciodată nimic! spuse tata, scoţând un oftat plin de dezamăgire.

Şi deodată, deşteptându-se în el trufia familială, uitând neplăcerile ce-i făcea Jules, deveni mândru i

— Vorbeşte bine ştrengarul, nu-i «şa?... Ah, Doamne! nu-i prost!

AHarăm. Una după alta, două noutăţi mari. Abatele cumpărase şi plătise imediat proprietatea Capuţinilor. Apoi îi sosiră mobilele şi şaizeci de lăzi mari cu cărţi. Mama dădu din umeri şi nu voi să creadă.

— E cu neputinţă, zise ea... N-avea decât un geamantan.

Totuşi, trebui să creadă. Atunci se supără.

— A vrut să ne înşele... era bogat!... Dar, de unde o fi furat atâţia bani?

Ea, care era de obicei aşa de liniştită, aşa de stăpână pe sine, îşi pierdu cumpătul, întrezărind un şir de crime, de denunţuri cu putinţă şi nervoasă, zguduită de dorinţa răzbunării:

— Trebuie să aflăm ce-a făcut la Paris, strigă ea. Trebuie să aflăm imediat...

Seara, domnul Robin exprimă ideea aceasta:

— Toate că a jucat la Dursă!

În timpul acesta abatele se aşeză la Capuţini.

Aşa se numea o proprietate situată la două sute de metri de oraş, şi lumea nu cunoştea originea numelui „Capuţini44. Nimeni, nici chiar notarul, care. Cunoştea bine istoria ţinutului, nu auzise că ar fi fost odinioară acolo o mănăstire de capuţini sau de alţi călugări. De altfel, nici nu prea semăna a mănăstire, ci mai cuj’ând cu un misterios refugiu amoros. Era o casă mică, în stil Ludovic XV, cu linii

frumoase, dar veche şi foerte dărăpănată. N-avea decât un parter, cu ferestre înalte şi1 mari, ea geamurile unei sere de portocali. O alee îngustă de dafini – aproape o cărare – care pornea din drum, ducea până la ea. În faţa intrării principale se întindea o curte rotundă, plină de iarbă, mărginită de ziduri mărunte, de-a lungul cărora creşteau trandafiri sălbăticiţi acum, cât şi nişte arbuşti rari. Sub peronul elegant şi simplu, coborau spre subsol nişte trepte aproape ascunse vederii de două tufe mari de hortensii.

în spatele casei, grădini spaţioase îşi întindeau cele trei terase ale lor, etajate, împrejmuite de arbuşti tăiaţi conic, ce coborau într-o livadă scobită, ca fundul unui lac secat. De jur împrejurul livezii se înălţau pe deal stejari bătrâni ce închideau orizontul strimt, cu verdeaţa lor încreţită, nelăsând, în raza vizuală a casei, decât o deschizătură prin care apăreau, desfăşurându-se în evantai, îndepărtate ţinuturi vaporoase şi fermecătoare. Grădinile, de mult timp neîngrijite de nimeni, aveau o mulţime de păsări pe care omul nu le mai înspăimânta. Iarba şi florile sălbatice se înmulţeau libere, nebune, bete de parfumurile lor, acoperind brazdele cu fanteziile lor edenice, zidurile vechi cu decoraţiuni de un gust ales, care se amestecau cu mozaicurile delicate ale pietrelor, peste care viaţa îşi legăna broderia. Legaţi unul de altul, prin ghirlande de zorele, arborii fructiferi, odinioară deformaţi defoarfecele grădinarului, îşi întindeau fără teamă crengile lor noduroase, de culoarea bronzului, încărcate de crăculiţe noi, roz, în care se cuibăreau păsările. Era o linişte atât de mare, că ai fi spus că veacurile nu îndrăzniseră să treacă pragul acestui paradis. Atât de aproape de om şi în acelaşi timp atât de departe de el nu simţeai trăind decât natura divină, veşnica tinereţe, străvechea frumuseţe a lucrurilor, pe care n-o murdărise privirea omenească. Intr-un colţ al păcii acesteia, un cadran solar marca cu o linie subţire de umbră fuga domoală a orelor.

Timp de câteva zile gândul părinţilor mei nu părăsiră Capuţinii. Nu ca să guste farmecul poeziei atât de severe,

dar ca să urmărească pe abate, li cuprinse dorinţa de iscodire; voiau să ştie. De dimineaţa până seara nu auzeam decât exclamaţii, întrebări, presupuneri. Ce făcea? Ce zicea? Pentru ce se ascundea? Ah! trebuie să se petreacă ţa Capuţini lucruri extraordinare! N-ar fi putut şi el, ca toată lumea, să locuiască o casă în oraş, dacă n-ar fi avut intentii ascunse? Cu tendinta aceea, pe care o au

femeile de treabă din provincie, de a face din obiceiuri simple, care nu le sunt familiare, fapte îngrozitoare şi păcate monstruoase; cu uşurinţa de exagerare, pe care o au când se gândesc la vicii, mama întoyărăşa noţiunea de Jules cu ideea desfrânărilor monstruoase şi confuze. Cufundată în tulburarea ei, într-o'zi spuse chiar în faţa mea:

— Nu m-aş mira chiar dacă ş-ar fi adus o tipesă din Paris!

Tata, foarte impresionat de afacerea asasinului Verger şi a bombelor Orsini, nu era departe să şi-l închipuie pe abate punând la cale atentate ascunse şi fabricând maşini infernale, cu ajutorul pulberii şi explozibilelor.

Abatele îşi făcea liturghia dimineaţa la şapte. Trei lovituri de clopot, câteva mormăieli, gestul binecuvântării; câteva îngenuncheri, făcea gestul că bea; încă vreo câteva mormăieli şi obligaţia de preot era sfârşită. Când credincioasele soseau gâfâind, preotul părăsea altarul şi se ducea în sacristie, legănând sub voalul brodat potirul golit de sângele Domnului. Apoi se î'eântorcea la Capuţini.

Cu speranţa nesigură de a afla ceva şi poate şi din dorinţa nemărturisită de a se apropia de el, mama începu să se ducă regulat la liturghiile lui.

— E mai uşor pentru cumpărături, din cauza orei, explica ea.

De mai multe ori se împărtăşi. Abatele îi punea repede pe limbă anafura albă şi se făcea că n-o vede. Se gândi chiar să-l ia de confesor, dar renunţă repede.

— Mulţumesc, se gândi ea... ce? este în stare să se ducă să vorbească pretutindeni de păcatele mele.

Atunci am fost însărcinat cu o misiune importantă. Afară

de ziua în care se ducea în vizită la Servieres, unchiul era întâlnit foarte rar în oraş. Dar, în fiecare după-masă, se plimba o oră pe drum, ţinând sub braţ cartea de rugăciuni pe care n-o deschidea niciodată.

— Ascultă, îmi zise mama într-o dimineaţă. Asta nu înseamnă că dacă noi suntem supăraţi cu unchiul tău, trebuie să fii şi tu, finul lui. Bagă în cap ce am să-ţi spun... E foarte serios... Unchiul tău se plimbă zilnic între ora unu şi ora două între Capuţini şi răspântia Trois-Fetus, nu-i aşa?

— Da, mamă.

— Ei bine, ai să te plimbi şi tu zilnic între unu şi două între Capuţini şi răspântia Trois-Fetus...

— Da, mamă...

— E firesc să-l întâlneşti pe unchiul tău...

— Da, mamă.

— Mai ales, să nu-ţi fie frică.

— Nu, mamă...

— Îl vei saluta... Ţine minte bine, copilul meu... Dacă îţi răspunde, întreabă-l de sănătate... Dacă te opreşte, vorbeşte cu el... Te sfătuiesc să fii foarte drăguţ, foarte prietenos, foarte respectuos... Arată-mi cum ai să faci.

Trebuia să repetăm scena probabilă ce putea avea loc între unchiul meu şi. Mine. Mama făcu pe abatele.

— Bine, aprobă ca. Nu-i rău... Caută să fii tot a. Şa de drăguţ şi când îl întâlneşti.

Plimbarea nu-mi displăcea deloc, cu atât mai mult cu cât avea loc în aceeaşi vreme cu o lecţie de latină. Insă mi-ar fi plăcut mai mult ca unchiul să nu fie pe drum. Ideea de a-l întâlni mă înspăimânta. Şi apoi, mă cuprindea un fel de ruşine la gândul să joc comedia asta; o dată cu un sentiment dureros, mi se strecura în suflet şi ceva ca o micşorare a respectului şi iubirii faţă de mama. Iu timpul lecţiei aceleia, ea avu în ochi acea expresie aspră, lacomă, privirea aceea metalică şi rece. Care mă chinuia când vorbea cu doamna Robin de chestiuni băneşti.

ioc

Cam tremurind, o luai pe marginea drumului privind

înainte. Sus soarele care cădea drept pe el, drumul era alb ca smântâna şi arborii, cu frunzişul lor decolorat vara de praful şoselii. Dantelau pe margini umbre albastre şi mici, ciuruite de picături de lumină. De fiecare parte, între gardurile de mărăcini, ţarinele coborau galbene şi arse de soare. Mergeam încet, năucit de teamă şi de căldura ce cădea din cer, pe care rătăcea un singur nor, pierdut şi el în azurul imens, asemenea unei păsări trandafirii. Drumul avea cotituri repezi, dispărea, reapărea. Cu cât înaintam, umbrele se lungeau, se destrămau, desenând boturi de monştri ciudaţi. Şi, deodată, zării îngrozitoarea sutană neagră pe albul strălucitor al drumului, urmărită de o umbră mică ce se juca la picioarele lui ca un căţel. Mă oprii deodată; unchiul mergea cu paşi mici, aplecat, cu omoplaţii afundaţi, cu încheieturile înţepenite. Sutana care îmi păruse atât de neagră, lucea în soare ca o platoşă. Văzând că nu se întoarce, reîncepui să merg. El mergea oblic către mai, spre înclinarea terasamentului, culese cu un fir de iarbă, apoi un altul, pe care le privi atent. Folosii clipa asta ca să-mi iuţesc pasul şi când mă găsii în faţa lui, despărţit de întreaga lăţime a drumului, trecui mai repede salutând. Unchiul săltă capul, mă privi o secundă şi aplecându-şi ochii pe o lupă pe care o ţinea în mână, continuă să examineze firul de iarbă.

A doua zi nu fusei mai norocos. A treia zi îl găsii şezând pe piatra unui kilometru. Mă aştepta.

— Vino aici, micuţule, îmi zise cu o voce aproape blândă.

Mă api’opiai foarte emoţionat. Mă privi câteva secunde cu milă, sau cel puţin aşa mi se păru.

— Părinţii tăi te-au trimis? Spune!… Nu minţi!…

în acelaşi timp mă ameninţa cu un deget ridicat.

— Da, unchiule, bâlbâi eu… mama…

— Ştii pentru ce te trimite mama ta?

— Nu, unchiule, răspunsei trist, gata să plâng.

— Eu ştiu… mama ta e o femeie cinstită… tetăl tău de asemenea e un om cinstit… Ei bine, cu toate acestea, sunt nişte «analii care stârnesc milă, micuţule… Ca toţi oamenii

cinstiţi… N-ai învăţat, asta tei şcoală?… înveţi catehismul la şcoală? Mergi la şcoală?

— Preotul îmi dă lecţii… suspinai eu.

— Preotul, reluă unchiul, de asemenea e un om cinstit… Tu de asemenea ai să fii un om cinstit, biet copil.

Şi, bătându-mă cu mâna pe obraz, adăugă:

— E păcat!… Acum du-te…

Mama fu foarte supărată de rezultat. Dacă ura sa împotriva abatelui crescu, ea îmi găsi şi mie vină din pricina nereuşitei şi mă copleşi cu învinuiri.

— Eşti un nepriceput… Nu eşti bun de nimic… N-ai să ajungi niciodată nimic…

Ea se încăpăţână şi mai mult să afle ceva.

Cum se sluji de mine, se sluji şi de Victorine, bucătăreasa noastră, îndemnând-o să iscodească, să-l spioneze zilnic, printre furnizori, obţinând doar ştiri neînsemnate. Din ordinul ei şi după indicaţiile ei, Victorine asaltă cu întrebările pe Madeleine, bătrâna servitoare a unchiului. Amândouă zăboveau la piaţă, la măcelărie, la brutărie, vorbind, întrebindu-se, mirându-se. În urma acestor vorbării dintre cele două cumetre, se aflară lucruri interesante şi pline de mister, care aţâţară însă fără să satisfacă toată curiozitatea de nepotolit a părinţilor mei.

Astfel, aflarăm că în timpul instalării, abatele se arătase supărăcios, îmbrâncind totul, înjurând lucrătorii; şi era aşa de furios că niciunul nu mai voia să lucreze pentru el. De atunci, se liniştise cu totul, nu se mai supăra, nu se mai plângea. Părea mai mult trist. Madeleine, de altfel, nu-l vedea deloc decât la ora mesii şi dimineaţa când se întorcea de la liturghie, atunci când se plimba în grădifla, pe care o lăsase neîngrijită, în fermecătoarea ei dezordine naturală. Din casă, abatele nu mobilase decât trei odăi – şi foarte simplu – camera de culcare, sufrageria, biblioteca. În cea din urmă sta toată ziua, până la miezul nopţii, când se culca. Câteodată scria, de cele mai multe ori citea. Citea cărţi mari, atât de mari, atât de grele că de abia le ducea singur. Pe uşa bibliotecii era scris cu litere groase: *Intrarea*

oprită. Şi, până atunci, nimeni nu-i trecuse pragul. O aranjase singur, fără ajutorul vreunui lucrător. El însuşi ştergea praful şi o mătura sâmbăta. Când ieşea, avea totdeauna grijă să întoarcă de două ori cheia şi s-o ia cu el. Era îngrozitor să priveşti prin gaura broaştii. A! erau cărţi mari, mijlocii, mici de tot, de toate formatele şi de toate culprile. Cărţile împodobeau cei patru pereţi până la tavan. De stăteau grămadă pe cămin, pe mese, sau erau împrăştiate pe toată duşumeaua... De asemeni era oprită intrarea într-o odaie, tot timpul încuiată, a cărei uşă era în. Faţa bibliotecii. Odaia aceasta nu avea în ea decât o ladă şi un scaun. Abatele se închidea în ea cam o dată pe săptămână, şi rămânea acolo ore întregi! Ce se petrecea?... Nu se ştia nimic... dar trebuie că se petreceau în ea fapte neobişnuite, căci adesea servitoarea îşi auzise stăpânul mergând furios, bătând din picior, scoţând strigăte sălbatice. Într-o zi, âtrasă de zgomot şi crezând că abatele se lupta cu hoţii, ascultă la uşă şi auzi limpede aceste cuvinte: „Porcule!... porcule!... porc scârnav!... Putreziciune I...” Cui îi vorbea astfel? Sigur era că nu se găsea în odaie decât abatele, lada şi scaunul!... Când ieşea de acolo, avea o înfăţişare îngrozitoare; avea părul zburlit, ochii s înspăimântători şi întunecaţi, figura muncită, şi era alb ca varul şi respira greu... Atunci se trântea pe pat în camera lui şi adormea. Cu siguranţă că lada aceea era cauza tuturor acestor manifestări ciudate. Madeleine văzuse lada, văzuse de asemenea scaunul... Scaunul *era de paie, cu spetează de cireş, ca toate scaunele; lada era de lemn pictat, foarte vechi, cu garnituri de piele de porc pe capac, ca toate lăzile... Astea nu o împiedicau pe

Madeleine să-i fie foarte frică şi să se întrebe adesea dacă nu ar fi bine să anunţe jandarmii.

Cutremurată de groază, Victorine, cu imaginaţia sa de bucătăreasă chinuită de gânduri nefireşti şi de poveşti de necrezut, se oprea din istorisit şi întreba pe mama:

— În sfârşit. Coniţă. Ce credeţi că ar putea fi în lada aceea? N-o*îj dracul în ea?... N-o fi oare în ea ariâmale care

nu mai trăiesc de când a venit pe pământ

” Domnul nostru Isus Christos?... Când eram eu mică, tata văzu intr-o pădure o dihanie... Vai! o dihanie extraordinară... Avea un bot lung, lung cât o frigare, o coadă ca un pămătuf de pene şi picioare. Sfinte Dumnezeule! picioare ca nişte lopeţi!... Tata n-a scos o vorbă şi dihania a plecat... Dacă tata ar fi vorbit, animalul l-ar fi mâneat... Iată! eu cred că este o dihanie din acelea în ladă...

— Haide, haide! făcu mama. Râzând din vârful buzelor ei subţiri... spui prostii. Victorine...

— Prostii!... coniţă dragă, zicea servitoarea, scandalizată de neîncrederea stăpânei sale. Nu, nimeni nu-mi va scoate din cap că se află lucruri drăceşti la Capuţini... Acum câteva zile, soneria de la poartă...

o sonerie mare... a căzut pe capul Madeleinei... Ei bine, coniţă. Madeleinei nu i s-a întâmplat nimic la cap. Dar de atunci soneria nu mai merge... Iată ce fapte se întâmplă la cumnatul d-voastră!

Victorine socotea toate aceste întâmplări întemeiate. Naturale şi nu se mira de de, ştiind de la prietena ei că în toată casa nu se găsea niciun obiect sfânt. Zadarnic ar fi căutat cineva un crucifix, o ieoană a Fecioarei, un aghiasmatar. Un medalion, o ramură de merişor. Abatele nu fusese văzut niciodată *rugându-se* înainte de a se aşeza la masă şi nici făcându-şi vreodată semnul crucii.

Povestea lăzii se răspândi. Umblă din gură în gură prin tot ţinutul, impresionând profund pe toţi. Până şi c-ei mai neîncrezători, şi chiar clienţii cârciumelor, care respingeau cu mândrie nefirescul în manifestările vieţii, se neliniştiră şi ei. Nimeni nu mai trecea drumul prin faţa aleii de dafini care ducea spre Capuţini, fără să fie urmărit de gânduri urâte. Adeseori de viziuni înfricoşătoare. Dar dacă abatele s-ar fi gândit să dea drumul pe eâmpie monstruosului animal, acestui necunoscut îngrozitor, care urla în fundul lăzii? Tuturor li se părea că arborii din împrejurimi îmbrăcau forme neruşinate, câmpiile se-ridicau în ondulaţii

ameninţătoare şi păsările pe ramuri adresau trecătorilor, o dată cu priviri cinice de cocoşaţi, cântece stranii, infernale. Biblioteca de asemenea lua în închipuirea oamenilor. Zăpăciţi de povestirile celor două servitoare, proporţii mari şi un aspect drăcesc. Lumea îşi închipuia pe unchiul îmbrăcat ca un vraci, făcând vrăji în timp ce cărţile lui însufleţite de o viaţă sălbatică alunecau ca şoarecii, miorlăiau ca bufniţele şi săreau ca broaştele în jurul lui.

La noi. În familie, lucrurile nu luau înfăţişarea aceasta de poezie magică. Totuşi lada ne tulbura. Fără îndoială că avea o taină, de vreme ce lada exista. Dar care? Ce conţinea lada aceea? Din pricina ei aveau loc interpretări extraordinare, bănuieli tragice. Care nu mulţumeau raţiunea. Cât despx-e bibliotecă, ea aţâţa viu curiozitatea, dar în alt fel.

— Trebuie că preţuieşte mult o astfel de bibliotecă I zicea mama.

Şi tata, cu un aer de om priceput, îi mărea valoarea.

— O astfel de bibliotecă?... Cine ştie cât valorează! Peste douăzeci de mii de franci.

Mama suspina.

— Şi când te gândeşti că n-are s-o lase finului său!

Dar în eurând viaţa tulburată de aceste evenimente îşi reluă mersul obişnuit. Era vădit că mama se gândea la Capuţini şi făcea tot felul de combinaţii în capul ei; cu toate acestea nu mai vorbea des de abate. Avea cu Victorine discuţii tainice, convorbiri lungi, care nu treceau de uşa bucătăriei. Cât despre tata, sfârşi prin a se mângâia de supărarea cu fratele său, spunând aproape vesel:

— Bah!... Jules totdeauna a fost aşa... n-are decât să continue... Noi n-avem, mulţumesc lui Dumnezeu, nevoie de banii lui.

De altfel, două naşteri de seamă, despre care se vorbi mult la masă, veniră să-l sustragă de la preocupările familiale şi aduseră în casă oarecare veselie, pe care o cunoşteam atât de bine. Eu, în fiecare după-masă, mă duceam la presbiter melancolic, cu cărţile în mână. În

cursul repetiţiei, preotul Blanchard mă întreba uneori:

— N-ai revăzut pe unchiul tău?... Ce om curios!

Şi cum îi păream trist, preotul grăsuliu şi vesel se gândi să mă înveţe o dată cu *De viris,* să cânt şi din flaut.

— E un instrument frumos! zicea el... îţi va ridica moralul.

Tot pentru a-mi ridica moralul, dacă fusesem cuminte, tata mă lua joia cu el, în cabrioletă. Îl întovărăşeam la vizitele pe care le făcea bolnavilor. Mergeam împreună, fără să schimbăm o vorbă, amândoi zdruncinaţi de drumul stricat* ca de-o barcă, pe care o ridică valurile. Prin sate, în faţa caselor

\ /

uncie gemeau bieţii bolnavi, ne coboram din trăsură. Tata lega hăţurile de gratiile ferestrelor şi pe când intra în locuinţele mohorâte, eu zăream din prag. În umbra odăilor afumate şi nenorocite, feţe îndurerate şi palide, bărbi săltate, dinţi încleştaţi şi ochi ficşi, căzuţi în orbite, ochii fiinţelor ce trăgeau să moară. Cu inima întristată, înfricoşat de înfăţişarea morţii, mă gândeam la copiii Servieres, al căror trai era plin de bucurii şi veselie, cu nişte părinţi a căror iubire era ca o lumină, cu lucruri frumoase care îi învăţau cum să fie fericiţi; şi mă gândeam de asemenea la unchiul meu, care îmi zisese cu un aer trist şi blând:,. E păcat!”

Abatele începu să iasă mai puţin şi să se închidă mai mult în bibliotecă. Se părea că sănătatea i se şubrezise, că tuşea mult şi avea adesea ameţeli. Făcea liturghia numai la trei zile o dată. Cu prilejul aducerii moaştelor Sfântului Remy la Viantais, patronul parohiei – sărbătoare cu prilejul căreia veniseră în ţinut trei episcopi, şi mai. Mult de o sută de ecleziaşti – unchiul refuză să facă parte din cortegiu, gest ce fu interpretat în defavoarea lui, cu toate că se scuzase cu boala. Se bănui că sunt alte cauze şi, printre de, o scârbă abia ascunsă faţă de tot ce ţinea de cultul religios. Era văzut din ce în ce mai rar pe drum; grădina îi devenise locul favorit al plimbărilor, în zilele frumoase, cu soare, îi plăcea să stea’ pe iarbă sub un salcâm, privind zborul

jucăuş al gaiţelor sau urmărind în văzduh înălţarea ereţilor. Căuta oare liniştea adormitoare a singurătăţii? sau era suferinţa, amorţeala omului învins pentru totdeauna? După spusele Madeleinei, firea stăpânului său se schimbase mult. Momentele de mânie erau din ce în ce mai rare; avea în faţa plantelor şi a insectelor clipe de înduioşare, clipe de extaz. Pasările, cărora le azvârlea firimituri de pâine şi grăunţe de griu, îl urmăreau adesea mvârtindu-se în jurul lui. Nemaifiind văzut aproape deloc în ţinut, lumea se obişnuise să nu se mai gândească la Capuţini cu frică, deşi biblioteca şi lada tulburau adesea convorbirile oamenilor de treabă, seara, la vecernie.

întâmplările pe care le-am povestit au întărit prie-: tenia noastră cu judecătorul de pace şi cu soţia lui, îăcând-o mai intimă. Mama credea fără îndoială că găseşte în această legătură un serios sprijin moral şi, cine ştie, în cazul unui viitor proces, un serios sprijin material. Domna Robin era desigur fericită să joace rolul de confidentă, într-o comedie în care n-avea de suferit şi care-i satisfăcea răutatea, ca urmare a unui şir de complicaţii neprevăzute şi tulburătoare. Ea nu-i putea ierta deloc unchiului refuzul de a lua parte la cina pentru care se gătise cu atâta cochetărie. Deşi trecuse doi ani, păstra încă foarte vie răzbunarea pen’ tru această lipsă de politeţă. Aceste două doamne se vedeau mai des ca niciodată. Pentru un da sau pentru un nu, mama mergea la prietena ei; şi doamna Robin *j* de asemenea, pentru un nu sau pentru un da, alerga la noi, cu o înfăţişare serioasă şi misterioasă. Amândouă simţeau nevoia să se sfătuiască pentru cel mai mic fleac, chiar şi în’afară de micile şi marile evenimente din izvorul nesecat al vilei Capuţinilor.

Într-o zi, pe când treceam prin faţa casei domnişoarelor Lejars, mama zise:

— Vai!... Trebuie să cer o informaţie doamnei Robin.,

Domnişoarele Lejars locuiau la parter; primul şi unicul etaj era ocupat de familia Robin. Ridicind ochii spre casa aceasta, pe care nu o puteam suferi, zării la una din

ferestre profilul slab a lui Georges, aplecat asupra unei cusături. Mâinile copilului se mişcau în sus şi-n jos, trăgând acul.

— El,. Cel puţin, e folositor la ceva! zise marna, pe un ton de dojană, în timp ce intram printr-un coridor întunecos, pardosit cu cărămizi, în. Fundul căruia se afla o seară fără mâner, dreaptă, care ducea spre apartamentul Robinilor.

De câtva timp, doamna Robin întrerupsese educaţia fiului său. Diform şi bolnăvicios, cum era micul Georges, ea se gândise că nu mai trebuie să se bizuie pe viitorul lui şi că, mai târziu, orice carieră îi va rămâne închisă. Atunci, pentru ce era să mai cheltuiască bani cu o învăţătură ce nu avea să-i servească la nimic? Cel puţin o să trăiască? Se îndoia. În aşteptare, mama sa se gândi să se folosească de el la treburile gospodăriei, să facă din el un fel de servitoare. Îl însărcina cu lucruri respingătoare şi murdare, ceea ce o scutea de o femeie de serviciu. Cu jumătate de zi; el trebuia astfel să spele vasele, să spele căldările, să mături, să cureţe ghetele. Şi după aceea, cosea toată ziua. Repara cârpele de bucătărie, rufăria mare, cârpea ciorapii rupţi sau tricota izmene pentru tatăl său. Aşezat, la aceeaşi fereastră, mereu aplecat, cu faţa pământâe, cu trupul zgâlţâit din când în când de tuse, cosea pânza şi se întrerupea doar să privească copiii care jucau şotronul pe lespedele pieţii de grâu, ca să urmărească zborul familiar a porumbeilor şi căruţele care mergeau spre drumurile mari, spre soare şi verdeaţă.

Doamna Robin veni şi ne deschise. Era într-o bluza largă; un şorţ de bumbac albastru îi apăra juponul, un jupon de dedesubt, negru, legat neatent, lăsând să se vadă partea de jos a pulpelor şi picioarelor încălţate cu pantofi de pânză. Îndată ce ne recunoscu se ascunse repede după uşă, ruşinată de a fi surprinsă în starea asta, care-i completa urâţenia, scoţând şi mai mult în evidenţă bubuliţele de pe tenul său.

— Nu vă pot primi aşa, zise ea... Tocmai voiam să toc în bucătărie un pateu... Lăsaţi-mă să**-mi** pun **o** rochie, cel

puţin...

— Dar nu, dar nu, insistă mama... Nu vreau să te deranjez, dragă prietenă... merg cu dumneata în bucătărie. Albert va sta de vorbă cu Georges... am o noutate...

Neliniştită, doamna Robin îşi scoase capul, şi miorlăi:

— Cu toate acestea, nu se cuvine... zău! Dacă aş fi ştiut că veniţi...

Ea se mai împotrivi, dar mama o trase spre bucătărie, în timp ce eu mă îndreptam spre camera în care era Georges.

I

În mijlocul camerei era un pat de mahon acoperit cu un fel de perdele albe. Patul acesta era despărţit printr-un paravan stricat de un pătuleţ de fier, al cărui cap se sprijinea de colţul perdelei; era fătuţul unde dormea Georges. Un dulap de nuc cu marmură cenuşie deasupra, un fotoliu Voltaire îmbrăcat în stofă de culoare roşu închis, o toaletă în stil Empire, în formă de tripied şi pe cămin, sub un glob, o pendulă de zinc aurit, reprezentând pe Maria Stuart completa restul mobilierului. Ici şi colo câteva crucifixe, un vas cu apă sfinţită şi litografii cu scene pioase îngălbeneau în rame de lemn. Lângă fereastra fără perdele, în faţa unui teanc de cârpe şi pânzeturi şi a unui coş de răchită plin de ghemuri de aţă şi tocuri de ace, Georges cosea foarte aplecat, cu faţa întunecată de o umbră albăstrie şi liniştită, conturată de o linie de lumină vie. Sărmanul infirm îndreptă spre mine, apoi spre uşă. O privire plină de teamă' şi văzându-mă singur, îmi surâse.

— Mama nu-i acolo? întrebă încet.

— Nu.

îşi lăsă lucrul şi ridicându-se greoi, veni în întâmpinarea mea. Picioarele prea slabe pentru trupul său, totuşi atât de debil, se îndoiau la fiecare pas, asemenea vlăstarului subţire al unui arbust sub greutatea unei vrăbii.

N-avusesem de multe ori ocazia să fiu singur cu el. Bietul copil nu ieşea aproape niciodată din casă. La ei sau la noi, mereu se aşeza între noi umbra rece a mamei sale. Nu ne vorbeam, însă ochii noştri îşi vorbeau în locul gurilor şi ai lui

îmi povestiră pe larg durerile sale.

— Stai lângă mine, îmi zise el, aducând un taburet.

Sprijinindu-se de umărul meu, se reaşeză pe locul lui şi mă privi fără să scoată un cuvânt. Nici eu nu zisei nimic. Puţin tulburat şi puţin mâhnit, ca înaintea unui om pe care îl ştii superior, îl examinai. Avea părul blond şi mai, atât de mai ca al animalelor bolnave. Faţa lipsită de sânge, ofilită, se coloră pe umerii obrajilor prea ieşiţi cu o uşoară pată roz. Simţeai că sub bluza de bumbac, care îl acoperea până la jumătatea pulpelor, avea nişte oase slabe şi nişte membre pipernicite. Mâinile lui te uimeau prin lungimea şi uscăciunea lor. Asemenea mâini nu văzusem la niciun copil. Ochii lui albaştri, de un albastru întunecat, nelinişteau prin adâncimea privirii şi precocitatea gândurilor pe care le destăinuiau.

Privirea lui Georges, mereu aţintită asupra mea, îmi deveni de nesuportat; îmi făcea impresia că mă apasă ceva pe craniu. Deodată îmi zise:

— Tu nu te-ai gândit niciodată să pleci… să pleci departe… foarte departe?

— Nu, răspunsei. De ce mă întrebi asta, Georges?

El se întoarse spre fereastră şi mişcându-şi mâna lungă şi uscată, zise:

— Pentru că trebuie să fie frumoase ţările acelea depărtate… De acolo… ţările de deasupra acoperişurilor… ţările depărtate, de peste păduri… Ieri seară, pe când părinţii mei erau la voi, m-am gândit să plec… departe de aici. M-am ridicat, m-am îmbrăcat… dar era uşa încuiată. Atunci m-am culcat iar şi am visat nişte lucruri… E departe America, spune?

— Nu, nu e departe. Dar de ce mă întrebi, Georges? repetai.

— Pentru că, anul trecut am citit o carte… Ex-au nişte copii… Locuiau pe nişte cimpii… câmpii… păduri… Fugeau prin mijlocul florilor frumoase, după animale frumoase… Pe copaci erau papagali, pasărea paradisului şi păuni sălbatici… şi n-aveau nici tată, nici mamă!… Toate astea se

întâmplau în America... E departe?

— Nu ştiu, zisei încurcat.

— Nu ştii?... Uite, aş vrea să mă duc în America... sau în altă parte... Din când în când am văzut copii pe drumuri, păzind vacile... Vacile păşteau... Ei culcgeau ciuboţica cucului şi făceau bucheţele galbene, frumoase... sau mâneau mure de pe garduri... Trebuie să fie frumos să păzeşti vacile... Copiii care păzesc vacile au părinţi, spune, ştii?

— Nu ştiu.

Georges se necăji.

— O! Nu ştii nimic, suspina el.

Şi deodată reluă:

— Câteodată, prin piaţă, văd treeând căruţe de saltimbanci... căruţe mari, galbene, roşii, cu ferestruici şi cu un coş mic fumegând... Am poftă să plee cu de... Tu ştii unde se duc?

— Se duc în oraşe, departe...

— Oare se duc în America?

— Poate!

Se gândi o clipă, mă trase apoi mai aproape de eJ şi mă sărută.

— Să nu spui nimănui... Ei bine, iată... Când va trece o trăsură, mă voi coborî şi am să mă duc după ea... Şi pe urmă am să rog pe saltimbanci să mă ia cu ei...

Se întrerupse:

— Tu nu te-ai gândit niciodată să pleci?

Cuvintele lui Georges îmi făcură rău, mă tulburară în credinţele mele sfinte de copil, în dragostea aceea de animal, care te leagă puternic chiar şi de casa în care ai fost nenorocit, chiar şi de sinul familiei care nu te iubeşte. Foarte emoţionant zisei:

— Ascultă, Georges, nu-i înţelept ceea ce spui... E păcat, şi Dumnezeu te va pedepsi... Tu nu iubeşti deci pe tatăl şi pe mama ta, pe care vrei să-i părăseşti?

Copilul atât de palid se nelinişti pe scaunul lui. O flacără îi străbătu ochii, deveniţi aproape nemiloşi pentru o fiinţă aşa

de firavă. Şi strângând pumnii strigă cu o voce răguşită:

— Nu!... Nu!... nu-i iubesc... Nu!

— Pentru ce? bâlbâii eu... Pentru că te bat? pentru că te ţin închis?

— Nu... altădată am fost bătut; altădată am fost ţinut închis... Şi îi iubeam.

— Atunci, pentru ce nu-i mai iubeşti acum?

Georges îşi lăsă capul în mâini şi suspină:

— Pentru că fac murdării... murdării... murdării!

Lacrimile i se transformară deodată în mânie:

— Murdării, repetă ei... Noaptea îşi închipuie că dorm... şi îi aud... La început am crezut că se bat, că se strâng de gât... Patul scârţâia... mama ţipa... cu vocea înăbuşită, cu vocea sugrumată... Dar nu, o dată am văzut... făceau murdării...

O tuse seacă îi opri vorba. Mi-am întors privirea de la el tulburat de ceva ce nu înţelegeam, dar simţind că e ceva înfricoşător şi ruşinos... Micul infirm urmă:

— Cum vrei să-i iubesc?... E cu putinţă aşa ceva?... Să mă bată, să mă ţină zi şi noapte în lada de cărbuni... totuşi i-aş iubi!... Dar, aşa ceva?... Nu îndrăznesc să-i mai privesc în ochi. Doar simţind rochia mamei trecând pe lângă mine şi e de ajuns să roşesc... Căci nu-i mai văd cum sunt de fapt... îi văd mereu ca în noaptea aceea... De aceia vreau să plec departe... foarte departe!... În ţările unde copiii n-au părinţi... unde pe arbori cântă păsări frumoase... Ca în America...

La uşă se auzi un zgomot de voci, urmat imediat de un zgomot de paşi. Georges îşi reluă lucrul, se aplecă asupra lui ca să-şi ascundă tulburarea şi mama cu doamna Robin intrară în cameră.

Văzându-ne stând unul lângă altul tăcuţi, doamna Robin îmi aruncă peste umărul mamei o privire plină de ură:

— Aşa, văd că aţi fost cuminţi...

Ea se apropie de Georges să-l sărute. Dar deodată, foarte palidă, întinse braţul spre fereastră şi exclamă tare:

— A! asta e prea mult!... e prea mult!.. Priveşte!

Abatele Jules trecea prin piaţă la braţ cu văruî Debray. Mergeau încet, vorbind prieteneşte; vărul, încordat şi gesticulând, abatele sprijânindu-se de braţul lui cu un aer de om mulţumit. La colţul hotelului Trois-Rois, se făcură nevăzuţi.

Mama rămase împietrită. Doamna Robin, foarte serioasă, o privi pe mama.

— Numai asta mai lipsea! exclamă ea... Căpitanul Debray e un intrigant vestit!

Cât despre mine, nu mă mai gândeam nici la unchiul Jules, nici la vărul Debray. Încă sub impresiacuvintelor lui Georges, simţeam desfăşurându-se în faţa mea lucruri nelămurite, de temut; ochii mi se plimbau de la doamna Robin, care mi se păru mai puţin urâtă, până la patul de mahon, deasupra căruia, sub perdelele albe, plutea un mister.

i.T

Vărul Debray, în afară de vechile sale amintiri din cazarmă şi cunoştinţele sale plastice despre obiceiurile dihorilor, avea prea multe idei în cap. De când părăsise regimentul, nu avusese decât una şi trebuise să renunţe şi la aceea. Viteazul văr se gândise să înzestreze ţinutul cu o companie de pompieri, al căror comandant să fie el; scrisese asupra acestui lucru rapoarte peste rapoarte, memorii peste memorii, făcuse planuri, statistici de incendii, stabilise admirabile regulamente. Dar se lovise fără încetare de îndărătnicia consiliului municipal, care refuza să încarce comuna, destul de copleşită de datorii, printr-un spor de cheltuieli. Căpitanul fu foarte supărat de lucrul acesta. Cu toate că era un bonapartist înflăcărat, trecu de partea opoziţiei, opoziţie, mă grăbesc **60** spun, împotriva autorităţii locale ce se mărginea la „Dă-i la naiba”. Datorită faptului că fusese căpitan, ocupa în Viantais o situaţie de seamă. Mai întâi, fiindcă apărea în uniformă de gală în cortegiile oficiale şi apoi fiindcă aducea numeroase servicii mamelor de familii care aveau fii în armată. Dacă era vorba de obţinut un concediu, o scutire, o

favoare oarecare, se adresau căpitanului Debray. El le arăta drumul ce trebuiau să urmeze; el le scria petiţii în termeni militari; împovăra birourile de recrutare **şi** ministerul de război cu recomandaţiile lui. Foarte îndatoritor, avea oarecare popularitate. El sfârşi prin a se mângâia că n-ajunsese pompier, împăind cu patimă şi convingere toţi dihorii şi nevăstuicile omorâte în crângurile din împrejurimi. Fiecare familie deţinea cel puţin o mostră din talentul vărului şi nu puteai să intri într-o casă fără să vezi la locul de onoare unul din aceste animale, schiţând pe o scândură de lemn gesturi glumeţe, de obicei asemănătoare mimicei veveriţelor. Datorită unei tendinţe idealizatoare, pe care o au de obicei militarii bătrâni în retragere, vărul corecta în zoologia animalelor carnivore ceea ce avea prea respingător şi prea sălbatic. Trăia foarte retras cu servitoarea sa Melanie, o femeie grasă, de patruzeci şi cinci de ani, pe care o numea familiar „Găinuşa mea”. Relaţiile intime dintre stăpân şi servitoare erau cunoscute de toată lumea. Nu se ascundeau, niciunul, nici altul, şi într-o zi, pe când se certau amândoi în faţa mai multor oameni, căpitanul zisese: „Strigă, strigă, găinuş-o... Ştii bine că patul împacă totul”. Era limpede. Astfel, în societatea burgheză nu era primit din cauza „Găinuşei14, însă continua să-d stimeze din pricina dihorilor împăiaţi, pe care îi împărţea cu mare dărnicie.

După întâmplarea din piaţă, mama socoti că nu trebuie să ne facem un duşman din vărul Debray. Era mai bine să-l măgulim, să-l îndemnăm, pe nebăgate **de** seamă, la gânduri şi la acţiuni generoase, să **ne** servim **de el** ca **de un** mijloc inconştient de comunicaţie **între abate** şi noi şi mai târziu, ca de un instru**ment** de împăcare. Căpitanul fu deci poftit mai des pe la noi; el fu invitat chiar la cină. Fără’să se întrebe de această schimbare a lucrurilor şi neavând obiceiul să cerceteze cauza lor, primi. Atunci îl îndoparărn cu mese bune şi cu cel mai bun vin din pivniţă. Dar fu o dezamăgire amară. Vărul bea. Mânea şi zicea:,. Jules este dat naibii”. Vocabularul entuziasmelor sale,

curiozitatea observaţiilor sale se opreau aici. Aceste.. Este dat naibii” însemna cea mai înaltă admiraţie a lui. Fu imposibil să se afle ceva mai mult despre abate. Nu fiindcă era viclean; era sincer ca o brută, bietul căpitan. Revenea mereu la acest „e dat naibii, haimanaua!”. De câte ori vorbea despre el, modificând tonul exclamaţiei după gradul său de entuziasm, dar nu schimba niciodată forma. Zadarnic se străduia mama să-i dea idei, să-i dea pilde de răspunsuri; el nu înţelegea nimic, nu pricepea nimic, se încăpăţâna la acel,. E dat naibii, haimanaua”. Ea suspina, cerând privirii lui o complicitate:

— A! Ce lucru trist când familiile sunt dezbinate... Ce bine ar fi să fim toţi strâns uniţi şi să ne iubim... Şi el, atât de singur şi cu o sănătate atât de delicată!... Ar fi aşa de bine îngrijit!... Pentru el, care-i aşa de învăţat, atât de elocvent, noi suntem nişte bieţi oameni. Doamne! când ai inteligenţa lui... Când ai fost la Paris... Noi, ceilalţi, n-avem decât inima noastră...

Vocea, înfăţişarea şi gesturile ei păreau că-i strigă;

— Dar repetă-i toate vorbele astea, imbecilule!

La care vărul Debray, cu gura plină, cu privirea strălucitoare, răspundea:

— Oh! Jules ăsta! „E un om dat naibii!...” Câteodată, când vorbesc cu el, nu mă pot împiedica să-i spun: „Jules, îndrăcit om mai eşti!”

— Şi când vorbeşti cu el, reluă mama. Agăţându-se cu deznădejde de rarele cuvinte pe care le spunea căpitanul în afară de îmjurături... Ce zice?... Se plânge?... Vorbeşte de Paris?... De noi?...

— Ei!... Ei! Verişoară!... E un om dat naibii*’! Zău!

În sfârşit, o dată ne explică intrarea lui în bibliotecă. Adăugă că văzuse cărţi, că le pipăise, că Jules îi arătase volume rare, foarte, scumpe... Şi încheie dând din cap:

— Copiii mei, e o bibliotecă dată naibii!

Astfel, din familie, numai el era primit de abate. Nu numai că era primit, dar iată că îl poftea chiar în bibliotecă... În bibliotecă pe uşa căreia erau scrise cuvintele

acestea: „Intrarea oprită! f în biblioteca unde nimeni nu pusese piciorul, nici chiar Şervierii. Şi’ nu numai că intrase, dar unchiul, cu propriile lui mâini, îi arătase cărţile, stăruind asupra preţului, asupra rarităţii lor.

— Şi lada? întrebă mama înmărmurită. Ai văzut şi lada?

— Nu, zise vărul Debray, care până la ora zece îşi înşirase tot repertoriul de înjurături.

Părinţii mei nu-l mai ascultau, ei meditau în timp ce vărul înjura în gol, mângâindu-şi mustaţa căruntă, ce părea şi mai căruntă din cauza feţii sale învineţită de digestie.

După ce plecă, mama zise:

— Vezi... Vezi!

Tata articulă, punând o pauză între fiecare silabă s

— E extraordinar!... cine ar fi bănuit vreodată?

— Şi înţelegi bine, nu-i aşa? Dacă abatele l-a introdus pe grosolanul acesta în biblioteca lui şi s-a ostenit să-l primească, atunci are intenţii bune cu el...

— Mi-e teamă şi mie.

— Deci, vărul va moşteni totul...!

— E cu putinţă!... e chiar cu putinţă... Dacă n-ar fi aşa, abatele nu l-ar fi dus în bibliotecă... Abatele îl Sunoaşte bine.

— Crezi că-l cunoaşte!... testamentul său poate că e şi făcut!... De fapt, ce avere o fi având?

Tata avu un gest nelămurit şi socotind puţin, zise:

— Iată ce ar trebui să ştim!... A plătit pentru Capuţini douăsprezece mii de franci, fără cheltuielile actelor şi ale registraturii... Din moştenirea mamei a avut şase mii de franci rentă... Aoum... are mai mult?... Are mai puţin? Cei şase ani petrecuţi la Paris, despre care nu ştim nimic, mă încurcă!... Ce-o fi învârtit la Paris?

— Dar biblioteca, pe care n-o pui la socoteală?... Şi lada? ...

— Da!... Dar Parisul, Parisul, vezi tu!... Asta ar trebui să ştim... Ce o fi învârtit la Paris?

Tata se ridică şi se plimbă prin cameră cu mâinile în buzunare, preocupat. Mama, distrată, se juca cu o legătură

de chei care, mişcată pe degetele sale, scoteau un sunet limpede de metal, ca un sunet de clopoţei în depărtare. După câteva clipe de tăcere, tata zise, fără să se adreseze cuiva anume:

— La ce bun să facem acum socoteala? Hm!... Hm!... La ce ne-ar folosi?

Mama scutură mai tare legătura de chei şi dădu din umeri:

— Un om care trăieşte în concubinaj... care n-are copii!... E ruşinos...

— Ei bine, da! încheie tata... Asta-i dreptatea pe lumea aceasta... ce vrei?

Ora la care trebuia să mă culc trecuse de mult. Cuprinşi de gânduri, părinţii mei uitaseră de mine, nu mă mai vedeau. Mă păzeam de altfel să le atrag atenţia, şi mă făceam mic de tot în fundul scaunului meu, în colţul de umbră unde avusesem înţelepciunea să mă ascund. Mă interesa foarte mult nu socotelile despre averea abatelui, acestea ar fi fost suficient să mă adoarmă, cât ceea ce se spunea despre vărul Debray. Aşteptam destăinuiri asupra vieţii lui, asupra „Găinuşei14 mai ales, despre care se vorbise mult în ultimele zile, căci sub influenţa acestor evenimente, părinţii mei nu mai ţineau socoteală în faţa mea de ceea ce vorbesc şi de austeritatea morală a observaţiilor lor. În mintea mea făceam legătură Intre „găinuşă" şi văr, precum şi între domnul şi doamna Robin. De când cu mărturisirile lui Georges, îmi apărea o nouă lume încă nelămurită. Aveam în toată fiinţa mea senzaţii necunoscute, ameţitoare, care mă înfricoşau şi-mi dădea atracţia lucrurilor oprite, a unui rău groaznic şi fermecător, pe care-l citeam acum, fără să-l descifrez, în ochii femeilor. Totul era încurcat, nelămurit în capul meu, dar nădăjduiam că printr-un cuvânt, printr-o frază, spusă la întâmplare despre „văr şi găinuşe", părinţii mei ar fi putut împrăştia bruma care acoperea misterul dorit şi temut.

Tata potrivi lampa care fila şi se aşeză la locul lui. Meditase şi el, fără îndoială, căci văzând-o pe nevastă-sa

mereu gânditoare şi neliniştită, o bătu prietenos pe genunchi.

— Haide, micuţo! Nu te mai frământa!... Trebuie să ne resemnăm... Slavă Domnului! nu ne lipseşte nimic... Şi sunt destul de tare ca să pot munci până la adânci bătrâneţe.

Dar, adăugă vesel, ca în glumă:

— Câte o epidemie, din când în când, nu strică.

Mama se revoltă şi cu o voce aspră întovărăşită «de un gest lâotărât, zise:

— Nu!... Nu trebuie să se spună că şi-a bătut joc de noi... Sunt hotărâtă să mă apăr î Intâi... Întâi de I toate trebuie să te duci tu îa Capuţini!...

— Eu! făcu tata, tresărind pe scaun... eu!... I Ah! asta nu! Asta nu!

— Aşteaptă puţin înainte de a zice nu... Dumne-jJ zeule! Semeni cu familia ta ea două picături de apăjjfl

Şi, vorbind iute, reluă ideea:

— Trebuie să te duci la Capuţini... înţelege-mă!... I” Vei vedea pe fratele tău... Fără să te umileşti, fără I să te văicăreşti, fără să-l rogi sa vă împăcaţi, îi vei I cere să preia instruirea lui Albert... Albert e doar I linul lui!... Ce naiba!

? — Dar preotul? o întrerupse tata... Are să se j supere.

— Cu preotul mă descurc eu. Odată Albert intrat I în casa lui, socotelile noastre vor fi mai uşor de I rezolvat... Trebuie să uneltim cu îndemânare... Fără să mai vorbim că îi poate da lecţii până în clasa a. I doua... dintr-o dată facem o economie de patru ani pe J care ar trebui să-i plătim la colegiu.

— N-are să primească, spuse tata.

— Ce stii tu?

— Astea sunt poveşti!

— Ce poveşti? unde vezi poveşti? Ce poate îi I mai natural decât un unchi care să dea lecţii nepo1 tului său? De altfel se plictiseşte. Asta îl va distra. 9

— Dar dacă refuză?

— Ei bine! Te vei întoarce acasă... Şi lucrurile I îşi vor urma cursul lor ca mai înainte... Cel puţin 9 o să avem

conştiinţa împăcată că am încercat să schimbăm lucrurile.

Tata se scarpină în cap cu gândul să găsească vreo obiecţie satisfăcătoare. Le terminase pe toate. Cr»

ierul lui nu mai putea găsi niciuna. Foarte plictisit, consimţi.

— Bine, fie! zise el suspinind… Am să mă duc într-una din zilele acestea…

— De ce să întârziem?… Cu o sănătate ca a lui poate muri dintr-o clipă în alta… Poţi să ştii? Nu. Ie vei duce chiar mâine.

— Fie! Mă voi duce mâine.

A doua zi de dimineaţă, tata umbla de colo până colo prin casă, cu gândurile răvăşite. Căuta pretexte ca să-şi întârzie plecarea, îşi frământa capul să găsească ceva de făcut, ceva ce nu îngăduia amînare, curse urgente, care i-ar fi amânat cu câteva ore întrevederea dureroasă. Simţea că niciodată n-are să îndrăznească să-i propună fratelui său ideea aceasta absurdă… Atunci ce să-i spună?… Nimic, fără îndoială.

— Dacă l-aş lua şi pe Albert? se întrebă el.

Simţea nevoia să nu fie singur când va înfrunta pe ciudatul abate. Avându-mă cu el, i se părea că aceasta i-ar da mai multă autoritate, mai multă încredere în sine. Se gândea, de asemeni, că în faţa mea Jules se va stăpâni mai mult… În timpul acesta se plimba din bucătărie în biroul său, şi din birou în. Salon, aşezând scaunele, pipăindu-şi buzunarele, să vadă dacă n-a uitat nimic. Mama îl împingea spre uşă.

— Du-te odată! Ce mai cauţi?… De ce ţi-e frică?

— Dacă aş lua şi pe copil? Ar fi poate mai potrivit.

— Eşti nebun! Haide, du-te!… Vezi să te primească în bibliotecă.

Tata lipsi aproape o oră. Când se întoarse, era foarte vesel. Pasul său suna pe pământul bătătorit al curţii ca un pas de învingător.

— Ei bine? îl întrebă mama, emoţionată şi palidă.

— Am căzut la-nvoială!… Primeşte… De mâine încolo

Albert se poate duce la el.

— Ei, vezi? Ştiam eu!…

Se aruncă în braţele bărbatului său şi îl sărută.

— Am avut dreptate, nu-i aşa?… Cum s-au petrecut lucrurile?

Tata trebui să povestească întâlnirea. Abatele fusese foarte rece, dar cuviincios. Se plimba prin grădină, îmbrăcat într-un fel de haină lungă, verde, care nu avea nici forma unei sutane, nici tăietura unui pardesiu. Grădina era un adevărat tufiş de ierburi. Aleile nu se mai vedeau. De la primele cuvinte, Jules surâse în chip ciudat şi zise:,. Bine, îl iau. Poate să vină.” După aceea pusese două-trei întrebări asupra elevului. Unde ajunsese?… Ce-a învăţat?… Şi, reconducând pe fratele său până la intrarea aleii, îi spuse: „Ţin să te anunţ că nu vreau să schimb nimic în relaţiile noastre, pe care le găsesc foarte bune aşa cum sunt… Nu vreau să te văd nici pe. Tine şi nici pe nevastă-ta.” Apoi s-au despărţit.

— Atunci, n-ai văzut casa?… nici biblioteca?

— Nu. Nu m-a rugat să intru.

— Cum arăta?

Tata dădu trist din cap.

— Îmbătrâneşte rău de tot, bietul băiat… Nu m-ar mira să aibă o boală de inimă.

Am fost foarte emoţionat când, la rândul meu, intrai prin aleea strimtă de dafini, care ducea spre Capuţini. Nu mă mai gândeam să privesc mierlele care zburau pe lângă mine în desişurile verzi, nici la prihorii sprinteni, care, printre ramurile joase, alunecau pe pământul scormonit de şoareci. Părăsind o cracă de brad, o gaiţă ţipă aşa de tare că-mi fu frică şi cărţile îmi căzură din mână. Le adunai şi când mă ridicai, zării la douăzeci de paşi de mine pe unchiul meu, stând drept, în mijlocul aleii, ca o arătare neagră.

— Ah! tu eşti? îmi zise.

— Da, unchiule.

Tremuram, picioarele, deodată moi şi îngheţate, nu mă

mai ţineau.

El se îndreptă spre seara la baza căreia erau tufişuri de hortensii şi se aşeză pe o treaptă.

— Stai, băiete, zise el.

— Da, unchiule…

— Tu înveţi să cânţi la flaut, după câte mi-a spus tatăl tău.

— Da, unchiule.

— Şi latina?

— Da, unchiule.

— Ce ai acolo sub braţ?

— Cărţile mele.

Le luă, le examină iute şi le azvârli în văzduh una după alta. Le auzii căzând dincolo de zidul care împrejmuia curtea.

— Mai ştii ceva? mă întrebă el.

— Nu, unchiule.

— Ei bine, băiete, du-te în grădină… Vei găsi o sapă… Sapă pământul… Când vei obosi, culcă-te pe iarbă… Du-te!

Aceasta fu întâia mea lecţie.

III

— Ce trebuie să urmăreşti în viaţă?… Fericirea… N-ai s-o poţi dobândi decât făcând exerciţii fizice, ceea ce îţi dă sănătate şi vârându-ţi în cap cât mai puţine idei cu putinţă, căci ideile îţi tulbură liniştea şi te îndeamnă întotdeauna la acţiuni nefolositoare, veşnic dureroase şi adesea criminale… Să nu-ţi simţi eu, să fii ceva de necuprins, topit în natură, cum se topeşte în mare o picătură de apă care cade din nori; aceasta trebuie să fie ţinta vieţii tale… Te înştiinţez că nu-i uşor să atingi acest scop şi mult mai uşor poţi fabrica un Isus Christos, un Mahomed, un Napoleon, decât un Nimic… Ascultă-mă, deci… Îţi vei restrânge cunoştinţele asupra funcţionării omenirii la strictul necesar;

1. Omul e un animal rău şi stupid:
2. dreptatea este o infamie;
3. iubirea o porcărie;
4. Dumnezeu o himeră…

Vei iubi natura, o vei adora chiar, dacă îţi place, nu în felul artiştilor sau al savanţilor care au prostească îndrăzneală să caute exprimarea ei în ritmuri „sau s-o explice prin formule; o vei adora cu o adoraţie de brută, asemenea credincioşilor care nu-l discută pe Dumnezeu. Dacă ai să fii cuprins de fantezia orgolioasă de a dori să descoperi taina de nepătruns şi să pătrunzi misterul de neînţeles... adio fericire! Vei fi fără încetare o pradă torturată de îndoieli şi de nemulţumiri... Din nenorocire, trăieşti într-o societate, sub ameninţarea legilor asupritoare, sub ameninţarea instituţiilor detestabile, care sunt inversarea naturii şi a raţiunii primitive. Aceasta îţi creează obligaţii multiple, obligaţii faţă de putere, către patrie, către semenul tău, obligaţii care toate zămislesc vicii, crime, ruşini, sălbăticiile pe care înveţi să le respecţi sub numele de virtuţi şi de îndatoriri... Te-aş sfătui mult să te sustragi lor... dar există jandarmul, tribunalele, închisoarea, ghilotina... Cel mai bun lucru e să micşorezi răul restrângând numărul obligaţiilor sociale şi particulare, îndepărtându-te cât mai mult de oameni, apropiindu-te de animale, de plante, de flori; trăind ca de, viaţa minunată pe care o sorb chiar din izvoarele naturii, cu alte cuvinte din Frumuseţe. „Şi apoi, trăind fără remuşcările care întristează, fără patimile iubirii sau ale banului care murdăresc, fără neliniştile intelectuale care ucid, vei muri liniştit... Şi lumea, necunoscând nimic despre viaţa ta, nu va şti nimic nici de moartea ta... Vei fi asemenea animalelor frumoase de prin păduri, cărora nu Îi se găseşte niciodată scheletul şi care dispar evaporându-se în mediul înconjurător... Vezi, băiete, dacă aş fi cunoscut altădată adevărurile acestea, n-aş fi unde sunt astăzi. Căci sunt o canalie, o fiinţă vătămătoare, sclavul netrebnic al patimilor murdare... În sfârşit, poate îţi voi spune asta mai târziu... Şi, ştii pentru ce? Pentru că, de când am putut articula un sunet, mi-au îmbâcsit capul cu idei absurde, inima cu sentimente supraomeneşti. Aveam organe, şi m-au făcut să înţeleg în greceşte, în latineşte, în franţuzeşte că e ruşinos

să te serveşti de de... Mi-au deformat funcţiile inteligenţei, ca şi cele ale trupului şi în locul omului natural, instinctiv, plin de viaţă, au pus în locul lui fantoşa artificială, păpuşa mecanică a civilizaţiei suflată cu ideal... idealul din care sunt născuţi bancherii, preoţii, excrocii, stricaţii, asasinii şi nenorociţii... Adineauri îţi spuneam că Dumnezeu este o himeră... Ei bine, nu ştiu... nu ştiu... căci consecinţa educaţiei noastre şi rezultatul studiilor noastre e ca să ne înveţe că nu ştim nimic şi să ne îndoim de tot... Poate că există un dumnezeu... poate că sunt mai mulţi... nu ştiu... Acum fugi!... Nu, aşteaptă... Azi-dimineaţă iar am găsit un laţ întins mierlelor... Te opresc să prinzi păsări... Viaţa păsărilor trebuie respectată... Ştii tu ce distrugi în de? Distrugi o muzică, un freamăt al vieţii care valorează mai mult decât a ta... Ai privit tu vreodată ochii păsărilor?... Nu... Ei bine, uită-te la ochii lor şi nu vei mai omorî... Acum du-te de te joacă... Suie-te'iân copaci... azvârle cu pietre... Haide, fugi!

Prin astfel de tirade, pline de un anarhism vag şi sentimental, mă prepara unchiul pentru viitorul bacalaureat, ambiţia părinţilor mei.

De obicei lecţiile se mărgineau la alergări prin grădină şi la diferite exerciţii violente şi continue. Cel mult o dată pe săptămână, sub un salcâm, abatele, cu o pălărie de pai în formă de clopot pe cap şi îmbrăcat cu haina lungă şi verde, care părea galbenă în soare, mă iniţia în secretele filosofiei lui, care mă înfricoşa puţin, dar pe care n-o înţelegeam deloc. Îl vedeam rar; erau zile întregi în care nu se arăta: lucra în bibliotecă sau se închidea în camera misterioasă în care era cufărul... Madeleine şi cu mine îl auzeam adesea tropăind, strigând. Servitoarea suspina:

— Uite, vezi!... Iar e cu dihania!... Desigur că are să sfârşească rău!

în zilele acelea, Madeleine mă punea să scot apă din puţ, să aşez lemne în stivă. În curând ajunsei săcurăţ morcovi şi să fac o bună parte din serviciul ei greu.

De un an, de când urmam bizarele cursuri ale abatelui şi

ale Madeleinei, uitasem şi puţina latină pe care o învăţasem la preotul Blanchard. Ortografia, aritmetica, istoria Franţei nu erau decât nişte amintiri vechi, şterse. Creşteam în puteri şi în muşchi.

— Cum se spune *Joc* în latineşte? mă întreba unchiul când intram în casă transpirat, gâfiind, îmbălsămat de parfumul plăcut al florilor.

.

— Nu ştiu, unchiule.

— Foarte bine, zicea unchiul, frecându-şi mâinile mulţumit... Perfect... Şi cum scrii cuvântul *hazard?*

Mă gândeam o clipă şi silabiseam cuvântul: h... a... ha... z...

— Z... z!... foarte bine!... Madeleiene! Madeleine!... Dă-i domnului Albert o felie de pâine cu dulceaţă...

Din când în când mă lua la plimbare. Adesea făcea aprecieri asupra celui mai mic lucru, asupra unei plante culese în şanţul drumului; a spatelui unui ţăran zărit sub un măr, a unui berbec, a unui nor, a unui vârtej făcut de vânt; toate acestea erau întretăiate de teorii asupra vieţii sociale şi observaţii aspre ca aceasta:

— Nu ştiu pentru ce îţi spun toate astea... N-ar îi mai bine să te faci notar?

Rareori se întâmplă să nu dăm de ceva neobişnuit Intr-o după-amiază am întâlnit o cerşetoare. Se ţinea după noi cu mâna întinsă.

— Sărăcuţa, suspină unchiul înduioşat... Priveşte-o cu blândeţe pe această biată micuţă... Trebuie să fii bun cu cei mici şi suferinzi. Şi, adresându-se femeii: Vino, sărmana de tine... vino până la mine „.. Îţi voi da bani... Eşti mulţumită cu zece franci?

Mirată, fericită, cerşetoarea începu să ne urmeze tăcută. Aproape de Capuţini, unchiul se uită înapoi şi zărind pe biata cerşetoare de care uitase, zise **5**

— Ce vrei? strigă el... De ce te ţii după noi, hoalo?

Zăpăcită, deschizând ochii mari, nu răspunse,

— Dumneata, unchiule, îndrăznii eu să-i zic, dumneata i-

ai spus să vină...

— Cum, eu?... Glumeşti... o cunosc?... O haimana care cutreieră eârciumile... drumurile... haide, sterge-o!

în sfârşit, ca şi vărul Debray, intrai şi eu în bibliotecă. Evenimentul acesta însemnat avu loc într-o zi ploioasă. Intorcându-mă în temutul sanctuar, unchiul îmi ţinu această cuvântare:

— Vezi... astea sunt cărţi!... Aceste cărţi conţin toată înţelepciunea omenească... Filosofiile, religiile, ştiinţele, artele, toate sunt în de... Ei bine, copilul meu, toate acestea sunt minciuni, prostii, crime... Şi, adu-ţi aminte aceasta... emoţia naivă pe care o inspiră inimii celor simpli, o floare oricât de mică, preţuieşte mai mult decât beţia greoaie şi mândria prostească pe care o poţi sorbi din izvoarele acestea otrăvite... Şi ştii pentru ce? Pentru că inima simplă înţelege ceea ce spunea floarea aceea mică, şi toţi savanţii, împreună cu toţi filosofii, cu toţi poeţii vor trece întotdeauna cu vederea primul cuvânt... Savanţii... Filosofii... poeţii!... Eh! Nu sunt buni decât să murdărească natura cu descoperirile şi vorbele lor, ca şi când te-ai duce să mâzgăleşti un crin sau o floare de măceş cu caca... Da! Da! Copilul meu, am să te dezgust de citit... Şi nu-mi va trebui mult!

Se urcă pe un scăunel de lemn lipit de rafturile de jos ale bibliotecii şi luă o carte, la întâmplare.

— *Etica* de Spinoza. Iată ce-ţi trebuie.

După ce coborî îmi. Dădu volumul, nu fără să Îi bătut cu palma miinii de e îteva ori copertele.

— Stai jos, lângă măsuţă, colo... şi citeşte tar© oricare pagină vrei.

Unchiul se înfundă în fotoliul lui, îşi încrucişa pipicioarele slabe şi ascuţite, ai căror genunchi îi. Atingeau axa bărbiei. Şi, cu capul dat pe spate, cu braţul drept aşezat pe rezemătoare, cu stângul atârinând, porunci;

— Începe!

Cu o voce şovăielnică, gângăvind, începui să citeso *Etica.* Neînţelegând nimic din ceea ce citeam, bâlbâind, făceam la

fiecare rând greşeli mari... Unchiul rânji la început; încetul cu încetul îşi pierdu răbdarea:

— Fii atent, animalule... N-ai învăţat încă să d-* ieşti... Reia fraza asta...

Şi, iată că se pasiona! Mă întrerupse deodată, ca să-şi spună un gând, să scoată un strigăt d «în în ie. Cu trupul înainte, cu amândoi pumnii crispaţi pe rezemătoarele fotoliului, eu ochii strălucitori şi sălbatici, aşa cum îl văzusem când sosise la Coulanges, părea că ameninţă cartea, masa şi pe mine. Se sculă bătând din picior, vociferând:

— Crede că nu ne este de-ajuns un singur dumnezeu... că ne trebuie mai mulţi... Im-bee-cilul.

Când timpul era urât, când frigul şi ploaia mă obligau să caut adăpost în bucătărie, unchiul mă chema. Mă aşezam în faţa măsuţei şi citeam cu voce taro Citeam de la *Ecleziast* până la Stuart Mill, de la Sfântul Augustin până la August Comte. De fiecare dată unchiul se mânia împotriva părerilor, ca odinioară contra oamenilor, cu aceleaşi gesturi, cu aceleaşi cuvinte. El trata ideile ca pe nişte fiinţe vii, le arăta pumnul şi arunca imaginii lor necorporale spuma furiei lui prin această insultă:

— Im-bee-cilii.

Părinţii mei erau înmărmuriţi de felul cum înţelegea abatele Jules să mă instruiască; nu le plăcea deloc sistemul acesta de pedagogie şi se nelinişteau mult văzând ce viitor îmi pregătea. Cu toate acestea nu se gândiră nicio clipă să mă smulgă din mâinile acestui straniu profesor şi încă mai puţin să-i facă vreo observaţie. „Eram acolo unde trebuia să fiu”, spunea mama; vegheam comoara, contrabalansam influenţa vărului Debray. Şi apoi, intram şi eu în bibliotecă. Aceste avantaje compensau acest neajuns. Se vor gândi mai târziu să repare răul. Departe de a părea supăraţi, se înverşunau, punându-mă sa învăţ fraze pline de viclenie pe care eram obligat să le repet, însoţindu-le cu câteva atenţii delicate şi indirecte, pentru a cuceri pe abate. Adeseori clienţii tatii ne ofereau cadouri: găini grase, iepuri, sitari,

păstrăvi. Eu le duceam la Capuţini; le lăsam în bucătărie, discret. Insă unchiul nu-mi mulţumea.

nu-mi vorbea niciodată de de, mâncându-le cu multă poftă. Chiar când mă duceam la „lecţii14, şi-l întâlneam fie în alee, fie în curte, întâia lui privire era îndreptată spre mâini: „îmi aduci ceva?” – părea că mă întreabă.

Mama era contrariată din pricina acestei tăceri. Intr-o zi îmi dădu să-i duc un coşuleţ cu patru borcane cu dulceaţă de fragi, care îi plăcea unchiului nespus de mult:

— Mi-e totuna, bâlbâi ea... Dar, cel puţin ar putea să mulţumească, necioplitul!

Abatele însă nici nu se gândea. Părea că îşi făurise o lege dispreţuitoare de a nu pronunţa numele părinţilor mei. La aluziile delicate ale frazelor cu care trebuia să-i ofer sitarii şi dulceaţa, răspundea fluierând. Niciuna din loviturile de teatru puse la cal© de familia mea nu reuşise.

— Iartă-mă, unchiule, că am întârzlat... E din cauză că mămica e bolnavă, spusei neputându-mă împiedica să roşesc.

Atunci se răsucea pe călcâie şi se depărta, ţinând mâinile la spate. Părea că părinţii mei nici nu există pentru el; nu le acorda nici măcar onoarea plină de insulte de a exprima: „Im-bee-cilii”.

Deşi continuam să mă bucur de o familiaritate excepţională la Capuţini, rezerva aceasta încăpăţânată. În cele din urmă o nelinişti mult pe mama. Ea nu văzu în ea numai ură, văzu ceva mai rău: ironie. Dar ironia aceasta tăcută de azi o înspăimânta mai mult decât ura violentă de altădată, căci ghicea că ascunde răceala neîmblânzită a unui calcul, amestecată cu dorinţa unei mistificări care se va prelungi dincolo de mormânt. După cină, aşteptând venirea Robinilor, rămânea pe gânduri, pradă chibzuielilor dureroase, care punea pe faţa ei palidă, de burgheză tragică, crisparea suferinţei. Fără îndoială în sufletul său se dădeau lupte între iubirea maternă şi lăcomia de femeie; îi mai dădeau târcoale şi păreri de rău născute din nesiguranţă, frângând nemişcarea înţepenită a trupului ei,

O auzii într-o zi întrebând încet pe tata, care freca plin de tristeţe un bisturiu care nu-şi mai recăpăta luciul:

— Crezi că e atât de bolnav?

— Nu l-amexaminat, draga mea, răspunse el.”

Şi, adresându-mi-se, mă întrebă:

— N-ai văzut dacă pulpele unchiului tău se umflă câteodată?

— Nu, tată,

— Nu face nimic, repetă el… După părerea mea, are o boală de inimă sau de ficat… Dar, din fericire, pot să mă înşel în diagnostic…

El duse la gură lama instrumentului, care se aburi din cauza respiraţiei.

— Pot să mă înşel, repetă el, ridicând capul…

Cu pielea unei mănuşi vechi lustrui oţelul, ştergându-l delicat.

— Atunci, tu crezi că o poate duce astfel luni de zile, ani întregi?

— Dumnezeule! poate s-o ducă aşa încă mult timp… După cum poate să moară dintr-un moment intr-altul… Asta depinde!

Aşezând bisturiul în lumina lămpii, îl suci între degete, examină suprafeţele lucioase care oglindesc şi repetă:

— Depinde,

Apoi, puse instrumentul în teaca trusei, în timp ce mama, cu ochii în gol şi o cută adâncă pe frunte, murmură:

1 — Dar dacă am sacrificat degeaba educaţia lui Albert?

— Ah! Doamne!… Nu ţi-am spus de aiâtea ori?..; Ei bine, trebuie să-l trimitem la colegiu.

Ea se gândi câteva minute.

— Să mai aşteptăm, zise ea.

Tata desfăcu ziarul şi se adinei cu putere în iundul scaunului.

— Să aşteptăm! zise el.

Asupra noastră coborî o tăcere crudă, apăsătoare ca o lespede de mormânt. Din umbra care plutea pe tavan, care tremura pe pereţi părea că se desprinde grozăvia crimei.

Unchiul era într-adevăr bolnav şi slăbea din zi în zi mai mult. Avea bătăi de inimă, înăbuşeli care 51 făceau să stea nopţi întregi în faţa ferestrei deschise a camerei, cu plămânii gâfâind, cu gura sugrumată. Ca să-şi. Îndepărteze din gând imaginea morţii, nu voia să consulte niciun medic, nici să schimbe ceva din dieta şi. Obiceiurile lui. Se ducea, venea, lucra în bibliotecă şi se închidea mai des în camera unde era cufărul; ochii lui păstrau ciudata lor strălucire şi trupul deformat din cauza slăbirii continue se frângea în două. Singura îngăduinţă făcută bolii fu de a nu sluji liturghia decât o dată pe săptămână, dumineca. De asemeni, multe duminici fu aşteptat zadarnic; clopotele sunară, abatele însă nu veni. Preotul Blanchard se supără, socotind că boala nu era decât un pretext, fiindcă Jules continua să se plimbe zilnic, îşi explică cu el.

— Fac ce-mi place! declară unchiul. Dacă sunt atât de bolnav încât nu pot să slujesc liturghia, sau dacă sunt prea puţin şi pot să mă plimb, e un fenomen patologic care mă priveşte numai pe mine… Ocupaţi-vă de vicarii d-voastră.

Preotul luă un aer de fulgerătoare autoritate:

— Domnule abate, dacă v-am lăsat liniştit până acum, e fiindcă faceţi parte din una din cele mai bune familii din ţinut, o familie pioasă pe care o iubesc, pe care o respect, pe care o stimez.

— Ei, asta-i! îl întrerupse abatele; *respect-o* cât pofteşti… Cântă-i din flaut… e o familie de treabă… Dumneata de asemenea eşti un om de treabă, eu sunt în schimb o canalie. Ne-am înţeles?… Totuşi… am trei mii de franci venit, o căsuţă, o grădină mare… sunt supărat cu familia şi n-am moştenitori care să mă intereseze…

Bătu pe preot pe umăr:

— Dacă ţi-aş lăsa totul, prin testament?… Ei, ce-ai zice?

Uitându-se la abate cu ochii tulburaţi, plini de lăcomie, preotul Blanchard bâlbâi:

— O, domnule abate!… O! dragă domnule abate!… Eu nu merit… eu… eu…

— Ştii că sunt bolnav şi că nu mai am mult timp de trăit!

...

— Oh! protestă preotul... Dumnezeu nu va face asta... dar, într-adevăr eu... eu...

Jules îi tăie vorba, spunându-i în zeflemea:

— Imbecilule!

Apoi îl împinse spre uşă, rânjind.

— Şterge-o!... Ai crezut?... Ha, ha! Şterge-o!

Anecdota aceasta îi plăcu mult vărului Debray, care ascultându-l avu impresia că o citise în Voltaire, odinioară, şi socoti că Jules era mai mult ca niciodată un îndrăcit dat naibii. Deseori venea la Capuţini, ţipând, scuipând, înjurând, căutând în curte şi sub iarba aleilor urme de dihori, urme de veveriţe. Ca să. Măgulească mândria unchiului, căpitanul rămânea uluit în faţa fiecărui lucru şi lăuda pe scurt şi cu o delicateţe militară arborii proprietăţii, zidurile, calitatea pământului, graţia fâneţei, înălţimea tavanurilor şi, de dte ori venea, arătând livada şi amfiteatru de arbori care o înconjurau, spunea:

— Oricum, ai şi o privelişte dată dracului... Şi o linişte dată dracului... La naiba! Aici, locul de împăiat dihori e foarte potrivit.

Abatele primea foarte rar vizita Servierilor. Lângă plăcuta doamnă Servieres, trupul lui noduros se rotunjea, convorbirea lua un aer glumeţ, un farmec curtenitor, spiritual, care uimea la un om atât de extravagant şi morocănos, ale cărui acţiuni şi vorbe treceau fără încetare de la un entuziasm fără margini, la o furie fără măsură. Ochii lui dezminţeau însă liniştea aparentă pe care o arăta în maniere, în privirea ciudat de lascivă, care se fixa pe ceafa tinerei femei, pe bustul ei cu linii rotunde şi pline de viaţă, pe cutele rochiei, părând că le ridică şi le scotoceşte şi le sfâşie cu brutalitatea unor mâini ce violează. Nările lui se deschideau fremătând din pricina senzualităţii parfumurilor care se evaporau în jurul ei şi se ridicau în aerul încărcat de iubire. Doamna Sevieres se distra, fericită de acest omagiu, care o dezbrăca şi o oferea imaginaţiei neruşinate a unui faun în sutană neagră.

Revăd în amănuntele cele mai mici şi mai neînsemnate scena grozavă care urmă uneia din aceste vizite.

Unchiul şedea sub un salcâm, cu spatele rezemat de trunchiul copacului, cu picioarele în iarbă. Era peste măsură de agitat, gâfâia niţel, foarte întunecat, ca în apropierea unei crize. Totuşi, capul îi atârna şi era lăsat pe piept, ca un bulgăre prea greu. Sudoarea îi cădea în picături de pe faţă. Smulgea fire de pir pe care le mesteca în gură şi apoi le arunca. Eu, nu departe de el, aruncam cu pietre, încercând să ating zidul care despărţea livada de grădină. Doamna Servieres tocmai trecuse pe acolo, albă de tot în verdeaţă. Avea o rochie albă cu răsfrângeri blânde, o pălărie acoperită cu dantele albe care fâlfîiau, o umbrelă albă, iar braţele sale, prin stofa subţire. Păreau trandafirii. Ea îşi muiase buzele într-un pahar cu vin de Malaga şi ronţăia o prăjitură... Domnul Servieres fumase o ţigară şi vorbise de alegeri. Unchiul fusese fermecător, spusese lucruri alese, care păreau să aibă o înfăţişare curioasă în gura lui. El culese un mac bătut, ale cărui petale veştede care cădeau unele peste altele într-o frumoasă mototoleală semănau cu mătasea, şi îl oferi doamnei Servieres:

— Priviţi floarea aceasta. E minunată... Nu-i aşa că seamănă cu o rochie Louis XV?... Toată emoţia, toată duioşia, toată graţia, tot spiritul unei mode, unei epoci, toate acestea vin de la floarea aceasta mică căreia o femeie, într-o zi, în. Trecere i-a invidiat podoaba... Catedralele gotice sunt născute din privirea iubitoare a unui om, care mergând pe drum a îndreptat-o spre marile alei ale pădurilor noastre... Mă întreb de ce dansatoarele nu studiază mişcările animalelor, zborul păsărilor, legănatul crengilor...

— Aţi văzut dansatoare? întrerupse râzând doamna Servieres.

)

— Am văzut, răspunse unchiul, dansează foarte prost.

Şi Servierii au plecat. Unchiul continuă să stea sub salcâm şi eu să zvârl pietre. Deasupra noastră treceau

cântând păsări în zbor.

— Albert!

Mă strigă unchiul. Fără îndoială, voia să-mi dea o lecţie; prevăd un curs de morală anarhic despre Dumnezeu, virtute, justiţie!

— Ajută-mă!

Privirea lui mă înspăimântă. Nu ştiu pentru ce mă gândesc că aşa trebuie că privesc asasinii când ucid.

— Ajută-mă!

îmi luă mâna, se sprijini de umărul meu şi greu de tot se ridică. În vârful unui păr vecin, un bot-gros ţipă din răsputeri

— Cili ani ai? mă întrebă unchiul.

— Treisprezece?

— Treisprezece… bine… haide!

Fără un cuvânt, ne îndreptăm spre bibliotecă. Mă aşez la locul meu obişnuit, în faţa măsuţei unde am citit toată filosofia, la treisprezece ani! Cu gesturi grăbite, neliniştite, unchiul scotoceşte într-un raft cu cărţi mari. Caută poate un filosof pe care nu-l cunosc încă. Fiind acolo, mă cuprinde o frică nedefinită. * Spatele unchiului are o mişcare neobişnuită, care mă impresionează; mâinile lui într-adevăr mă neliniştesc: vin, dispar, revin, conduse de o grabă răutăcioasă. În sfârşit, a găsit. E un volum mai mic decât celelalte a cărui legătură e roşie, murdară, sfâşiată, ale cărui foi descusute nu mai ţin. Se vede că a fost de multe ori citit. Unchiul întoarce paginile iute, iute, oprindu-se o clipă, apoi începe să le întoarcă mai repede… Aceste gesturi seamănă cu un şuierat care ar acoperi zgomotul unui mic şipot de apă ce ar cădea pe pietre.

— Iată… asta-i!

Şi, netezind cu mâna întinsă pagina la care se oprise, se apropie, pune pe masă cartea larg deschisă şi înseamnă cu o trăsătură de unghie partea pe care trebuie s-o citesc.

— Rar! Să citeşti rar… când îţi voi spune, vei începe…

În timp ce se aşeza în fotoliu, cu picioarele înainte, drepte şi ţepene, privesc titlul volumului şi văd: *Indiana* de

Georges Sand… Georges Sand!… Atunci îmi aduc aminte că tata vorbea adesea de Georges Sand… A văzut-o la teatru. Este o femeie rea, care se îmbracă bărbăteşte şi fumează pipă… Georges Sand… Caut să-mi aduc aminte de unele particularităţi ale ei, din povestirile tatii. Dar mama întrerupea neîncetat anecdota pe care tata o începuse. E de ajuns numele ei ca să o scandalizeze, cum o scandalizează şi pe doamna Robin. Evident, *Indiana* este ceea ce familia mea numeşte un roman, adică ceva oprit, ceva îngrozitor. Privesc volumul deschis în faţa mea, cu o curiozitate amestecată cu groază.

— Începe!… zise unchiul… citeşte domol mai ales…

Arunc o privire spre el. A închis ochii… braţele îi atârnă… pieptul i se coboară şi i se umflă ca nişte foaie… încep:

„Noun era înăbuşită de lacrimi; ea îşi smulsese florile de pe frunte, părul ei lung cădea împrăştiat pe umerii ei largi şi strălucitori. Dacă doamna Delmare n-ar fi avut, ca să o înfrumuseţeze, sclavia şi suferinţele ei, Noun, **în** această clipă, ar fi întrecut-o cu mult **în** frumuseţe; era minunată **în** durerea **şi** iubirea ei.”

— Mai rar, zise unchiul, încet de tot… Şi nu te mai mişca aşa pe scaun.

„Raymond, învins, o atrase în braţele lui, *o* aşeză lângă el pe sofa şi apropie măsuţa plină cu carafe, ca să-i toarne câteva picături de apă de portocale într-o cupă de argint aurit. Potolită de această dovadă de interes, mai mult decât băutura liniştitoare, Noun îşi şterse lacrimile şi aruncându-se la picioarele lui Raymond zise:

— Iubeşte-mă şi de acum înainte, îmbrăţişându-t genunchii cu patimă; spune-mi că mă mai iubeşti şi că mă voi însănătoşi, că voi fi salvată. Sărută-mă ca altădată şi nu-mi va părea rău că mi-am pierdut mintea pentru a-ţi oferi câteva zile de plăcere.”

— Opreşte-te! zise unchiul cu o voce înceată şi înăbuşită, asemenea unui horcăit de copil… Opreşte-te!

Avui senzaţii ciudate şi am simţit ca o greutate la cap. Cuvintele acestea: dragostea, plăcerea, sofaua, cupa de

argint aurită, Raymond, Noun, sărutările, umerii strălucitori, toate acestea mă tulburară. Mi se păru că literele volumului îmbracă forme neliniştitoare, chipuri de lucruri cunoscute, de lucruri visate, de lucruri ghicite, care se mişcă şi se schimonosesc. Bătaia inimii mi se iuţeşte, tâmplele îmi zvâcnesc, o viaţă nouă îmi circulă prin vine... îl aud pe unchiu, a cărui respiraţie e răguşită şi întretăiată de suspine... Pentru ce?... încerc să-l examinez cu coada ochiului... Ochii îi sunt mereu închişi, braţele îi atârnă şi capul îi este zguduit din când în când de câte un tremur nervos... Doarme? Mi-e frică... Aş vrea să fug...

— Urmează!

Reîncep să citesc cu o voce tremurândă:

„Ea îl înconjură cu braţele ei reci şi brune, îl acoperi cu părul ei lung, ochii ei mari, negri îl învăluită cu priviri pătimaşe şi cu această dorinţă a sângelui aprins, această voluptate cu totul orientală, care ştie să câştige în ciuda tuturor sforţărilor voinţei, a tuturor gândurilor delicate. Raymond uită de toate, şi de hotărârile lui şi de noua sa iubire cât şi locul unde se afla. Îi răspunse lui Noun, la mângâierile ei delirante. Îşi muie buzele în aceeaşi cupă, iar vinurile tari care se urcă la cap, găsindu-se la îndemâna lor, sfârşiră prin a le rătăci mintea.”

Mi se păru că unchiul a spus ceva... Mă opresc... De altfel simt nevoia să respir. Mă înăbuş; părul puţin asudat mi se lipise de cap şi mă înţepa jos, la wafă.

— Zi, zi înainte!

Făcând o sforţare de a-mi stăpâni judecata tulburată, de a-mi aduna ideile rătăcite, urmai:

„Gele două panouri ale oglinzii, care trimiteau una alteia chipul lui Noun la infinit, păreau că se populează cu mii de fantome!...

Văd acele fantome. Trec, dispar, reapar incomplete, minunate, cu păr despletit, cu capul dat pe spate, cu gesturi înlănţuite... Şi citesc, citesc... liniile se smulg privirilor mele, ies din carte, alunecă de pe masă, fac salturi, umple odaia împrejurul meu... Citesc mereu...

Zăpăcit, gâfâind, recunosc în imaginile halucinante pe Robini, pe Găinuşă, pe vărul Debray, pe doamna Servieres, care dau la iveală goliciuni ruşinoase şi-se multiplică în atitudini necunoscute… Toate amintirile mele iau fiinţă şi se prind în această horă infernală… Şi citesc…

„Ea era cea care îl chema şi îi surâdea îndărătul perdelelor albe de muselină; ea fu aceea pe care o visă în patul acesta când, copleşit de iubire şi vin, târâse aci pe creola lui, despletită.41

Deodată tăcui. Sub un val de sânge, ochii îmi sunt orbiţi, urechile îmi ţiuie, inima îmi slăbeşte, înecat într-un val neaşteptat de pubertate… Nu desluşesc nimic, nu aud nimic… Aş vrea să strig, să chem, căci mi se pare că mor…

Liniştea bibliotecii mă miră. Nu mai aud nici chiar respiraţia unchiului şi nu îndrăznesc să-l privesc. Trece un minut, un minut lung. Nu aud niciun suflu, nici cea mai mică trosnitură a fotoliului în care stă… Ce face? Îl strig, încet:

— Unchiule!

Nu-mi răspunde.

— Unchiule!

Nu s-a mişcat… Ascult. Nici nu respiră.

Atunci o bănuială grozavă îmi străbate mintea, îmi amintesc de ceea ce spunea tata, serile trecute, ştergmdu-şi bisturiul: „Poate muri dintr-o clipă într-alta”.

— Unchiule!

De data aceasta strigasem nebuneşte, din toate puterile. Nimic. Mă ridic tremurând, cu dintâi clănţănindu-mi. E colea întins, aproape culcat, în poziţia pe care o avusese adineauri. Insă e foarte palid. Întrebarea tatii îmi revine din nou în minte: „N-ai observat dacă i se umflă picioarele?’: Da, îmi par uriaşe…

Nu se mişcă deloc!… O muscă se plimbă pe fruntea lui, fuge pe pleoape, se coboară de-a lungul nasului, se suie în sus din nou. Nu se mişcă, li iau mâna: e rece… Pe buzele lipite una de alta zăresc o spumă albă.

— Unchiule, unchiule!

Dar iată, degetele i se mişcă; prin spuma pe care o

risipeşte un suflu de aer, buzele lui dau drumul la un geamăt slab de tot, apoi la un altul, apoi încă la unul. Puţin câte puţin muşchii nemişcaţi ai feţei se destind; maxilarul se mişcă şi el şi trosneşte, pieptul i se umflă, respiră. Ochii i se întredeschid şi din gura care caută larg deschisă să se umple de viaţă, iese un suspin lung, un geamăt lung.

— Unchiule, unchiule!

Nu mai e strigătul de deznădejde; e strigătul de bucurie... Trăieşte!

Unchiul se uită la mine cu nişte ochi a căror privire părea că vine din abis, din infern. Nu ştie unde este... nu ştie încă cine sunt... Şi privirea aceasta capătă viaţă, se miră... Fără încetare trece de la mine la măsuţa unde a rămas cartea... caută, întreabă, se umileşte, se roagă... într-un minut lasă să vadă toate senzaţiile care i le aduce gândirea revenită, memoria regăsită.

— Albert, tu eşti?

— Da, unchiule. Eu sunt...

Şi, cu o expresie dureroasă, cu o milă de o nesfârşită tristeţe, pe care niciodată nu o voi putea uita, unchiul bâlbâie:

— Sărman copil!... Du-te, micuţule!... Sărman copil!...

— Nu, unchiule, eşti bolnav... te voi îngriji.

— Du-te... bietul meu copil... Mi-a trecut... Du-te... te rog!

A doua zi îl găsii în curte, stând în faţa unei legături de crengi care ardeau; lângă el era un teanc da cărţi. Lua una câte una, le rupea şi le arunca în foc.

— Vezi, îmi zise, le ard...

Puse mâna pe piept şi adăugă cu un aer de profund dezgust:

— Dar, ceea ce ar trebui să distrug e cartea aceasta îngrozitoare, cartea aceasta îngrozitoare care a inima mea.

Priveam fumul care se ridica în aer, în spirale albăstrii şi se împrăştia, şi urmăream bucăţelele de hârtie arsă care zburau gonite de vânt, ca nişte frunze moarte.

IV

Se însera; era sfârşitul unei zile călduţe de aprilie. Unchiul şi cu mine, cu coatele sprijinite de fereastra camerei, priveam afară. Era încă ziuă, dar pe pământ se răspândea o lumină mai fină, mai decolorată, mai stinsă. În spatele pădurii, uşor pudrată ca de o cenuşă verde, soarele scăpăta şi cerul era fără niciun nor, liniştit ca o mare vara, de o paloare încântătoare, înviorată de trandafiriul apusului de soare. Viaţa renăştea, umfla ramurile pline de muguri gata să pleznească. Arborii păreau fericiţi să-şi întindă ramurile pline de rod. O legumă începuse să-şi arate podoaba roşie a florilor; mai departe, un castan îşi arăta frunzele de un verde fraged. Din pământ se răspândea un miros puternic de seminţe ce rodesc; pe un păr, în faţa noastră, două vrăbii se urmăreau, se împerecheau, amestecându-şi fulgii şi fâlfâindu-şi aripile.

— Tu ştii ce fac de?... mă întrebă unchiul deodată.

— Nu, unchiule, nu ştiu.

— Ei bine, fac dragoste... Aceasta ţi se pare simplu, scurt şi drăguţ, nu-i aşa?... Asta fiindcă animalele sunt nişte fiinţe curajoase, organizate cinstit ş care ştiu valoarea lucrurilor, fiindcă n-au avut niciodată nici filosofi, nici savanţi ca să le-o explice... Uite, au plecat... Fără nicio părere de rău!

Şi, oprmdu-se la fiecare frază ca a respire – căci respira greu – îmi zise:

— Noi, care din nefericire nu tintern animale, facem dragoste în alt fel... în loc să păstrăm dragostei caracterul care -trebuie să-l aibă în natură, caracterul unui act regulat, liniştit şi nobil caracterul unei funcţiuni organice, în sfârşit... am introdus visul... visul a adus nopo toii rea... ne potolirea, depravarea. Găci depravarea nu-i altceva decât deformarea dragostei naturale prin ideal... Religiile —religia catolică mai ales – s-au făcut marile mijlocitoare ale dragostei... Sub pretext că vor să-i îmblânzească partea brutală – care este singura eroică – de au dezvoltat partea perversă şi vătămătoare, prin senzualitatea muzicii şi a parfumurilor, prin misticismul rugăciunilor şi ©nanismul moral al adoraţiilor... înţelegi?... De ştiau ce fac, aceste curtezane,

ştiau că ea, dragostea, este cel mai bun şi cel mai sigur mijloc să prostească pe om, să-l înlănţuie... Atunci poeţii n-au mai cântat decât dragostea, artele n-au mai slăvit decât dragostea... Şi dragostea a stăpânit viaţa, aşa cum biciul stăpâneşte spatele sclavului pe care îl sfâşie, aşa cum cuţitul ucigaş e stăpân pe pieptul pe care îl găureşte!... Şi chiar Dumnezeu... Dumnezeu nu-i decât o formă a dragostei depravate!... Este suprema plăcere neîndurătoare spre care ne îndreptăm toate poftele obosite şi pe care n-o să le potolim niciodată... Altădată am crezut în dragoste, am crezut En Dumnezeu!... Cred uneori şi acum, căci de această otravă nu te vindeci niciodată cu totul... în biserici, la sărbători solemne, tulburat de cântecul orgilor, aţâţat de beţia miresmelor, învins de poezia minunată a psalmilor, simţeam sufletul cum se înalţă... cum vibrează, cum freamătă de un entuziasm vag, de aspiraţii neformulate, ’cum îmi freamătă carnea, zguduită în toate fibrele în faţa unei femei goale, sau doar înaintea imaginii ei visate... Ai înţeles?

— Nu, unchiule! răspunsei timid.

Păru mirat şi dădu din umeri.

— Atunci, oe înţelegi?... mă întrebă el.

— E adevărat, am îndrăznit să afirm; îmi spui mereu lucruri de care mi-e frică!

Abatele exclamă:

— Care te înfricoşează?... De care îţi este frică? Pentru că eşti un imbecil!... pentru că părinţii tăi, care sunt nişte imbecili, ţi-au dat o educaţie demnă de plâns!

Se opri din nou, cu gâtul sugrumat, gâfâind... Pe faţă îi alunecau broboane de sudoare... Căscând gura mare, sorbi aerul răcoros al grădinii, într-o lungă şi dureroasă aspiraţie.

— De care îţi e frică? reluă el... Fără îndoială... Taţii şi mamele sunt nişte mari vinovaţi, bagă bine în cap asta, fiul meu... în loc să ascundă copilului ce este dragostea, în loc să-i înşele spiritul, să-i tulbure inima, înfăţişându-i-o ca pe o taină de temut sau ca pe un păcat neruşinat, dacă ar avea înţelepciunea să i~o explice sincer, să-l înveţe, cum îl

învaţă să meargă şi să mănânce, dacă i-ar asigura liberul* exerciţiu în epoca pubertăţii hotărâtoare... Ei bine! Lumea n-ar fi ce este... Şi tinerii n-ar ajunge la femeie cu imaginaţia putredă, după ce şi-au sleit toate curiozităţile mârşave în visări înjositoare... chiar şi tu... Fac prinsoare...

Unchiul mă privi ţintă şi sub privirea aceasta, am simţit că roşesc, fără să ştiu de ce...

— Fac prinsoare, urmă el, că ai visat la lucruri... lucruri... Răspunde!

— Nu, unchiule, bâlbâi eu, roşind mai tare.

— Haide, nu minţi!... răspunde...

Nu răspunsei.

— De ce te-ai roşit?... Vezi, secătură mică!

în clipa asta, Madeleine, care nu auzise că ne întorsesem, striga alergând prin grădină:

— Domnule abate... Hei... domnule abate!...

— Ce este? întrebă unchiul.

— Trebuie să mergeţi imediat să împărtăşiţi pe cineva... E un om care vă aşteaptă în bucătărie.

— Un om!... strigă unchiul... îşi bate joc de mine? Ce mă priveşte asta? Sunt eu preotul?

— Aşa spune omul, lămuri Madeleine, că domnul preot nu este la presbiter... Domnul Desroche e bolnav şi celălalt vicar este în concediu... Trebuie să vă duceţi, la o fată care e pe moarte...

— Bine, vin să-l văd pe acest om...

Părăsi camera mormăind:

— Vai, vai!... Dar sunt bolnav.

Pădurea se învăluise într-o culoare. Închisă din pricina albastrului şi roşului întunecat, iar ici şi colo se zăreau pete portocalii de lumină. Nu era încă noapte; dar sub cerul crepuscular, verdele se decolora, lucrurile luau înfăţişări îndoielnice, cu contururi şterse, în aerul din ce în ce mai dens. Peste livadă, al cărei verde-argintiu se contopea cu o brumă pulverizată, se lăsa ceva tainic; şi pe fondul de aur ce pălea al zidurilor, arborii grădinii îşi tntortocheau şi mai puternic siluetele lor chinuite. Păsările amu ţiseră. Şi mă

gândeam cu mâhnire că o fată tânără era pe moarte.

Unchiul se întoarse nemulţumit, respirând greu. Trebui să se aşeze câteva minute, căci nu mai putea respira. Mormăi:

— La ora asta!... E o nebunie!... Şi apoi, sunt bolnav!...

Pieptul lui şuiera, gâfâia ca o locomotivă; golul coastelor până la şolduri i se zbateau; sub sutană, şi în jurul coastelor se întrevedea din când în când slăbiciunea trupului.

— Ungerea cu sfântul mir!... murmură el. De unde să ştiu cum se face asta?!... Micuţule!

— Da, unchiule.

— Vei veni cu mine... Vei avea rolul copilului din cor... La Frelotte!... Cunoşti satul Frelotte?

— Da, unchiule.

— E la o leghe depărtare de Viantais!

— Da, unchiule.

— O leghe!... Niciodată n-am să ajung până acolo!... Şi cartea rituală!... unde o fi?

Trebui căutată cartea rituală. O găsirăm, în sfârşit, în fundul unui sertar, printre capete de lumânări şi cuie vechi, ruginite. În timp ce citi repede paginile în care se vorbea despre ungerea cu sfântul mir la morţi, mormăi;

— Şi preotul acesta!... S-a dus, fără îndoială, să se îndoape la vreo masă, unde se ţine vreo conferinţă!... Hm... hm... *ad manus... ad pedes...* simbolismul acesta e ridicol. După ce voi mizgăli-o... *ad lumbos,* sărmana fată va fi mai curată!... să-l ia dracu **pe** preot!... *ad aures...* Nu pot să-i lase pe oameni să moară liniştiţi?

Abatele închise cartea rituală şi o puse în buzunarul sutanei.

— Haide, să plecăm!... zise el.

în mers, repeta fără încetare:

— *Ad pedes... ad manus...* O leghe!... Dumnezeule, cum mă înăbuş.

Prin vitralii se strecura lumina palidă şi fără strălucire a cerului nocturn, sfâşiind ici-colo întunecimile laturilor de jos ale bisericii. Paşii noştri răsunară pe lespezile de piatră şi zgomotoul se ridică spre boltă, se pierdu în fundul întunecat

al capelelor şi al amvonului, în care stâlpii, arcadele îndoielnice şi albul şters se distingeau foarte vag, umbre în umbră. La fel virgula de lumină, pe care invizibila lampă a corului o suspenda în spaţiu, era tot atât de tristă ca o stea singuratică, rătăcită într-un firmament acoperit de nori negri şi fără lună.

Paracliserul înştiinţat ne aştepta în sacristie. Mucuri de lumânări aprinse în sfeşnice înalte de alamă galbenă, cu o licărire de catafalc, luminau încăperea pardosită cu lespezi patrate negre şi albe; în fund era micul confesional ale cărui reliefuri străluceau, între cele două perdele de stofă verde. Un miros acru de ceară topită, amestecat cu miros de tămâie, ne sufoca.

— Să ne grăbim, zise unchiul paracliserului, care se înclină respectuos.

Acesta era un om mic de statură, palid, foarte curat, cu părul lung lipit de tâmpâe, cu o faţă binevoitoare şi ipocrită pe care o au fraţii laici ai mănăstirilor. Era cofetar de meserie, starostele măturătorilor oraşului şi arendaş al taxei de barieră şi al scaunelor bisericii. La praznicele solemne, el servea Ja masa preotului. Punctual, meticulos* cunoscând minunat riturile tainelor, Baptist Goudray era un paracliser distins, atât de distins încât era onorat aproape ca un vicar. Vorbea foarte încet, foarte rar, şi întotdeauna în termeni aleşi şi binevoitori... El îşi pregătise cutia şi aprinsese lampa roşie cu mâner lung, pe care trebuia s-o duc eu.

— Am crezut că-i bine să pun un şervet de împărtăşanie în cutie, explică el... Oamenii aceştia s-ar putea să n-aibă niciunul demn de sfânta împărtăşanie.

— Pune ce vrei!... Să ne grăbim, răspunse unchiul.

Şi în timp ce, ajutat de paracliser, îmbrăca stiharul şi patrafirul, îl întrebă:

— Preotul unde-i?

— Domnul preot este la Saint-Cyr-la-Rosiere, la o conferinţă.

— Dar vicarul?

— Am auzit că domnul vicar îşi măritã sora astăzi, într-un sat de la marginea judeţului.

Paracliserul întinse unchiului pelerina cu glugă şi, cu un aer plin de grijă şi protecţie, adăugă:

— Observ că domnul abate pare destul de suferind... însă până la Frelotte drumul este foarte scurt, **o** plimbare.

Unchiul mormăi:

— O plimbare!... Ai uitat manipulul *, Baptiste.

— În cazurile acestea oficiantul nu îmbracă manipulul. Domnul abate poate să verifice aceasta în cartea sa rituală.

După ce spuse acestea pe un ton de imputare, cam scandalizat, se duse să aprindă lumânările din altar.

1 O bandă de stofă, pe care preoţii catolici o poartă la braţul stâng, când fac liturghia.

Unchiul nu întârzie în faţa tabernacolului; scurtă pe cât fu cu putinţă oremus-urile şi îngenuncherile, apoi, acoperind artoforul cu învelişul cu ciucuri aurii., porni spre ieşire. Plecarăm..

Paracliserul mergea înainte ţinând într-o mână cutia cu sfintele miruri, iar în cealaltă cădelniţa; urmam apoi eu, ducând lampa. Unchiul ne urma giâfâkid, suferind, foarte stânjenit de artofonil pe care îl ridica, îl cobora, îl apleca la dreapta, apoi la stânga, căutând o poziţie favorabilă, care să-i îngăduie să respire mai uşor.

— Nu mergeţi aşa de repede, spuse el când dădurăm pe aleea de ulmi care făcea legătura între biserică şi ţinut.

La fiecare douăzeci de paşi paracliserul mişca cădelniţa, care făcea *cling!... cling!...* Oamenii ieşeau la uşi, se aplecau la ferestre, se descopereau, se închinau; pe stradă, femeile îngenuncheau cu fruntea plecată şi cu mâinile împreunate. În urma unchiului se formă un cortegiu care se mări la fiecare răspântie şi ajunse cât o adevărată procesiune. Cădelniţa făcea *cling!... cling!...* la intervale regulate. Eram mândru de rolul meu şi de câte ori treceam pe sub un felinar, îmi plăcea să-mi privesc umbra şi umbra lămpii mărindu-se, lungindu-se pe şosea, pe trotuare, pe faţadele albe ale caselor, cu răsfrângerea jucăuşă, roşie din

vârf... *Cling!... Cling!...* La ieşirea din oraş, unchiul se opri, căci nu mai putea să respire.

— Mă înăbuş! îmi zise el... Sunt ud leoarcă!... Şi asta, asta... asta, care mă supără îngrozitor!... Ţine!

îmi întinse artoforul, îşi şterse cu o margine a stiharului faţa scăldată în sudoare şi timp de câteva secunde aspiră cu lăcomie câteva guri de aer. Apoi plecarăm din nou.

Noaptea era adâncă, liniştită, tulburată numai de paşii noştri şi de şuierătura răguşită are ieşea din pieptul unchiului. Paracliserul nu mişca cădelniţa decât când auzea de departe voci omeneşti sau zdruncinături de căruţă. Mergeam sub cerul mohorât şi jos, pe care năvăleau acum nori vineţi-negri; mergeam între mari întinderi de umbră care acopereau câmpia, printre umbrele mari care alergau deasupra orizontului apropiat, umbrele încâlcite şi despletite ale merilor diabolici. În şanţurile drumului, apăreau ici-eolo înfricoşătoare siluete de trunchiuri de stejar, tăiate scurt, fără ramuri, ce păreau în noaptea lugubră ca o fugă de monştri embrionari, într-un galop de larve mari, cocoşate, ieşind din neant. Câteodată nu se zărea niciun arbore, nicio siluetă, niciun şanţ, ci doar urcuşul drumului, mai palid între abisul tenebrelor uniforme; peste el se prăvălea un zid înalt de cer palid, fără spaţiu, fără profunzime, care-l închidea cu masa lui de plumb, limită extremă a pământului şi a firmamentului... îmi era frica şi chiar paracliserul tuşea ca să-şi dea niţel curaj.

Slăbit de transpiraţie, sleit de suferinţă, unchiul trebui să se oprească. Cum picioarele îi tremurau, refuzând să mai poarte trupul, se aşează pe o piatră. Rămase mult timp acolo, copleşit, cu artoforul între genunchi, cu capul în mâini. Era ciudat să-l auzi sughiţând în noaptea mohorâtă, horcăind, înghiţind viaţă din suflarea vântului care batea.

— Încă zece minute, domnule abate, îl îmbărbăta paracliserul. Văd în jos luminile din Frelotte.

— Zece minute!.. N-am să ajung niciodată până acolo!... Mă înăbuş... Am să mor...

Vru să se ridice, dar recăzu şi artoforul se rostogoli pe pământ şi alunecă în şanţ sunând-

— Sfântă Fecioară! strigă paracliserul I... Trupul Mântuitorului în şanţ... Te pomeneşti că l-am pierdut pe bunul Dumnezeu.

Pe mai, în umbră, strălucea o piatră albă. El crezu că străluceşte azima sfinţită.

— O văd, bâlbâi el!... străluceşte.

— Ei bine, ridic-o, Baptiste, porunci unchiul cu vocea sugrumată.

Baptiste fu cutremurat de groază.

— Eu, domnule abate?... eu?... Să ating pe bunul Dumnezeu cu mâini care nu-s curate, când sufletul mi-e plin de păcate?... Nu, nu, niciodată!... Mi-e frică să nu mă trăsnească.

— Imbecilule! îl înjură abatele Jules... Ajută-mă, micuţule.

Reuşi să se ridice în picioare şi căutarăm artoforul. Paracliserul pusese jos cutia sa, cădelniţa şi foarte palid, cu ochii măriţi, plimbă felinarul spre pământ. Aproape de şanţ. Cu ajutorul luminii roşii, care alerga pe iarbă, zărirăm în curând artoforul neatins, încă acoperit. Capacul nu se clintise. Unchiul îl ridică uşor şi văzând anafura în fundul vasului sfânt, zise:

— Haide... nu s-a întâmplat nimic!... La drum.

Într-adevăr, la dreapta noastră se distingea conturul întunecat al mai multor case; câteva lumini străbateau întunecimea. Unchiul sufla mai Uşor şi mergea cu un pas mai sigur. Mereu îngrozit de scena cu artoforul, care i se înfăţişa ca o profanare, ca un sacrilegiu, paracliserul mormăia înţcet rugăciuni. Din timp în timp. Întorcea Ţaţa galbenă, cu ochii temători, speriat că un preot se purta aşa cu bunul Dum nezeu, cu atâta îndrăzneală.

— Când intrarăm în sat, el începu să mişte cădelniţa: *Cling... Cling!* Se auziră uşi trântite şi zgorpot de saboţi. Trecură umbre, figuri apărură în dreptunghiurile ferestrelor luminate... *Cling... Cling...* Doi câini ne lătrară îndelung, alţi câini le răspunseră... Şi cădelniţa făcea... *cling... cling!...*

Străbăturăm curţi, merserăm de-a lungul căpiţelor şi al gardurilor scunde, deasupra cărora coroanele arborilor păreau ca nişte capete ciufulite... Şi cădelniţa făcea iar *cling... cling...*

în faţa casei bolnavei era trasă o cabrioletă. Recunoscui, luminat de un ţăran, pe tata, care deznoda cureaua calului. Trase trăsura astfel ca să lase drumul liber şi îl auzii rostind cu o voce mirată:

— A! uite-l pe Albert!... A! uite-l pe Jules!

Apoi se amestecă în mulţimea trecătorilor şi a persoanelor ce se luaseră după *clinchetul* cădelniţei.

Pe un pat înalt, acoperit cu pânză, în rufăria albă pe care tremurau reflexele luminii, bolnava se odihnea nemişcată, cu faţa ca de ceară, cu dintâi încleştaţi. Mâinile ei slabe şi galbene nu se mişcau pe ceai'ceaful pe care erau întinse. Cu nările strânse şi pleoapele nemişcate părea ca moartă. Lângă pat, suspina o femeie aplecată cu capul ascuns în şorţ. De la uşă până la patul funerar erau îngenuncheate vecinele, ce se rugau, iar vecinii în picioare, trişti, cu capetele plecate, îşi învârteau şepcile în mâini. Între cămin, unde ardeau rădăcini de măceş, şi patul lipit de peretele afumat, fusese pregătită o mescioară. În mijlocul acesteia, acoperite cu un şervet alb, se aflau un crucifix ţărănesc, cu două lumânări la capăt, un vas cu agheasmă, în care era muiat un pământuf făcut din mlădiţe de mesteacăn, o farfurie cu miez de pâine, iar lângă farfurie un castron cu apă pentru spălarea cu vin şi apă a preotului. Toată lumina din odaie se concentra asupra patului, pe faţa muribundei, umbra adunându-se sus, în perdelele de pânză.

Unchiul se opri în prag şi în faţa spectacolului morţii, în faţa spectacolului rugăciunii, faţa i se transfigură dintr-o dată. O milă duioasă îi flutură în jurul gurii, care mai înainte blestemase; o seninătate măreaţă trecu prin ochii lui, în care cu o clipă mai devreme stăpânea mânia. Printr-o sforţare puternică a voinţei, impuse tăcere durerii ce-i chinuia pieptul, îi gâtuia respiraţia şi intră în camera sărăcăcioasă întinzând mâna cu un gest nobil, liniştit şi

blând.

— *Pax huic, domini,* zise el, cu o voce caldă şi plină de milă.

Paracliserul răspunse:

— *Ei omnibus habitantibus în ea.*

Punându-şi artoforul pe masă, stropi toată adunarea cu agheasmă şi zise din nou:

— *Dominus vobiscum.*

Paracliserul răspunse:

— *Et cum spiritu tuo.*

Abalele luă crucifixul, îl apropie de buzele muribundei, dar buzele ei rămaseră nemişcate la contactul cu Dumnezeu. Ea nu mai vedea deja nimic, nu mai auzea nimic, nu mai simţea nimic. Ochii ei priveau în infinit. Atunci abatele se aplecă asupra ei, plin de milă. O suflare slabă şi potolită, asemenea respiraţiei ultime a unei flori care cade sfirşită şi veştedă, ieşea printre dintâi ei încleştaţi. Cearceaful de pe piept nici nu se mai mişca. Şi sub masca palidă a morţii, copila păstra un aer de tinereţe şi de înduioşătoare frumuseţe.

— Dumnezeu se apropie de tine, zise unchiul... Nu-l auzi?

Fata rămase nemişcată. Atunci abatele se întoarse spre cei ce erau acolo, spre femeile îngenuncheate, asupra bonetelor cărora cădea o lumină, spre oamenii ce stăteau în picioare, în umbră, cu feţele lor brune. Încordate.

— Moare, zise el.

Şi, arătând artoforul care strabicea pe masă şi sfintele miruri din cutiile de argint, adăugă:

— La ce bun?... să n-o tulburăm.. Rugaţi-vă pentru ea, voi care o iubiţi.

El îngenunche lângă pat. Şi cu o voce eboţif/nată, carecânta tristul epitaâam ai morţii, zise:

— Biet copil!... Ai venit într-o zi şi a doua zj pleci... Din viaţă n-ai cunoscut decât primele surisuri şi adormi la ora suferinţelor de neînlăturat... Du-te spre lumină 5 şi în linişte, suflet mie, soră a sufletelor parfumate ale florilor, soră a sufletului muzical al păsărilor... Mâine, în grădina

mea, voi respira parfumul tău amestecat cu parfumul florilor mele şi te voi asculta cântând pe ramurile arborilor mei... Vei fi păzitoarea sufletului meu şi farmecul nevăzut al giridurilor mele...

Se ridică, sărută fruntea moartei şi din nou întingând mâna peste adunarea uluită din pricina acestei predici neobişnuite, zise:

— *Dominus vobiscum!*

Dar paracliserul nu răspunse. Zăpăcit, împietrit, nu înţelegea nimic din ceea ce se întâmplase. Nu numai că nu înţelegea, dar nu ştia dacă mai trăieşte, dacă în iteeastă casă femeile, artoforul de pe masă, moarta aceasta, dacă tot ce. Îl înconjura nu. Era numai un Vi». În tulburarea sa, în emoţia lui. Nu urmă pe abate, oare se îndrepta spre luşă, şi rămiase în cameră, în mijlocul oamenilor, cu ochii înnebuniţi, cu braţele atârnate, cu gura căscată.

Tata ne aştepta afară.

— Bună seara, Jules, zise înaintând spre fratele său, cu mâna întinsă.

— Bună seara!... Tu eşti?

— Da... ieşeam din casă... te-am recunoscut... E târziu... eşti suferind... Vrei să te duc cu trăsura?

— Vreau, fireşte, zise unchiul.

— Şi artoforul?

— Aveai artoforul adineauri la tine, cred.

— Ah, da! Uite... l-am uitat!... Cu atât mai rău *î* Baptiste o să aibă grijă de el.

Ne înghesuirăm toţi trei în cabrioletă... Dar în curând unchiul începu iar să gâfâie.

— Ţi-e rău?... întrebă tata.

— Da, da!... Mă înăbuş... mă înăbuş!... Sunt asudat... şi cu toate acestea tremur de frig.

Tata îl acoperi cu pledul, scoase din buzunar o sticluţă cu alcali şi i-o dădu să aspire din ea.

— De ce nu vrei să mă primeşti? zise el, cu o duioasă mustrare... Te-aş îngriji bine... Te-ai însănătoşi... Căci, Jules, sunt fratele tău, ce dracu!... Şi nu ţi-am făcut niciodată

nimic!

Atunci unchiul răspunse printre nişte sughiţuri dureroase:

— Vreau... vino... Nevasta-ta, să vină şi ea... Mă înăbuş! ...

A doua zi, tata şi mama veniră la vila Capuţini – lor. Găsiră pe abate în pat, cuprins de febră. Voise să se scoale dimineaţa la ora obişnuită, însă avusese o sincopă, urmată de vărsături, după care, zăpăcit, ameţit, cu trupul zguduit de friguri, trebui să se culce din nou. Tata îl ascultă, îl examină cu cea mai mare atenţie şi în faţa gravităţii stării lui, nu-şi putu ascunde neliniştea.

— Nu va fi nimic!... zise el... Dar te-ai supăra dacă m-aş consulta cu un confrate?... Tu ştii, nu sunt un aşa de priceput... Şi pe urmă, nu-ţi dai niciodată seama bine de boală când e vorba de cineva din familie.

Unchiul răspunse resemnat:

— La ce bun?... Simt că totul în mine se năruie... că nu mai am mult de trăit... Ceea ce aş vrea, este să fiu lăsat să mor în pace, după pofta mea... Dacă sufăr prea mult, încearcă să mă ajuţi puţin. Iată tot ce cer...

Apoi, cu o melancolie dureroasă, adăugă:

— Moartea mea nu are nicio însemnătate. E totdeauna trist să vezi dărâmându-se casele vechi, arborii bătrâni, clopotniţele... Dar eu... eu n-am dat adăpost nimănui... nimănui nu i-am oferit roade... Nimic nu m-a fermecat... n-am avut niciodată o credinţă frumoasă... o iubire frumoasă... Dacă mor, dacă mă duc, liniştit, fără păreri de rău, fără ură, moartea mea va fi singurul lucru bun pe care-l dăruiesc vieţii... şi, poate, singura sa iertare!...

Se întrerupse, căci apăsarea din piept îl făcea să respire greu. După câteva clipe începu din nou:

— Ceea ce aş vrea însă e să-mi fie dus patul în faţa ferestrei... îmi iubesc grădina, îmi iubesc arborii, iubesc cerul acesta, cerul acesta mare...

Tata era foarte emoţionat... mama privea spre grădină, nepăsătoare şi severă. Ea zise surâzând rece:

— Într-adevăr... e o vedere frumoasă.

Abatele îşi stăpâni o strâmbătură şi o scânteie de răutate care începu să-i apară în ochi. Zise apoi suspinând:

— Oh! eu o iubesc pentru motive pe care nu le vezi şi nu le simţi, pe care nu le înţelegi, draga mea.

îşi întoarse apoi capul spre perete, privind ţintă florile palide de pe tapet şi nu mai vorbi.

îmi petrecui o mare parte din zi în grădină, fără să mă joc, fără să fug. Nu mă mai atrăgea ca altădată. Totul îmi părea mohorât, trist; verdeaţa se înveşmânta în doliu, chiar şi păsările păreau ursuze şi salcâmul mi se păru un fel de arbust întunecat, care se plantează pe morminte. Totuşi mă oprii pe locul unde îi plăcea unchiului să se aşadă, întinzându-şi picioarele lungi în iarbă... îmi adusei aminte de haina lui verde, de pălăria lui de pai, de statura sa gârbovită, de ciudatele lui discursuri care mă înspăimântaseră şi care acum mă înfricoşau mai puţin, căci în clipa aceasta îmi dădeau senzaţia nelămurită a unei dureri morale pe care o iubire poate că ar fi liniştit-o... Îl iubeam, da, îl iubeam cu adevărat. Mă gândeam că el, care era întotdeauna atât de violent, n-avusese faţă de mine niciun gest de nerăbdare!... O nelinişte mă făcea să mă reîntorc fără încetare spre casă şi să o întreb pe Madeleine cum se mai simte unchiul! Sau, mă apropiam foarte încet, în vârful picioarelor, de uşa camerei lui şi stam acolo minute întregi, să ascult zgomotul făcut de respiraţia unchiului şi alunecarea paşilor mamei pe parchet.

Spre seară sosi vărul Debray.

— Ei bine, ce este?... Un îndrăcit ca tine poate să fie bolnav?

Fu mirat găsind pe tata şi pe mama instalaţi înainte de sosirea lui la căpătâiul bolnavului şi privi mesele şi sertarele cu o curiozitate neliniştită de moştenitor.

Părăsirăm camera; se apropia ora cinei.

— Ei bine? întrebă mama.

— Este pierdut, zise tata... şi nu-i numai boala de inimă E şi febra!... Bietul Jules!

V

în timpul serii, pe când tata plecase din nou la Capuţini, ca să vegheze asupra bolnavului, mama revizui toate vestmintele noastre negre, cu grija liniştită şi meticuloasă a unei bune gospodine.

Mama, care sta de trei zile la căpătâiul abatelui, tocmai plecase la Viantais, unde avea, zicea ea, de făcut nişte cumpărături. Astfel rămăsei singur în cameră cu unchiul. Boala îi scofâlcise mai tare obrazul şi săpase cu nemiloasele ei gheare şănţuleţe în pielea lui uscată, lipsită de carne. Febra pătase pometii ieşiţi, cu două plăci purpurii, iar ochii măriţi, înconjuraţi de mari cearcăne albastre, căpătaseră o strălucire supraomenească. Din timp în timp, cu mâna tremurătoare, legată din cauza unei umflături, ducea la gură o băutură răcoritoare, iar limba încleiată făcea de cerul gurii un zgomot dureros şi continuu; respira greu. Pe marmura măsuţei de noapte, fiolele aşezate simetric răspândeau mirosuri farmaceutice şi vasul de fiert apa sfârâia pe cenuşa caldă a căminului.

— Micule, îmi zise unchiul, închide uşa, ca să nu intre nimeni... şi vino aici, lângă mine... Am să-ţi vorbesc, ţie, numai ţie... Căci tu eşti singura fiinţă care într-adevăr m-a iubit.

Blândeţea tristă cu care îmi spuse aceste cuvinte mă mişcă în aşa fel încât nu-mi putui reţine lacrămâle. Şi deodată izbucnii în hohote de plâns.

— Haide, haide, mă mângâie bolnavul cu iubire. Nu plânge, copilul meu, şi fă ceea ce ţi-am spus.

Zăvorii uşa şi mă apropiai de pat. Unchiul îmi surise şi se reculese pentru câteva clipe.

Afară, prin grădină, vărul Debray se plimba şi scuipa. Se instalase şi el la Capuţini. Nu scotea nicio vorbă. Supraveghea nelinişţit pe părinţii mei. Prezenţa lui era pentru unchiul meu un subiect de iritare, cu toate că deseori glumea cu el spunându-i:

— Vărule, după ce voi muri, să mă împăiezi; să mă aşezi în picioare pe o scândură de brad, cu o nuc» în mână, ca pe dihori.

Căpitanul îi răspunse:

— Ce farsor e Jules... în viaţa mea n-am văzut un bolnav mai dat naibii ca tine!

Se obţinuse totuşi de la văr promisiunea că va intra cât se poate de rar în cameră. Îşi petrecea zilele în plimbări în jurul casei sau stând mult timp în bibliotecă, căutind să găsească volumele foarte scumpe şi foarte rare pe care i le arătase abatele odinioară, îşi mai petrecea timpul şi prin odăi, cu aerul de a inventaria obiectele şi aruncând în toate părţile priviri iscoditoare.

Unchiul îşi şterse gura arsă de temperatură, bău o înghiţitură de ceai şi cu un glas întrerupt de sforţări dureroase începu astfel:

— Dragul meu copil, mi-am făcut testamentul de mai multe luni... Nu-ţi las nimic, nici ţie, nici familiei tale... Mama ta va fi furioasă, însă tu eşti la o vârstă la care nu dai nicio însemnătate chestiunilor băneşti. Sper că n-ai să mă urăşti mai târziu... Mă vei urî?

— Nu, unchiule! bâlbâii eu, puţin încurcat şi roşind.

îmi mulţumi dând din cap şi reîncepu:

— Dacă te dezmoştenesc, să nu tragi concluzia că nu te iubesc... Tu vei avea destulă avere şi fără ca a mea să sporească pe aceea pe care ţi-o vor lăsa părinţii tăi... Am de mai mult timp o idee ciudată, să fac o experienţă psihologică pe care o vei cunoaşte a doua zi după moartea mea... spune, nu ai să mă urăşti? Adevărat?

— Adevărat, unchiule, răspunsei.

— Acum, ascultă-mă. Ca toţi acei care au trăit rău, mi-a fost mult timp frică de moarte... Dar m-am gândit mult de atunci, m-am obişnuit s-o privesc în faţă, s-o întreb... Ea nu mă mai înfricoşează. Noaptea trecută, pe când dormitam, am visat că este un lac nesfârşit, fără orizont, fără margini... un lac pe care mă simţeam uşor târât prin albul undelor, albul cerurilor, prin albul infinit... În clipa aceea, o văzui asemenea cerului acesta mare, care-i acolo în faţa mea... Ea are lumini minunate şi adânci.

Abatele îşi săltă puţin capul de pe pernă, cu gâtul întins

spre fereastră şi cu o pasiune în ochi, îşi lăsă privirea să rătăcească în spaţiu.

Prin azurul cu irizări trandafirii şi de un verde palid de cristal rătăceau pieziş nişte nori cu o incandescenţă de argint... Se ridicau deasupra copacilor, se îngrămădeau, se împrăştiau şi se risipeau pe firmamentul nemărginit.

— Da, repetă el, moartea e asemenea cerului acesta mare...

Rămase o clipă tăcut, urmărind cu extaz înceata, luminoasa înălţare a norilor deasupra pomilor. Apoi din nou îşi aşează capul pe pernă, se lungi pe pat şi cu o voce melancolică continuă:...

— Eu mi-am greşit viaţa, micul meu Alberf... Mi-am greşit-o pentru că niciodată nu mi-am putut îmblânzi complet patimile murdare care erau în mine, patimi comprimate de meseria mea de preot, patimi ereditare, născute din misticismul mamei, din alcoolismul tatei. Totuşi, am luptat!... De m-au învins... Mor din cauza acestei lupte şi acestei înfrângeri. Când m-am gândit să mă întorc aci, în liniştea aceasta, în singurătatea aceasta, mi-am promis să uit trecutul, să trăiesc fericit, să lucrez, căci aveam planuri mari... N-am putut. Aici, ca oriunde, m-am găsit faţă în faţă cu monstrul... Am îndurat chinuri grozave... De aceea e bine că mor. Dar dacă am trăit în agitaţia aceasta tragică, în înflăcărarea, în această continuă disproporţie între visurile inteligenţei mele şi poftele cărnii mele, vreau să mor în seninătate; fie şi numai o zi, vreau să gust această plăcere pe care n-am cunoscut-o; liniştea deplină a creierului, a inimii, a simţurilor...

Bolnavul suspină îndelung şi mototolind cu neastâmpăr batista pe care o avea în mâini rămase câteva secunde fără să spună un cuvânt. Urmă pe un ton mai concis, în timp ce o grimasă îi strâmbă gura:

— Ştiu unde-i mama ta, sau cel puţin bănuiesc. E la preot... Aceasta trebuia să se întâmple. Ea vrea ca preotul să mă vadă şi să-mi aducă ceea ce se numeşte mângiierea religiei. O doreşte nu pentru mine, de care puţin îi pasă, cât

pentru ea, pentru tatăl tău, pentru renumele de cucernicie al familiei... Or, eu nu vreau ca preotul să pună piciorul în casa mea... Nu vreau... Ceea ce mi-ar putea spune o ştiu tot atât de bine ca şi el... Şi vizita imbecilului acesta mare m-ar plictisi, m-ar irita, ar ameninţa liniştea ultimelor mele ore... Dacă Dumnezeu există, cu siguranţă că mi s-ar arăta sub chipul de mitocan al acestui om greoi şi nepriceput... Dacă vreau să mă închin, n-am nevoie de nimeni... Să fiu lăsat să mor aşa cum înţeleg eu. Te fac păzitorul liniştii mele... Făgăduieşte-mi că dacă preotul încearcă să forţeze uşa... făgăduieşte-mi că-l vei îndepărta... li vei explica că nu vreau să-l primesc, că nu vreau nici minciuna rugăciunilor lui, nici farsa tristă a îndemnurilor lui, nici această ridicolă şi sinistră comedie care se joacă în jurul patului celor ce mor. Vrei să-mi promiţi că ai să faci asta... Vrei să-ţi promiţi că mă vei apăra contra tuturor celbr ce vor voi să-mi violeze agonia, chiar şi împotriva marnei tale?

îmi luă mâinile şi mă privi aproape rugător.

— Vrei?

— Îţi promit, unchiule!... spusei cu inima sfâşiată.

— Bine, copilul meu!... Îţi mulţumesc.

Apoi, vorbindu-şi sieşi, murmură cu o voce înceată:

— E ciudat ce se petrece cu mine... Cu cât sufletul mi se linişteşte, cu atât mai mult ideea despre Dumnezeu se şterge din mintea mea... Nu-l mai înţeleg... Dumnezeu!... Dumnezeu!... Când trăiam rău, credeam în Dumnezeu şi mă înspăimânta... Astăzi, în zadar îl caut... nu-l mai găsesc... a plecat... N-o fi atunci decât entitatea ideală a unei remuşeări?...

După ce stătu pe gânduri câteva clipe, se întoarse spre mine...

— Şi acum, nu mai fi trist, copilul meu... Când mă uit la căpşorul tău nu vreau să te văd lăcrimând... zâmbeşte-mi... Nu trebuie să plângi când moare cineva pe care l-ai iubit... Religia catolică a făcut din moarte o sperietoare groaznică, pe când ea nu este decât eliberarea omului, reîntoarcerea prizonierului vieţii în patria lui adevărată, în neantul

binefăcător şi dulce... Ah! aş vrea ca în loc de lacrimi şi dureri să nu fie în camerele muribunzilor decât muzică şi veselie! Aş vrea... aş vrea...

Se opri părând că e în căutare de cuvinte sau gânduri ce îi scăpau.

— Nu ştiu ce aş mai vrea, bâlbâi el, nu mai ştiu. Dacă îţi vorbesc aşa, e că îmi presimt sfârşitul apropiat... există clipe în care viaţa mi se scurge din mădulare, secătuieşte în inima mea, când îmi pierd capul, mi se încurcă, se topeşte cu spaţiul, îmi pare că plutesc pe un lac imens, un lac care nu se sfârşeşte şi care n-are fund... înainte de a pleca, înainte de a dispărea în albul strălucitor, aş vrea să-ţi dau ceva care-i mai de preţ decât banii... secretul fericirii... M-am gândit mult, mult... Iubeşte natura, copilul meu, şi vei fi un om de treabă şi vei fi fericit... Toate bucuriile pământeşti sunt cuprinse în iubirea aceasta, de asemenea virtuţile... Tot ce se îndepărtează de la natură e o perversiune şi nu lasă în urmă decât dureri de nevindecat şi păreri de rău care murdăresc... Aş mai vrea ceva... aş vrea să-mi citeşti din Pascal... du-te şi-l caută pe Pascal... ai să-l găseşti în bibliotecă, în raftul al treilea, la stânga, lângă cămin... E o carte mică, roşie, cu linii aurii... Du-te!...

Mă întorsei cu Pascal şi timp de o oră îi citii unchiului. Adesea adormea, respiraţia îi era scurtă de vaiete slabe şi repetate. Atunci închideam cartea şi tăceam. Când nu mă mai auzea, se deştepta dintr-o dată, mă privea ca şi cum ar fi căutat să mă recunoască, să-şi amintesc, apoi murmura:

— Ah, da!... tu eşti!... Urmează, copilul meu... glasul tău mă leagănă... Ascult ceea ce citeşti... Cuvintele, ideile sosesc la mine foarte blânde, foarte vagi, împodobite cu visuri încântătoare. Vin spre mine ca nişte fiinţe feerice; sosesc prin nişte brume trandafirii, care plutesc pe mări orbitoare; vin în haine înzorzonate, cu trene lungi de mătase, acoperite cu bijuterii şi parfumuri... Ce magie sunt gândurile întrevăzute în febră... Cum se înviorează, se colorează în splendorile morţii!... Ar trebui să mori mereu, mereu. Citeşte, copilul meu... Dacă aţipesc, nu te opri...

Alteori, cu privirea rătăcită de asemenea mă întrerupea deodată:

— Ştii ce mi-ai promis!... Preotul... mama... Dumnezeu!... Opreşte-te... mă oboseşte. Cuvintele se schimonosesc acum ciudat, gândurile trec negre, desprinse ca nişte umbre... Şi goarna aceasta care sună fără încetare, acolo jos, vai, mă oboseşte... Spune-i să tacă, micuţule, te rog!... Şi clopotul, fă-l şi pe el să tacă... Preotul face zgomotul ăsta... bâzâie la urechile mele ca nişte bondari mari... Alungă-l... Aş vrea să dorm...

Când se întoarse mama, abatele era foarte neliniştit. Se mişca în pat, se descoperea până la pântece, spunând cuvinte fără şir... Mama se apropie de el:

— Nu-mi spune nimic! strigă el... Nu vreau să vină preotul... nu-mi trebuie Dumnezeul lui... nu vreau!... Vreau să mor cum înţeleg eu... Pentru ce mă chinuiţi aşa?...

Ea îl acoperi cu pătura pe piept şi-i vorbi blândl

— Preotul trecea pe drum, dragul meu frate, îl lămuri ea... Ştiindu-te bolnav, a intrat... este în grădină!...

Unchiul se ridică în capul oaselor foarte speriat f

— Nu, nu, repetă el... Nu vreau... lasă-mă să mor liniştit...

Mama stărui, rostind cuvinte duioase, cu mângâierî în voce, cu rugăminţi în priviri...

— Nu va sta decât un minminut...

. Abatele scoase un strigăt furios:

— Lasă-mă!... lasă-mă, lasă-mă!...

Şi. Prinzând mâna mamei, o muşcă furios de degetul cel mare:

— De ce nu sunt turbat, femeie ticăloasă? strigă el... Mi-ar plăcea să te ucid, scorpie bătrână, să te Jac să mori de această moarte crudă.

În timpvd acesta preotul Blanchard întredeschise uşa şi îşi arătă faţa purpurie şi strălucitoare. Unchiul 51 zări, se întoarse spre perete şi nu mai scoase o vorbă. La întrebările preotului, nu răspunse nimic şi cu dintâi încleştaţi, cu pometii roşii ca focul, cu ochii îndreptaţi asupra unui punct vag al peretelui, rămase nemişcat şi posomorit. Numai

degetele i se crispau pe cutele cuverturii pe care o mototolea. Auzii cum îi bătea inima în piept, cu lovituri grăbite, şi cum îi scrâşneau dintâi. Preotul ridică deznădăjduit braţele spre tavan şi, condus de mama, ieşi din odaie şoptind cuvinte pline de indignare.

— Vrei să reîncep să citesc, unchiule? întrebai puţin ruşinat fiindcă nu-mi ţinusem promisiunea şi voind să-l fac să uite scena aceasta dureroasă. —

Bolnavul nu se clinti şi îl auzii atunci, cu o voce scăzută şi tremurată, cântând:

— Popa atunci o-ntrebă
Tra la la
Popa atunci o-ntrebă
Ce ai fată sub rochiţă?
Tr a la la
Ce ai fată sub rochiţă?

— Unchiule, unchiule, îl rugai eu… vorbeşte-mi, uită-te la mine…

El continuă mai încet, fără să se mişte, în timp ce cu o mână, ca o foarfecă de crab, sfâşia cearşaful:

— Sub rochiţă, sub rochiţă
Tra la la
Sub rochiţă, sub rochiţă
Am o mică pisicuţă
Tra la la
Am o mică pisicuţă.

Apoi îl cuprinse un somn dureros, întretăiat de deşteptări brusce şi de suspine.

Noaptea şi-o petrecu într-o agitaţie nemaipomenită. Temperatura i se urcă, iar inima îi bătea ca un ceasornic a cărui şurubărie e gata să se strice; părea că viaţa se depăna într-un zgomot de sonerie înnebunită. Delirul aducea în priviri o nebunie grozavă, iar în gesturi o halucinaţie de crimă. Tata, care veghea, ajutat de Madeleine, se căzni mult ca să-l liniştească. Voia să se ridice, scotea strigăte sălbatice, încerca să se arunce asupra unei fiinţe închipuite pe care o vedea şi pe ale cărei

mişcări dezordonate le urmărea cu o furie ce creştea din clipă în clipă. Credea că era preotul Blanchard.

— Îmi pândeşti sufletul, banditule, striga el... nu vrei ca el să se împrăştie în natură, hoţule... Ca să fie fericit... Dar nu-l vei avea... El e aci (şi îi arătă gâtul strâns ca de o sugrumare). El e acolo... îmi face rău, mă înăbuşă... Totuşi, nu-l voi scuipa... Ieşi! Ieşi!

Tata se aplecă asupra lui şi încercă să-l liniştească.

— Goneşte-l odată! porunci el... acum **se** agaţă **de** streaşină cu aripile întinse şi negre... Ah! uite-l cum zboară... cum zboară... iată-l cum bâzâie... iată-l... omoară-l... Ah! omoară-l odată!... Iată-l... se ascunde sub patul meu, îl ridică, îl ia cu el... Ah! ucide-l odată!... omoară pe popa acesta mişel.

Într-o altă clipă începu să plângă şi cuprins de spaimă se ghemui sub pătură, într-un colţ de pat, ca un copil.

t Spre dimineaţă se linişti. După agitaţia nopţii urmă o potolire mohorâtă, o oboseală grea a trupului şi a capului. Timp de trei ore dormită, zguduit de tresăriri nervoase, cu capul muncit de vedenii înspăimântătoare, care îl făceau să strige îngrozit. Când se trezea din aţipire şi se uita la noi, avea în ochi adâncimi de abis şi acea neliniştită, înfiorătoare, copleşitoare ifixitate a privirii misterioase, pe care o au animalele ce tocmai au murit. Ei nu mai reflectau nimic viu **pe** convexitatea lor sticloasă, nimic din viaţa înconjurătoare, nimic din viaţa interioară. Şi pleoapele **se** măreau peste măsură în jurul ochilor acestora morţi, lipsiţi de lumină, cu orbita lor palidă şi fără vlagă. ILa un moment dat se păru că mă recunoaşte, ’dar nu fu decât o strălucire trecătoare care se stinse îndată...

— Unchiule, zisei, unchiule, sunt Albert... Micul tău Albert... nu mă vezi?

Continua să mă privească ţintă şi cu o voce dureroasă, dar fără să poată articula cuvintele ce-i ieşeau de pe buze ca nişte suspine, cântă:

— Sub rochiţă, sub rochiţă

Tra la la

Sub rochiţă, sub rochiţă.

Din clipa aceasta vărul Debray nu se mai plimbă prin grădină. Stătea în bibliotecă, cu urechile la pândă şi la cel mai mic zgomot venit din camera abatelui ieşea pe sală. De câte ori ieşeau tata sau mama îl găseau în faţa uşii, cu pleoapele umflate, cu privirea bănuitoare:

— Ei bine?... Tot rău îi este?

— Da. Foarte rău.

— Ah!... Ştiţi, ar trebui puse sigilii peste tot!

În fiecare dimineaţă „Puicuţa" îi aducea o sticlă de cidru, o pâine de un kilogram şi jumătate şi felii de friptură rece. Mânca în bibliotecă; tot acolo dormea noaptea, întins în fotoliul cel mare al unchiului, deşteptânudu-se din ară în oră, ca să vină să asculte la uşă şi să-şi dea seama de mersul bolii. Intr-o seară se certă cu mama, care începu cu voce joasă, dar ajunse la o violenţă ameninţătoare. Căpitanul zicea:

— Ştii... vor trebui puse sigilii peste tot.

Mama, scoasă din răbdări de această frază care revenea la fiecare vorbă, îi răspunse:

— Ce te priveşte?... Mai întâi să-mi spui de ce eşti aici? Ce cauţi?

— Ce caut? Ei, fir-ar a dracului de treabă!... Ce caut?... Ca să te împiedic să furi, să duci. Lucrurile la voi acasă.

— Eu?... Eu?... strigă mama... dumneata eşti cel care scotoceşte prin sertare!... dumneata eşti hoţ... Ce cauţi aici? Nu eşti decât vărul lui!...

— Lipseşte din veselă, din argintărie... Mă duc să anunţ poliţia.

— Am să te dau afară cu jandarmii!

Trebui să vină tata să-l facă pe căpitan să tacă; părea gata să-şi continue seria de înjurături.

Cu cât starea unchiului se înrăutăţea, cu atât vărul Debray devenea mai obraznic; avea o neîncredere ursuză de paznic de puşcărie. Supraveghea pe părinţii mei, se deda la cele mai josnice spionaje; nu-şi ascundea nădejdile sale cinice. Mereu mormăia:

— Vor trebui puse sigilii! fir-ar a dracului de treabă! Eu sunt trecut în -testament... voi nu sunteţi... voi ceilalţi... Abatelui puţin îi pasă de voi, fir-aţi. Să fiţi!

Se gândi chiar că biblioteca era prea departe de camera muribundului. Aşează deci fotoliul cel mare pe coridor şi îşi petrecu nopţile şi zilele la pîndă, cu sufletul fericit că aude tânguielile, horcăielile şi gâfâielile ce veneau din patul de suferinţă în care unchiul se sfârşea într-o agonie îngrozitoare şi plină de halucinaţii. Îl auzeam plimbându-se, scuipând şi înjurând:

— La dracu! trebuie puse sigiliile!

într-o duminică dimineaţa, îmi aduc aminte, tata şi mama lipseau, plecaţi să asculte la Viantais prima liturghie. Madeleine şi cu mine veghe am pe unchiul. De opt zile nu-şi venise în fire decât de două sau trei ori, o licărire ce dispăruse repede. În scurtele popasuri ale inteligenţei sale, lovită de toate torturile nebune ale frigurilor, nu era nimic mai dureros decât să-l auzi spunând:

— Sunt mulţumit... sunt mulţumit că mor aşa de liniştit!... Ce bine-i să cobori astfel, legănat pe marele lac de lumină... De ce nu-mi citeşti, micule Albert?... Când dorm, cititul mă farmecă... alungă Irigurile... Citeşte-mi puţin din Lucreţiu!

în timpul nopţilor grele, delirul său avu de mai multe ori o formă de erotism, de nebunie sexuală, de o surprinzătoare şi supărătoare intensitate. Ca pe timpul când avusese febră tifoidă, pronunţa cuvinte neruşinate şi făcea gesturi obscene. În clipele acelea, mama nu îndrăznea să se apropie de pat de frica unui atac neprevăzut, a unei strângeri neruşinate, cum se mai întâmplase o dată, trebuind să se lupte din răsputeri ca să poată scăpa. Abatele o cuprinsese de mijloc, o trăsese brutal spre el, simţind pe buzele ei suflarea împuţită şi aprinsă a omului cuprins de friguri. În duminica aceea, nu era nicio jumătate de oră de când eram singuri în cameră, Madeleine şi cu mine, când abatele aruncă de pe el cearceaful şi păturile, se ridică deodată în faţa noastră, într-o poziţie neruşinată;

apoi, înainte de a ne fi fost cu putinţă să-l împiedicăm, părăsi patul şi poticnindu-se pe picioarele lui lungi şi slabe, cu cămaşa ridicată, cu pântecul gol, merse să se ghemuiască într-un colţ al odăii. Fu o scenă cumplită, de nedescris, din cauza grozăviei ei înspăimintătoare... Poftele lui trupeşti, când reprimate şi învinse, când învrăjbite şi mărite de fantasmele unei cerebralităţi niciodată potolite, izbucneau din toată fiinţa sa. Îi goleau vinele şi măduva de lava strânsă în de de atâta vreme. Era ca o revărsare a patimei de care trupul său fusese mereu torturat... cu capul spre perete, cu genunchii îndoiţi, cu coapsele în mişcare de rut, strângea şi desfăcea mâinile ca şi când ar fi tăvălit sub el nişte goliciuni, crupe ridicate, sini încordaţi, pântece pângărite... Scoţând strigăte răguşite, răcnete de plăcere îngrozitoare, simula gesturi înfricoşătoare de posesiune, de înfricoşătoare excese, în care ideea de dragoste se amesteca în chip tragic cu ideea de sânge! Furia strângerii era dublată de furia crimei. Se credea Ti beriu, Neron, Caligula,

.

— Să le biciuiască!... să le sfişie! urla el.

Cu degetele îndoite în formă de gheare, sfâşia golul, închipuindu-şi că sfâşie trupuri vii de femeie; buzele lui înaintau în săruturi monstruoase, sugând sângele care curgea şiroaie din rănile roşii. Era îngrozitor să vezi această patimă la culme a unei cărni muribunde şi ochii aceia nemişcaţi, deja morţi şi fără pic de oglindire de viaţă, ori de gândire în cercul pleoapelor înţepenite. În cele din urmă căzu pe parchet, apucând în jurul lui, căutând cu mâinile prăzi de dragoste.

La început, pietrificat de groază, nu mă mişcai. Cu mintea zăpăcită, cu trupul zdrobit şi cu senzaţia că am coborât într-un colţ din iad, am vrut să fug. Mă reţinu totuşi un fel de greutate dureroasă în faţa acestui suflet afurisit, respingător şi demn de plâns. Dar când văzui pe unchiul căzând, scosei un strigăt şi chemai în ajutor pe vărul Debray, care şedea la pândă, pe sală. Îl ridicarăm pe abate

de pe duşumea fără să întâmpinăm nicio opunere.

— Bine, zise el… vreau să dorm!

Culcat din nou pe pat, începu să suspine încet, în mijlocul scâncetelor, desluşeam aria cântecului ce-i revenea în delir, ca o ironică şi melancolică obsesie:

— Sub rochiţă, sub rochiţă
Trala la
Sub rochiţă, sub rochiţă
Am o mică pisicuţă,
Trala a
Am o mică pisicuţă!

17 – Un om ciudat

De atunci m-au oprit să mai stau în cameră. Mă instalai şi eu pe coridor, cu vărul Debray, care nu vorbi cu mine deloc. Vărul se plimba de la un capăt la altul al coridorului, cu mâânile la spate, preocupat, nemulţumit, găsind fără îndoială că agonia se prelungea peste orice aşteptare. Era obosit şi murdar. El, atât de curat de obicei, avea hainele pline de praf, barba îi crescuse şi în jurul gâtului era legat cu un fular negru, ea un ştreang. Câteodată, intra în bibliotecă, unde îl auzeam trântind cărţile; apoi se întorcea şi se aşeza furios în fotoliul cel mare, mormăind pe sub mustaţă cuvinte pe care nu le înţelegeam.

în cameră, accesele se succedau repezi… cumplite. Prin peretele de paiantă auzeam strigăte furioase, strigăte înăbuşite, horcăieli, gemete; de asemenea nişte zgomote de luptă, nişte zgomote de somieră, şi clătinări de mobilă, ceva nelămurit şi frământat, care îmi dădea impresia că are loc un asasinat. Din timp în timp, auzeam vocea tatii care îl ruga:

— Jules dragă, linişteşte-te!

La răstimpuri auzeam şi glasul lui Jules care zbiera:

— Vino aici!… Ah, târfa!… S-o biciuiască!

Preotul Blanchard sosi, rămase o jumătate de oră şi ieşi întovărăşit de mama. Îşi şopteau:

— E îngrozitor… e îngrozitor!… Nu mai recunoşte pe nimeni, zicea mama.

— Din fericire, răspunse preotul... fără asta n-ar fi primit... în sfârşit, s-a făcut... Oamenii n-au nevoie să cunoască fondul lucrurilor.

Ziua trecu într-un du-te-vino, într-o tulburare, într-o grabă, într-o nebunie crescândă. Căpitanul îşi micşoră spaţiul de pândă, cu ochii mereu ţintă spre uşă, pe unde un biet suflet blestemat trebuia să-şi ia zborul, să dispară.

Agonia se mai prelungi încă două zile, două zile cumplite, care îmi părură cât două secole. Cum n-am înnebunit, într-adevăr nu înţeleg. Trăiam într-o continuă grozăvie, mintea mi se rătăcea cuprinsă de ameţeli nebănuite; percepţia simţurilor mele, zdruncinate de zguduituri prea puternice, slăbea; obiectele cele mai obişnuite îmbrăcau înfăţişări ameninţătoare, nefireşti, nepământene. Mi se părea că tata şi mama, când străbăteau sala, alunecau şi ei luaţi într-o fugă de umbre, ca nişte fiinţe inexistente dintr-un vis urât, că aveau în ei ceva din nebunia înfricoşătoare a abatelui. Preotul, care reveni de mai multe ori, mi se părea că face şi el parte dintr-un vis extravagant şi uimitor, ca scăpat din capul unui om cuprins de frigui'i.. Îl vedeam cum îl vedeam şi pe unchiul meu. Zburând cu nişte aripi negre, stranii, asemenea unei păsări sinistre şi carnivore. Cu toate că nu intrai în cameră în aceste zile groaznice, îmi fu cu neputinţă să îndepărtez înfiorătoarea viziune a unchiului Jules, hidoasă din pricina exceselor. Dimpotrivă, ea mă obseda, se înmulţea, dădea naştere la imagini de desfrâu fantomatic. Fiecare răcnet, fiecare sugrumare, fiecare convulsie, fiecare sughiţ, pe care îl auzeam nedesluşit prin perete, apărea în imaginaţia mea în carne şi oase, lua forme vizibile şi pipăibile, forme de vis fără şir, mişcări de viaţă contradictorie şi monstruoasă, a cărei groază macabră creştea cu fiecare clipă. Aş fi vrut să fug şi nu puteam. Ramâneam acolo, ascultând glasul acela care vomita, cu cele din urmă sufluri ale vieţii, blesteme şi murdării. Stăm acolo, ascultând ultimele revolte ale capului acesta rău, ultimele spasme ale sexului acesta chinuit, şi îmi aminteam de sfişietoarele cuvinte ale unchiului: „Ce

plăcut e să te duci legănat astfel pe marele lac de lumină! ...” Au fost ceasuri când mă credeam şi eu mort, când simţeam că se lasă peste mine înăbuşitorul întuneric al veşnicei Pedepse.

Spre sfirşitul zilei a doua, zgomotul încetă, vocea amuţi. O oră poate se scurse în tăcere. Se făcu noapte.

0 lumină galbenă străluci prin deschizătura uşii. Eram singur. Vărul Debray se închisese în bibliotecă. Tata ieşi şi mă chemă:

— Vino, copilul meu, şi ia-ţi rămas bun de la unchiul tău, murmură el potolit. Pe obrajii palizi

1 se rostogoleau două lacrimi mari.

Intrai în cameră. Unchiul se odihnea cu capul pe pernă. Cu faţa congestionată, îngrozitor de galbenă, cu trupul nemişcat, ai fi zis că doarme. Din timp în timp, maxilarele şi mâinile întinse pe cuvertură îi erau zguduite de spasme. Din gura abia deschisă ieşea un zgomot blind şi melodios, ca zgomotul unei butelii pe care o goleşti. Barba care-i crescuse arunca o umbră groasă pe pielea îngălbenită la ieşiturile oaselor, piele care luase locul, muşchilor dispăruţi. Mama, îngenuncheată lângă pat, se ruga. Se ruga oare?...

Mă apropiai cu inima cât un purice şi l-am sărutat pe unchiul meu pe frunte. În clipa aceasta scurtă, cât buzele mele atinseră pielea lui fără simţire, îmi adusei aminte cu o nemapomenită claritate de viaţa acestei sărmane fiinţe, din ziua în care îmi luase cărţile de şcoală şi le aruncase peste zid, cu un gest mucalit, până în clipa în care se ghemuise neruşinat şi înspăimântător în colţul camerei. Izbucnii într-un plâns cu sughiţuri. Mama se sculă, încrucişă mâinile muribundului pe piept şi-i puse între degete un crucifix mic de aramă, pe care îl adusese, apoi începu iar să se roage.

În ciuda durerii pe care o simţeam, îmi răsuna în urechi melodia cântecului murmurat de unchiul. Melodia aceea revenea în toate zgomotele; revenea în şoptitul buzelor mamei, în horcăiala mai slabă sau mai uşoară a abatelui, care o repeta depănând-o asemenea unui tors dulce de pisică:

Ce ai fato sub rochiţă?

Tra la la

Ce ai fato sul) rochiţă? iar eu răspudeanî în sinea mea, înăbuşit de lacrimi I

Am o mică pisicuţă

Tra la la

Am o mică pisicuţă.

Când intrai în biblioteca, îl văzui pe vărul Debray, în picioare pe un scăunaş, cu o lumânare în mână, inspectând cărţile. Căuta de mai mult timp să găsească volumele scumpe şi foarte rare pe care i le arătase abatele într-o zi.

— Ei bine? întrebă ei... Şi Jules? Nu-l mai aud răcnind.

— A murit, zisei, cuprins iarăşi de plâns.

Căpitanul era gata că cadă pe spate şi trebui să se agaţe de raft.

— Al naibii! înjură el.

Se coborî de pe scăunaş. Îşi lua şapca din piele de dihor pe care o lăsase pe masă şi ieşi strigând:

— Trebuie puse sigiliile!...

VI

Familia Dervelle se adunase în cabinetul notarului pentru citirea testamentului unchiului. Notarul arătă mai întâi un plic mare galben, patrat, închis cu cinci sigilii mari de ceară verzuie, pe care erau scrise cuvintele: „Acesta este testamentul meu”, şi-l făcu apoi să circule din mână în mână. După aceea atrase atenţia că sigiliile erau neatinse, le rupse şi scoţând din plic o foaie de hârtie timbrată, îndoită în două, citi rar şi solemn următorul document ciudat:

„Capuţini, 27 septembrie 1868 Niciodată n-am crezut în vocaţia sinceră a preoţilor de ţară şi întotdeauna m-am gândit că s-au făcut preoţi fiindcă erau săraci. Meseria de preot atrage mai ales pe leneşii care visează o viaţă de plăceri grosolane, fără muncă, fără sacrificii, pe tinerii mândri şi răi, cărora le e scârbă de haina ţărănească şi îşi reneagă părinţii cu spinările încovoiate şi cu degetele pline de bătături. Pentru ei sacerdoţiul este confortul burghez al

casei parohiale, masa servită, orgoliul de a fi salutaţi cu umilinţă de către trecători. Dacă cea mai mare parte din aceste triste fiinţe, ţărani revoltaţi şi invidioşi, s-ar fi născut bogaţi, nu s-ar fi gândit nicio clipă să se facă preoţi şi, dacă norocul le-ar veni pe neaşteptate, toţi s-ar grăbi s-o părăsească. Doresc să fac o strălucitoare şi publică dovadă.

Acesta este testamentul meu şi testamentul meu este această demonstraţie.

Primului preot din eparhie care se va răspopi după moartea mea îi las proprietatea bunurilor mele mobile şi imobile,compuse după cum urmează:

1. Casa mea din Capuţini, cu dependinţele ei şi toate obiectele mobiliare care le are, de la pivniţă până la pod, afară de biblioteca de care dispun mai jos.
2. Trei mii cinci sute de franci rentă, în diferite valori, ale căror titluri, toate nominale, sunt depuse la notarul din Viantais.
3. Banii mărunţi, cupoanele, creanţele etc…ce se vor găsi la mine. Când voi muri.

Nu mă îndoiesc că aceste dispoziţiuni fiind cunoscute, un mare număr de preoţi se vor lăsa de preoţie şi vor veni să ceară casa, rentele, banii, mobilele. Pentru aceasta însărcinez pe executorul meu testamentar să vegheze ca „primul răspopit” să fie învestit în forma cuvenită, fapt ce va constitui un izvor de ură, de gelozie sălbatică, de minciuni neruşinate, de mărturii false şi de patimi groaznice, care vor arăta ce este sufletul unui preot. Dacă se va întâmplă ca douăzeci, cincizeci sau două sute de preoţi să se răspopească în aceeaşi zi, în acelaşi minut, soarta va decide căruia din aceşti co-răspopiţi va aparţine legatul averii mele, pe care îl fac aici, liber şi de bunăvoie. Dacă vor fi prea mulţi candidaţi, alegerea se va face prin „cap şi pajui-ă” sau „paiul scurt.”, sub supravegherea executorului meu testamentar.

Acest legatar necunoscut şi nevrednic va trebui să păstreze în serviciul său pe Madeleine Couraquin, servitoarea mea, să-i plătească 120 franci leafă anuală, sau

să-i dea, la alegerea ei, până la moarte, patru sute de franci rentă.

Îl rog pe domnul Servieres, proprietar în Viantais, prietenul meu, să îndeplinească funcţiile de executor testamentar; îl rog de asemenea, în amintirea bunelor relaţii dintre noi, ca despăgubire a supărărilor ce-i cauzez, să primească în danie biblioteca mea, aşa cum se găsea în ziua morţii mele. Şi îl mai rog să dea toată grija paragrafului următor:

Domnul Servieres va găsi în camera din faţa bibliotecii mele o ladă foarte veche, pictată cu negru şi al cărei capac este căptuşit cu fâşii de piele de porc. Însărcinez pe domnul Servieres ca în a patra zi de la moartea mea să ardă această ladă în curtea Capuţinilor în prezenţa judecătorului de pace, a notarului şi a comisarului de poliţie.

Doresc, în sfârşit, ca înmormântarea mea să fie simplă şi foarte scurtă, să nu se facă nicio liturghie, să nu se aprindă nicio lumânare în timpul serviciului religios care va fi săvârşit ca pentru săraci. De altfel, cum nu las nicio sumă de bani pentru înmormântare, n-am nicio îndoială că domnul preot Blanchard se va îngriji de ea.

Jules-rpierre-Marie Dervelle Preot”

Notarul sfirşi de citit. Ridicând capul, întoarse de mai multe ori hârtia timbrată şi o examină cu o atenţie mâhnită.

— Asta e tot! zise el, făcând cu mâna un gest evaziv. Asta e tot!…

Ridicându-se, întrebă:

— Dori ţi să fac o copie?

La un semn afirmativ al tatii, notarul intră în biroul său cu testamentul.

Fu ca o adevărată nenorocire, ca un mare prăpăd. Vărul Debray nu scoase o vorbă. Cu privirea ţintă la parchetul camerei, părea că e un bloc de piatră, atât de totală îi era înţepenirea, într-atât de mare uimirea ce puse stăpânire pe turpul său, prefăcându-l într-un bloc inert. Totuşi, după câteva clipe, se ridică la rândul său şi respirând foarte greu spuse cu vocea surdă:

— Al dracului mârşav!

Fără să privească pe nimeni, plecă înjurând îngrozitor.

Cât despre tata, el se temuse întotdeauna de vreo ultimă „festă” a abatelui. Dar un asemenea testament nu prevăzuse niciodată. Îi depăşea mintea de burghez temător de orice profanare de nereparat, oare perpetua şi după moarte viaţa de nelegiuire, de lipsă de recunoştinţă, de dezordine şi de înşelătorie a fratelui său. Testamentul era ultimul sughiţ al acestui suflet lipsit de căinţă, ultimul rânjet al acestui spirit drăcesc, rânjet pe care îl va revedea, sughiţ pe care-l va auzi fără încetare în viitor. Dar ceea ce îl durea mai tare, era nepăsarea aceea batjocoritoare a unchiului pentru o familie care îl îngrijise, care i se devotase în iadul agoniei sale. Tata se înduioşa de el, de mine şi îşi repeta cu inima îndurerată, cu ochii umezi:

— Niciun cuvânt pentru mine!... nicio amintire pentru Albert!... Pentru soţia mea înţeleg, dar pentru mine... pentru micuţul Albert!

Când notarul se întoarse aducind copia, tata simţi nevoia să se destăinuiască. Blând şi trist, zise:

— E un testament aspru! Doamne, nu vorbesc cu gândul la avere... Era liber să hotărască aşa cum voia asupra ei, dar testamentul e o mâr. Şăvie... În sfârşit... e felul cum a procedat... nicio amintire pentru Albert, care îi este fin! Bietul copil!... Iată-l, dacă i-ar fi lăsat măcar biblioteca... N-ar fi fost mare lucru, nu-i aşa?... Ei bine, n-aş fi avut nimic de zis!... Şi când te gândeşti ca altădată la Randonnai, sau chiar ieri, la Capuţini, mi-am părăsit clientela pentru el! Ah! lumea o să aibă de ce trăncăni şi de ce râde...

Notarul aprobă şi îşi modelă expresia chipului şi gesturile după cele ale tatii.

— Da, da! zicea el... E foarte ciudat, foarte ciudat!... Nu vă dau un sfat, dar cred că testamentul poate fi atacat.. E chiar foarte atacabil. Nu ştiu până la ce punct... În sfârşit, veţi face ce veţi crede.

— Un proces, suspină tata... A! pe legea mea, nu!... Rana totuşi n-ar dispare...

El puse în portofel copia şi se întoarse repede acasă, unde îl aşteptau doamna şi domnul Robin.

Auzind conţinutul testamentului, mama abia se putu stăpâni. Doamna Robin strigă revoltată, iar domnul Robin exclamă:

— E nul, nul, nul!... E un altar al nelegiuirii, al imoralităţii... E nul!... Cum să dai averea primului răspopit? ... E nul!

Timp de trei ore cită comentarii din codul civil şi hotăriri date de Curtea de casaţie. În ochii mamei putui citi o înfricoşătoare şi întunecată lucire de ură. Tata se plânse cu blândeţe:

— Nicio amintire pentru micuţ... Şi dacă aţi şti cită grijă am avut de el ÎMicuţul îi citea... Finul său, doamnă Robin! E de necrezut!... Familia Servieres o să râdă de noi... Biblioteca le-o dă!... închipuiţi-vă!

Înmormântarea fu simplă şi scurtă, aşa cum o dorise unchiul. Fu aproape veselă. Niciun preot nu veni de prin parohiile vecine. Ca pentru oamenii săraci, portalul bisericii şi altarul au rămas neîmpodobite, iar orga a rămas mută. Cosciugul fu urmat de o mare mulţime de oameni. Unii comentau testamentul în şoapte, alţii făceau haz de el... Păreri vesele, lipsite de respect se schimbau de la un grup la altul. Povestea cu lada umbla din gură în gură. Tot drumul se auziră râsete înăbuşite, ironice, însoţite de clinchetul cădelniţei şi, tot la un minut, de vocea groasă a unui cantor. La cimitir, mulţimea, din ce în ce mai numeroasă, se repezi, se înghesui în jurul groapei. Unii aşteptau poate ca unchiul să ridice capacul cosciugului, să-şi arate chipul schimonosit şi să facă o ultimă piruetă, însoţită de cel din urmă blestem. Când groapa fu acoperită cu pământ, publicul se retrase încet, dezamăgit că nu văzuse nimic nefiresc şi comic. Nimeni nu se apropie să azvârle puţină agheasmă pe pământul gol şi nu fu depusă nicio coroană şi nicio floare.

A patra zi de la moartea unchiului, eu şi tata ne-am dus la vila Capuţini. Domnul Robin, care trebuia să ia parte la

arderea lăzii, stărui să ne ia cu el. Când sosirăm, notarul, domnul Servieres şi comisarul de poliţie erau acolo. În mijlocul curţii era pregătit un fel de rug mic, făcut din trei legături de nuiele uscate şi din vreascuri, care trebuiau să alimenteze focul. Domnul Robin venise să pună sigilii pe tot ce era la Capuţini. Constată că peceţiile care închideau lada fuseseră respectate. Domnul Servieres şi comisarul de poliţie aduseră lada în curte şi-o aşezară eu băgare de seamă pe rug. Fu un moment de emoţie puternică, aproape de groază. Taina care se ascundea în această ladă neliniştea şi trebuia să se împrăştie în fum. Se temeau de ea, dar voiau să cunoască ce ascunde. Toţi aveam ochii aţintiţi asupra lăzii şi ne sileam să străbatem scândurile ei îngrozitoare, mâncate de cari şi coşcovite, care ascundeau... ce?... Judecătorul de pace se apropie de tata şi foarte palid zise:

— Dacă o fi plin cu materii explozibile?

Tata îl încredinţă că nu sunt.

— Dacă ar fi fost materii explozibile, spuse el, pe mine m-ar fi însărcinat să dau foc lăzii.

Domnul Servieres băgă şomoiage de paie aprinse printre nuiele. La început, coloanele groase de fum se ridicară în aerul liniştit, de-abia înclinate de o uşoară adiere venită dinspre răsărit. Încetul cu încetul focul se aţâţă, apoi ieşiră scântei. Flacăra se mări frângând crengile uscate. O flacără galbenă şi albăstruie cuprinse curând marginile lăzii. Ea se aprinse alunecând, scufundându-se în jăratec. Pereţii foarte vechi, mâncaţi de cari, se căscară şi se deschiseră deodată; apărură un val de hârtii, de gravuri ciudate, de desene monstruoase şi văzurăm răsucindu-se în flăcări crupe de femei, imagini phalice, goliciuni minunate, sâni, pântece, picioare în aer, coapse înlănţuite, o amestecătură de trupuri diferite, de împerecheri diavoleşti, de pederastii ciudate, pe care focul le răsucea dându-le mişcări extraordinare. Cu ochii măriţi ne apropiarăm toţi de acest spectacol neprevăzut.

— Şterge-o, micuţule, ştex-ge-o!

Tata mă apucă de braţ şi mă împinse departe de lada care ardea.

— Şterge-o, şterge-o, micuţule.

Mă depărtai cu mintea tulburată şi plecai spre intrarea din aleea dafinilor. Timp de un sfert de oră, cei cinci rămaseră acolo, apiccaţi asupra flăcărilor, clătinând din cap cu ochii lacomi.

Focul se stinse, fumul se împrăştie. Ei însă continuau să privească grămada de cenuşă ce se răcea.

Reîntoarcerea la Viantais fu tăcută. În piaţă, în clipa când ne despărţirăm de domnul Robin, ridicai privirea spre casa domnişoarelor Lejars. La geam, micul Georges cosea, mai cocoşat, mai pământiu şi mai slali ca niciodată. Mâinile sale se înălţau şi se coborau trăgând după de acul.

— Pe diseară, zise tata. Judecătorului de pace.

— Pe diseară, răspunse domnul Robin.

Din acea seară, viaţa noastră reîncepu ca şi în trecut. Tata îşi puse de mai multe ori întrebarea strigând:

— Ce-o fi învârtit la Paris?

Mi se păru atunci că aud un rânjet îndepărtat, înăbuşit, ce ieşea de acolo, de sub pământ.

Sfârşit